ФИПС
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ ПРОМЫШЛЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ

4-том, № 3 (13), 2025-жыл
Vol. 4 No. 3 (13) 2025
ISSN 2782-5086 (Print)
ISSN 2949-2432 (Online)

ФӨМИ ЖАРЧЫСЫ

ЮРИЙ ЗУБОВ:

РОСПАТЕНТТИН 70 ЖЫЛДЫГЫ: ТАРЫХТАН ИННОВАЦИЯЛАРГА ЖАНА САНАРИП КЕЛЕЧЕККЕ КАРАЙ

BULLETIN OF FEDERAL INSTITUTE OF INDUSTRIAL PROPERTY

FIPS
FEDERAL INSTITUTE OF INDUSTRIAL PROPERTY

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК БОЮНЧА ФЕДЕРАЛДЫК КЫЗМАТ (РОСПАТЕНТ)

ФЕДЕРАЛДЫК МАМЛЕКЕТТИК БЮДЖЕТТИК МЕКЕМЕ «ФЕДЕРАЛДЫК ӨНӨР ЖАЙ МЕНЧИК ИНСТИТУТУ (ФӨМИ)»

ФӨМИ ЖАРЧЫСЫ

BULLETIN OF FEDERAL INSTITUTE OF INDUSTRIAL PROPERTY

2025

4-том, № 3 (13)

16+

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК БОЮНЧА ФЕДЕРАЛДЫК КЫЗМАТ (РОСПАТЕНТ)
Федералдык мамлекеттик бюджеттик мекеме
«Федералдык өнөр жай менчик институту»

ISSN 2782-5086 (Print)
ISSN 2949-2432 (Online)
ФӨМИ ЖАРЧЫСЫ
4-том, № 3 (13)
Москва, 2025

Катталган:
Байланыш, маалыматтык технологиялар жана массалык коммуникациялар тармагындагы көзөмөл боюнча федералдык кызматта (ПИ № ФС77—85468; сериясы: Эл № ФС77—85469, 2023-жылдын 13-июну).

Тиешелүү аймактар:
Россия (бардык аймактар), КМШ өлкөлөрү, жакынкы жана алыскы чет өлкөлөр.

Басылманын мезгилдүүлүгү:
Жылына 4 номур, кошумча атайын чыгарылыштары менен.

Жазылуу индекси — 85599.

«ФӨМИ жарчысы»
2022-жылы интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү илимдин төмөнкү тармактары боюнча илимий ишмердүүлүктүн натыйжаларын чагылдыруу үчүн негизделген: Мамлекет жана укук. Юридикалык илимдер; Экономика. Экономикалык илимдер;
Патенттик укук. Ойлоп табуучулук; Рационалдаштыруу; Табигый илимдер. Жалпы жана ар тараптуу көйгөйлөр; Статистика; Кибернетика.

Окурмандардын аудиториясы:
интеллектуалдык менчик жаатындагы адистер, патенттик ишенимдүү адамдар, юристтер, адвокаттар (жактоочулар), жетекчилер, аспиранттар, студенттер, ойлоп табуучулар жана башка окурмандар.

«ФӨМИ жарчысы» өзүнүн мазмунуна түз ачык жеткиликтүүлүктү төмөнкү принципке негиздеп камсыз кылат: изилдөөлөрдүн натыйжаларына эркин ачык жеткиликтүүлүк бүткүл дүйнөлүк билим алмашууну алга илгерилетүүгө өбөлгө түзөт.
Журналдын чыгарылыштары ФӨМИ сайтынын www.vestnikfips.ru электрондук ресурсуна жайгаштырылган.
(журналдын электрондук версиясы).

Бардык материалдар колдонуучулар үчүн жарыялангандан кийин дароо жеткиликтүү болот.
Тыюу салуу (эмбарго) мезгили каралган эмес. Журналдын сайтында материалдарды акысыз эркин алып туруш үчүн катталуу талап кылынбайт. Бардык авторлор акысыз эле макалаларын жарыялай алышат.

Ачык жеткиликтүүлүктөгү журнал (open access) болуп саналат, башкача айтканда, бардык мазмун баарына ачык жана жеткиликтүү, ачык жеткиликтүүлүктүн аныктамасына ылайык, колдонуучулар үчүн акысыз.

Редакцияга келип түшкөн бардык материалдар кош көз карандысыз рецензиялоо тартибинен өтөт.
Рецензиялоо көз карандысыз адистер тарабынан жана этикалык принциптерге ылайык жүргүзүлөт.

Журналдын электрондук архиви төмөнкү улуттук репозиторийлерде жарыялангандан кийин жеткиликтүү:
«Россиянын илимий цитаталоо индекси» (РИНЦ) библиографиялык маалымат базасынын алкагында «Илимий электрондук китепканада» — катталган колдонуучулар үчүн (системада каттоо жана журналга жеткиликтүүлүк акысыз);
«КиберЛенинка» — бардык окурмандар үчүн акысыз, катталууга зарылдыгы жок.

ФӨМИ жарчысы» журналынын негиздөөчүсүнүн, редакциясынын жана басып чыгаруучусунун дареги:
125993, Москва, Г-59, ГСП-3,
Бережковская жээк жолу., 30-үй, 1-корп.

Журналдын электрондук почтасы:
Vestnik_FIPS@rupto.ru.
Сайты: vestnikfips.ru.

Federal Service for Intellectual Property (Rospatent)
Federal State Budgetary Institution
“Federal Institute of Industrial Property”

ISSN 2782-5086 (Print)
ISSN 2949-2432 (Online)
Bulletin of Federal Institute of Industrial Property
Vol. 4 No. 3 (13)
Moscow 2025

Registered with the Federal Service for Supervision in the Sphere of Communications, Information Technology and Mass Communications (PI No. FS77-85468;
El series No. FS77-85469 of June 13, 2023)

Coverage: Russia (all regions), CIS states, near and far abroad countries

Publication frequency:
4 issues per year with the possibility of additional special issues

Subscription index — 85599

Bulletin of Federal Institute of Industrial Property was founded in 2022 to highlight the results of scientific activities in the field of intellectual property on the following scientific disciplines (fields of science):
State and Law. Juridical Sciences
Economics. Economic Sciences
Patent Law. Inventive Activities.
Innovative Activities;
Natural Sciences. General and Complex Problems
Statistics; Cybernetics

Readership:
professionals in the field of intellectual property, patent attorneys, lawyers, advocates, managers, graduate students, students, inventors and others.

The Bulletin of Federal Institute of Industrial Property provides direct open access to its content, based on the following principle:
free open access to research results contributes to an increase in the global exchange of knowledge. The issues of this journal are posted on the electronic resource of the FIPS website www.vestnikfips.ru (electronic version of the journal).

All materials are available to users immediately after publication.
There is no embargo period.
No registration on the journal’s website is required to get free access to the materials.
Publication is free for all authors.

It is an open access journal,
i. e. all content is freely available at no charge to users in accordance with the definition of open access Initiative.

All materials submitted to the editorial office undergo a double blind peer review procedure.
Reviewing is made by independent experts and in accordance with the ethical principles of the Publication Ethics Committee.

The electronic back issues of the journal are available after publication in the following national repositories: “Scientific Electronic Library” within the framework of the Russian Index of Science Citation (RINTs) bibliographic database — for registered users (registration in the system and access to the journal are free); “CyberLeninka” — free of charge for all readers, without registration.

Address of the founder, editorial office and publisher of the Bulletin of FIPS:
Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1, Moscow, G-59, GSP-3, 125993.

Journal email:
Vestnik_FIPS@rupto.ru.
Website: vestnikfips.ru

РЕДАКЦИЯЛЫК КОЛЛЕГИЯ

Башкы редактор НЕРЕТИН Олег Петрович
Экон. илимдеринин д-ру, Москвадагы Федералдык өнөр жай менчик институтунун (ФӨМИ) директору

ЗУБОВ Юрий Сергеевич
пед. илимдеринин кан-ты, Москвадагы Федералдык интеллектуалдык менчик кызматынын жетекчиси

ИВЛИЕВ Григорий Петрович
башкы редактордун орун басары, юрид. илимдеринин кан-ты, Евразия патент мекемесинин президенти, ФӨМИнин илимий жетекчиси, Москва

ГОРУШКИНА Светлана Николаевна
башкы редактордун орун басары, соц. илимдеринин кан-ты, ФӨМИнин илимий катчысы, Москва

АБАНКИНА Татьяна Всеволодовна
экоr. илим. кан-ты, профессор, Москвадагы УИУнин шаардык жана регионалдык өнүгүү факультетинин ЧЭБнун деректири.

АЛЕКСАНДРОВА Анна Владимировна
техн. илимдердин кан-ты, доцент, улук илимий кызматкер — ФӨМИнин Аналитикалык борборунун башчысы — Москва

АЛЕКСЕЕВА Ольга Ленаровна
юрид. илим. кан-ты, ФӨМИнин Сапатты көзөмөлдөө борборунун башчысы, Москва

БЛИЗНЕЦ Иван Анатольевич
юрид. илим. д-у, профессор, Москвадагы А.С. Грибоедов атындагы университеттин юридикалык факультетинин деканы жана интеллектуалдык менчик кафедрасынын башчысы

БОРОВСКАЯ Марина Александровна
экон. илимдеринин доктору, профессор, Россия билим берүү академиясынын академиги, Түштүк федералдык университетинин президенти, Ростов-на-Дону

БЫЧКОВ Дмитрий Владимирович
физ.-мат. илим. кан-ты, Москвадагы ЕАПВ башкармалыгынын механика, физика жана электротехника бөлүмүнүн башкы адиси

ГЛАЗЬЕВ Сергей Юрьевич
эко-ка илим. до-у, профессор, Россия Илимдер академиясынын академиги, Евразия экономикалык интеграциясынын, модернизациянын жана туруктуу өнүгүүнүн комплекстүү маселелери боюнча РАНдын Илимий кеңешинин төрагасы, Союздук мамлекеттин мамлекеттик катчысы, Москва

ГРИБ Владислав Валерьевич
юрид. илимдеринин доктору, профессор, РФтин эмгек сиңирген юристи, Россия билим берүү академиясынын академиги, А. С. Грибоедов атындагы Москва университетинин ректору, Россия профессорлор жыйынынын төрагасы, Москва

ЕНА Олег Валерьевич
ФӨМИнин «Патенттик аналитика» илимий багытынын жетекчиси, Москва

ЖУРАВЛЕВ Андрей Львович
юрид. илим. кан-ты, ФӨМИнин Эл аралык кызматташтык борборунун башчысы, Москва

ЗОЛОТЫХ Наталья Ивановна
экон. илим. кан-ты, Москвадагы «Опора России» жалпы россиялык коомдук уюмунун чакан жана орто ишмердүүлүк боюнча вице-президенти

ИВАНОВА Марина Германовна
соц. илим. до-ру, экон. илим. кан-ты, доцент, ФӨМИнин Илимий-билим берүү борборунун алдыңкы илимий кызматкери, Москва

ИВАНОВ Роман Алексеевич
«молекулярдык иммунология» боюнча PhD, «Сириус» университетинин трансляциялык медицина илимий борборунун директору жана «Медициналык биотехнология» багытынын илимий жетекчиси, Сочи

ИЛЬИНА Ирина Евгеньевна
экон. илим. д-ру, доцент, Россия илимий-изилдөө институтунун илимий-техникалык багытындагы экономика, саясат жана укук боюнча директору, Москва

КАЛЯТИН Виталий Олегович
юрид. илим. кан-ты, доцент, Россия Федерациясынын Президентине караштуу С. С. Алексеев атындагы жеке укук изилдөө борборунун интеллектуалдык укуктар кафедрасынын профессору жана интеллектуалдык укуктар боюнча мыйзамдар бөлүмүнүн кеңешчиси, Москва

КЛИМАНОВ Владимир Викторович
Экон. илим. док-ру, геогр. илим. кан-ты, доцент, «Коомдук каржыларды реформалоо институту» АКУ уюмунун деректири, Москва

КУЗНЕЦОВА Татьяна Викторовна
пед. илим. д-ру, профессор, «Всероссийская патентно-техническая библиотека» борборунун башчысы, Москва

ЛОПАТИНА Наталья Викторовна
пед. илим. д-ру, профессор, ФӨМСтүн Илимий-окутуу борборунун улук илимий кызматкери, Москва

ЛЫСКОВ Николай Борисович
ФӨМИнин Химия, биология жана медицина борборунун башчысы, Москва

ПРОКОФЬЕВ Станислав Евгеньевич
экон. илим д-ру, профессор, Россия Федерациясынын Өкмөтүнө караштуу Финансы университетинин ректору, Москва

САЛЬНИКОВ Михаил Юрьевич
ФӨМИнин физика жана колдонмо механика борборунун башчысы, Москва

СИРОТЮК Владимир Олегович
тех. илим. д-ру, доцент, РИАнын башкаруу көйгөйлөрү институтунун улук илимий кызматкери, Москва

СМИРНОВ Михаил Борисович
физ.-мат. илим. кан-ты, Москвадагы ЕАПВ башкармалыгынын механика, физика жана электротехника бөлүмүнүн башкы адиси

СУКОНКИН Александр Владимирович
тех. илим. кан-ты, ФӨМИнин башкы илимий кызматкери, Москва

ФАБРИЧНЫЙ Сергей Юрьевич
юрид. илим. д-ру, профессор, «Аскердик, атайын жана кош максаттуу интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжаларын укуктук коргоо боюнча федералдык агенттик» аттуу ФМБМ мекемесинин директору, Москва

ФЕДОТОВ Михаил Александрович
юрид. илим. д-ру, профессор, «Жогорку экономика мектеби» аттуу УИУ ЭИБнун «ЮНЕСКОнун автордук укук, тектеш, маданий жана маалыматтык укуктар кафедрасынын» директору, Москва

ШОРИН Олег Николаевич
тех. илим. кан-ты, Москва

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief Oleg P. NERETIN
Dr. Sci. (Economics), Director of the Federal Institute of Industrial Property (FIPS), Moscow

Yury S. ZUBOV
Cand. Sci. (Pedagogy), Head of the Federal Service for Intellectual Property, Moscow

Grigory P. IVLIEV
Deputy Editor-in-Chief, Cand. Sci. (Law), President of the Eurasian Patent Office, FIPS Research Advisor, Moscow

Svetlana N. GORUSHKINA
Deputy Editor-in-Chief, Cand. Sci. (Sociology), Scientific Secretary of FIPS, Moscow

Tatiana V. ABANKINA
Cand. Sci. (Economics), Professor, Director of the Center of Creative Economy of the Faculty of Urban and Regional Development of NRU HSE, Moscow

Anna V. ALEKSANDROVA
Cand. Sci. (Technical Sciences), Associate Professor, Leading Researcher-Head of the FIPS Analytical Center, Moscow

Olga L. ALEKSEEVA
Cand. Sci. (Law), Head of the FIPS Quality Monitoring Center, Moscow

Ivan A. BLIZNETS
Dr. Sci. (Law), Professor, Dean of the Faculty of Law, Head of the Department of Intellectual Property of the Griboedov Moscow University, Moscow

Marina A. BOROVSKAIA
Dr. Sci. (Economics), Professor, Member of the Russian Academy of Education, President of the Southern Federal University, Rostov-on-Don

Dmitry V. BYCHKOV
Cand. Sci. (Physics and Mathematics), chief expert of the Department of Mechanics, Physics and Electrical Engineering of the Examination Department of the Eurasian Patent Office, Moscow

Sergey Yu. GLAZIEV
Dr. Sci. (Economics), Member of the Russian Academy of Sciences, Chairman of the Scientific Council of the Russian Academy of Sciences on complex issues of Eurasian economic integration, modernization and sustainable development, State Secretary of Belarus-Russia Union State, Moscow

Vladislav V. GRIB
Dr. Sci. (Law), Professor, Honored Lawyer of the Russian Federation, Member of the Russian Academy of Education, Rector of the Educational pivate institution of higher education “Moscow University named after A. S. Griboyedov”, Chairman of the Russian Professorial Assembly, Moscow

Oleg V. ENA
Head of Scientific Research on Patent Analytics FIPS, Moscow

Andrey L. ZHURAVLEV
Cand. Sci. (Law), Head of the FIPS International Cooperation Center, Moscow

Natalia I. ZOLOTYKH
Cand. Sci. (Economics), Vice President of the All-Russian Non-Government Organization of Small and Medium Business “Opora Russia”, Moscow

Marina G. IVANOVA
Dr. Sci. (Sociology), Cand. Sci. (Economics), Associate Professor, Leading Researcher of the FIPS Scientific Educational Center, Moscow

Roman A. IVANOV
PhD in Molecular Immunology, Director of the Scientific Center for Translational Medicine, Scientific Director of the medical biotechnology field of Sirius University, Sochi

Irina E. ILYINA
Dr. Sci. (Economics), Associate Professor, Director of the Russian Research Institute of Economics, Politics and Law in the scientific and technical field, Moscow

Vitaly O. KALYATIN
Cand. Sci. (Law), Associate Professor, Professor of the Department of Intellectual Rights, Consultant of the Department of Intellectual Rights Law of the Private Law Research Centre under the President of the Russian Federation named after S. S. Alexeev, Moscow

Vladimir V. KLIMANOV
Dr. Sci. (Economics), Cand. Sci. (Geography) Assoc. Prof., Director of NGO “Institute for Public Finance Reform”, Moscow

Tatiana V. KUZNETSOVA
Dr. Sci. (Pedagogy), Professor, Head of the “All-Russian Patent and Technical Library” Center, FIPS, Moscow

Natalia V. LOPATINA
Dr. Sci. (Pedagogy), Professor, Leading Researcher of the FIPS Scientific Educational Center, Moscow

Nikolai B. LYSKOV
Head of the FIPS Center for Chemistry, Biology and Medicine, Moscow

Stanislav E. PROKOFIEV
Dr. Sci. (Economics), Professor, Rector of the Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow

Mikhail Yu. SALNIKOV
Head of the FIPS Center for Physics and Applied Mechanics, Moscow

Vladimir O. SIROTYUK
Dr. Sci. (Technical Sciences), Associate Professor, Leading Researcher of the Institute of Control Sciences of the Russian Academy of Sciences, Moscow

Mikhail B. SMIRNOV
Cand. Sci. (Physics and Mathematics), chief expert of the Department of Mechanics, Physics and Electrical Engineering of the Examination Department of the Eurasian Patent Office, Moscow

Alexander V. SUKONKIN
Cand. Sci. (Technical Sciences), Chief Scientific Researcher of FIPS, Moscow

Sergey Yu. FABRICHNY
Dr. Sci. (Law), Professor, Director of the Federal State Budgetary Institution “Federal Agency for Legal Protection of the Results of Intellectual Activity for Military, Special and Dual-Use”, Moscow

Mikhail A. FEDOTOV
Dr. Sci. (Law), Professor, Director of the International Research and Educational Center “UNESCO Chair on Copyright, Neighboring, Cultural and Information Rights” NRU HSE, Moscow

Oleg N. SHORIN
Cand. Sci. (Technical Sciences), Moscow

МАЗМУНУ

Башкы редактордун тилкеси
Editorial

О. П. Неретин
184

Юрий Сергеевич Зубов
Роспатенттин 70 жылдыгы: тарыхтан инновацияларга жана санарип келечекке
Yury S. Zubov
70 years of Rospatent: from history to innovation and to the digital future
186

1. Интеллектуалдык менчик укуктарын коргоо жана сактоо маселелери
Issues of intellectual property rights protection and enforcement

Олег Петрович Неретин, Наталья Викторовна Лопатина
Жогорку билим берүү программаларынын түзүмүндө IP-билимдер
Oleg P. Neretin, Natalia V. Lopatina
IP competencies in the structure of modern higher education programs
192

Наталья Юрьевна Сергеева, Луиза Тиграновна Шарудинова
Жарандын үнү жана интеллектуалдык менчик: укуктук параллелдер
Natalia Yu. Sergeeva, Luiza T. Sharudinova
Citizen’s voice and intellectual property: legal parallels
204

2. Региондук жана тармактык экономика
Regional and sectoral economics

Елена Владимировна Хоменко
Инновациялык долбоорлордо интеллектуалдык менчикти башкарууда патенттик, келишимдик жана бухгалтердик саясатты шайкештирүү
Elena V. Khomenko
Synchronization of patent, contractual and accounting policies in the management of intellectual property in innovative projects
210

Анна Владимировна Александрова, Дмитрий Александрович Метляев, Вячеслав Васильевич Колотвин
Интеллектуалдык менчикти жана технологияларды өткөрүп берүүнү башкаруу маселелеринде университеттердин уюштуруучулук жөндөмдүүлүгү
Anna V. Aleksandrova, Dmitry A. Metlyaev, Viacheslav V. Kolotvin
Organizational competence of universities in managing intellectual property and technology transfer
222

Елена Геннадиевна Царёва, Азиза Пулатовна Туйгун
Өлкөнүн технологиялык лидерлерин аныктоо куралы катары «Ийгиликтүү патент» конкурсу
Elena G. Tsareva, Aziza P. Tuygun,
“Successful patent” competition as an assessment framework for identifying the nation’s technology leaders
232

Дмитрий Георгиевич Дудко
Патенттик жигердүүлүктүн өзгөрүлүп турушу Россия Федерациясында: ретроспектива жана азыркы учур
Dmitry G. Dudko
Patent activity fluctuations in the Russian Federation from the retrospective and the current state
246

CONTENTS

3. Ар бир суроонун жообу бар
There is no question without an answer
Дмитрий Юрьевич Рогожин
Евразиялык ыкчам патенттик иш жүргүзүү программасы (EA-PPH): өтүнмө бергендердин суроолоруна жооп беребиз
Dmitry Yu. Rogozhin
Eurasian Accelerated Patent Prosecution Highway Programme: Answering Applicants’ Questions
262

4. БРПК X-файлдары
Vptb X-Files
268

5. Китеп текчеси
Bookshelf
«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024»
“Analytical research in the field of intellectual property 2024”
270

Радий Ильдусович Салимов
«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Ыраакы Чыгыш федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия
Radiy I. Salimov
Review of the collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: The Far Eastern Federal District”
271

Евгений Игоревич Кушников
«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Түштүк федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия
Evgeny I. Kushnikov
Review of the Collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: Southern Federal District”
273

Надежда Юрьевна Романенко
«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Борбордук федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия
Nadezhda Yu. Romanenko
Review of the Collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: Central Federal District”
274

Елена Геннадьевна Курган
«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Урал федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия
Elena G. Kurgan
Review of the Collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: Ural Federal District”
275

Башкы редактордун тилкеси

Урматтуу окурмандар, кесиптештер, достор!

2025-жыл Роспатент тутумунда бир катар көрүнүктүү окуялар менен мүнөздөлдү.

Июль айында Федералдык өнөр менчик институтк өзүнүн 65 жылдык маарекесин белгиледи. Роспатенттин Жетекчеси Ю. С. Зубов мындай деп белгиледи: «ФӨМИнин иши өлкөнүн экономикалык жана технологиялык көзкарансыздыкты өнүктүрүү үчүн стратегиялык мааниге ээ. Өтүнмөлөрдү тез жана сапаттуу экспертизадан өткөрүү, россиялык ойлоп табуучуларга жана ишкерлерге багыт жана кеңеш берүү жагынан ар тараптуу колдоо көрсөтүү, ошондой эле илимий-изилдөө ишмердүүлүгү жана адистерди даярдоо Россиядагы интеллектуалдык менчиктин (ИМ) кубаттуу институтун калыптандырып, өлкөнүн ички жана тышкы рынокторунда улуттук иштеп чыгармаларды коргоого мүмкүндүк берет».

Күз айынын ушул күндөрүндө биз Роспатенттин 70 жылдык маарекесин белгилеп жатабыз. Россия Федерациясынын Өкмөттүн Төрагасы М. В. Мишустин Ю. С. Зубов менен жолугушуу учурунда мекеменин технологиялык идеяларды, илимге негизделген демилгелерди жана бренддерди коргоодогу өзгөчө ролун баса белгилеп, бул жаңы ойлоп табууларды өнүктүрүп, ички рынокто атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатарын айтты.

Бүгүн Роспатент системасындагы ишмердүүлүк технологиялык лидерликке багытталган улуттук долбоорлордун алкагында жүрөт. Ошондуктан мекеменин негизги максат улуттук инновациялар менен өнүмдөргө болгон укуктарды өз учурунда коргоо, ошондой эле экономиканын маанилүү секторлорунда патенттик жигердүүлүктү жогорулатуу турат. Биз ИМге салынган инвестициялар көлөмүнүн өсүшүн байкап жатабыз: 2024-жылы ал 23%га өсүп, 2,3 трлн рублду түздү.

Маараке иш-чаралардын жүрүшүндө патенттик ведомство ишке ашырып жаткан илимий милдеттерге көңүл буруу маанилүү, аларды ФӨМИнин илимий басылмалар да көрсөтүп турат.

Бул убакыт аралыгында ФӨМИ салттуу патенттик бюллетендерди чыгаруудан тартып, тармактар аралык илимий журналдын деңгээлине чейин өсүп-өнүгүп келди. ФӨМИнин макалалары боюнча жүргүзүлгөн талдоо алардын саны тез өсүп, темалары да кеңейип бара жатканын көрсөтөт. Бул өзгөрүүгө процесстердин санариптештирилиши жана илимий багыттардын көбөйүшү түрткү болду. Өнүгүү бир нече баскычтар турган: 1970–1990-жылдары патенттер дайыма чыгып турган, 1990–2010-жылдары алар Интернетке чыгарыла баштады, ал эми 2010–2025-жылдары тармактар аралык изилдөөлөр көбөйгөндүктөн, илимий макалалар да көп жазыла баштады.

2022-жылдан бери «ФӨМИ жарчысы» аттуу илимий журнал чыгарыла баштады. Бул журнал ар түрдүү макалаларды бир жерге топтоп, материалдарды көп адамдарга жеткиликтүү кылды. Журнал 7 тилге которулган.

ФӨМИнин макалалары негизинен төмөнкү темаларды камтыйт: ИМ объекттерин укуктук коргоо; ИМ экономикасы, санарип технологиялар жана ИМ процедураларын автоматташтыруу; адистерди даярдоо жана билим берүү маселелери; эл аралык багыттар жана аймактык өнүгүү.

ФӨМИ авторлорунун илимий макалаларда ИМ тармагындагы көптөгөн маселелер каралат жана аларга кесиптик, академиялык коомчулуктагы адистер көп таянышат. Илимий иштердин басымдуу бөлүгү ИМдин укуктук, экономикалык, кадрдык жана инфраструктуралык маселелерин; ИМди колдоонун аймактык стратегияларын; Россиянын интеллектуалдык эгемендүүлүгүн; ИМди башкаруу маселелерин жана ИМдин эл аралык жагын изилдөөгө багытталган.

Соңку жылдары эң көп керек болгон темалар — патенттик экспертиза жана патент алуу тартиби; ИМ объекттерин санариптик ыкмалар менен талдоо, ИИНдин экономикасы жана коммерциялаштыруу, ошондой эле аймактык бренддерди коргоо жана жайылтуу стратегиялары.

Роспатент менен ФӨМИ ИМ тармагы боюнча методикалык борбор болуп саналат. Алар экспертиза, укуктук коргоо, ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) колдонуу жана коргоо сыяктуу иштерде адистерге багыт берип, мындан ары да өлкөнүн технологиялык күчүн жана интеллектуалдык көзкарандысыздыгын чыңдоого жигердүү салым кошо берет.

Ведомство аралык жумушчу топтун чечими менен «ФӨМИ жарчысы» журналы Бирдиктүү мамлекеттик илимий басылмалар тизмесинин (ЕГПНИ) 1-деңгээлине киргизилгенин кубанып билдиребиз. Рецензенттерибизди жана авторлорубузду куттуктайбыз!

Сиздерди урматтап, О. П. Неретин, журналдын башкы редактору, экономика илимдеринин доктору

EDN https://elibrary.ru/gpfyqai

Editorial

Dear readers, colleagues, friends!

2025 has significant dates for Rospatent.

In July, Federal Institute of Industrial Property (FIPS) celebrated its 65th anniversary. Head of Rospatent, Yu. S. Zubov, stated: “FIPS work is of strategic importance for country’s economic and technological sovereignty development. Fast, high-quality application examination, comprehensive advisory and methodological support to Russian inventors and entrepreneurs, research and training activities form a powerful intellectual property institute (IP) in Russia and allow us to protect domestic developments in inner and foreign markets”.

This autumn is 70th anniversary of Rospatent. Chairman of the Government of the Russian Federation M. V. Mishustin during the meeting with Yu. S. Zubov, noted department’s special role in protecting technological ideas, high-tech initiatives, and brands, which stimulate innovation and increase competitiveness in domestic market.

Today, Rospatent is working within the framework of national technological leadership projects and is focused on timely protection of rights to domestic innovations and goods, and on the growth of patent activity in key sectors of economy. Increase in the volume of investments in IP is recorded in 2024: by 23 %, amounting to 2.3 trillion rubles.

During the anniversary events, it is important to pay attention to scientific tasks solved by the patent office, which are expressed, among other things, in FIPS scientific publications.

During this time, FIPS has gone from traditional official bulletins to interdisciplinary scientific journal. FIPS publication activity analysis shows significant growth and evolution of thematic structure, which was facilitated by the digitalization processes and scientific areas expansion. Transitional stages included emerging of regular patent publications (1970-1990), gradual entry into the Internet space (1990-2010), and intensification of scientific publications based on results of interdisciplinary research (2010-2025).

Since 2022, the publication of “Bulletin of FIPS” has begun, combining various articles within a single unit and ensuring the materials availability to a wide audience. The Bulletin is translated into 7 languages.

FIPS publications traditionally cover following topics: IP objects legal protection; IP economics; digital technologies and IP procedures automation; staff and educational aspects of IP sphere; international aspects and regional development of IP.

Monographs of FIPS authors address a wide range of IP issues and are cited by professional and academic community. Research on legal, economic, human, and infrastructural aspects of IP protection and development, regional IP support strategies, Russia’s intellectual sovereignty, IP governance, and international aspects of IP prevail among scientific papers.

In recent years, publications on examination and patenting procedures; methods of digital analysis of IP objects; economics and commercialization of the results of intellectual activity (RIA); strategies for protecting and promoting regional brands have been in high demand.

Rospatent and FIPS, as a methodological center in the field of IP on issues of examination, legal protection, use and protection of RIA and means of individualization, will continue comprehensively and effectively addressing the challenges of strengthening technological leadership and intellectual sovereignty of the country.

We are happy to announce that according to the decision of interagency working group the bulletin of FIPS is classified as the 1 level of the Unified State List of scientific publications. Congratulations to reviewers and authors!

Best regards, Oleg Neretin,
Editor-in-Chief,
Dr. Sci. (Economics)

УДК 347.779.1
EDN https://elibrary.ru/kazsrb

РОСПАТЕНТТИН 70 ЖЫЛДЫГЫ: тарыхтан инновацияларга жана санарип келечекке карай

Юрий Сергеевич Зубов
Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызмат, жетекчиси
Россия Федерациясы Өкмөтүнүн алдындагы Каржы университети, Роспатенттин базалык кафедрасынын башчысы
rospatent@rospatent.gov.ru

70 years of Rospatent: from history to innovation and to the digital future

Yury S. Zubov
Head of Federal Service for Intellectual Properrty
Financial University under the Government of the Russian Federation, head of the basic department of Rospatent
rospatent@rospatent.gov.ru

Россиянын патенттик тутумунун тарыхы жана өнүгүүсү

1955-жылы СССР Министрлер Советинин алдында ойлоп табуулар жана ачылыштар боюнча комитет түзүлгөн. Бул биздин өлкөдө интеллектуалдык менчикти коргоо боюнча системалуу иш башталган алгачкы кадам болгон.

Ошондон тартып биздин патенттик система бир катар маанилүү баскычтардан өтүп, калыптанып-өнүгүп келди: 1990-жылдары азыркы укуктук пайдубал түзүлүп, 2000-жылдары алгачкы электрондук маалымат базалары пайда болду. Ошондой эле XX кылымдын экинчи жарымынан тартып Россия дүйнөлүк интеллектуалдык менчик системасына кошула баштады. Бул система БИМУнун (Бүткүл дүйнөлүк интеллектуалдык менчик уюму (ВОИС)) эл аралык келишимдерине таянат жана анын аркасында россиялык иштеп чыгуучулар өз инновацияларын чет өлкөлөрдө да коргой алышат. Маалыматты санарип сактагычтардын доорунда Роспатенттин адистери кол менен иштеп, өлкөдөгү патенттөөнүн улуттук мектебинин негизин түптөшкөн.

> 1955-жылы СССР Министрлер Советинин алдында ойлоп табуулар жана ачылыштар боюнча комитет түзүлүп, бул өлкөбүздө интеллектуалдык менчикти коргоо боюнча системалуу иштерди жүргүзүүгө жол ачкан.

Учурда ведомство кеңири цифралык трансформация, экспертиза менен инновацияларды издөө процесстери заманбап талаптарга ылайык кайра уюштурулду — анын ичинде жасалма интеллект (ЖИ) технологияларын колдонуу. Мунун аркасында ойлоп табууларды каттоо тартиби бир топ тездетилип, арыздарды кароо жана экспертиза жүргүзүү мөөнөттөрү башка өлкөлөрдүн орточо көрсөткүчтөрүнө салыштырмалуу 2–3 эсеге кыскарды.

© Зубов Ю. С. 2025

Ошондуктан бүгүн Роспатентти дүйнөдөгү эң ыкчам иштеген патенттик ведомстволордун бири деп айтуу толук негиздүү.

Санарип кызматтар: интеллектуалдык менчикке бир эле басуу менен жетүү

Роспатент кагаз архивдеринен толук санарип тейлөө системасына чейин узак жолду басып өттү. Бүгүн ведомствонун бардык негизги кызматтары онлайн жеткиликтүү: ойлоп табууларды, өнүмдүк белгилерди, ЭВМ үчүн программаларды каттоо, электрондук патенттерди жана күбөлүктөрдү алуу. Кызматтар күнү-түнү иштеп, баарына: изилдөөчүлөрдөн жана ишкерлерден ири корпорацияларга чейин акысыз жана ачык.

Эми «Мамкызматтар (Госуслуги)» порталы аркылуу ИМ бардык негизги объектилерин каттоого арыз тапшырып, алар боюнча санарип патенттерди жана күбөлүктөрдү алууга болот. 2025-жылдын аягына чейин жеке кабинеттерде ИМ объектилеринин мөөнөтүнүн аяктап баратканын эскертүү функциясы пайда болуп, алардын коргоосун онлайн режиминде узартуу жана колдоо мүмкүнчүлүгү да кошулат. Бул көптөгөн компанияларга өз өнүмдүк белгилерине болгон укуктарын өз убагында узартып, брендди жана бизнесин жоготуп алуу коркунучун кыйла азайтууга жардам берет.

Ошондой эле колдонуучулар үчүн «Интеллектуалдык укуктар» кызматы түзүлүп, ал катталган ИМ объектилеринин портфелин башкарууга жардам берет. Ал эми «Онлайн Роспатент» платформасында ИМ чөйрөсүндөгү 22 түрдүү мамлекеттик кызмат боюнча — каттоодон тартып укуктардын мөөнөтүн узартууга чейин — арыздар берүүгө зарыл болгон бардык куралдар топтолгон. Мындан тышкары, Роспатенттин издөө платформасы кайсы ИМ объектилери буга чейин катталганын текшерүүгө мүмкүндүк берип, өз укуктарды туура жолго коюуга жана өнүм түзүү же чыгаруу учурунда башкалардын укуктарды бузуп албоого жардам берет. Платформанын базасында дүйнөлүк патенттик фонддон алынган болжол менен 150 миллион документ топтолгон.

Роспатент бизнесинин муктаждыктарына да багыт алып, өз кызматтарын ишкерлерге түшүнүктүү жана көнүмүш санарип чөйрөгө ылайыкташтырып жатат. МСП.РФ платформасында өнүмдүк белгини каттоого, аны колдонууга лицензия алууга, ошондой эле патенттик издөө жүргүзүп, иштеп чыгуунун чындап эле өзгөчө жана уникалдуу экенине ынанууга болот.

> Бүгүн ведомствонун бардык негизги кызматтары онлайн жеткиликтүү: ойлоп табууларды, товардык белгилерди, ЭВМ үчүн программаларды каттоо, электрондук патенттерди жана күбөлүктөрдү алуу. Кызматтар күнү-түнү иштеп, баарына: изилдөөчүлөрдөн жана ишкерлерден ири корпорацияларга чейин акысыз жана ачык.

> Санариптештирүү жана кызматтарын ыңгайлуулугу аркасында соңку жылдары арыз берүүчүлөрдүн саны кыйла өскөнү байкалууда. Жалпысынан алганда, 70 жыл ичинде Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызмат дээрлик 3 миллион патентти, 1 миллион өнүмдүк белгини жана ЭВМ үчүн программалар менен маалымат базалары боюнча 370 миңге жакын учурда жарактуу каттоону жүргүзгөн.

Кичинекей технологикалык компаниялардан келген арыздар артыкчылыктуу тартипте каралып, кадимки мөөнөттөргө караганда эки эсе тез иштетилет.

Санариптештирүү жана кызматтарын ыңгайлуулугу аркасында соңку жылдары арыз берүүчүлөрдүн саны кыйла өскөнү байкалууда. Жалпысынан алганда, 70 жыл ичинде Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызмат дээрлик 3 миллион патентти, 1 миллион өнүмдүк белгини жана ЭВМ үчүн программалар менен маалымат базалары боюнча 370 миңге жакын учурда жарактуу каттоону жүргүзгөн.

Интеллектуалдык менчик технологиялык лидерликке жеткенге шарт түзөт

Бүгүнкү күндө улуттук патенттик система мамлекет башчысы койгон стратегиялык милдетти — өлкөнүн технологиялык эгемендүүлүк жетишүүнү — ишке ашырууга багытталган. Роспатенттин көңүл борборунда — өлкөдөгү инновациялар менен өнүмдөргө өз учурунда укуктук коргоо көрсөтүү жана экономиканын негизги тармактарында патенттик жигердүүлүктү арттыруу. Бул чаралар 2025-жылдан тартып ишке киргизилген технологиялык лидерлик боюнча улуттук долбоорлордун алкагында жүзөгө ашырылууда. РФтин Өкмөтү Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызматты (Роспатент) өлкөнүн технологиялык саясатынын негизги милдеттерин аткаруу боюнча ыйгарым укуктар менен камсыз кылды. 2025-жылдын 27-октябрындагы № 1660 токтом улуттук долбоорлорду ишке ашыруунун алкагында ведомствонун иш багыттарын аныктап берет. Документ технологиялык саясатты ишке ашырууга багытталган ишмердүүлүк үчүн укуктук, экономикалык жана уюштуруучулук шарттарды түзүүнү карайт. Ошондой эле ал россиялык иштеп чыгуулардын заманбап колдоо инфраструктурасын түзүүнү, мамлекет көрсөткөн чаралардын натыйжалуулугун көзөмөлдөөнү камтыйт.

2025-жылдын 20-июнунда өткөн XXVIII Петербург эл аралык экономикалык форумунун жалпы жыйынында Россиянын президенти Владимир Путин өлкөнүн өнөр жайынын, айыл чарбасынын, кызмат көрсөтүү тармагынын жана башка көптөгөн тармактардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү россиялык өз технологиялык чечимдерге таянууга тийиш экенин баса белгиледи.

> Роспатент мамлекеттин технологиялык саясатын ишке ашырууда жигердүү катышуучу болуп саналат.

Ушуга байланыштуу ал мындай деп белгиледи: «Интеллектуалдык менчик рыногун мындан ары да өнүктүрүү зарыл, тактап айтканда, патенттер менен өнүмдүк белгилерди күрөөгө коюп насыя алуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү керек. Алар бизнес үчүн өндүрүштү түзүүгө же кеңейтүүгө каражат тартууга жардам берген реалдуу активге айланышы керек»[1].

Роспатент мамлекеттин технологиялык саясатын ишке ашырууда жигердүү катышуучу болуп саналат. Укуктук демилгелер менен катар ведомство илимий, технологиялык жана ишкердик долбоорлорду өнүктүрүүгө багытталган чараларды иштеп чыгат. Мындан тышкары, ал интеллектуалдык менчиктин жыйынтыктарына болгон укуктарды экономикалык жүгүртүүгө тартууга көмөктөшөт жана инновацияларды өндүрүшкө киргизүүгө шарт түзөт.

Роспатент системасында Технологиялык саясатты коштоо борбору түзүлгөн. Анын максаты инновацияларды түзүүгө багытталган улуттук технологиялар классификаторун иштеп чыгуу жана келечектүү технологиялык багыттарды аныктоо. Ошондой эле ал технологиялык кызматташуу программаларын ишке ашырууга байланыштуу сунуштарды жана ар тармактуу технологияларды киргизүүнү же өнүктүрүүнү пландаган компаниялардын сунуштарын кароо.

Интеллектуалдык менчикти өнүктүрүүнүн улуттук модели

Бизнес үчүн ыңгайлуу чөйрө түзүү максатында ишкердик шарттарынын Улуттук модели калыптандырылууда. Роспатент өз тарабынан «Инновациялар жана патенттер» багыты боюнча ар кандай чаралар иштеп чыгууну көзөмөлдөйт, алардын милдети — инновацияларды ишенимдүү коргоону камсыз кылуу жана алардан киреше алуунун ылдамдатуу.

B-READY[2] эл аралык методологиясы боюнча жүргүзүлгөн Россиянын ИМ системасынын учурдагы абалын баалоонун алгачкы пилоттук өлчөмүнүн жыйынтыгына ылайык, биздин өлкө 51 мамлекеттин ичинен төртүнчү орунду ээледи. Бул жакшы жыйынтык, бирок пландар боюнча — дүйнөдөгү бардык өлкөлөрдүн ичинен алдыңкы 20лыкка кирүү максат кылынган. Бул максатка бир нече багыттар боюнча аракеттерди бирдиктүү топтоо менен жетишүүгө мүмкүн.

Биринчи кезекте, ИМди толук кандуу каражат катары жүгүртүүнү өнүктүрүү зарыл. Анын негизинде насыя алууга, уставдык капиталга салым кошууга, лизинг жана франшиза боюнча келишимдер түзүүгө мүмкүн болушу керек: Кытай, Түштүк Корея жана Сингапур мисалына ылайык. Ал үчүн банктарга жана инвесторлорго түшүнүктүү болгон ИМди так жана адилеттүү баалоо системасы, ошондой эле түрлүү күрөө моделдери жана камсыздандыруу механизмдери иштелип чыгууда.

Экинчиден, ИМ системасын өлкөнүн жаңы технологияларына жана технологиялык саясатына ылайыкташтыруу зарыл. Бул үчүн чоң маалыматтар менен иштеген жана технологиялык жаңы багыттар көзөмөлдөөгө мүмкүндүк берген улуттук патенттик аналитика платформасын түзүү керек. Ал рыноктун муктаждыктарына жана мамлекеттин технологиялык лидерлик стратегиясына мүмкүн болушунча шайкеш келиши кажет.

Үчүнчүдөн, ИМди туура башкарууну үйрөтүүчү билим берүү программаларын кеңейтүү маанилүү. Ишкерлер, илимпоздор жана студенттер үчүн консультациялык борборлордун тармагын өнүктүрүү зарыл. Авторлор технологияны иштеп чыгуу баскычында эле түшүнүшү зарыл: катталган ИМ гана ойлоп табууларды коргойт, экономикалык баалуулук жаратат, жаңы өнүмдөрдү түзүүгө жана ишке киргизүүгө ишенимдүү инвестиция салууга мүмкүндүк берет.

Санариптик инновацияларды коргоо: Роспатенттин азыркы мыйзамдардагы ролу

Санариптик экономиканын өнүгүшү менен ИТ-ченемдерге негизделген, анын ичинде жасалма интеллект технологияларын камтыган жаңы ИМ объекттери пайда болду. Бүгүн Роспатенттин артыкчылыктуу милдеттеринин бири — мындай объекттерди каттоо үчүн мыйзамдарды иштеп чыгуу.

ИТ-чечимдерди патенттөө мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү жана аларды иштеп чыгууга салынган инвестицияларды коргоо үчүн Роспатент жана РФ Федерация Кеңешинин катышуусунда тиешелүү мыйзам долбоору даярдалган. Азыр ал РФ Мамлекеттик Думасында каралууда. Документ ИТ-компаниялардын ишмердүүлүгү үчүн, айрыкча чакан жана орто бизнес үчүн жакшы шарттарды түзүүгө багытталган. Жөн гана процедураларды жөнөкөйлөтүү эмес, колдонулуп жаткан мамилелерди түп-тамырынан кайра карап чыгуу да каралууда: ИМ экономикалык жүгүртүүгө толук кандуу катышып, күрөө объектиси, уставдык капиталга салым жана алгачкы инвестицияларды тартуу куралына айланышы керек. Бул мыйзам долбоору башка өлкөлөрдөгүдөй эле, ата мекендик ИТ-компаниялардын өз иштеп чыгууларынын корголушу жана коммерциялаштырылышы боюнча мүмкүнчүлүктөрүн кыйла кеңейтет.

> ИТ-чечимдерди патенттөө мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү жана аларды иштеп чыгууга салынган инвестицияларды коргоо үчүн Роспатент жана РФ Федерация Кеңешинин катышуусунда тиешелүү мыйзам долбоору даярдалган.

---

[1] Владимир Путин на ПМЭФ-2025 о развитии сферы интеллектуальной собственности // Президент России: сайт. URL: http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/77222 (кайрылуу датасы: 02.09.2025).

[2] Дүйнөлүк банк тарабынан иштелип чыккан Business Ready (B-READY) рейтинги бизнес жана инвестициялык абалды баалоого арналган көрсөткүч. B-READY методологиясына ылайык, бардык индикаторлор үч топко бириктирилген: нормативдик база, мамлекеттик кызматтар жана иш жүзүндөгү натыйжалуулук. Мындан тышкары, бизнес жүргүзүү мүмкүнчүлүгү гана эмес, жеке сектордун жеткиликтүү жана туруктуу өнүгүү багыттары да бааланат.

> Роспатент он жылдан ашык убакыттан бери жасалма интеллект тармагында патенттерди системалуу мониторинг жүргүзүп келет: патенттөө динамикасын көзөмөлдөйт, патенттелген технологиялардын артыкчылыктуу багыттарын аныктайт жана кийинки коммерциялаштыруу үчүн потенциалдуу технологиялык өнөктөштөрдү табат.

Патенттик аналитика жана жасалма интеллект тармагындагы патенттерди системалуу мониторинг жүргүзүү

Роспатент он жылдан ашык убакыттан бери жасалма интеллект тармагында патенттерди системалуу мониторинг жүргүзүп келет: патенттөө динамикасын көзөмөлдөйт, патенттелген технологиялардын артыкчылыктуу багыттарын аныктайт жана кийинки коммерциялаштыруу үчүн потенциалдуу технологиялык өнөктөштөрдү табат.

2019-жылдан бери бул ыкмалар иш жүзүндө долбоорлордо колдонулуп келет — авиация жана энергетикадан тартып адамдын кулк-мүнөзүн анализдөөгө чейин. Ал үчүн дүйнөдөгү эң ири патенттик базалар, адистештирилген тармактык ресурстардын маалыматтары жана профилдик конференциялардын материалдары колдонулат. Жасалма интеллекттин өнүгүшүн анализдөө алгоритмдерине өзгөчө көңүл бурулган. Негизги шаймандардын бири — «Жасалма интеллекттин генезиси» системасы. Ал технологиялардын эволюциясын эң алгачкы баскычтардан тартып көзөмөлдөйт, алардын жетилүү деңгээлин жана коммерциялык потенциалын аныктайт.

Патенттерди мониторинг кылуу аудиторияга жараша ар түрдүү максаттарды көздөйт: технологиялык компаниялар үчүн — илимий изилдөөлөр жана иштеп чыгуулар боюнча стратегияларды түзүү; инвесторлор үчүн — командалардын жана долбоорлордун келечегин баалоо; тармактык министрликтер үчүн — мамлекеттик колдоонун артыкчылыктарын аныктоо.

Патенттер — бул укуктук коргоонун куралы гана эмес, технологиялардын өнүгүү багытын көрсөтүүчү нерсе болуп саналат. Ал эми аналитика — ошол багытты окуп, инновацияларды натыйжалуу киргизүү үчүн негиздүү чечимдерди кабыл алууга жардам берген ыкма.

Өлкөлүк патенттик аналитика системасы инновациялар эң көп талап кылынган тармактарды жана биринчи кезектеги муктаждыгы бар жерлерди аныктоого мүмкүнчүлүк берет. Азыркы учурда ал иштелип чыгууда. Мен, бул система технологиялык лидерлик боюнча улуттук долбоорлордо эң маанилүү шайманга айланганына шек санабайм.

Түзүлүп жаткан аналитикалык платформа келечектүү технологияларды аныктап, алдыңкы компанияларды көзөмөлдөп жана алардын иштеп чыгууларына талдоо жүргүзө алат. Бул илимий жана өнөр жай уюмдарына рынокту тереңирээк түшүнүүгө, атаандаштык чөйрөсүн жана технологиялык тенденцияларды баалоого, ИИТКИ жүргүзүүнүн зарылдыгын негиздөөгө жардам берет. Ошондой эле мурунтан бар чечимдерди кайталабоого, кошумча тармактарда өзгөчө ыкмаларды табууга, патенттерди туура тариздөөгө жана аларды коргоо стратегиясын Россияда да, чет өлкөлөрдө да туура тандоого мүмкүнчүлүк берет.

Роспатенттин түзүмүндө долбоорду ишке ашырууну ФӨМИнин Долбоордук кеңсеси — Федералдык өнөр жай менчиги институтунун бөлүмү — жүргүзөт. Өлкөлүк патенттик аналитика платформасы патенттик аналитиканы маркетингдик изилдөөлөр, технологиялык издөө жана божомолдоо менен айкалыштырат. Бул инновациялык потенциалды ар тараптуу баалоону камсыздап, натыйжалуу өнүгүү стратегияларын түзүүгө шарт түзөт.

Чакан технологиялык компанияларды колдоо

Чакан технологиялык компанияларды өнүктүрүү (ЧТК) — технологиялык саясаттын негизги багыттарынын бири. Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына патенттер илимий-өндүрүштүк уюмдар үчүн жөн гана коргоо куралы болуп калбастан, ЧТК статусун алууга негиз болуп саналат. Бул аларга мамлекеттик колдоо чараларына жетүү мүмкүнчүлүгүн ачат.

Роспатент РФ Экономикалык өнүктүрүү министрлигинин менен биргеликте мындай компанияларды өнүктүрүү системасын түзүү боюнча ишке катышып, алардын иштеп чыгууларын тезирээк киргизүүгө жардам берет. Бүгүнкү күндө чакан жана орто ишканалар экономикадагы эң бат өнүгүп жаткан секторлордун бири болуп саналат. Алар үчүн ойлоп табууларга жана пайдалуу моделдерге арыздарды артыкчылыктуу кароо программасы киргизилди: эми арыздар эки эсе ылдам кароодон өтүп, расмий катталат. Роспатент аркылуу берилген эл аралык арыздардын каттоо нускаларын БИМУнун (ВОИС) Эл аралык бюросуна өткөрүп берүү процесси кошумча түрдө ылдамдатылды. ЧТК статусуна ээ болуу компанияларга ар кандай колдоо мүмкүнчүлүктөрүн ачат — субсидиялар, гранттар, жеңилдетилген насыялар жана салык жеңилдиктери. 2025-жылдын 1-январынан тартып жаңы салык жеңилдиги күчүнө кирди: бизнеске ата мекендик интел-

> Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына патенттер илимий-өндүрүштүк уюмдар үчүн жөн гана коргоо куралы болуп калбастан, ЧТК статусун алууга негиз болуп саналат. Бул аларга мамлекеттик колдоо чараларына жетүү мүмкүнчүлүгүн ачат.

Чакан технологиялык компаниялар брендерди жайылтуу жана өз иштеп чыгууларынын рынокко чыгышы үчүн ИМ шаймандарын барган сайын жигердүү колдонуп жатышат.

лектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын түзүүгө же сатып алууга кеткен чыгымдардын кошумча 20% пайыз кайтарылат.

Мындан тышкары, аймактардагы технологиялык стартаптарды колдоо үчүн атайын салык режими киргизилди. Ал интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарынан түшкөн кирешеге салыктын көлөмүн азайтууга же толугу менен жокко чыгарууга мүмкүндүк берет. Азыркы учурда бул жеңилдетилген «патенттик кутуча» механизми Мордовия Республикасында, Ульянов, Новгород жана Кемеров облустарында, Ставрополь крайында, Ханты-Мансий автономдук округунда — Юграда ийгиликтүү иштеп жатат. Жакында ага Новосибирск жана Амур облустары кошулду. Россиядагы технологиялык компаниялар өзүнүн интеллектуалдык менчигин колдонууга укуктарды берген учурда жеңилдиктен пайдалана алат, мисалы: ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, өнөр жай үлгүлөрү, ЭЭМ үчүн программалар, маалымат базалары жана интегралдык микросхемалардын топологиялары.

Чакан технологиялык компаниялар бренддерди жайылтуу жана өз иштеп чыгууларынын рынокко чыгышы үчүн ИМ шаймандарын барган сайын жигердүү колдонуп жатышат. РФ Экономикалык өнүгүү министрлигинин маалыматы боюнча, бүгүн ЧТК реестрине 5 миңден ашык уюм кирет, алардын балансында Роспатентте катталган 20 миңден ашык интеллектуалдык менчик объекттери бар. Акыркы алты жылда алардын портфелиндеги өнүмдүк белгилердин саны 23%га көбөйүп, 5 миңден ашык ИМ объекттерине жетти. Бул технологиялык бизнесдин өнүгүшү жана ата мекендик компаниялардын атаандаштык позицияларын бекемдөө үчүн ИМдин мааниси өсүп жатканын айкын көрсөтөт. Мындан тышкары, программалык камсыздоого интеллектуалдык менчик катталууда: ЭЭМ үчүн программалар (10 миң объект, +27%) жана маалымат базалары (болжол менен 2 миң объект, +30%).

Интеллектуалдык менчикти күрөөгө коюп насыя алуу: бизнес үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөр

Роспатент Россиянын Борбордук банкы, РФ Экономикалык өнүгүү министрлиги жана Москва инновациялык кластеринин катышуусунда Москвада ИМди күрөөгө коюп кредит берүү боюнча пилоттук долбоорду ишке киргизүүнүн демилгечиси жана катышуучусу болду. Ал чакан жана орто бизнести, өзгөчө технологиялык компанияларды колдоого багытталган. Бул шаймандын негизги максаты — илимге негизделген технологияларга инвестицияларды өнүктүрүү, өндүрүштү кеңейтүү жана инновациялык өнүмдөрдү рынокко чыгарууну тездетүү.

ИМ укуктарынын портфелин күрөөгө коюп жеңилдетилген насыя алуу бизнеске ыңгайлуу шарттарда каржылоого жол ачат, материалдык эмес активдердин ликвиддүүлүгүн жогорулатат, салыктык жүктү азайтат жана иштеп чыгуулардын коммерциялаштыруу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет. Жалпысынан бул чаралар компанияларды өнүктүрүүгө жана чоңойтконго көмөктөшөт, технологиялык ишканаларга сериялык өндүрүшкө тезирээк өтүүгө жана инновациялык өнүмдөрдү рынокко ийгиликтүү чыгарууга жардам берет.

Азыркы учурда 5тен ашык аймак өз программаларын ишке киргизди, жалпы берилген насыялардын суммасы 1,7 млрд рублден ашты. Программаны натыйжалуу ишке ашыруу үчүн ИМди объективдүү баалоо системасы түзүлүүдө. Банктарга жана инвесторлорго патенттик портфелдин наркын жана анын коммерциялык дараметтин аныктоонун ачык жана түшүнүктүү ыкмасы керек. Ушул максатта азыркы учурда РФ Экономикалык өнүгүү министрлиги, Россиянын Борбордук банкы менен биргеликте бардык өнөр жай тармактарын камтыган ИМ объекттеринин укуктарын күрөөгө коюп насыя берүү боюнча типтүү моделдер иштелип чыкты.

Роспатент Россиянын Борбордук банкы, РФ Экономикалык өнүгүү министрлиги жана Москва инновациялык кластеринин катышуусунда Москвада ИМди күрөөгө коюп кредит берүү боюнча пилоттук долбоорду ишке киргизүүнүн демилгечиси жана катышуучусу болду. Ал чакан жана орто бизнести, өзгөчө технологиялык компанияларды колдоого багытталган.

2024-жылы Роспатенттин алдында фармацевтика, био- жана медициналык технологиялар тармагындагы ИМ объекттерин баалоо боюнча методикалык сунуштар даярдалган. Азыр лицензиялык келишимдер боюнча орточо тармактык роялти ставкаларынын базасын түзүү иши жүрүп жатат. Бул баалоолордун тактыгын жана ачыктыгын камсыз кылат, насыя берүү процедурасын жөнөкөйлөтөт жана интеллектуалдык активдерди экономикалык жүгүртүүгө жаңы катышуучуларды тартууга мүмкүндүк берет.

Чыгармачылык индустриялар жана интеллектуалдык менчик

Роспатент чыгармачылык экономиканын өнүгүшүн жигердүү колдойт. Бул иштин алкагында ведомство Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн Төрагасы Михаил Мишустин тапшырган «2036-жылга чейин чыгармачылык экономиканы өнүктүрүү стратегиясын» иштеп чыгууга катышууда.

> Роспатент инновациялык компанияларга да, чыгармачылык индустрияларга да ылайыктуу атайын куралдарды түзүүдө. Процедураларды жөнөкөйлөтүү жана санариптештирүү боюнча системалуу иш жүргүзүлүүдө.

Бүгүн көптөгөн чыгармачылык индустрия өкүлдөрү өнөр жай менчигинин куралдары менен жаңыдан таанышып башташууда. Башка тармактардан айырмаланып, алар көп учурда өз иштеп чыгууларына патент албайт, өнүмдүк белгилерди, өнөр жай үлгүлөрүн жана программалык камсыздоону катташпайт. Натыйжада интеллектуалдык ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарын коргоо жана кийин андан акчалай пайда алуу мүмкүнчүлүгүн жоготушат.

Буну өзгөртүү үчүн Роспатент инновациялык компанияларга да, чыгармачылык индустрияларга да ылайыктуу атайын куралдарды түзүүдө. Процедураларды жөнөкөйлөтүү жана санариптештирүү боюнча системалуу иш жүргүзүлүүдө: авторлор жана компаниялар өздөрүнүн ИМ объекттерин каттоо, издөө, коштоо жана коргоо үчүн ыңгайлуу куралдарды алышат. Билим берүү ишине өзгөчө көңүл бурулууда. Чыгармачылык кластерлердин жана жогорку окуу жайлардын негизинде өзүнчө индустриялар үчүн модулдарды ишке киргизүү пландалууда. Роспатенттин реестрлерин санариптик платформаларга киргизүү пландалууда, бул контрафакт көлөмүн азайтууга жардам берет, ал эми керектөөчүлөр продукциянын оригиналдуулугуна ишене алышат.

Интеллектуалдык менчик — инновациялардын жана технологиялык лидерликтин кыймылдаткычы.

Интеллектуалдык менчик — бул жөн гана юридикалык коргоо эмес, идеяларды жана иштеп чыгуулардын натыйжаларын реалдуу өнүмдөргө айлантууга мүмкүндүк берген курал. Ал инвестицияларды коргойт жана ички жана эл аралык рынокторго чыгуу мүмкүнчүлүктөрүн ачат.

ИМ натыйжалуу системасы мамлекеттин, коомдун жана бизнесдин кызыкчылыктарынын тең салмактуулугуна негизделет, бул инновациялык экономиканын туруктуу өнүгүүсү үчүн бекем пайдубал түзөт.

Бүгүн Роспатент технологияларды коммерциялаштырууну тездетүү үчүн салыктык, каржылык механизмдерди түзүүгө, чакан жана орто бизнести, чыгармачылык индустрияларды колдоого, интеллектуалдык укуктарды коргоо куралдарын өркүндөтүүгө басым жасоодо.

Роспатент кабыл алып жаткан бардык чаралар ИМ Россияда илимге көмөк көрсөтүүгө, бизнести өркүндөтүүгө, экономиканы бекемдөөгө жана акырында өлкөнүн технологиялык лидерлигинин кыймылдаткычы болууга багытталган.

Шилтеме кылуу үчүн: Зубов Ю. С. С. Роспатенттин 70 жылдыгы: тарыхтан инновацияларга жана санарип келечекке // ФӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). 186–191-беттер.
For citation: Zubov Yu. S. 70 years of Rospatent: from history to innovation and to the digital future // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 186-191 (In Russ.).

1 ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК УКУКТАРЫН КОРГОО ЖАНА САКТОО МАСЕЛЕЛЕРИ

Илимий макала Original article

УДК: 347.77:378.14
EDN https://elibrary.ru/qjivwo

Жогорку билим берүү программаларынын түзүмүндө IP-билимдер

Олег Петрович Неретин, Наталья Викторовна Лопатина✉
Федералдык өнөр жай менчик институту
✉dreitser@yandex.ru

Аннотация: макала Роспатенттин негизги артыкчылыктарынын бири болгон — интеллектуалдык менчик тармагында жеткиликтүү жана сапаттуу билим берүүнү өнүктүрүүгө багытталган. Жогорку билим берүү системасында IP-билимдер калыптандырууга басым жасалган. Макаланын максаты — жогорку билим берүү программалары үчүн ылайыктуу болгон IP-билимдер негиздөө. IP-билимдер киргизилиши керек болгон билимдер тобун аныктоо милдети коюлган: универсалдуу (УБ), жалпы кесиптик (ЖКБ) жана кесиптик (КБ). Жогорку билим берүү программаларынын түзүмүндө интеллектуалдык менчик боюнча билимдердин ордун аныктоо үчүн эки чечим тобу сунушталган: учурдагы билим берүү практикаларына багытталган чечимдер жана кийинки муундагы жаңы ФМБСке (Федералдык мамлекеттик билим берүү стандарттары) багытталган келечектүү чечимдер. Учурдагы чечимдер тобунун алкагында үч вариант иштелип чыккан: — негизги кесиптик билим берүү программаларынын (НКББП) деңгээлинде универсалдуу билимдердин (УБ) мазмунун тактоо үчүн интеллектуалдык менчик боюнча билимдерди киргизүү жана УБ-2 түзүмүндө интеллектуалдык менчик тармагындагы эмгек аракеттерине даярдыкты чагылдырган индикаторлорду белгилөө; — жалпы кесиптик билимдер (ЖКБ) деңгээлинде багыттардын ири тобу боюнча индикаторлор жана дескрипторлор аркылуу бул механизмди ишке ашыруу, кесиптик багыттын жана тармактын өзгөчөлүгүн эске алуу менен; — кесиптик стандарттын талаптарына ылайык, кесиптик билимдерге (КБ) киргизүү. Келечектүү чечимдер тобунун алкагында долбоорлонгон УБ-8дин такталган бирдиктүү формулировкасы сунушталган. Белгилүү бир кесиптик билим берүү программасында (НКББП) интеллектуалдык менчик боюнча билимдердин түзүмүн тактоодо багыт алуу үчүн билимдин деңгээлдери аныкталды. IP-билимдерди калыптандыруу боюнча модельдик программаны негиздөө критерийлери аныкталды, аны конкреттүү шарттарга ылайыкташтыруу стратегиялары сунушталды. Интеллектуалдык менчик тармагында үзгүлтүксүз билим берүү идеясын ишке ашырган жаңы педагогикалык концепция сунушталган. Тема боюнча мындан аркы иштеп чыгуунун багыттары теориялык жана башкаруу тармактарында аныкталды.
Негизги сөздөр: IP-билимдер, интеллектуалдык менчик тармагындагы билим берүү, жогорку билим берүү, интеллектуалдык менчик, жаңы муундагы ФМБС.
Шилтеме кылуу үчүн: Неретин О. П., Лопатина Н. В. Интеллектуалдык менчик боюнча билимдер жогорку билим берүү программаларынын түзүмүндө // ФӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). 192-203-беттер.
Ыраазычылык: макала ФӨМИнин «IP-билимдердин илимий-билим берүү чөйрөсүндө ИИНди түзүү динамикасына жана алардын коммерциялашуусуна таасир этүү шарттарын аныктаган факторлорду аныктоо» аттуу илимий-изилдөө ишинин алкагында даярдалган.

© Неретин О. П., Лопатина Н. В. 2025

IP competencies in the structure of modern higher education programs

Oleg P. Neretin, Natalia V. Lopatina✉
Federal Institute of Industrial Property
✉dreitser@yandex.ru

Abstract: the article is aimed at implementing one of Rospatent's key priorities - the development of affordable and high-quality education in the field of intellectual property. The focus is on the formation of IP competencies in the higher education system. The purpose of the article is to substantiate IP competencies that are appropriate for modern higher education programs. The task is to define a group of competencies in which IP competencies should be included: universal (UC), general professional (GPC) and professional (PC). Two groups of solutions to the problem of determining the positions of IP competence in the structure of higher education programs are proposed: a group of current solutions focused on today's educational practices, and a group of promising solutions focused on new next-generation FGOS. Within the framework of the current solutions group, three options have been developed: the inclusion of IP competencies in the specification of the content of the UC at the main professional educational program level and the establishment of indicators in the structure of the UC-2 reflecting willingness to work in the field of intellectual property; implementation of this mechanism at the level of the defense industry at an enlarged group of training areas through indicators and descriptors, taking into account the specifics of professional orientation and industry; inclusion in the PC, based on the professional standard. A refined unified formulation of the projected UC-8 has been proposed within the framework of the promising solutions group. The levels of competence have been established, which it is advisable to focus on when clarifying the structure of IP competence in a particular main professional educational program. The criteria of the model program for the formation of IP competencies in universities are substantiated, and strategies for its adaptation to specific conditions are proposed. A new pedagogical concept is presented that implements the idea of continuing education in the field of intellectual property. The directions of further development of the topic in theoretical and managerial projection are outlined.
Keywords: IP competencies, education in the field of intellectual property, higher education, intellectual property, new generation Federal State Educational Standard.
For citation: Neretin O. P., Lopatina N. V. IP Competencies in the Structure of Modern Higher Education Programs // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 192-203 (In Russ.).
Acknowledgments: The article was prepared as part of the research work of FIPS "Identification of factors determining the conditions for the influence of IP competencies in the scientific and educational field on the dynamics of the creation of RIA and their commercialization".

Киришүү

IP-билимдердин илимий-билим берүү чөйрөсүндө ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) түзүү динамикасына жана алардын коммерциялашуусуна таасир этүү шарттарын аныктаган факторлорду изилдөөдө далилденген: илим жана жогорку билим берүү уюмдарынын патенттик жигердүүлүгү түздөн-түз интеллектуалдык ишмерлердин интеллектуалдык менчик тармагындагы эмгек аракеттерин аткарууга даярдыгына көз каранды. Бул даярдык тиешелүү чөйрөдө иштеген субъекттерде калыптанган деңгээлге жараша өзгөрөт. Ошол эле учурда IP-билимдердин тизмесин тактоо зарыл, анткени алардын калыптанышы жана өнүгүшү бул тармактагы пландалган натыйжаларга жетүү үчүн маанилүү. Ошондой эле Роспатенттин негизги артыкчылыктарынын бири болгон — интеллектуалдык менчик тармагында жеткиликтүү жана сапаттуу билим берүүнү өнүктүрүү — практикага багытталган нукка буруруга мүмкүндүк берген педагогикалык жана башкаруу куралдарынын комплексин иштеп чыгуу талап кылынат.

Материалдар жана изилдөө ыкмалары

ФӨМИнин изилдөө багытында интеллектуалдык менчик тармагындагы кадрдык ресурстарды изилдөө жана долбоорлоо боюнча иш жүргүзүлдү. Ал ресурстарын башкарууну, ошондой эле кесиптик билим берүүнүн методологиясы менен технологияларын камтыды[1]. Натыйжада теориялык жана колдонмо куралдардын системасы иштелип чыгып, илимий негизделди изилдөөнүн алгачкы баскычтарынын[2] жыйынтыктары менен бириккенде, жогорку билим берүү системасында

[1] Интеллектуалдык менчик тармагын үйрөтүлгөн кадрлар менен камсыз кылуу көйгөйлөрү жана аларды чечүү жолдору: илимий-изилдөө иши боюнча отчет (аралык) / Өнөр жай менчигинин федералдык институту; жетекчи. Неретин О. П. М., 2018. 81 б. Катт. № НИОКТР АААА-А18-118061990047-8; Интеллектуалдык менчик тармагында кадрларды даярдоо системасында үзгүлтүксүз билим берүүнү өркүндөтүү: илимий-изилдөө иши боюнча отчет / Федералдык өнөр жай менчигинин институту, илимий жетекчи. Неретин О. П. М., 2021. 293 б.; IP-билимдердин илимий-билим берүү чөйрөсүндө ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) түзүү динамикасына жана алардын коммерциялашуусуна таасир этүү шарттарын аныктаган факторлорду аныктоо: илимий-изилдөө иши боюнча отчет (аралык) / ФӨМИ; жетекчи. Неретин О. П. М., 2024. 140 б. Катт. № 124060300046-6. Катт. № ИКРБС 225020307196-3.

[2] IP-билимдердин илимий-билим берүү чөйрөсүндө ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) түзүү динамикасына жана алардын коммерциялашуусуна таасир этүү шарттарын аныктаган факторлорду аныктоо: илимий-изилдөө иши боюнча отчет (аралык).

бул билимдерди калыптандырууга байланышкан учурдагы чечимдерди ылайыкташтыруу үчүн далилдүү база түзүүгө мүмкүндүк берет.

Учурда чечилип жаткан илимий милдеттин алкагында мурдагы изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын колдонуу өзгөчө теориялык мааниге ээ болууда. Бул жыйынтыктар жогорку билим берүүдөгү компетенттүүлүк методологиясына [1, 2] киргизилип, IP-билимдердин илимий негизделген тизмесин түзүүгө багытталат. Методологиялык негиз катары төмөнкүлөр колдонулат: — максаттуу жана субъекттик өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен IP-билимдерди педагогикалык моделдөөгө дифференцияланган ыкма; — «Интеллектуалдык менчик тармагындагы кесиптик компетенттүүлүктүн деңгээлдери» модели [3]; — модельдик билим берүү программаларын долбоорлоо жана аларды санариптик педагогика куралдарын колдонуу менен конкреттүү педагогикалык шарттарга ылайыкташтыруу методикасы[3]; — интеллектуалдык менчик тармагында иш билгиликти жогорулатуу мезгилин эсептөө методикасы[4].

Изилдөөнүн жыйынтыктары

IP-билимдерди педагогикалык моделдөөгө дифференцияланган ыкма максаттуу жана субъекттик өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен ФӨМИ жүргүзгөн изилдөөлөрдүн [3] жыйынтыктарына негизделет. Бул изилдөөлөр кадрдык ресурстун иштеши жана өнүгүүсүнүн туруктуу тенденцияларын аныктаган. Аларга кадрдык потенциалдын тармактык структурада таралышы жана анын эки контурлуу мүнөзү кирет: «кесиптик нук» жана «инновациялык жигердүүлүк нугу» [4]. Бул учурда сөз интеллектуалдык менчик тармагындагы адистердин компетенттүүлүгүндөгү олуттуу айырмачылыктар жөнүндө болууда. Алар атайын бөлүнгөн багытта — 27.04.08 «Интеллектуалдык менчикти башкаруу»[5] — калыптанат (бул кадрларды даярдоо стратегиясынын мурунку баскычтары [5] чагылдырылган). Ошондой эле экономика тармактарынын адистеринин компетенттүүлүгү да эске алынат, анткени интеллектуалдык менчикке байланышкан айрым кесиптик аракеттер алар үчүн кошумча мүнөзгө ээ болуп, негизги ишмердүүлүктүн социалдык-экономикалык жыйынтыктарын ишке ашырууга багытталат [6–8 ж.б.].

Бир жагынан, биз бул эки адистер тобунун алдында турган эмгектик милдеттердин басымдуу бөлүгүнүн окшоштугун, ошондой эле аларды өз алдынча аткарууга мүмкүндүк берген билимдерди, жана жөндөмдөрдү белгилеп жатабыз. Экинчи жагынан, бул милдеттердин негизги кесиптик ишмердүүлүккө кириши— кесиптик стандарттарда же белгилүү бир кесиптик чөйрөдөгү эмгек логикасын жөнгө салган башка документтерде көрсөтүлгөн — компетенттүүлүктүн мазмунун аныктайт.

[3] Санариптик коом шарттарында калктын интеллектуалдык менчик маданиятын калыптандыруу теориясы жана методикасы: илимий-изилдөө иши боюнча отчет (жыйынтыктоочу) / ФӨМИ; жетекчи. Неретин О. П. М., 2023. 193 б. Катт. № НИОКТР 122082200094-2. Катт. № ИКРБС 224021400060-1.

[4] Интеллектуалдык менчик тармагында кадрларды даярдоо системасында үзгүлтүксүз билим берүүнү өркүндөтүү: илимий-изилдөө иши боюнча отчет.

[5] Федералдык мамлекеттик билим берүү стандарты — магистратура, даярдоо багыты 27.04.08 «Интеллектуалдык менчикти башкаруу». Кыргыз Республикасынын Илим жана жогорку билим берүү министрлигинин 2020-жылдын 11-августундагы № 949 буйругу менен бекитилген // Гарант: маалыматтык-укуктук портал. URL: https://base.garant.ru/74541561/53f89421bbdaf741eb2d1ecc4ddb4c33/ (кайрылуу датасы: 28.08.2025)

Бул болсо жогорку билим берүү процессинде пландалган натыйжа катары окутуунун мазмунун, теориялык билимдердин тереңдиги менен көлөмүн жана практикалык жөндөмдүүлүктөрдүн топтомун белгилейт.

Бул теориялык негиздерге таянган иш-аракеттер компетенттүүлүккө багытталган долбоорлоо милдетин аткарууда маанилүү роль ойнойт. Алар тиешелүү пландалган педагогикалык натыйжаны чагылдырган жөндөмдүүлүктөр тобун аныктоону талап кылат. Учурда жаңыланган федералдык мамлекеттик билим берүү стандарттарынын («3++ мууну») алкагында жогорку билим берүүдө билим берүү программаларын өздөштүрүүгө коюлган талаптар үч топко бөлүнөт: универсалдуу билимдер (УБ), жалпы кесиптик билимдер(ЖКБ) жана кесиптик билимдер (КБ). Ошол эле учурда универсалдуу билимдер (УБ) ар бир билим берүү деңгээли үчүн (бакалавриат, адистик, магистратура) мамлекет тарабынан борборлоштурулган тартипте белгиленет. Алар бардык даярдоо багыттары жана адистик үчүн бирдей болуп, Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларында билим берүү ишмердүүлүгү жүргүзүлгөн программаларга колдонулат. Негизинен, универсалдуу билимдер (УБ) бүтүрүүчүнүн алган кесибинен көз карандысыз социалдык жана кесиптик жактан ишке ашуусуна мүмкүндүк берген жөндөмдөрдү чагылдырат: жеке сапаттар, социалдык өз ара аракеттенүү жөндөмдөрдү, ар түрдүү турмуштук кырдаалдарда пайда болгон маселелерди чечүүгө жардам берген билимдер — кыраакы ой жүгүртүүдөн жана ден соолукту сактоодон тартып азыркы дүйнөнүн белгилүү бир тармактарында жигердүү жарандык позицияга чейин. ЖКБ — бул билим берүү программаларын өздөштүрүүдөн талап кылынган натыйжалар. Алар белгилүү бир ири топко кирген даярдоо багыттары боюнча аныкталат жана кесиптик ишмердүүлүк жүргүзүлүүчү тармактарда конкреттүү түрдөгү ишке байланыштуу. Бул учурда сөз өзгөрүлгүс максаттар жөнүндө жүрөт. Алар даярдоо багыттары менен адистиктерди бир топко бириктирет, дисциплина аралык билимди, тармактардын ичиндеги өз ара байланыштарды түшүнүүнү жана кошумча ишмердүүлүк түрлөрүндөгү кесиптик милдеттерди чечүү жөндөмүн камтыйт. КБ билим берүү уюму тарабынан кесиптик стандарттардын негизинде өз алдынча аныкталат жана кесиптин өзүнө жана/же белгилүү бир эмгектик функцияга же алардын топтомуна уникалдуу болуп саналат. Белгиленген уюштуруучулук-педагогикалык шарттарда интеллектуалдык менчик тармагындагы билимдерди кайсы топко киргизүү ылайыктуу экенин аныктоо зарыл, анткени дал ушул чечим билим берүү процессинин мазмундук багытын жана толтурулушун аныктайт.

Акыркы беш жыл ичинде ФӨМИ жүргүзгөн изилдөөлөр бир жагынан экономика тармактарынын өкүлдөрүнүн интеллектуалдык менчик механизмдерине жана аларды корпоративдик же жеке (илимий жана ишкердик) ишмердүүлүктө ишке ашыруу үчүн зарыл болгон билимдерди өздөштүрүүгө кызыгуусунун орчундуу өсүшүн көрсөтөт. Бул процесстин көрсөткүчтөрүнүн бири — ФӨМИнин кошумча билим берүү программалары боюнча сунуштарына оң реакция жана угармандардын санынын көбөйүшү. Ошентсе да, биздин изилдөөлөрдүн жыйынтыктары интеллектуалдык менчикке байланышкан билимдер боюнча кесиптик жана федералдык мамлекеттик билим берүү стандарттарында олуттуу

өзгөрүүлөрдү аныктоого мүмкүндүк бербейт. Учурда бул себептин бир бөлүгү изилденген мезгилде бул документтерди орчундуу жаңылоо жүргүзүлбөгөндүгүндө жатат: кесиптик стандарттардын көбү дагы эле күчүндө жана мындай жеке өзгөртүүлөрдү киргизүү каралган эмес. Ал эми ФМБС боюнча жакынкы убакта жогорку билим берүү системасын өзгөртүү механизмдерин ишке ашыруучу төртүнчү муундагы стандарттарга өтүү күтүлүүдө, мунун айынан жеке мүнөздөгү өзгөртүүлөрдү киргизүү да акылга сыярлык болбой калат. Ошону менен бирге буларды белгилеп кетүү керек: ФМБСтин үчүнчү муунун актуалдаштыруу жана «3++» деп аталган стандарттарга өтүү мезгилинде Россия Федерациясынын Билим берүү жана илим министрлигинин жогорку билим берүү тармагындагы мамлекеттик саясат департаменти ФУМО УГСН төрагаларына кат менен кайрылган. Каттын датасы — 29.06.2017, № 05-6762, темасы — «ФМБС ЖБ жана ПООПко[6] компетенцияларды киргизүү жөнүндө». Анда бакалавриат, адистик, магистратура жана аспирантура программалары боюнча интеллектуалдык менчик тармагындагы компетенциялар маселесин карап чыгуу өтүнүчү айтылган. Мындан тышкары, Адистиктердин жана даярдоо багыттарынын ири топторуна (УГСН) карата колдонулуучу компетенциялардын үлгүлүү формулировкалары жана алардын мазмуну да берилген. Бир катар ФОМБ (Федералдык окуу-методикалык бирикмелер) тиешелүү сунуштарды кабыл алып, IP-билимдерди билим берүү программаларын өздөштүрүү жыйынтыктарына коюлган талаптар системасына киргизди. Бирок ошол мезгилде жогорку билим берүүдө сапатты жөнгө салуу куралы катары колдонулган үлгүлүү негизги билим берүү программаларынан [9] баш тартуу бул сунушту ишке ашыруунун деңгээлин төмөндөттү.

> Акыркы беш жыл ичинде ФӨМИ жүргүзгөн изилдөөлөр бир жагынан экономика тармактарынын өкүлдөрүнүн интеллектуалдык менчик механизмдерине жана аларды корпоративдик же жеке (илимий жана ишкердик) ишмердүүлүктө ишке ашыруу үчүн зарыл болгон билимдерди өздөштүрүүгө кызыгуусунун орчундуу өсүшүн көрсөтөт.

Азыркы учурда жаңы кесиптик жана билим берүү стандарттарын иштеп чыгуу процесстери өтө бат жүрүп жатат. Ошол үчүн аткаруу бийлигинин органдары методикалык сунуштарды даярдашы зарыл. Алар бул процесстерди демилгелеп, тармактардын катышуусун көзөмөлдөп ишке ашырууга багытталган. Мындай сунуштарда жаңы документтерге интеллектуалдык менчик тармагындагы компетенцияларды жана гармониялуу нормативдик чөйрөнү түзүүгө мүмкүндүк берген бирдиктүү формулировкаларды киргизүүнүн максатка ылайыктуулугу негизделиши керек.

Учурдагы жагдайды эске алуу менен биз интеллектуалдык менчик тармагындагы компетенциялардын ордун аныктоо маселеси боюнча эки топ чечимди сунуштайбыз. Биринчиси — учурдагы чечимдер, аларды дароо билим берүү практикаларына киргизүүгө болот. Экинчиси — келечектеги чечимдер, алар жаңы муундагы ФМБС талаптарына багытталган.

Учурдагы чечимдер тобунун алкагында биз эң аз дегенде үч вариантты карайбыз. Алар азыркы учурда айрым ЖОЖдор тарабынан ишке ашырылып жатат же жакын арада ишке киргизилиши мүмкүн. Бул өзүнүн ОПОПуна пландалган жыйынтыкты ар кандай себептерден улам киргизбеген, бирок ФМБС жана кесиптик стандарттар өзгөргөнүн күтпөстөн, жакынкы убакта аны ишке ашырууну көздөгөн ЖОЖдор үчүн да тиешелүү.

1-вариант: IP-билимди ОПОП деңгээлинде УБнын мазмунун тактоо процессине киргизүү. Учурдагы ФМБС бардык кесиптер үчүн бирдей болгон ишмердик түрлөрүнө жөндөмдүүлүктү камтыган компетенциялар нормативдик түрдө белгиленген. Азыркы учурда «3++» муундагы ФМБСтин алкагында алар универсалдык компетенциялар [10] катары белгиленген. Алар пландалган жыйынтыкка жараша стандартташтырылган категориялар (топтор) боюнча бакалавриат (10), магистратура (6) жана адистик (11) деңгээлдери үчүн айырмаланат. Мисалы, «Системалуу жана кыраакы ой жүгүртүү» категориясында (топто) бакалавриат программалары үчүн «УБ-1 билимдер белгиленген. Маалыматты издөө, кыраакы талдоо жана жыйынтыктоо жөндөмүнө ээ, коюлган тапшырмаларды чечүү үчүн системалуу ыкманы колдоно алат».

> Концептуалдык сунуштун негизинде универсалдык компетенциялардын ичинен IP-билимдер системасынын индикатору катары каралышы мүмкүн болгон билим тандалып алынат. Бүгүн колдонулуп жаткан методологияда бул билимдер «Долбоорлорду иштеп чыгуу жана ишке ашыруу» тобуна кирет.

Ал эми магистратура программалары үчүн — «УБ-1 Системалуу ыкмага таянып оор жагдайларды кыраакылык менен талдай алат, аракеттер стратегиясын иштеп чыгат». Бул, негизинен, бар болгон куралдарды жана моделдерди туура жана аң-сезимдүү колдонуу деңгээлинен конкреттүү жагдайларда аларды өз алдынча иштеп чыгууга өтүүнү билдирет.

Күндөлүк билим берүү практикасында УБ [11] көп учурда компетенциялык долбоорлоодон келип чыгат, анткени ал өзгөрбөс элемент катары кабыл алынат. Бирок

[6] Россия Федерациясынын Билим берүү жана илим министрлигинин мамлекеттик саясат департаментинин 2017-жылдын 29-июнундагы № 05-6762 «ФМБС ЖБ жана ПООПко компетенцияларды киргизүү жөнүндө» аттуу каты. URL: https://fgosvo.ru/uploadfiles/metod/05-6762.pdf (кайрылуу датасы: 28.08.2025).

ОПОП деңгээлинде билим берүү уюму компетенцияга жетишүүнүн индикаторлорун өз алдынча белгилөө мүмкүнчүлүгүнө ээ. Ошондой эле индикаторлордун дескрипторлорун (билимдерди, жөндөмдөрдү, көндүмдөрдү) бөлүштүрө алат. Дал ушул педагогикалык долбоорлоо куралдарын биз жогорку билим берүүдө IP-билимди калыптандыруу үчүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүүдө колдонууну сунуштайбыз. Бул макро деңгээлдеги адам ресурстарын башкаруунун экономикалык жана социалдык милдеттерине шайкеш келет.

Концептуалдык сунуштун негизинде универсалдык компетенциялардын ичинен IP-билимдер системасынын индикатору катары каралышы мүмкүн болгон билим тандалып алынат. Бүгүн колдонулуп жаткан методологияда бул «Долбоорлорду иштеп чыгуу жана ишке ашыруу» тобуна кирген билимдер. Алар билим берүү деңгээлдери боюнча УБ-2 формулировкалары менен так көрсөтүлгөн:

- бакалавриат: «максатка ылайык тапшырмалардын тизмегин аныктай алат жана учурдагы укуктук нормаларды, колдо бар ресурстарды жана чектөөлөрдү эске алуу мененаларды чечүүнүн ылайыктуу жолдорун тандап алат»;
- магистратура: «долбоорду анын жашоо аралыгында бардык баскычтарында башкара алат».
- адистик: «Долбоорду анын жашоо аралыгындагы бардык баскычтарында башкара алат».

Сунушту ишке ашыруунун механизми конкреттүү ОПОП деңгээлинде УБ-2 структурасында интеллектуалдык менчик тармагындагы эмгек аракеттерине даярдыкты чагылдырган индикаторлорду белгилөөнү камтыйт. Компетенциянын билим берүү деңгээлдери боюнча татаалдашып бараткны бакалавриат бүтүрүүчүлөрү менен адистик/магистратура бүтүрүүчүлөрү даяр болушу керек болгон тапшырмалардын түрлөрүн айырмалоо зарылдыгын аныктайт. Бакалавриат үчүн бул — тактикалык мүнөздөгү тапшырмалар. Алар уюм деңгээлинде жана/же жеке ишмердикте пайда болот жана интеллектуалдык менчик тармагындагы укукту колдонууга байланыштуу. Ошондой эле интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын коммерциялаштыруу механизмдерин түшүнүү, интеллектуалдык менчик объектисин каттоо үчүн арыз даярдоо алгоритмдерин, патенттик издөө алгоритмдерин билүү жана аларды практикада колдоно билүү талап кылынат. Адистик жана магистратура үчүн — жогорудагы тапшырмалардан тышкары, уюм, тармак жана регион деңгээлинде башкаруу жана стратегиялык аналитика тапшырмаларын аткарууга даярдык талап кылынат. Алар интеллектуалдык менчикти башкаруу, илимий изилдөөлөр жана иштеп чыгуулар, инновациялык саясат менен байланышкан.

Мисалы, бакалавриаттын каалаган багыты боюнча ОПОПто «Жогорку билим берүүнүн негизги кесиптик билим берүү программасын өздөштүрүүнүн пландалган жыйынтыктары» бөлүмүндө УБ-2 позициясына төмөнкү компетенция индикатору киргизилет: «УБ-2.n — Интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын коргоо жана коммерциялаштыруу боюнча эмгек аракеттерине жөндөмдүү», ал төмөнкү дескрипторлор менен ачылат:

- билими бар: интеллектуалдык менчиктин укуктук негиздерин билет; интеллектуалдык менчик укуктарын ишке ашыруу механизмдерин билет; интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын коммерциялаштыруу инструменттерин билет; патенттик аналитиканын негизги түшүнүктөрүн билет.
- кыла алат: роспатенттин санарип кызматтарын патенттик аналитика үчүн жана интеллектуалдык менчик объектилерин каттоо үчүн колдоно алат; Патенттик маалыматты чогултуу үчүн маалыматтык ресурстарды жана маалымат базаларын колдоно алат; Ал алынган маалыматты долбоордун, изилдөөлөрдүн жана иштеп чыгуулардын милдеттеринин алкагында талдап, колдонууга жөндөмдүү, анын ичинде корголгон объектилерди аныктай алат; Өзүнүн же коллективдин интеллектуалдык ишмердүүлүгүнүн натыйжаларынын патентке жөндөмдүүлүгүн алдын ала баалай алат.
- төмөнкү нерселерге ээ: интеллектуалдык менчик укуктарынын мүмкүнчүлүктөрүн жана чектөөлөрүн заманбап адамдын жана уюмдардын ар түрдүү ишмердүүлүгүндө түшүнүү жөндөмүнө ээ; Илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштерди аткаруу стадиясында патенттик изилдөөлөрдү жүргүзүү жөндөмүнө ээ; Интеллектуалдык менчик объектин каттоого арыз даярдоо үчүн керектүү документтерди, маалыматтарды топтоого жана даярдоого жөндөмдүү.

Адистик/магистратура боюнча каалаган даярдоо багытынын ОПОПунда «Жогорку кесиптик билим берүүнүн негизги кесиптик билим берүү программасын өздөштүрүүнүн пландалган жыйынтыктары» бөлүмүндө, УБ-2 позициясы үчүн бул учурда билимге жетишүүнүн сунушталуучу туура индикатору төмөнкүдөй болот: «УБ-2.n — долбоордук иштин натыйжасына болгон интеллектуалдык менчик укуктарын башкаруу», мындан аркы дескрипторлор менен:

- билими бар: интеллектуалдык менчикти башкаруунун негизги ыкмаларын жана куралдарын билет; Технологияларды өткөрүүнүн стратегияларын билет; Патенттик изилдөөлөрдүн ыкмаларын, ошондой эле патенттик аналитиканын ресурстарын жана куралдарын билет.
- кыла алат: патенттик изилдөөлөрдү жүргүзө алат жана ишинде патенттик аналитиканын ресурстарын колдоного жөндөмдүү; Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжасына болгон укуктарды коргоонун укуктук формаларын жана ыкмаларын аныктай алат, ошондой эле долбоордун милдеттерин чечүү үчүн ошол укуктарды башкара жана пайдаланууга жөндөмдүү; Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжаларына болгон укуктарды башкаруунун натыйжалуулугун баалай алат.
- төмөнкү нерселерге ээ: илимий-техникалык маалыматты, анын ичинде патенттик маалыматты, инновациялык долбоорлордун, изилдөөлөрдүн жана иштеп чыгуулардын милдеттерин чечүү үчүн чогултуу жана талдоо жөндөмүнө ээ; — Интеллектуалдык менчикти башкаруунун эң ылайыктуу стратегиясын издөө жана аны иштеп чыгуу жөндөмүнө ээ.

Мындай чечим белгилүү бир жогорку окуу жайынын бардык студенти IP-билим берүү менен камтылышын, алардын даярдоо багытына же адистигине карабастан, камсыз кылууга мүмкүнчүлүк берет. Бул болсо педагогиканын да, жогорку билим берүү экономикасынын да көз карашынан туура жана натыйжалуу деп эсептелген

уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүү аркылуу ишке ашырылат.

2-вариант: эгерде баштапкы баскычта интеллектуалдык менчикке байланышкан эмгек функциялары жана аракеттер адисттик стандартта же ФМББСте көрсөтүлбөсө (мисалы, [12]), анда ошол эле компетенттүүлүктөрдү долбоорлоо механизмин ЖКБ деңгээлинде ишке ашыруу сунушталат. Бул жерде белгилүү бир адистиктер же даярдоо багыттарынын ири топтору боюнча ЖКБнын бирин тактоо жөнүндө сөз болуп жатат. Мындай тактоо ОПОПтун өзүнүн чегинде билимге жетишүүнүн индикаторлорун жана анын дескрипторлорун аныктоо аркылуу ишке ашырылат. Ошондой эле адистешүүнүн өзгөчөлүктөрү жана тармактык специфика да эске алынат.

3-вариант: Интеллектуалдык менчик тармагындагы билимдерди КБга киргизүү — тиешелүү ички регламенттерде белгиленген тартипке ылайык, ошондой эле кесиптик стандартта эмгек функциясы же эмгек иш-аракети чагылдырылган учурларда билим берүү системасынын практикасына коюлган нормативдик талаптардын негизинде катары ишке ашырылат.

Келечектүү чечимдердин жаңы муундагы (төртүнчү) ФМБСке багытталган топторунун алкагында [13] тиешелүү багыт боюнча бирдиктүү стандарттын долбоору да эске алынат. Бул долбоордо билим берүү программаларын өздөштүрүүнүн жыйынтык талаптары бүтүрүүчүлөрдүн төмөнкү түрдөгү билимдерди катары каралат: универсалдык билимдер (жогорку билим берүү деңгээли үчүн); жалпы билимдер (даярдоо багыттарынын ири топтору үчүн); жалпы кесиптик билимдер (даярдоо багыты боюнча) жана кесиптик билимдер (конкреттүү билим берүү программасына ылайык). Азыр сунушталып жаткан долбоордук иштеп чыгуулардын алкагында универсалдык билимдер, «3++» муундагы ФМББСтагы сыяктуу эле, нормативдик жактан бекитилген болуп саналат жана бардык адистиктер үчүн мүнөздүү болгон негизги ишмердик түрлөрүн аткарууга жөндөмдүүлүктү чагылдырат. Негиз катары алынган УБ ичинде интеллектуалдык менчик тармагындагы билимдерди чагылдырууга эң жакыны — долбоордо каралып жаткан «УБ-8 — Негиздүү экономикалык жана каржылык чечимдерди кабыл алууга жөндөмдүү» билими болуп саналат. Анын чечмелеси төмөнкүдөй берилген: «Экономиканын иштөө негиздерин билет: экономикалык агенттердин жүрүм-турумүнүн негиздери, экономикалык талдоонун принциптери, рыноктук алмашуунун принциптери, туруктуу социалдык-экономикалык жана технологиялык өнүгүүнүн факторлору (анын ичинде ишкердик), мамлекеттик органдын коомдук жакшылыктарды жаратуудагы ролу, бюджеттик системанын түшүнүгү, мамлекеттин социалдык-экономикалык саясатынын максаттары, милдеттери жана натыйжалары». Экономикадагы өзгөрүүлөр тууралуу маалыматты, анын ичинде өлкөнүн туруктуу социалдык-экономикалык жана техникалык өнүгүүсүнүн мүмкүнчүлүктөрүнө байланышкан маалыматтарды колдонот. Жеке экономикалык чечимдерди кабыл алууда социалдык-экономикалык саясаттын жыйынтыктарын эске алат.

ФМБС азырынча иштелип чыгуу кадамында экенин эске алуу менен, тиешелүү позицияны УБ-8дин нормативдик жактан бекитилүүчү чечмелесинин деңгээлине чыгарууну жана аны бирдиктүү талап катары кароону сунуштайбыз. Ошого ылайык, төмөнкүдөй түшүндүрмө берүү мүмкүн деп эсептейбиз: «Экономиканын иштөө негиздерин билет: экономикалык агенттердин жүрүм-турумунун негиздери, экономикалык талдоонун принциптери, рыноктук алмашуунун принциптери, туруктуу социалдык-экономикалык жана технологиялык өнүгүүнүн факторлору (анын ичинде ишкердик), мамлекеттик органдын коомдук жакшылыктарды жаратуудагы ролу, бюджеттик системанын түшүнүгү, интеллектуалдык менчик жөнүндө түшүнүк, мамлекеттин социалдык-экономикалык саясатынын максаттары, милдеттери жана кесепеттери…». Бул тиешелүү багыттоону билим берүү процессинин структурасына, жок дегенде, жалпы илимий циклдин бир дисциплинасынын темасы форматында киргизүүнү камсыздайт. Андан ары бул багытты үзгүлтүксүз билим берүү системасында тереңдетип өнүктүрүү же тармактык милдеттерге ылайык адистештирилген дисциплиналардын алкагында конкреттештирүү мүмкүн.

Интеллектуалдык менчик тармагында компетенттүүлүккө багытталган педагогикалык долбоорлоонун ыкмаларын бөлүштөрүү IP-билимдерди калыптандыруу архитектурасын бөлүүнү талап кылат. Бул архитектура IP-агартуусунун алкагында жана жогорку билим берүүдө, анын ичинде аспирантурада илимий жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоо системасында ишке ашырылуучу даярдык деңгээлдерине жараша айырмаланат. Бул жерде сөз айрым учурларда жогорку билим берүүнүн теориясы жана методикасы алкагында интеллектуалдык менчик тармагындагы билимдерди талдоого багытталган иштерде IP-билимдер IP-маданияты түшүнүгү менен бир түшүнүк катары каралары жөнүндө жүрөт. Ал эми IP-маданияты жеке инсандын ар тараптуу мүнөздөмөсүн билдирет жана төмөнкүлөрдү камтыйт: «интеллектуалдык менчик тармагындагы негизги билимдер жана аларды өзүнүн чыгармачыл, интеллектуалдык жана керектөөчүлүк практикаларында колдонууга даярдык; интеллектуалдык ишмердиктин жана илимий-техникалык чыгармачылыктын баалуулугун түшүнүү; интеллектуалдык менчикти укуктук жөнгө салуу жана коммерциялаштыруу механизмдерин ишке ашыруу; интеллектуалдык менчикти жаратуу жана жүгүртүүгө тиешелүү жүрүм-турумдун типтүү моделдери; интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарынын баалулугун түшүнүү» [14, 125-б.].

Бир четинен караганда, IP-маданиятты кененирээк түшүнүү ыкма универсалдык билимдердин логикасына көбүрөөк шайкеш келет. Анткени ал педагогикалык процессте инсан маданиятынын негизги куруам бөлүктөрүн — маалыматтык-таанып-билүү, аксиологиялык (баалуулук), баарлашуу жана талдоо-ишмердик курам бөлүктөрдү — иштетүүгө мүмкүндүк берет. Бирок, башка жагынан, бул комплекстүү инсандык сапаттарды педагогикалык жактан калыптандыруу практикалык багыттагы милдеттен — тактап айтканда, укуктук, экономикалык жана башкаруучулук багыттагы конкреттүү эмгек иш-аракеттерин аткарууга даярдыкты түзүү боюнча так багыттан — алыстатып жиберет. Билим берүү илимдеринин чөйрөсүндө актуалдуу жана өз убагында чечүүнү талап кылган терс маселе аныкталат.

> IP-маданиятты кененирээк түшүнүү ыкма универсалдык билимдердин логикасына көбүрөөк шайкеш келет. Анткени ал педагогикалык процессте инсан маданиятынын негизги компоненттерин — маалыматтык-когнитивдик, аксиологиялык, коммуникативдик жана рефлексивдик-ишмердикти к компоненттерди — иштетүүгө мүмкүндүк берет.

«Жөнөкөйдөн татаалга» принципи боюнча компетенттүүлүккө багытталган долбоорлоонун негизи болуп, ушул макаланын авторлору өздөрүнүн монографиясында сунуштаган «Интеллектуалдык менчик тармагындагы кесиптик компетенттүүлүктүн деңгээлдери» модели колдонулат [3, 61–63-б.]. Бул теориялык курал конкреттүү ОПОПтогу IP-билиминин түзүмүн тактоо учурунда багыт алууга ылайыктуу болгон төмөнкү компетенттүүлүк деңгээлдерин аныктоого мүмкүндүк берет:

- «алгачкы компетенттүүлүк» — белгилүү бир кесиптик чөйрөдөгү эмгек ишмердигинин жана эмгек функцияларынын түзүмүндө интеллектуалдык менчик менен байланышкан алгачкы эмгек иш-аракеттерин аткарууга даярдыкты билдирет. Бул деңгээл, биринчи кезекте, жалпы теориялык даярдыкты жана негизги билимдерди камтыйт.
- «Чектелүү компетенттүүлүк» — конкреттүү кесиптин алкагында өз-өзүнчө же сан жагынан чектелген эмгек функцияларын же эмгек иш-аракеттерин аткарууга даярдык.
- «ылайыктуу компетенттүүлүк» — интеллектуалдык менчик тармагында негизги же конкреттүү эмгек функцияларын аткаруу үчүн талап кылынган компетенциялардын ылайыктуу топтомуна ээ болуу даярдыгы.
- «толук компетенттүүлүк» — интеллектуалдык менчик тармагында түрдүү эмгек функцияларын аткаруу үчүн зарыл болгон компетенциялардын толук топтомуна ээ болуу даярдыгы. Бул деңгээл интеллектуалдык менчик боюнча кесиптик билимди талап кылат.

Бул моделди колдонуу интеллектуалдык менчик менен байланышкан УБ, ЖКБ жана КБ индикаторлорунун жана дескрипторлорунун топтомун — кесиптик ишмердиктин мазмунуна жана багытына жараша тактоо мүмкүндүгүн берет. Бул моделди биздин маселени чечүүдө колдонуу универсалуу (УБ) көрсөткүчүнө жетүүнү компетенттүүлүктүн ар кандай деңгээлдери менен байланыштырууга мүмкүндүк берет: элементардык компетенттүүлүк жалпы или мий дисциплинанын же дисциплина аралык топтомдорунун өзүнчө темалары жана модулдары аркылуу калыптанат; фрагменттик компетенттүүлүк жалпы кесиптик (ЖКБ) алкагында кесиптик багыттагы адистештирилген дисциплиналар аркылуу калыптанат; оптималдуу компетенттүүлүк кесиптик билимдин (КБ) алкагында дисциплиналар топтомдорунун негизинде калыптанат.

Бул концепцияны ишке ашырып, жогорку билим берүү үчүн практика-багыттагы чечимди сунуштоодо төмөнкүлөрдү эске алуу зарыл:

- биринчиден, жогорку билим берүү системасындагы даярдоо багыттары менен адистиктердин көп түрдүүлүгү компетенттүүлүктүн түрдүүлүгүн эске алууну талап кылат. Ошол эле учурда жаңы экономикалык шарттарда интеллектуалдык менчик тармагын өнүктүрүү милдеттерине шайкеш бирдиктүү педагогикалык багыттарды сактоо зарыл;
- экинчиден, билим берүү системасында педагогикалык кадрлар жана сапаттуу окуу-методикалык материалдар менен камсыздоо деңгээли дагы деле жетишсиз бойдон калууда. Бул мазмундун биримдигин жана анын заманбап интеллектуалдык менчик системасына карама-каршылыксыз шайкеш келишин камсыздоону татаалдаштырат.

Бул шарттар жогорку билим берүү программаларында окуган студенттер үчүн бирдиктүү билим берүү мазмунуна багытталган типтүү окуу программасын түзүүнү максатка ылайыксыз кылат. Бирок мурда биз тарабынан иштелип чыккан теориялык куралы— IP-билимдерди калыптандыруу боюнча модельдик окуу программасын (программа прототиптерин) долбоорлоо жана аны санариптик педагогиканын куралдары аркылуу конкреттүү педагогикалык шарттарга ылайыкташтыруу методикасын колдонуу ылайыктуу деп эсептелет. Модельдик программа төмөнкүлөргө жол ачат:

- биринчиден, жогоруда сунушталган IP-билимдердин тизмесин педагогикалык долбоорлоонун теориялык куралдарын колдонуу, анын колдонмо бөлүштүрүү жүргүзүү жана структурасын, мазмунунун толуктугун, конкреттүү билимдерди, жөндөмдөрдү, көндүмдөрдү, кириш деңгээлин, ошондой эле белгилүү бир билим берүү деңгээлдери, даярдоо багыттары жана адистиктер үчүн калыптануу талаптары менен көрсөткүчтөрүн аныктоо;
- экинчиден, тематикалык түзүлүштү өзгөртүүнүн мүмкүнчүлүгүн гана эмес, анын максатка ылайыктуулугун да негиздөө зарыл. Бул өзгөртүү ОПОП чечүүгө багытталган конкреттүү кесиптик милдеттерге жараша ишке ашырылышы керек;
- үчүнчүдөн, уюштуруучулук-педагогикалык маселелердин комплексин чечүү талап кылынат. Алгач кезекте бул ОПОПтун дисциплинардык түзүмүнүн алкагында IP-билимдерди калыптандыруу ыкмаларына байланыштуу. Бул маселени жогорку билим берүүдөгү түзүмдүк-максаттык ыкманын алкагында чечүү — окуу планында белгиленген дисциплинага компетенцияны же башка пландаштырылган педагогикалык натыйжаны бекитүүгө таянган ыкма — белгилүү бир компетенциянын бардык индикаторлоруна жетишүү анын өздөштүрүлүшү учурунда камсыздалуучу бир дисциплинаны өзүнчө бөлүп көрсөтүүнү шарттайт.

Бүгүнкү күндө бул вариант эң кеңири колдонулган болуп саналат, бирок ошол эле учурда айрым ОПОП алкагында IP-билимдерди калыптандырууга тоскоолдук жаратып келет. Анткени анын мазмундук көлөмү менен ашыкча оордугу кээде интеллектуалдык менчикке байланышкан өзүнчө дисциплинаны бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк бербей коёт. Бирок, түзүмдүк-функционалдык ыкманы колдонууга да болот. Бул ыкма дисциплина аралык мүнөздөгү, алардын катарына IP-компетенциялары да кирген дисциплина аралык компетенцияларга ылайыктуу болуп эсептелет. Бул компетенциялар укуктук, экономикалык жана долбоордук-башкаруучулук мүнөздөгү бир нече дисциплина аркылуу тематикалык пландын адистештирилген бөлүмдөрүндө өздөштүрүлөт. Мындай жагдайда даярдоо багытынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу мүмкүнчүлүгү жаралат, ОПОПтун жалпы концепциясын бузбастан, коюлган милдетти ЖОЖдогу педагогикалык ишмердүүлүктүн субъекттеринин мүмкүнчүлүктөрү аркылуу чечүүгө шарт түзүлөт.

Биз сунуштап жаткан педагогикалык моделди жогорку билим берүүдө IP-билимдерди калыптандыруу алкагында окуу мазмунунун логикасын аныктоого ылайыкташтыруу дисциплинанын негизги(жалпы теоретикалык) бөлүгүнө алардын өздөштүрүлүшүнүн төмөнкү стратегияларынын бирин тандоо жана кошууну камтыйт:

- «тармактык адистештирүү» стратегиясы (даярдоо багытына же багыттардын ири топторуна жараша заманбап экономиканын белгилүү бир тармагында интеллектуалдык менчик менен иштөө спецификасын өздөштүрүү) [4];
- «функционалдык адистик» стратегиясы (интеллектуалдык менчикке байланышкан белгилүү бир эмгектик функцияга же аракетке адистешүүнү эске алуу; мындай адистешүү билимдерди жана жөндөмдөрдү тереңдетүүнү жана өркүндөтүүнү талап кылат) [4]. Бул учурда басым ОПОПту аныктоочу кесиптик стандарттарда бекитилген жана так белгиленген эмгектик функциялар менен аракеттерге жасалат. Ошондой эле алар тармактык эмгек бөлүштүрүү салтындагы конкреттүү ишмердик түрлөрүнүн логикасына да шайкеш келиши мүмкүн. Мисалы, түздөн-түз интеллектуалдык ишмердик менен алектенген адистердин көпчүлүгү үчүн каттоо операцияларына байланыштуу билимдер жана жөндөмдөр өзгөчө мааниге ээ. Анткени алар мындай операцияларды өз алдынча аткарууга даяр болушу керек. Тармактык багытка ээ болбогон, бирок функционалдык мүнөздөгү даярдоо багыттары үчүн, мисалы «уюмду башкаруу», «маркетинг» сыяктуу, басым корпоративдик интеллектуалдык менчикти коммерциялаштыруу маселелерине жасалат. Мында патенттердин кирешелүүлүгүн жана «күчүн» баалоо, аларды колдоонун максатка ылайыктуулугун аныктоо, интеллектуалдык менчик чөйрөсүндө маркетингдик пландаштыруу сыяктуу аспектилер маанилүү болуп саналат. Бирок патентке жөндөмдүүлүктү маңыздык деңгээлде баалоо, терең тармактык эксперттик билимди талап кылган өнүгүүнүн маанилүү багыттарын аныктоо сыяктуу иштер дисциплина алкагында каралбайт.
- «адистик активдештирүү» стратегиясы (жигердүү кесиптик ишмердүүлүккө шыктандыруу, жаңы долбоорлорду стимулдаштыруу ж.б.) [4]. Биз изилдеп жаткан маселеде бул стратегия белгилүү бир тармактык же функционалдык нукта тереңдөөнү караштырбайт, бирок педагогикалык аракеттерди жеке компетенцияларга жана «жумшак жөндөмдөргө» топтоого багыттайт.
- «бириктирүү» стратегиясы (интеллектуалдык менчикке байланышкан композиттик кесиптерди жана эмгектик функцияларды өздөштүрүү) [4]. Бул стратегия заманбап коомдун кесиптик түзүмүндөгү транспрофессионалдык чакырыктарга [15, 16] жооп берет жана ишмердиктин кеңейтилген спектрин аткарууга жөндөмдүүлүктүкалыптандырууну көздөйт. Биздин изилдөөдө бул педагогикалык стратегия интеллектуалдык менчик чөйрөсү үчүн кесиптик кадрларды даярдоо салтын максаттуу өнүктүрүүнүн куралы катары каралат. Бул «кесиптик нукка» тиешелүү болуп, ага тармактык кадрлардан калыптанган эксперттер жана ишканалардагы патентоведдер кирет. Бул ыкманын өзөгүндө инженердик жана илимий кадрлардын кесиптик өнүгүүсүнүн апробациядан өткөн траекториясы жатат. Мындан тышкары, дагы бир кесипти өздөштүрүүгө алып баруучу экинчи кесиптик багыт да каралган.

Интеллектуалдык менчик тармагында квалификацияны жогорулатуу мөөнөктүүлүгүн аныктоо методикасы — жогорку окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүнүн IP-билимдерин долбоорлоодо өзгөчө мааниге ээ[7]. Аралык илимий-изилдөө ишинин отчётунда[8] берилген социологиялык изилдөөнүн жыйынтыктары — уюмдардын патенттик жигердүүлүгүнүн мүнөзүнө таасир этүүчү илим жана жогорку билим берүү субьекттеринин билимин жана жөндөмдөрүн, ошондой эле алардын калыптаныш булактарын, тажрыйбасына, катышуусуна ж.б. көз карандылыгын аныктады. Алынган маалыматтар-

> Жогорку окуу жайларында IP-билимдерди калыптандыруу үчүн сунушталган педагогикалык моделди өзгөртүп колдонуу — дисциплинанын негизги (жалпы теориялык) бөлүгүнө аларды өздөштүрүүнүн стратегияларынын бирин тандоо жана кошууну камтыйт.

[7] Интеллектуалдык менчик чөйрөсү үчүн кадрларды даярдоо системасында үзгүлтүксүз билим берүүнү өркүндөтүү: илимий-изилдөө ишинин отчёту / ФӨМИ, илимий жетекчи. О. П. Неретин. Москва, 2021. 293 бет.

[8] IP-билимдердин илимий-билим берүү чөйрөсүндө ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) түзүү динамикасына жана алардын коммерциялашуусуна таасир этүү шарттарын аныктаган факторлорду аныктоо: илимий-изилдөө иши боюнча отчет (аралык).

ды талдоо жана аларды педагогикалык долбоорлоонун логикасында кароо — изилденген параметрлердин жыйындысынан жогорку билим берүү программаларынын алкагында кошумча түрдө багытталган калыптандырууну талап кылган компетенттүүлүк өзгөчөлүктөрүн бөлүп алууга мүмкүндүк берди:

- «Интеллектуалдык менчик тармагындагы формалдуу билимдер» [6, 51-б.]. Ушул параметрди педагогикалык контекстте кароо — билимдик комплекстин мазмунун тактоону зарыл деп эсептөөгө негиз берди, натыйжада ал башкача категоризацияга алып келди. Тийиштүү компетенттүүлүк бөлүгү билим берүү процессинде теоретикалык билимдер аркылуу ишке ашат. Алардын көлөмү жана тереңдиги ал калыптандырулган дисциплинанын же дисциплиналардын уюштуруучулук параметрлерине жараша аныкталат жана негизги өзөгүн — анын ичинде түшүнүк аппараты менен теоретикалык модулдун структурасын — сактаган бойдон өзгөрүшү мүмкүн.
- Интеллектуалдык менчик тармагынын айрым аспектилери боюнча кабардар болушу, буга төмөнкүлөр кирет: интеллектуалдык менчик укуктарынын жүгүртүлүшүндө берилүүчү салыктык жеңилдиктерди билүү; интеллектуалдык менчикти коргоо жана коммерциялаштыруу боюнча мамлекет тарабынан көрсөтүлүүчү колдоо чаралары тууралуу маалыматтуу болуу; географиялык көрсөткүчтөрдү (ГУ) жана товар чыгарылган жердин аталышын (НМПТ) каттоо тартиби жөнүндө кабардар болуу; региондук бренддерди илгерилетүүдө аймактык бийликтерден колдоо алуу мүмкүнчүлүктөрү тууралуу маалыматка ээ болуу; интеллектуалдык менчикти күрөөгө коюу аркылуу насыя алуу мүмкүнчүлүктөрүн билүү; патенттик маалыматтарды жана индивидуалдаштыруу каражаттары боюнча маалыматтарды издөө үчүн санариптик ресурстарды колдоно билүү; патенттөө боюнча конкурстар жана колдоонун башка формалары тууралуу кабардар болуу.

Бул жерде интеллектуалдык менчик укуктары түзгөн ишкердик жигердүүлүгүнүн шарттарын өздөштүрүүгө багытталган, практикалык мүнөздөгү багыттоочу билим жөнүндө жүрөт. Педагогикалык көз караш менен биз муну, бир жагынан, учурда бар жана укуктук менен бизнес чөйрөсүнүн өнүгүшүнүн жүрүшүндө пайда боло турган шарттардын, мүмкүнчүлүктөрдүн жана тобокелдиктердин толук спектрин билүү катары карайбыз. Мындай билим негизинен теориялык мүнөзгө ээ болуп, изилдөөнү көп учурда абстракциялардын, түшүнүктөрдүн, концепциялардын, гипотезалардын, долбоорлордун жана демилгелердин деңгээлине чейин чыгарып жибериши мүмкүн.

Бирок биз бул билимди иш жүзүндө колдоно билүү жөндөмүн калыптандырууну өзүнчө педагогикалык милдет катары коёбуз. Айталы, белгилүү бир убакыт мурун интеллектуалдык менчикти күрөөгө коюу аркылуу насыя берүүнүн так жөнгө салынган жана сыноодон өткөн механизмдери жок эле. Бирок биз мындай мүмкүнчүлүк тууралуу кабардар болууну билим берүү процессине киргизүүнү принципиалдуу маанилүү деп эсептегенибизден, бул багыт боюнча билим калыптандырууну зарыл деп тапканбыз. Насыялоо практикасы сөзсүз түрдө бекемделерин түшүнгөнбүз жана

> Алынган маалыматтарды талдоо жана аларды педагогикалык долбоорлоонун логикасында кароо — изилденген параметрлердин жыйындысынан жогорку билим берүү программаларынын алкагында кошумча түрдө багытталган калыптандырууну талап кылган компетенттүүлүк өзгөчөлүктөрүн бөлүп алууга мүмкүндүк берди

ошол кезде негиз болуп калган билимдер окууну бүтүргөндөн кийин бул маселеге батыраак көнгөнгө мүмкүндүк берет дегенбиз. Башка бир мисал катары бүгүн Федералдык интеллектуалдык менчик кызматы тарабынан өткөрүлүп жаткан «Ийгиликтүү патент» конкурсун келтирүүгө болот. Анын максаты — өткөн жылдын жыйынтыгы боюнча ар түрдүү өнөр жай тармактарында патенттелген технологияларды ишке киргизүүдө жогорку натыйжа көрсөткөн ата мекендик иштеп чыгуучуларды аныктоо. Белгилүү бир мезгилде өткөрүлгөн конкурстун жыйынтыктары жана учурдагы дем берүү чаралары тууралуу окуучуларды маалымдоо — конкурс кыймылынын өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүнө жана алар катыша ала турган жаңы конкурстардын пайда болушуна көңүл буруу менен коштолууга тийиш. Ошондой эле бул колдоо формасына кызыгууну арттыруу, катышуунун шарттарын (маалыматтын жарыяланышы жана жайгаштырылышынын тартиби, арыздарга коюлган талаптар, аларды так сактоо зарылчылыгы) түшүндүрүү жана окуучуларды мамлекеттик жана жеке колдоо чараларын үзгүлтүксүз көзөмөлдөп турууга шыктандыруу да маанилүү.

Бул жерде биз сунуштап жаткан педагогикалык концепция алдын алуу түрдөгү теориялык жолду даярдоону камтыйт. Ал — белгилүү бир көрүнүш жана анын бизнес жүргүзүү практикасындагы мааниси тууралуу кабардар болууну калыптандыруу аркылуу ишке ашат. Бул кабардар болуу тиешелүү маселеге шилтеме берүү, аны менен тааныштыруучу материалдар, талкуулар, стратегиялык күн тартиби, убактылуу демилгелүү практикалар ж.б. аркылуу камсыздалат. Бирок дал ушундай мүнөздөгү билим окуучуга багыт боло турган ориентирлерди түзөт; укуктук жана экономикалык талаада көзөмөлдөөнү талап кылган көрүнүштөргө көңүлүн бурат; тактоону зарыл кылган, бирок оперативдүү эсинде сактоону талап кылбаган шарттарды түшүнүүгө өбөлгө жаратат. IP-билимди заманбап ЖОЖдордо калыптандырууга арналган адабияттарды талдоо — мындай тажрыйбанын бар экенин айкындоого мүмкүндүк берет (мисалы, 17 жана башкалар).

- «Интеллектуалдык менчик тууралуу маалыматка жана бул тармактын өнүгүүсүнө кызыгуусу»[9]. Бул параметр катары өзүнчө изилдөөгө бөлүнгөн жана патенттик жигердүүлүктү аныктай турган мүнөздөмө педагогикалык контекстте, жок эле дегенде, эки жактан каралышы мүмкүн. Мазмундук максат коюуда, биринчи кезекте, стимулдаштыруу жана шыктандыруу каралат. Бул шыктандыруу теоретикалык кабардар болуудан жана окуяларды изилдөөдөн башталып, кийин студенттердин өздөрүндө кызыкчылык менен муктаждыкка айланат. Натыйжада ал жеке өнүгүүнүн ички факторуна — инновациялык жана интеллектуалдык активдүүлүккө, коомдук таанылууга умтулууга, ошондой эле изилдөөлөр менен иштеп чыгуулардын материалдык натыйжалуулугуна багытталган ички түрткүгө — айланат.

Экинчиден, интеллектуалдык менчик тармагындагы билимди үзгүлтүксүз жаңыртып туруунун зарылдыгын түшүнүү маанилүү. Бул — багытталган квалификацияны жогорулатуу, нормативдик базага киргизилген өзгөрүүлөрдү, жаңы санариптик чечимдерди, натыйжалуу практикаларды аң-сезимдүү түрдө көзөмөлдөп туруу аркылуу камсыздалат. Бул контекстте педагогикалык милдет — конкреттүү ишмердик тармагына басым жасоо менен «өмүр бою окууга үйрөтүүнү» камсыз кылуу болуп саналат. Ошондой эле интеллектуалдык ишмердик субъекттеринин маалыматтык маданиятынын өзгөчө бөлүктөрүн калыптандыруу маанилүү, алар натыйжалуу жүрүм-турумду жана интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү өнүгүүнү укуктук, экономикалык (анын ичинде рыноктун абалына байланышкан) жана илимий-техникалык мүнөздөгү ыкчам маалыматты алуу менен байланыштырат.

IP-билимдерди долбоорлоо алкагында биз интеллектуалдык менчик тармагындагы билимди үзгүлтүксүз жаңыртып туруунун зарылдыгын түшүнүүнү калыптандыруу менен байланышкан педагогикалык милдетке өзгөчө көңүл бурабыз. Бул мурда биз аныктаган карама-каршылык менен байланыштуу. Бир жагынан, интеллектуалдык менчик тармагынын жогорку динамикасы шартында кесиптик ишмердикке жөндөмдүүлүктүн төмөндөшүнө алып келген компетенциянын амортизациясынын ылдамдашы байкалат. Экинчи жагынан, мындан аркы кесиптик өнүгүүгө жана интеллектуалдык ишмердиктеги жеке потенциалды ишке ашырууга болгон ынталуулук жетишсиз бойдон калууда. Мындан тышкары, өзүнүн компетенцияларын капиталдаштыруунун пайда болуп жаткан мүмкүнчүлүктөрү боюнча маалымдуулуктун жоктугу да белгиленет. Инновациялык бөлүктү, изилдөөлөрдү жана иштеп чыгууларды камтыган бардык түрдөгү кесиптик ишмердиктин натыйжалуулугунун милдеттүү талабы катары төмөнкү шарттарга ылайыкташкандык каралат: интеллектуалдык ишмердиктин жыйынтыктарын каттоо, коргоо жана жүгүртүүгө байланышкан мамилелерди жөнгө салуучу нормативдик базанын өнүгүшү; интеллектуалдык менчик менен иштөө куралдарынын өркүндөтүлүшү, жаңы патенттик-аналитикалык маалымат системаларынын жана санариптик кызматтардын ишке киргизилиши; интеллектуалдык менчикти уюмдун бизнес-стратегиясынын элементи катары караган типтик бизнес-стратегиялардын динамикасы; геосаясий трансформациялар жана мамлекеттик стратегиялык күн тартибинин жаңыланышы. Биз интеллектуалдык менчик тармагында иштеген кадрлар үчүн квалификацияны жогорулатуунун сунушталуучу мөөнөктүүлүгүн теориялык жана аналитикалык жактан аныктап, негиздедик. Бул мөөнөктүүлүк алар аткарган милдеттер менен иш жүзүндө жүзөгө ашырган эмгек аракеттерине ылайык белгиленди. Ошондой эле интеллектуалдык менчик менен иштеген, белгилүү бир тармактар үчүн зарыл болгон кадрлар үчүн да сунушталуучу мөөнөктүүлүк аныкталды. Ошол эле учурда бул аракеттер ишке ашышы үчүн инновациялар, изилдөөлөр жана иштеп чыгуулар тармагында иштеген ар бир адис билимин үзгүлтүксүз жаңыртып туруунун зарылдыгы тууралуу кабардар болушу керек; интеллектуалдык менчик тармагынын өнүгүү тенденцияларын түшүнүүгө таянган туруктуу ишенимге ээ болушу зарыл; ошондой эле өз компетенцияларын кандай жолдор менен, кайсы куралдар жана институттар аркылуу жаңырта алары тууралуу маалым болушу керек. Бул интеллектуалдык менчикке байланышкан дисциплиналардын мазмунунда жана окутуу методикасында каралып жаткан компетенттүүлүктү бөлүктөргө бөлүү ыкмаларын ишке ашыруунун жолдорун аныктайт.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда, теориялык жана башкаруучулук мааниде мындан аркы иштеп чыгууну талап кылган бир катар тыянактарды чыгарууга болот:

- биринчиден, жүргүзүлгөн изилдөөнүн методологиясы жана коюлган илимий милдеттер анын 5.2.6 — Менеджмент жана 5.8.7 — Кесиптик билим берүүнүн методологиясы жана технологиялары адистиктеринин кесилишинде жаңы дисциплинардык аралык багыт калыптанып жатканын көрсөтөт. Бул багытты теориялык да, практикалык да деңгээлде өзүнчө терең иштеп чыгууну жана ишке ашырууну талап кылат;
- экинчиден, интеллектуалдык менчик тармагындагы компетенцияларды кийинки муундагы федералдык мамлекеттик билим берүү стандарттарынын түзүлүп жаткан системасына киргизүү маселеси өзгөчө актуалдуу болуп турат. Анткени бул стандарттар заманбап жогорку билим берүү системасын реформалоонун жана жаңылоонун негизги куралы катары кызмат кылат;
- Үчүнчүдөн, изилдөө жүрүшүндө аныкталган карама-каршылыктарды жана мурдагы изилдөөлөрүбүздө белгиленген көйгөйлүү маселелерди чечүү үчүн жаңы куралдарды издөө өзгөчө мааниге ээ болууда. Айрыкча бул — интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү педагогикалык процессти кадрдык, маалыматтык жана окуу-методикалык камсыздоого тиешелүү.

Азыркы учурда Федералдык мыйзамдын «Россия Федерациясында билим берүү жөнүндө» 15-беренесине ылайык ФӨМИнин катышуусу менен билим берүү программаларын тармактык формада уюштуруунун өзгөчө мааниге ээ болгону байкалууда. Ошондой эле заманбап педагогиканын санариптик куралдары да маанилүү, анткени алар илимий негизделген моделдик чечимдерди билим берүү уюмдарынын конкреттүү шарттарына ылайыкташтырууга мүмкүндүк берет.

[9] Ошол эле жерде.

Адабияттардын тизмеси

1. Хуторской, А. В. Методологические основания применения компетентностного подхода к проектированию образования / А. В. Хуторской // Высшее образование в России. – 2017. – № 12 (218). – С. 85–91.
2. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
3. Неретин, О. П. Кадровый потенциал сферы интеллектуальной собственности: изучение, развитие, управление / О. П. Неретин, Н. В. Лопатина, Е. А. Томашевская; Федеральный институт промышленной собственности. – Москва: Федеральное государственное бюджетное учреждение «Федеральный институт промышленной собственности», 2020. – 282 с.
4. Неретин, О. П. Непрерывное образование в структуре кадровой политики в сфере интеллектуальной собственности / О. П. Неретин, Н. В. Лопатина, Д. В. Монастырский // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2020. – № S. – С. 60–64.
5. Лопатин, В. Н. Об образовательных стандартах по направлению «Интеллектуальная собственность» / В. Н. Лопатин // Право интеллектуальной собственности. – 2012. – № 1 (21). – С. 23-30.
6. Михелькевич, В. Н. Дидактическая система формирования готовности к созданию объектов интеллектуальной собственности у студентов технических вузов / В. Н. Михелькевич, П. Г. Кравцов // Вестник Самарского государственного технического университета. Серия «Психолого-педагогические науки». 2014. № 1 (21). – С. 104–112.
7. Апухтин, А. Ф. Компетентность студентов медиков в сфере интеллектуальной собственности / А. Ф. Апухтин // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 12-1. – С. 21–22.
8. Христофорова, А. Г. Учебная дисциплина «Защита интеллектуальной собственности» как фактор повышения уровня инновационных компетенций у студентов технических вузов / А. Г. Христофорова // Инновации в науке. – 2016. – № 54. – С. 108–115.
9. Макарова, Н. О проблемах разработки примерной основной образовательной программы согласно ФГОС 3++ с ориентацией на профстандарты / Н. Макарова, Ю. Титова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2018. – № 190. – С. 164–175.
10. Измерение и оценка сформированности универсальных компетенций обучающихся при освоении образовательных программ бакалавриата, магистратуры, специалитета: коллективная монография / под. науч. ред. д.п.н. И. Ю. Тархановой – Ярославль: РИО ЯГПУ, 2018. – 383 б.
11. Универсальные компетенции в российских университетах / Под науч. ред. Т. В. Пащенко. – Москва: Электронное издательство «Эгитас», 2023. – 249 с.
12. Введение в интеллектуальную собственность и патентно-информационные исследования: учебно-методическое пособие / В. В. Немцова и др., Политехнический институт ДВФУ. – Владивосток, 2024. – 1CD. Текст: электронный.
13. Рудской, А. И. Концепция ФГОС ВО четвертого поколения для инженерной области образования в контексте выполнения поручений Президента России / А. И. Рудской, А. И. Боровков, П. И. Романов // Высшее образование в России. – 2021. – Т. 30, № 4. – С. 73-85. – DOI 10.31992/0869-3617–2021–30–4–73–85.
14. Лопатина, Н. В. Формирование IP-культуры населения: концептуальные основания, опыт, актуальные задачи / Н. В. Лопатина, Ю. В. Рыбакова // Вестник МГУКИ. – 2022. – № 3 (107). – 122–133-б.
15. Зеер, Э. Ф. Транспрофессионализм как предиктор преадаптации субъекта деятельности к профессиональному будущему / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк, Е. В. Лебедева // Сибирский психологический журнал. – 2021. – № 79. – С. 89–107.
16. Зеер, Э. Ф. Методология развития транспрофессионализма субъектов инженерно-технической деятельности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Инженерное мышление: особенности и технологии воспроизводства: Материалы научно-практической конференции: сборник научных статей и тезисов, Екатеринбург, 27 ноября 2018 года / под ред. А. А. Карташевой. – Екатеринбург: Общество с ограниченной ответственностью «Издательство «Деловая книга», 2018. – С. 20–31.
17. Летавин, Д. А. Инструменты формирования компетенций в сфере интеллектуальной собственности (опыт Уральского федерального университета) / Д. А. Летавин, Н. И. Фомин, Д. Б. Шульгин. – Текст: электронный // Управление правами на РИД в кооперационных проектах университетов: материалы региональной научно-практической конференции, Екатеринбург, 25 октября 2023 г. – Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2023. – С. 110–118.

Авторлор тууралуу маалымат

Олег Петрович Неретин, экономика илимдеринин доктору, ФМБМ «Федералдык өнөр жай менчигинин институтунун» директору (Москва, Бережковская жээк жолу, 30-үй, 1-имарат); ORCID: https://orcid.org/0009-0001-1370-6008, SPIN: 1961-2721; neretin@rupto.ru

Наталья Викторовна Лопатина, педагогика илимдеринин доктору, профессор, ФМБМ «Федералдык өнөр жай менчигинин институтунун» жетекчи илимий кызматкери (Москва, Бережковская жээги, 30-үй, 1-имарат); ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8135-0384, SPIN: 2447-9113; dreitser@yandex.ru

References

1. Khutorskoy, A. V. (2017), “Methodological foundations of the application of the competence approach to the design of education”, *Higher education in Russia*, no. 12, pp. 85-91.
2. Khutorskoy, A. (2003), “Key competencies as a component of personality-oriented education”, *Public education*, no. 2, pp. 58-64.
3. Neretin, O. P., Lopatina N. V. and Tomashevskaya, E. A. (2020); Personnel potential of the intellectual property sphere: study, development, management, Federal State Budgetary Institution “Federal Institute of Industrial Property”, Moscow, Russia.

4. Neretin, O. P. Lopatina, N. V. and Monastyrsky, D. V. (2020), “Continuous education in the structure of personnel policy in the field of intellectual property”, *Intellectual property. Industrial property*, no. S, pp. 60-64.
5. Lopatin, V. N. (2012), “On educational standards in the field of “Intellectual property”, *Intellectual property law*, no. 1, pp. 23-30.
6. Mikhelkevich, V. N. and Kravtsov, P. G. (2014), “Didactic system of formation of readiness for creation of intellectual property objects among students of technical universities”, *Bulletin of Samara State Technical University. A series of Psychological and pedagogical sciences*, no. 1, pp. 104-111.
7. Apukhtin, A. F. (2016), “Competence of medical students in the field of intellectual property”, *International Journal of Experimental Education*, no. 12. pp. 21-22.
8. Khristoforova, A. G. (2016), “The academic discipline “Intellectual property protection” as a factor in increasing the level of innovative competencies among students of technical universities”, *Innovations in science*, no. 54, pp. 108-115.
9. Makarova, N. and Titova, Yu. (2018), “About the problems of developing an approximate basic educational program in accordance with the Federal State Educational Standard 3++ with a focus on professional standards”, *Proceedings of the Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen*, no. 190, pp. 164-175.
10. Tarkhanova, I. Y. (ed.) (2018), *Measurement and assessment of the formation of universal competencies of students in the development of bachelor’s, master’s, and specialty educational programs: a collective monograph*, RIO YaGPU, Yaroslavl, Russia.
11. Paschenko, T. V. (ed.) (2023), *Universal competencies in Russian universities*, Egitas Electronic Publishing House, Moscow, Russia.
12. Nemtsova, V. V. et al. (2024), *Introduction to intellectual property and patent information research: an educational and methodological guide*, Polytechnic Institute of FEFU, Vladivostok, Russia.
13. Rudskoy, A. I., Borovkov, A. I. and Romanov P. I. (2021), “The concept of the fourth-generation FGOS for the engineering of the President of Russia”, Higher education in Russia, no. 4, pp. 73-85.field of education in the context of fulfilling the instructions
14. Lopatina, N. V. and Rybakova, Yu. V. (2022), “Formation of the IP culture of the population: conceptual foundations, experience, actual tasks”, *Bulletin of MGUKI*, no. 3, pp. 122-133.
15. Zeer, E. F., Simanyuk, E. E. and Lebedeva, E. V. (2021), “Transprofessionalism as a predictor of preadaptation of the subject of activity towards a professional future”, *Siberian Psychological Journal*, no. 79, pp. 89-107.
16. Zeer, E. F. and Simanyuk, E. E. (2018), “Methodology of development of transprofessionalism of subjects of engineering and technical activity”, *Engineering thinking: features and technologies of reproduction, Proceedings of the scientific and practical conference: collection of scientific articles and abstracts*, Yekaterinburg, Russia, pp. 20-31.
17. Letavin, D. A., Fomin, N. I. and Shulgin, D. B. (2023), “Tools for the formation of competencies in the field of intellectual property (the experience of the Ural Federal University)”, *Management of rights to RID in cooperative projects of universities, proceedings of the regional scientific and practical conference*, Yekaterinburg, Russia, pp. 110-118.

Information about the authors

Oleg P. Neretin, Dr. Sci. (Economics), Director of the Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); ORCID: https://orcid.org/0009-0001-1370- 6008, SPIN: 1961-2721; neretin@rupto.ru
Natalia V. Lopatina, Dr. Sci. (Pedagogy), Professor, Leading Researcher at the Federal Institute of Industrial Property, (Moscow. Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8135-0384, SPIN: 2447-9113; dreitser@yandex.ru

Авторлор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдиришет.
The authors declare no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 29.08.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 16.09.2025.
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 18.09.2025

Илимий макала Original article

УДК 347.772
EDN https://elibrary.ru/hjkccx

Жарандын үнү жана интеллектуалдык менчик: укуктук параллелдер

Наталья Юрьевна Сергеева*, Луиза Тиграновна Шарудинова** ✉
*Россиянын мамлекеттик интеллектуалдык менчик боюнча академиясы
**Федералдык өнөр жай менчик институту
✉luiza.sharudinova@mail.ru

Аннотация: заманбап шарттарда сүйлөм синтездөө технологияларынын жана санарип медианын тездик менен өнүгүшү адамдын үнүн өтө коркунучта кылып коюуда. Негизги материалдык эмес байлык жана инсандын уникалдуу идентификатору катары үн аны сактоо жана коргоо боюнча өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Ушуга байланыштуу бул тармакта колдонулуп жаткан укуктук нормаларды, анын ичинде интеллектуалдык укуктар жөнүндөгү мыйзамдарды талдоо Россиянын мыйзамдарында бул институтту өнүктүрүү үчүн өз убагындагы жана келечектүү чара катары каралат. Изилдөөнүн максаты — жарандын үнү менен интеллектуалдык менчиктин ортосундагы укуктук параллелдерди аныктоо, ошондой эле материалдык эмес фундаменталдык байлык катары үнгө жарандык-укуктук коргоо көрсөтүүдөгү учурдагы өзгөртүүнү талап кылган жактарды белгилөө. Макаланын авторлору үндүн укуктук табиятын карап чыгып, бул түшүнүк укук тармагынын чегинен тышта болушу керек деген жыйынтыкка келишет. Үндүн укуктук табиятын жана анын үндабыш өнүмдүк белгиси менен болгон байланышын талдоо учурунда авторлор алардын ортосунда белгилүү бир юридикалык байланыш бар экенине карабастан, үнгө интеллектуалдык менчик объектиси катары жарандык-укуктук режим колдонулбайт жана колдонулушу мүмкүн эмес экенин белгилешет. Макаланын жалпы жыйынтыгына ылайык, үн материалдык эмес байлык катары менен интеллектуалдык укуктар жөнүндөгү мыйзамдардын ортосундагы укуктук параллель абдан шарттуу мүнөзгө ээ. Учурдагы укуктук жөнгө салуудагы кемчиликтер жарандарды үндүн мыйзамсыз колдонулушунан натыйжалуу коргоону татаалдаштырып жатат. Айрыкча, бул жасалма интеллект технологиялары жана санарип медианын өнүгүү доорунда өзгөчө актуалдуу болуп эсептелет. Жүргүзүлгөн изилдөө үнгө коргоо көрсөтүү институтун өнүктүрүүнүн зарылдыгын баса белгилейт. Мындай институт жарандардын, коомдун жана технологиялык өнүгүүнүн кызыкчылыктарынын тең салмактуулугун камсыздап, санарип доорунда жарандарды коргоону күчөтүүгө өбөлгө түзөт.
Негизги сөздөр: материалдык эмес байлык, үн, интеллектуалдык менчик, чыгарма, аткаруу, фонограмма, үндабыш товардык белги, жарандык-укуктук режим.
Шилтеме кылуу үчүн: Сергеева Н. Ю., Шарудинова Л. Т. Жарандын үнү жана интеллектуалдык менчик: укуктук параллелдер // ФӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). Б. 204–209.

Citizen's voice and intellectual property: legal parallels

Natalia Yu. Sergeeva*, Luiza T. Sharudinova** ✉
* Russian State Academy of Intellectual Property
** Federal Institute of Industrial Property
✉luiza.sharudinova@mail.ru

Abstract: in modern conditions of rapid development of speech synthesis technologies and digital media, the human voice acquires maximum vulnerability. As a fundamental intangible asset and a unique identity, it requires increased attention within the framework of its security and protection. In this regard, the study of current legal norms in this area, including in the context of current legislation on intellectual property rights, seems timely and promising for the development of this institution in Russian legislation. The purpose of the study is to identify the legal parallels between a citizen's voice and intellectual property, as well as to identify existing gaps in the civil protection of voice as a fundamental intangible asset. The authors of the article consider the legal nature of the voice and come to the conclu-

© Сергеева Н. Ю., Шарудинова Л. Т., 2025

sion that this concept should be outside the sphere of law. At the same time, analyzing the legal essence of an audio trademark in the context of its relationship to voice, the authors note that, despite the existence of a certain legal relationship between them, the civil law regime of an intellectual property object does not and cannot be applied to voice. The general conclusion of the article is that the legal parallel between the voice as an intangible asset and the legislation on intellectual property rights is very conditional. The existing gaps in legal regulation currently make it difficult to effectively protect citizens from the misuse of voice, which is especially important in the era of the development of artificial intelligence technologies and digital media. The study highlights the need to develop a voice protection institute that will ensure a balance between the interests of citizens, society and technological progress, and will also contribute to enhanced protection of citizens in the digital age.
Keywords: intangible asset, voice, intellectual property, work, performance, phonogram, sound trademark, civil law regime.
For citation: Sergeeva N. Yu., Sharudinova L. T. Citizen’s voice and intellectual property: legal parallels // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property, 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 204-209 (In Russ.).

Киришүү

Учурда мурда адамдан ажырагыс деп эсептелип, өзгөчө корголуучу статуска ээ болгон материалдык эмес байлыктардын коммерциялашуу процесси байкалууда, бул баарына маалым. Бул тенденция биринчи кезекте технологиялык өнүгүү менен байланыштуу, анын аркасында адамдын индивидуалдык сапаттары мурдагыдан да байкаларлык жана баалуу боло баштады. Мунун жакшы мисалы — жарандын үнү. Бүгүн ал, чынында, өз алдынча активге айланып, ырчылар, аткаруучулар же дикторлор тарабынан жүгүртүүгө киргизилген ресурс катары гана эмес, жазылган подкасттардын жана үн жардамчылардын маанилүү бөлүгү катары да колдонулууда. Мындай технологиялар, банктык түзүмдөрдө да кеңири пайдаланылат.

Изилдөөдө логикалык, системалык талдоо жана салыштырма ыкмалар колдонулган. Иштин укуктук базасын Россия Федерациясынын жана бир катар чет мамлекеттердин нормативдик укуктук актылары түзсө, эмпирикалык базасын статистикалык маалыматтар жана соттук практика түзөт. Изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы үн сыяктуу уникалдуу материалдык эмес байлыктын укуктук корголушуна байланышкан ыкмаларды комплекстүү системалаштырууда, анын интеллектуалдык менчик менен болгон байланышын тактоодо, ошондой эле учурдагы жарандык мыйзамдардагы жетишсиз жөнгө салынган маселелерди аныктоодо чагылдырылат. Изилдөөнүн жыйынтыктары санариптештирүү шарттарында инсан, коом жана технологиялык прогресс кызыкчылыктарынын тең салмактуулугун камсыз кылган үнгө укуктук коргоо көрсөтүүнүн комплекстүү институтун өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Негизги материалык эмес байлыгы катары үн

Россия Федерациясынын жарандык укугу көз карашынан алганда, жарандын үнүн негизги материалдык эмес байлык катары кароого болот (РФ ЖКнын 128-беренеси).

Доктринада материалдык эмес байлыктар жана жеке мүлктүк эмес укуктар ар бир жарандан ажырагыс экендиги, төрөлгөндөн тартып ага таандык болору, ажыратылгыс мүнөзгө ээ экени жана акчалай бааланбай тургандыгы белгиленет. Алар жарандын инсандыгын өзгөчөлөндүрүүгө, анын көзкарансыз жана жыргалчылыктуу жашоосу үчүн шарттарды түзүүгө, нормалдуу физикалык жана психикалык өнүгүүсүн камсыз кылууга, ошондой эле анын руханий эркиндигин, жеке жашоосунун кол тийгистигин коргоого мүмкүндүк берет [1]. Бул объекттин укуктук маңызын жана ага байланыштуу укуктардын пайда болушун изилдөөгө доктринада бир топ эмгектер арналган [2–4].

Доктринада материалдык эмес байлыктар жана жеке мүлктүк эмес укуктар ар бир жарандан ажырагыс экендиги, төрөлгөндөн тартып ага таандык болору, ажыратылгыс мүнөзгө ээ экени жана акчалай бааланбай тургандыгы белгиленет.

Ошол эле учурда коомдун толук санариптештирилиши айынан бул байлык азыр бир катар коркунучтарга туш болууда. Чыгармачылык кесип ээлери кирешенин төмөндөшүн алдын ала көрүп, тынчсызданып жатышат. Алар келечекте синтезделген үн дикторлордун жазуусуна караганда арзан болуп, көптөгөн үн артисттери жумушсуз калуусу мүмкүн деп эсептешет. Бир божомолго ылайык, 2022-жылы 9,4 миллиард долларды түзгөн сүйлөөнү таануу жана синтездөө технологияларынын дүйнөлүк рыногу 2027-жылы 28,1 миллиард долларга жетери айтылган [5]. Коркунуч туудурган жагдайлардын бири — Интернет тармагында жасалма интеллект аркылуу түзүлгөн музыкалык жана үн окшоштурууларынын улам көбөйүп баратканы. Айрыкча, 2023-жылы эң көп талкуу жараткан музыкалык дипфейктердин бири — Drake жана The Weeknd аткарган деп көрсөтүлгөн Heart on My Sleeve аттуу трек болду. Чынында болсо бул чыгарманы алар жазган эмес. Жогоруда айтылгандарга байланыштуу ошол эле жылы орун алган чыр-чатакты да эске албай коюуга болбойт: дубляж актрисасы Алена Андронованын үнү жасалма түрдө өзгөртүлүп, Интернет тармагында айрым порнографиялык жана башка материалдарда анын катышуусу сыяктуу көрсөтүлгөндүгү аныкталган.

Жогоруда келтирилгендерден улам, учурда жарандык укуктардын объектиси катары үнгө кылдат жана күчөтүлгөн укуктук коргоо көрсөтүү зарылдыгы менен байланышкан олуттуу көйгөй бар экенин тыянак кылууга болот. Дал ушул себептен РФ Мамлекеттик думасында 2024-жылдын 16-сентябрындагы № 718834-8 «Россия Федерациясынын Жарандык кодексинин биринчи бөлүгү-

Учурда жарандык укуктардын объектиси катары үнгө дагы кылдат жана күчөтүлгөн укуктук коргоо көрсөтүү зарылдыгы менен байланышкан олуттуу көйгөй орун алууда.

нө өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» мыйзам долбоору каралууда. Бул долбоор менен ЖК РФнын биринчи бөлүгүн 152.3-берене менен толуктоо сунушталууда; аталган берене үнгө коргоо белгилөөнү, анын ичинде аны окшоштуруу же реалдуу убакыт режиминде сүйлөм синтези аркылуу колдонуу учурларында да коргоону караштырат[1]. Бул өзгөртүү кабыл алынган учурда, жарандын үнүн колдонуу анын макулдугу менен гана мүмкүн болот. Бул талап анын өлүмүнөн кийин үн колдонулган учурларга да тиешелүү болот (мында жакын туугандарынын макулдугу талап кылынат). Мыйзам долбооруна тиркелген түшүндүрмө катта белгиленгендей, адамдын үнү бийиктиги, диапазону, күчү, тембри жана башка өзгөчөлүктөрү аркылуу аны идентификациялоого мүмкүндүк берген уникалдуу мүнөздөмө болуп саналат. Ошол эле учурда үн — күнүмдүк турмушта да, адистик чөйрөдө да колдонууга мүмкүн болгон материалдык эмес байлык. Үндү колдонуу адам үчүн киреше булагына айланышы мүмкүн жана коммерциялык баалуулукка ээ болот. Мисалы, дубляж актёрлору, ырчылар, театр артисттери жана башка адистер үчүн.

Аталган мыйзам долбоорун жалпы колдоо менен бирге, эгер ал кабыл алынса, чынчыл эмес контент түзүүчүлөргө акыры чектөөлөр коюларын да белгилеп кетүү керек: алар үндү материалдык эмес байлык катары пайдалануу үчүн макулдук алууга милдеттендирилет. Биздин көз карашыбызда, бул жогоруда белгиленген көйгөйлөрдү чечүүгө багытталган маанилүү кадам болуп саналат.

Ошол эле учурда келтирилген мыйзам долбоорунда «үн» термининин укуктук аныктамасы берилген эмес.

Жарандын индивидуалдуу аныктоочу өзгөчөлүгү катары үндүн түшүнүгү жана семантикалык мааниси

Буга чейин белгиленгендей, колдонуудагы мыйзамдарда «үн» түшүнүгүнүн укуктук аныктамасы жок. Анын маанисин тактоо үчүн сөздүк булактарга кайрылсак, аларда «үн» — үн байламталарынын чыгарышы, кыйкыруу, сүйлөө, ырдоо[2] катары, ошондой эле адам жана жаныбарлар ийкемдүү үн байламталарынын жардамы менен чыгара турган бийиктиги, күчү жана тембри ар түрдүү үндөрдүн жыйындысы катары түшүндүрүлөрү көрсөтүлөт[3]. Биометриялык маалыматтар тууралуу жүргүзүлгөн изилдөөдө О. В. Белая жана Ю. А. Кицай белгилегендей, адамдын үнү анын статикалык өзгөчөлүктөрү гана эмес, динамикалык белгилери да маанилүү роль ойноочу мүнөздөмөлөргө кирет. Айрыкча, субъектти идентификациялоо үчүн колдонулган өзүнчө сөздөрдүн жана фразалардын жазылышы өзгөчө мааниге ээ болот [6].

Жогоруда баяндалгандар үндү адамдын жеке, материалдык эмес өзгөчөлүгү катары кароого мүмкүндүк берет. Ал туруктуу да, өзгөрмө да касиеттерге ээ. Үн үн түрүндө чагылат жана тембри, бийиктиги, интонациясы сыяктуу өзүнө гана таандык уникалдуу параметрлер менен мүнөздөлөт.

Ошол эле учурда мыйзамда «үн» деген укуктук түшүнүктүн жоктугу бекер эмес деп түшүнүлөт. Бул түшүнүк укуктук чөйрөдөн сыртта турушу керек деген пикир жаралат. Бул адамдын өмүр бою анын үнү жаш курагына, эмоцияларына, ден соолук абалына жана гормоналдык фонуна жараша өзгөрүп турушу менен түшүндүрүлөт. Ушуга байланыштуу жогоруда келтирилген параметрлер конкреттүү адамга карата жеткилең так эмес, салыштырмалуу мүнөзгө ээ.

Үндүн жана интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү мыйзамдардын укуктук байланышы

Ушул макаланын контекстинде үн менен интеллектуалдык менчик сыяктуу жарандык укуктун өзгөчө объектиси ортосундагы укуктук параллелдер өзгөчө кызыгуу жаратат. Анткени дал үн болушу аркылуу көп учурда интеллектуалдык менчиктин объектилери — фонограммалар, аткаруулар, аудиовизуалдык чыгармалар жана башка эмгектер жаралат.

Бул суроого жооп табуу үчүн бул материалдык эмес байлыкты автордук укуктун объектиси болуп эсептелген чыгарма менен салыштырып көрөлү (РФ ЖК 1259-беренеси).

Маалым болгондой, аталган объект РФ ЖКнын 70-беренесинде негизги орунду ээлейт. Анын түрлөрүнө, тактап айтканда, адабий, музыкалык жана аудиовизуалдык чыгармалар да кирет. Бул чыгармалар көп учурда үн менен коштолот. Бул учурда үн — чыгармага тышкы, таанылуучу формага ээ болууга мүмкүндүк берүүчү каражат катары кызмат кылат. Ал эми бул байлыгын автордук укуктун өз алдынча объектиси катары кароо мүмкүн эмес. Анткени анын автору боло албайт, ошондой эле ага чыгармачыл эмгек да салына албайт. Ошол эле учурда белгилүү болгондой, аткаруучулар (мисалы, актёрлор, ырчылар, дикторлор) өз аткарууларына карата өзгөчө укуктарга ээ. Мындай аткарууларда алардын үнү кайра угууга мүмкүн болгон формада ойнотулат. Мындай жаздыруу (фонограмма) аткаруунун жүрүшүндө материалдык сактагычта сакталган болсо, ал кошумча укук менен корголууга тийиш (РФ ЖКнын 71-бөлүмү). Мындан тышкары, мыйзам аткаруучунун аты көрсөтүлүүгө болгон укугун жана аткаруунун бүтүндүгүн сактоого болгон укугун коргойт. Бул анын аткаруусун бурмалоого жол берилбестигин да камтыйт (РФ ЖКнын1315-беренеси). Ошентип, үн — жеке адамдын уникалдуу өзгөчөлүгү катары айрым интеллектуалдык укуктардын объектилерине таанылуучу

---

[1] 2024-жылдын 16-сентябрындагы № 718834-8 «Россия Федерациясынын Жарандык кодексинин биринчи бөлүгүнө өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Федералдык мыйзам долбоору // Россия Федерациясынын Федералдык жыйынынын Мамлекеттик Думасы: расмий сайт. URL: https://sozd.duma.gov.ru/bill/718834-8?ysclid=m8scojykwa149383740 (кайрылуу датасы: 15.04.2025).

[2] Ушаковдун Түшүндүрмө сөздүгү // Академик: сайты. URL: https://dic.academic.ru/searchall.php?SWord=голос&from=ru&to=xx&did=&stype= (кайрылуу датасы: 20.03.2025).

[3] Заманбап энциклопедия // Академик: сайты. URL: https://dic.academic.ru/searchall.php?SWord=голос&stype=0&btype=1&p=1 (кайрылуу датасы: 20.03.2025).

форма берүүчү курал болуп кызмат кыла алат жана айрым учурларда алардын курамдык бөлүгү катары да болушу мүмкүн. Бирок өзү өз алдынча интеллектуалдык менчиктин объектиси болуп эсептелбейт.

Макаланын темасынын алкагында карап чыгууга кызык болгон интеллектуалдык менчиктин дагы бир түрү — бул үн-дабыш өнүмдүк белгиси.

РФ ЖКнын 1477-беренесинин мазмунунан көрүнгөндөй, өнүмдүк белги (кызмат көрсөтүү белгиси) — бул өнүмдөрдү (иштерди, кызматтарды) индивидуалдаштыруу үчүн колдонулуучу жана өнүмдүк белги боюнча берилген күбөлүк менен тастыкталган белгилөө.

Корголуучу өнүмдүк белгинин негизги функциясы — товарды индивидуалдаштыруу функциясы болуп саналат. Бул анын өзүнө гана тиешелүү мүнөздүү (индивидуалдуу) айырмачылыктарын аныктоо же ага ушундай айырмачылыктарды берүү аркылуу объектти окшош объекттердин арасынан бөлүп көрсөтүү дегенди билдирет [7]. Демек, бул функция жарандык жүгүртүүгө катышкан айрым субъектилердин өнүмдөрүн башка субъектилердин окшош (аналогдуу) өнүмдөрүнөн айырмалоого мүмкүндүк берет. Өнүмдү индивидуалдаштыруунун негизги функциясы — өнүмдүк белгинин керектөөчү тарабынан таанылышын камсыз кылуу жана ал өнүм жарандык жүгүртүүдөгү башка өнүмдөрдөн айырмаланып турарын көрсөтүүчү белгилүү сапаттык касиеттерге ээ экенин билдирүү [8].

> Россияда белгилөөлөрдү үн-дабыш өнүмдүк белгиси катары каттоо жол-жобосу азырынча кеңири колдонулбайт. Буга, биринчи кезекте, үндөрдү сүрөттөп жазуунун татаалдыгы себеп болот. Ушунун натыйжасында мындай каттоолордун саны 100дөн бир аз гана ашык белгилөөнү түзөт.

РФ ЖКнын 1482-беренесине ылайык, өнүмдүк белгилер катары сөздүк, сүрөттүк, көлөмдүү жана башка белгилөөлөр же алардын айкалыштары катталышы мүмкүн. Бул тизмек ачык мүнөзгө ээ болуп, бүгүнкү күндө ага адаттагы эмес белгилөөлөр да киргизилүүдө: үн-дабыш, түс, сезимдер (тийүү аркылуу), жансоолор, голография, турган турпаты жана башка белгилер.

Өз кезегинде, үн-дабыш өнүмдүк белгиси деген түшүнүк белгилүү бир үндөр же обондор аркылуу өнүмдөрдү, иштерди же кызматтарды идентификациялоого багытталган индивидуалдаштыруу каражатын билдирет. Мындай өнүмдүк белгилер белгилүү бир бренд менен ассоциация жарата турган өзгөчө ыргактарды, жинглдерди, обондорду же үн-фразаларды камтыйт. Алар керектөөчү тарабынан таанылууну жана эмоционалдык байланышты күчөтүүгө багытталган болуп, натыйжада өндүрүүчүлөр менен керектөөчүлөрдүн ортосундагы мамилени бекемдөөгө кызмат кылат.

Россияда болсо белгилөөлөрдү үн-дабыш өнүмдүк белгиси катары каттоо жол-жобосу азырынча кеңири колдонулбайт. Буга, биринчи кезекте, үндөрдү сүрөттөп жазуунун татаалдыгы себеп болот. Ушунун натыйжасында мындай каттоолордун саны 100дөн бир аз гана ашык белгилөөнү түзөт.

Айта кетчү нерсе, адаттагы эмес белгилөөлөрдү каттоо мүмкүнчүлүгү Россиянын мыйзамдарында Сингапурдын өнүмдүк белгилер боюнча мыйзамдары жөнүндөгү келишими аркылуу пайда болгон. Бул келишим 2006-жылдын 27-мартында Сингапур шаарында[4] Дипломатиялык конференция тарабынан кабыл алынган жана 2007-жылдын 26-мартында Интеллектуалдык менчик, патенттер жана өнүмдүк белгилер боюнча федералдык кызматтын жетекчиси Б. П. Симонов тарабынан кол коюлган.

Дал ушул эл аралык акт адаттагы эмес белгилөөлөр колдонгонго жол берет жана дал анын аркасында россиялык талапкерлер, анын ичинде үн-дабыш сыяктуу көзгө көрүнбөгөн белгилөөлөрдү да каттатуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушкан [9]. Алардын каттоосуна байланышкан маселелер Россиянын Экономикалык өнүгүү министрлигинин 2015-жылдын 20-июлундагы № 482[5] буйругунда тагыраак жөнгө салынган. Бул буйрук өнүмдүк белгилердин, кызмат көрсөтүү белгилеринин жана коллективдик белгилердин мамлекеттик каттоосуна байланыштуу юридикалык мааниге ээ болгон иш-аракеттердин негизин түзгөн документтерди түзүү, тапшыруу жана кароо эрежелерин бекитет.

> Жарандын үнү үн-дабыш өнүмдүк белгисинде бекитилиши мүмкүн жана, маңызында, мындай индивидуалдаштыруу каражаты аркылуу белгилүү бир деңгээлде коргоого ээ боло алат. Мындай өнүмдүк белгилерге бүгүнкү күндө № 316671 жана № 385348 күбөлүктөрү менен укуктук коргоосу тастыкталган катталган белгилөөлөр мисал боло алат.

[4] Федералдык мыйзам 23.05.2009-ж. № 98-ФЗ «Өнүмдүк белгилер боюнча мыйзамдар жөнүндөгү Сингапур келишимин ратификациялоо тууралуу» // Российская газета, 27.05.2009, № 94.

[5] Россиянын Экономикалык өнүгүү министрлигинин 2015-жылдын 20-июлундагы № 482 буйругу өнүмдүк белгилерди, кызмат көрсөтүү белгилерин жана коллективдик белгилерди мамлекеттик каттоодо юридикалык мааниге ээ болгон иш-аракеттердин негизин түзгөн документтерди түзүү, тапшыруу жана кароо эрежелерин бекитет. Бул буйрукта өнүмдүк белги, кызмат көрсөтүү белгиси же коллективдик белгини мамлекеттик каттоого берүү үчүн талап кылынган арызда камтылышы зарыл болгон документтерге коюлуучу талаптар, ошондой эле аларга тиркелүүчү документтердин формалары да белгиленет. Буйрук ошондой эле коллективдик белгини мамлекеттик каттоого берилген арызды өнүмдүк белги же кызмат көрсөтүү белгиси боюнча арызга айландыруунун, ошондой эле, тескерисинче, өзгөртүүнүн тартибин жөнгө салат. Мындан тышкары, өнүмдүк белги, кызмат көрсөтүү белгиси жана коллективдик белги боюнча күбөлүк формасында көрсөтүлүүгө тийиш болгон маалыматтардын тизмеги да берилет. Расмий укуктук маалыматтын интернет-порталы. URL: www.pravo.gov.ru (кайрылуу датасы: 21.02.2024).

Албетте, мындай үн белгилөөлөрдө үн менен коштолгон элементтер да болушу мүмкүн. Бул жарандын үнү үн-дабыш өнүмдүк белгисинде бекитилиши мүмкүн экенин жана, чынында, мындай индивидуалдаштыруу каражаты аркылуу белгилүү бир деңгээлде коргоого ээ боло аларын билдирет. Мындай өнүмдүк белгилерге бүгүнкү күндө № 316671 жана № 385348 күбөлүктөрү менен укуктук коргоосу тастыкталган катталган белгилөөлөр мисал боло алат. Биринчи учурда үн сөзү жок эле, бирок добуш аркылуу аткарылган обон түрүндө берилет. Ал эми экинчи учурда фармацевтикалык компания Hisamitsuнун аталышы үн менен айтылат. Ошентип, үн-дабыш өнүмдүк белгиси аркылуу жарандын үнү кыйыр түрдө белгилүү бир коргоого ээ боло алат. Ошол эле учурда мындай коргоо бир топ чектелүү экен, анткени өнүмдүк белгинин укуктук коргоосу ал катталган өнүмдөргө гана жайылтылат (РФ ЖКнын 1481-беренеси), жана корголуучу объект өзү — өнүмдүк белги болуп саналат.

Жыйынтыктоо жана сунуштар

Макаланы жыйынтыктап жатып, ток этер жерлерге токтололу:

1. Жарандык укук көз карашынан алганда, үн негизги материалдык эмес байлык катары укуктук коргоого алынат. Бул — жеке адамдын статикалык да, динамикалык да касиеттерге ээ болгон, үн түрүндө чагылуучу жана тембр, бийиктик, интонация сыяктуу ага гана мүнөздүү параметрлер менен мүнөздөлгөн индивидуалдуу, материалдык эмес өзгөчөлүгү катары түшүндүрүлөт. Ошол эле учурда бул түшүнүк укуктук чөйрөдөн тышкары кароого тийиш деп бааланат, анткени адамдын үнү жаш курак, эмоциялар, ден соолуктун абалы жана гормоналдык фон сыяктуу факторлордун таасиринен өмүр бою өзгөрүүгө дуушар болот. Ушунун негизинде жогоруда көрсөтүлгөн параметрлер конкреттүү адамга карата жеткилең так эмес, салыштырмалуу мүнөзгө ээ болуп калат.

2. Үн эң айкын укуктук параллелди интеллектуалдык менчиктин айрым түрлөрү менен түзөт (мисалы, чыгармалар, аткаруулар, фонограммалар жана башкалар). Тактап айтканда, жеке адамдын уникалдуу өзгөчөлүгү катары үн бул объектилердин тышкы формада чагылдырылышына (таанылышына) кызмат кылуучу курал болуп бере алат, бирок ошого карабастан, өзү өз алдынча интеллектуалдык укуктардын объектиси болуп эсептелбейт. Үндүн үн-дабыш өнүмдүк белгиси аркылуу коргоо мүмкүнчүлүгү, анын ичинде мындай белги үн менен коштолушу ыктымалдыгы, да бир топ талаштуу маселе катары көрүнөт. Бир четинен, мындай адаттагы эмес белгилөө аркылуу жарандык жүгүртүүгө катышкан субъектилер өз брендине уникалдуу үн-идентификаторлорду бекитип ала алышат. Бул үн менен аталган индивидуалдаштыруу каражатынын ортосунда сөзсүз болгон укуктук параллелди көрсөтөт. Бирок мындай белгилөөнүн укуктук коргоосу ал катталган өнүмдөргө гана жайылтылат жана корголуучу объект өзү — үн эмес, дал ошол өнүмдүк белги болуп калат. Бул жагдай болсо үн-дабыштык белгилөөнү каттоо аркылуу бул байлыгын корголушу аябай эле чектелүү экенин көрсөтүп турат.

3. Учурда үн материалдык эмес байлык катары жетиштүү деңгээлде укуктук коргоого ээ болбой турган көйгөй бар деп эсептейбиз. Жарандык укук үчүн жаңы маселе болуп эсептелген бул материалдык эмес байлык, аны иштеп жаткан мыйзамдык институттар аркылуу кыйыр коргоо мүмкүн болгонуна карабастан, алсыз абалда калууда. Ушуга байланыштуу, учурда РФ Мамлекеттик Думасында каралууда турган РФ ЖК өзгөртүүлөрдү киргизүү жана аны 152.3-берене менен («Жарандын үнүн коргоо жөнүндө») толуктоо боюнча сунушталган мыйзам долбоорун өз учурундагы жана пайдалуу кадам деп айта алабыз.

Адабияттардын тизмеси

1. Тимешов, Р. П. Нематериальные блага в гражданском праве и их защита: автореферат дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.03 / Р. П. Тимешов [Место защиты: Кубан. гос. аграр. ун-т]. – Краснодар, 2010. – 24 с.
2. Дробышевская, Т. В. Личные неимущественные права граждан и их гражданско-правовая защита / Т. В. Дробышевская. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 2001. – 131 с. – ISBN 5-7638-0257-8.
3. Малеина, М. Н. Личные неимущественные права: понятие, осуществление и защита / М. Н. Малеина. – 2. изд., испр. и доп. – Москва: МЗ-Пресс, 2001. – 243 с. – ISBN 5-94073-008-6.
4. Толстой, В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой – М.: Изд-во «Элит». – 2006. – 198 с. – ISBN 5-902404-54-1.
5. Матвеев, А. Г. Гражданско-правовая охрана голоса человека при его синтезе и последующем использовании / А. Г. Матвеев, Е. Ю. Мартьянова // Ex Jure. – 2023. – № 3. – Б. 118–131. – DOI: 10.17072/2619-0648-2023-3-118-131.
6. Белая, О. В. Биометрические данные как средство идентификации и аутентификации человека: российский и международный опыт / О. В. Белая, Ю. А. Кицай // Право и практика. – 2020. – № 1. – С. 85 - 89.
7. Орлова, В. В. Средства индивидуализации в предпринимательской деятельности: Теория и практика охраны фирменных наименований, товарных знаков и других коммерческих обозначений / В. В. Орлова. – Москва: ПАТЕНТ. – 2006. – 246 с.
8. Сергеева, Н. Ю. Материально-правовые пределы действия исключительного права на товарный знак — объект охраны: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.03 / Н. Ю. Сергеева [Место защиты: Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности]. – Москва, 2015. – 211 с.
9. Сергеева, Н. Ю. Сингапурский договор о законах по товарным знакам как один из ключевых международных актов в сфере промышленной собственности / Н. Ю. Сергеева // IP: теория и практика. – 2024. – № 3. Б. 79–92.

Авторлор тууралуу маалымат

Наталья Юрьевна Сергеева, юридикалык илимдердин кандидаты, «Окуу жайы: Орусиялык Мамлекеттик Интеллектуалдык Менчик Академиясынын» жарандык жана ишкерлик укук кафедрасынын доценти (Москва, Миклухо-Маклай көч., 55а); ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3964-7904, SPIN: 8945-1432; NSkafedra@bk.ru

Луиза Тиграновна Шарудинова, ФМБМ «Өнөр жай менчигинин федералдык институту» товардык белгилер жана эл аралык каттоолор боюнча арыздарды экспертизалоо бөлүмүнүн интеллектуалдык менчик боюн-

ча 2-даражадагы мамлекеттик экспертиси (Москва, Бережковская жээк жолы, 30, корп. 1), ФГБОУ ВО «Орусиялык Мамлекеттик Интеллектуалдык Менчик Академиясынын» юридикалык факультетинин 2-курс магистранты (Москва, Миклухо-Маклай көч., 55а); ORCID: https://orcid.org/0009-0009-1810-1866, SPIN: 3941-5962; luiza.sharudinova@mail.ru

References

1. Timeshov, R. P. (2010), Intangible assets in civil law and their protection, Abstract of Ph.D. dissertation, Kuban state agrarian university, Krasnodar, Russia.
2. Drobyshevskaya, T. V. (2001), *Personal non-property rights of citizens and their civil law protection. Monograph*, Publishing house of Krasnoyarsk, Krasnoyarsk, Russia.
3. Maleina, M. N. (2001), *Personal non-property rights: concept, implementation and protection*, Statut, Moscow, Russia.
4. Tolstoy, V. S. (2006), *Personal non-property legal relations, Publishing house* “Elite”, Moscow, Russia.
5. Matveev, A. G. and Martyanova, E. Yu. (2023), “*Civil-legal protection of the human voice during its synthesis and subsequent use" Ex jure*, no. 3, pp. 118-131.
6. Belaya, O. V. and Kitsay, Yu. A. (2020), “*Biometric data as a means of human identification and authentication: Russian and international experience*”, Law and Practice, no. 1, pp. 85-89.
7. Orlova, V. V. (2006), *Means of individualization in entrepreneurial activity: Theory and practice of protecting company names, trademarks and other commercial designations*, PATENT, Moscow, Russia.
8. Sergeeva, N. Yu. (2015), Substantive limits of the exclusive right to a trademark - an object of protection, Ph. D. Thesis, Russian state academy of intellectual property, Moscow, Russia.
9. Sergeeva, N. Yu. (2024), “*Singapore Treaty on the Law of Trademarks as one of the key international acts in the field of industrial property*”, Online scientific journal of the Russian state academy of intellectual property IP: theory and practice, no. 3, pp. 79-92.

Information about the authors

Natalia Yu. Sergeeva, Cand. Sci. (Law), Associate Professor of the Department of Civil and Entrepreneurial Law of the Russian State Academy of Intellectual Property (Moscow, Miklukho-Maklaya st., 55a); ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3964-7904, SPIN: 8945-1432; NSkafedra@bk.ru.
Luiza T. Sharudinova, 2nd category state examiner on intellectual property of the Department of Examination of Trademark Applications and International Registrations of the Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1), 2nd year Master’s student of the Law Faculty of the Russian State Academy of Intellectual Property (Moscow, Miklukho-Maklaya st., 55a); ORCID: https://orcid.org/0009-0009-1810-1866, SPIN: 3941-5962; luiza.sharudinova@mail.ru.

Авторлор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдиришет.
The authors declare no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 12.05.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 18.07.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 21.07.2025

2 РЕГИОНДУК ЖАНА ТАРМАКТЫК ЭКОНОМИКА

Илимий макала Original article

УДК: 347.77:338.2
EDN https://elibrary.ru/mzkawt

Инновациялык долбоорлордо интеллектуалдык менчикти башкарууда патенттик, келишимдик жана бухгалтердик саясатты шайкештирүү

Елена Владимировна Хоменко✉
Новосибирск мамлекеттик техникалык университети
✉xomenko@corp.nstu.ru

Аннотация: макала уюмдар менен мекемелердин патенттик, келишимдик жана эсепке алуу саясатынын түзүмдүк элементтерин, алардын өз ара байланышын, ошондой эле инновациялык долборлорду ишке ашырууда интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына карата шайкештирилген иштеп чыгуу жана колдонуу принциптерин изилдөөгө арналган. Университеттердин патенттик саясатынын басым жасалуучу багыттарын аныктоого таасир эткен кызыкдар тараптардын кызыкчылыктары бөлүнүп көрсөтүлгөн. Илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштерди жүргүзүүгө багытталган келишимдердин шарттарынын мисалында, анын ичинде келишимдин курамы, интеллектуалдык укуктарды бекитүү тартиби жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү өзгөчөлүктөрү боюнча, келишимдик саясаттын тараптардын каржы-экономикалык көрсөткүчтөрүнө жана инновациялык долбоорлорду ишке ашырууда экономикалык субъекттердин өнөктөштүк мамилелерине тийгизген таасири көрсөтүлгөн. Конструктордук документацияны материалдык эмес актив катары идентификациялоо процедурасынын алкагында бухгалтердик эсепке алуу ыкмаларынын айырмаланышы мүмкүн экени, алар уюмдун эсепке алуу саясатына кирери жана интеллектуалдык менчик объектилеринин түрүнө жана колдонулган башкаруучулук сценарийлерге жараша тандалып колдонулары көрсөтүлгөн. Өндүрүштү өз жеринде уюштурууга жана Россиянын электр транспорту инфраструктурасын өнүктүрүүгө багытталган инновациялык долбоор үчүн университет менен бизнес-өнөктөштүн биргелешкен ишканасын түзүүгө негизделген ишке ашыруунун принципиалдуу схемасы иштелип чыкты. Ошондой эле саясаттарды макулдашуу боюнча түзүмдүк-логикалык модель жана эсепке алуу саясатынын элементтеринин морфологиялык матрицасы сунушталган. Алынган жыйынтыктар индустриалдык буйрутма берүүчүлөр үчүн жаңы технологияларды иштеп чыккан илимий жана билим берүү уюмдары, ошондой эле экономиканын ар түрдүү тармактарында инновациялык өнүмдөрдү чыгаруучу коммерциялык компаниялар үчүн практикалык баалуулукка ээ.

Негизги сөздөр: патенттик саясат, келишимдик саясат, эсепке алуу саясаты, интеллектуалдык менчик, интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктары, инновациялык долбоор.
Шилтеме кылуу үчүн: Хоменко Е. В. Инновациялык долбоорлордо интеллектуалдык менчикти башкарууда патенттик, келишимдик жана эсепке алуу саясатын шайкештештирүү // ӨӨМИ Жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). Б. 210–221.

Synchronization of patent, contractual and accounting policies in the management of intellectual property in innovative projects

Elena V. Khomenko✉
Novosibirsk State Technical University
✉xomenko@corp.nstu.ru

© Хоменко Е. В., 2025

Abstract: the article is devoted to the study of structural elements of patent, contractual and accounting policies of organizations and institutions, the relationships between them, as well as the principles of synchronized development and application in relation to the results of intellectual activity in the implementation of innovative projects. The interests of stakeholders that determine the focuses of the universities patent policy are highlighted. Using the example of the terms of contracts for research and development work characterizing the subject, the procedure for securing intellectual rights and making payments, the influence of contractual policy on the financial and economic parameters of the parties' activities and the partnership of economic entities in the implementation of innovative projects is demonstrated. Within the framework of the procedure for identifying design documentation as part of intangible assets, the variability of accounting methods that make up the accounting policy and the optionality of their application depending on the type of intellectual property and the implemented management scenarios are shown. For an innovative project to localize production and develop Russian infrastructure for electric transport, a fundamental implementation scheme has been developed based on the creation of a joint venture by the university and a business partner, a structural and logical model of policy synchronization and a morphological matrix of accounting policy elements. The obtained results are of practical importance for scientific and educational organizations developing new technologies in the interests of industrial customers, as well as for commercial organizations producing innovative products in various sectors of the economy.
Keywords: patent policy, contractual policy, accounting policy, intellectual property, results of intellectual activity, innovative project.
For citation: Khomenko E. V. Synchronization of patent, contractual and accounting policies in the management of intellectual property in innovative projects // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 210-221 (In Russ.).

Киришүү

Патенттик саясат уюмдагы интеллектуалдык укуктардын бардык түрлөрүнө таандык объекттерди түзүү, аларга укуктук коргоо берүү, ошондой эле аларга байланыштуу аракеттенүү жана бардык түрдөгү мындай объекттерди колдонуу маселелерин жөнгө салуучу принциптердин жана регламенттелген эрежелердин жыйындысын билдирет. Жалпысынан алганда, патенттик саясатты патенттик стратегиядан айырмалоо зарыл. Патенттик стратегияны «интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына карата уюм жетекчилигинин башкаруучулук чечимдеринин жыйындысы, алар интеллектуалдык менчик түрүндөгү укуктук коргоону камсыздоонун формасын жана ырааттуулугун аныктайт» деп түшүнүүгө болот [1, 164-б.]. Ошентип, патенттик стратегия конкреттүү иш жүзүндө жагдайда колдонулат. Ал экономикалык кызыкчылыктарды коргоого, капиталдаштыруунун өсүшүнө, бизнеске инвестицияларды тартуу жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга жана өзгөчө укуктарды пайдалануу аркылуу рынокту өздөштүрүүгө багытталат. Ал эми патенттик саясат муну менен салыштырмалуу интеллектуалдык менчик чөйрөсүндө уюмдар менен мекемелердин ишмердүүлүгүнүн жалпы принциптерин аныктайт. Ал белгилүү бир жагдайлардан же өзүнчө кабыл алынган чечимдерден көз каранды болбойт, бирок мүмкүн болуучу варианттардын жана потенциалдуу катышуучулардын эң кеңири чөйрөсүн камтыйт. Заманбап изилдөөлөрдүн жана корпоративдик практикалардын анализи бул түшүнүктөр кээде аралаштырылып, теңештирилип же өтө жалпыланган түрдө түшүндүрүлөрүн тастыктап турат. Ошондуктан бул изилдөөнүн алкагында эки термин тең колдонулат.

Келишимдик саясатты ар кандай авторлор салыктык жакшыртуунун куралы, салыктык пландаштыруунун ыкмасы, фискалдык жана каржылык саясаттын курам бөлүгү катары карашат, ал эми айрым изилдөөлөрдө — уюмдун эсеп саясатынын курамдык бөлүгү катары карашат.

Эсеп саясаты, 2011-жылдын 6-декабрындагы «Бухгалтердик эсеп жөнүндөгү» № 402-ФЗ Федералдык мыйзамына ылайык, экономикалык субъект тарабынан бухгалтердик эсепти жүргүзүү ыкмаларынын жыйындысы болуп эсептелет. Экономикалык субъекттер ишмердигинде колдонулуучу кеңейтилген түшүндүрмө бухгалтердик (каржылык) эсептин максаттары үчүн гана эмес, ошондой эле башкаруучулук эсеп жана салык салуу максаттары үчүн да эсеп саясатын иштеп чыгууну камтыйт.

Изилдөөлөрдү, иштеп чыгууларды жана өндүрүштүк ишмердикти жүзөгө ашырган уюмдарда жана мекемелерде ар кандай саясаттардын элементтери үчүн ар башка бөлүмдөр жана кызматтар жооп берет, мунун кесепетинен алардын ортосунда шайкеш келбестик пайда болушу мүмкүн. Патенттик, келишимдик жана эсеп саясаттарынын шайкештигине байланыштуу көйгөйлөр, адатта, жаңы өнүмдөрдү жана технологияларды түзүүгө багытталган университеттердин, илимий уюмдардын жана бизнес-өнөктөштөрдүн биргелешкен инновациялык долбоорлорун ишке киргизүү жана жүзөгө ашыруу баскычтарында байкалат. Учурдагы ишмердикте, тажрыйба көрсөткөндөй, негизинен адаттагы сызыктуу типтеги уюштуруучулук түзүмдөрдө бул саясаттар өз алдынча болуп турушу мүмкүн. Бирок долбоордук башкаруунун логикасы долбоорду ишке ашыруунун ар кандай баскычтарында саясаттарды үзгүлтүксүз колдонуу зарылдыгын талап кылат. Мында конкреттүү уюмдун алкагында ички шайкештештирүү жүргүзүү менен бирге долбоордун бардык катышуучуларынын тышкы өнөктөштүк чөйрөсүндө да саясаттарды шайкештештирүү зарыл.

Материалдар жана изилдөө ыкмалары

Изилдөөдө түзүмдүк-логикалык талдоо ыкмалары колдонулуп, алардын негизинде патенттик, келишимдик жана эсеп саясаттарынын элементтерин бөлүп кароо жүргүзүлдү, ошондой эле алардын ортосундагы учурдагы өз ара байланыштар аныкталып, мисалдар аркылуу көрсөтүлдү.

Саясаттын жоболорун моделдөө Ф. Цвикки тарабынан иштелип чыккан морфологиялык талдоо ыкмасын колдонуу менен жүргүзүлгөн [2]. Бул ыкма ар бир саясаттын морфологиялык белгилер катары каралган элементтеринин көп түрдүүлүгүн аныктоого мүмкүндүк берет. Андан кийин бул элементтер уюмдар жана мекемелер ишмердигинин шарттарына, ошондой эле конкреттүү иш жүзүндөгү жагдайлардын параметрлерине шайкеш келген айкалыштарды алуу максатында өз ара бириктирилет. Изилдөөнүн жыйынтыктарын чечмелөө үчүн кейс-ыкма колдонулуп, ал бүтүмдөрдүн шарттарын, чарбалык ишмердиктин фактыларын жана инновациялык долбоорлорду жүзөгө ашыруунун параметрлерин сүрөттөөгө мүмкүндүк берди. Корпоративдик маалыматтын купуялуулук талаптарын сактоо үчүн кейстерди баяндоодо долбоорлорго катышкан юридикалык жактар атайын аталган эмес. Натыйжаларды визуалдаштыруу графикалык ыкмаларды колдонуу менен жүргүзүлдү.

Изилдөөнүн жыйынтыктары

1. Патенттик саясат: инновацияларды башкаруу тутумунда иштеп чыгуу жана ишке ашыруу.

Корпоративдик сектордо жаңы технологияларды иштеп чыгууда жана киргизүүдө лидерлик узак мөөнөттүү келечекте атаандаштык артыкчылыктарды камсыз кылат, ал эми интеллектуалдык менчик долбоорлордун жана жалпы бизнестин инновациялык деңгээлинин негизги көрсөткүчтөрүнүн бири катары каралат. Коммерциялык уюмдардын патенттик саясаты ИИНге болгон укуктарды башкаруу боюнча иш-аракеттерди иретке келтирүүгө багытталып, өнүгүүнүн узак мөөнөттүү максаттарына жетүүгө жана компаниянын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга кызмат кылат. Патенттик стратегиялар болсо, конкреттүү милдеттерди чечүүгө багытталган, анын ичинде инновациялык өнүмдөрдү рынокко чыгаруу, жаңы долбоорлорду ишке ашыруу үчүн каржылык каражаттарды тартуу, атаандаштардын ишмердигин чектөө, ишкердик аброюн чыңдоо жана башка максаттар.

Ошентип, «РЖД» ААКнын 2030-жылга чейинки патенттик стратегиясы Россия Федерациясынын 2030-жылга чейинки Транспорттук стратегиясын эске алуу менен иштелип чыккан. Ал компаниянын инновациялык өнүгүүсүнө, анын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга жана бардык түзүмдүк бөлүмдөрүнүн позицияларын бекемдөөгө багытталган. Ошондой эле коомдун жүк жана жүргүнчүлөрдү ташуу муктаждыктарын канааттандыра алган сапаттуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү транспорттук кызмат көрсөтүүлөр рыногунда алдыңкы орундарды ээлөөгө жетишүүгө, ошол эле учурда айлана-чөйрөгө терс таасирди азайтууга багытталган[1]. Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжаларын натыйжалуу коммерциялаштыруу жана пайдалануу аларды эсепке алууну жана инвентаризациялоону, ошондой эле интеллектуалдык укуктар объекттеринин корпоративдик реестрлерин жүргүзүүнү жана баалоону талап кылат. Мында изилдөөлөрдүн жана иштеп чыгуулардын артыкчылыктуу багыттарын тандап алуу, компаниянын ички регламенттерин жана жергиликтүү ченемдик актыларын жаңылоо маанилүү роль ойнойт. Мындан тышкары, корпоративдик маданиятты калыптандыруу жана интеллектуалдык менчик чөйрөсүндө адистерди даярдоо зарыл.

«Газпром» ААКнын 2025-жылга чейинки патенттик стратегиясы интеллектуалдык менчикти башкаруу концепциясына, компаниянын инновациялык өнүгүү программасына жана анын технологиялык өнүгүүсүнүн келечектүү багыттарын чагылдырган патенттик ландшафттарды түзүү практикасына негизделет. Бул стратегия үч негизги суроого жооп берүүгө мүмкүндүк берет: эмнени патенттөө керек, кантип патенттөө керек жана кайсы жерде патенттөө керек. Патенттик стратегиянын эки түрү бөлүнүп көрсөтүлөт, алар колдонулуучу патенттөө варианттары боюнча айырмаланат. Алдыга чыгуу стратегиясы шартында компаниялар технологияларды алдын ала коргоо жана атаандаштардын иш-аракеттерин чектөө үчүн төмөнкү патенттөө түрлөрүн колдонушат: патенттик «зонтик» түзүү, атаандаштарды адаштыруу жана негизги техникалык чечимдерди жашыртуу. Окшоштуруу стратегиясы рынокто буга чейин бар болгон өнүмдөрдү жана аларды укуктук коргоо ыкмаларын талдоого негизделет. Мындай талдоонун жүрүшүндө кемчиликтер аныкталат, андан соң негизги мүнөздөмөлөрү сакталган, бирок өркүндөтүлгөн элементтери патенттик коргоого алынган жаңы өнүмдөр иштелип чыгат. Мында бөгөт коюучу, бөгөттөн чыгаруучу, жарнамалоочу, веердик же объекттик патенттөө колдонулат [3].

Патенттик саясатты иштеп чыгуу маселелери илимий жана билим берүү уюмдары үчүн өзгөчө мааниге ээ. Бирок, Роспатенттин маалыматтарына ылайык, 2024-жылы ойлоп табуулар боюнча берилген өтүнмөлөрдүн саны боюнча россиялык ЖОЖдордун арасында экинчи орунду ээлеген Урал федералдык университетинин авторлор жамааты ачык булактарды талдап чыккан. Алар ЖОЖ расмий сайттарында патенттик саясат, патенттик стратегия жана интеллектуалдык менчикти башкаруу стратегиясы сыяктуу документтер жок экенин аныкташкан [4]. Биздин оюбузча, бул факт заманбап шарттарда россиялык университеттер ээлеп турган компромистик позицияны чагылдырат. Бир жагынан, стратегиялык өнүгүү программаларын, анын ичинде «Приоритет 2030» федералдык программасын ишке ашыруу, ошондой эле индустриалдык өнөктөштөр менен биргелешкен инновациялык долбоорлор университеттик иштеп чыгуулардын даярдык деңгээлин жогорулатууга жана интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына болгон укуктарды башкаруунун жаңы практикаларын киргизүүгө мүмкүндүк берди. Экинчи жагынан, патенттерге изилдөөлөрдүн жыйынтыгында берилүүчү отчеттук документтер катары караган адаттагы мамиле өзгөрүүсүз калып, интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү жогорку окуу жайлардын ишмердигин көп жагынан аныктоону улантууда.

Ю. С. Высочанская жана С. В. Моргунов «Приоритет 2030» программасына катышкан 14 медициналык ЖОЖдор патенттик стратегияларын талдап чыгышкан. Алар 2000-жылдан 2022-жылга чейинки мезгилде тандалмага кирген 5503 патенттин ичинен болгону 31инде гана коммерциялаштыруунун түз же кыйыр белгилери болгонун аныкташкан. Бул коммерциялык уюмдун кошо патент ээси катары катышуусу же ИИНге болгон укуктарды лицензиялык келишим же өзгөчө укуктарды өткөрүп берүү жөнүндө келишим аркылуу тескөөгө алуу фактысынын катталышы менен аныкталган. Ошол эле учурда патенттердин басымдуу бөлүгү (70%) укуктук коргоо мөөнөтү аяктаганга чейин өз күчүн жоготкон. Бул патенттер коммерциялык натыйжа алып келбестен, авторлордун пикири боюнча, башынан эле коммерциялаштыруу максатын көздөбөгөн жана кирешесиз болгон [5, 30-б.].

---

[1] Патентная стратегия ОАО «РЖД» до 2030 года // ОАО «Российские железные дороги»: сайт. URL: https://company.rzd.ru/ru/9353/page/105104?id=966#3175 (кайрылуу датасы: 28.07.2025).

1-таблица.
ЖОЖ патенттик саясатынын басым жасалуучу багыттарын аныктоого таасир эткен кызыкдар тараптардын кызыкчылыктары

Table 1.
The interests of stakeholders that determine the focuses of university's patent policy

Кызыкдар тараптар	Маалыматтык муктаждыктар жана кызыкчылыктар
Мамлекет	Интеллектуалдык менчиктин чарбалык жүгүртүүгө тартылуусунун ылдамдыгы, анын экономиканын ар кандай тармактарындагы өнүмдөрдүн кошумча наркын калыптандырууга кошкон салымы
	Интеллектуалдык менчикти пайдаланууга байланышкан ишмердиктин ачыктыгы, ИИНге болгон укуктарды тескөө боюнча бүтүмдөрдүн мыйзамдуулугу
Корпоративдик өнөктөштөр жана алардын акционерлери	Интеллектуалдык менчикти пайдалануунун натыйжалуулугу
	Интеллектуалдык менчиктин уюмдун каржылык абалына жана бизнестин рыноктук наркына тийгизген таасири
ЖОЖдун илимий жана инновациялык бөлүмдөрүнүн башкаруучу кызматкерлери	Изилдөөлөрдү жана иштеп чыгууларды жүзөгө ашырган кызматкерлердин натыйжалуулугу, ойлоп табуучулук жигердүүлүктү өнүктүрүү механизмдери
	Изилдөөлөрдү жана иштеп чыгууларды ресурстук камсыз кылуу, уюмдун интеллектуалдык потенциалын жогорулатуу
Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарынын авторлору	Негизги натыйжалуулук көрсөткүчтөрү тутумундагы интеллектуалдык менчик, автордук сый акылардын деңгээли

Автордук иштеп чыгуу Compiled by the author

Мындан тышкары, ИИНди коммерциялаштыруудан түшкөн кирешелердин үлүшүнүн өсүшү ЖОЖ бул чөйрөдө стратегияларды жана саясатты иштеп чыгууга көбүрөөк көңүл бурууга түрткү бере тургандай олуттуу ийгиликти көрсөтпөйт. «Айрым баа берүүлөргө ылайык, ИИНге (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) болгон укуктарды башкаруудан түшкөн кирешелер россиялык университеттердин бюджетинин 1%ынан ашпайт, ал эми технологияларды өткөрүп берүүнүн негизги формасы катары университет менен ишкананын буйрутма боюнча ИИТКИ аткаруу аркылуу өз ара аракеттенүүсүнүн классикалык схемасы кала берүүдө» [4, 152-б.]. Анткен менен мындай тенденция россиялык гана эмес, чет өлкөлүк университеттердин практикасында да мүнөздүү. Чет өлкөлүк университеттердеги технологиялар трансфери борборлору патенттөөнүн темптери жогору болгондуктан натыйжалуураак иштешет, айрыкча бул АКШда жана Кытайда байкалат [6].

ЖОЖдун патенттик саясатын иштеп чыгуу жана аны долбоордук башкарууда колдонуу зарылдыгын аныктаган олуттуу монетардык эмес факторлор төмөнкүлөр болуп саналат:

- ири жогорку технологиялык долбоорлордун катышуучулары, анын ичинде бизнестин өкүлдөрү, инновациялык инфраструктуранын субъекттери (фонддор, венчурдук инвесторлор ж.б.) жана мамлекет менен укуктук мамилелердин жетиштүү деңгээлде жөнгө салынбаганына байланышкан тобокелдиктерди башкаруу;
- интеллектуалдык укуктарды пайдалануу жана аларды башкаруу бөлүгүндө бүтүмдөрдү түзүмдөштүрүү;
- долбоорлорду ишке ашыруу үчүн илимий-изилдөө негиздерин калыптандыруу, анын ичинде мурда түзүлгөн интеллектуалдык укук объекттерин, ошондой эле келечекте алынуучу коргоого жөндөмдүү ИИНди (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары) камтуу.

Айрым учурларда университеттердин саясаттары жана стратегиялары тышкы факторлордун таасири астында, мамлекетти жана корпоративдик секторду кошо алганда, ар кандай кызыкдар тараптардын өсүп жаткан талаптарына жооп иретинде иштелип чыгат (1-таблица).

Көптөгөн жогорку окуу жайларында Бүткүл дүйнөлүк интеллектуалдык менчик уюму (ВОИС) тарабынан университеттер жана илимий-изилдөө уюмдары үчүн иштелип чыккан интеллектуалдык менчик жаатындагы саясатты иштеп чыгуу боюнча типтүү жобо колдонулат. Бул документ россиялык шарттарга ылайыкташтырылып, Россия Федерациясынын Илим жана жогорку билим берүү министрлиги тарабынан 2018-жылдын июль айында бекитилген[2]. Бул документ ИИНге болгон укуктарды бекитүү моделин тандап алуунун маанилүүлүгүн, колдонулуп жаткан мыйзамдардын милдеттүү нормаларын эске алуу зарылдыгын баса белгилейт. Мында үч вариант мүмкүн: укук ээси катары уюм белгиленген учурда, автор укук ээси болгон учурда же аралаш вариант колдонулган учурда. Саясаттын негизги түзүмдүк бөлүмдөрү интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү жетекчилик принциптерди аныктоо маселелерин, укуктук коргоонун формасы жана географиясы боюнча чечимдерди кабыл алууну, патенттердин күчүн сактоону, ИИНге болгон укуктарды башкаруу үчүн бөлүмдөрдүн функционалын жана электрондук кызматтарды, ошондой эле ИИНге эсепке алуу тартибин, анын ичинде мамлекеттик эсепке алууну камтыйт.

[2] Университеттер жана илимий-изилдөө уюмдары үчүн интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү саясат // Россия Федерациясынын Илим жана жогорку билим берүү министрлиги: расмий сайт. URL: https://minobrnauki.gov.ru/common/upload/library/2018/10/Politika_v_oblasti_IS_s_VOIS.pdf (кайрылуу датасы: 28.07.2025).

Ошондой буга интеллектуалдык укуктардын наркын баалоо, аларды баланска коюу, ИИН жөнүндө маалыматты жайылтуу, уюмда интеллектуалдык менчикти пайдалануунун типтүү моделдерин жана ИИНди коммерциялаштыруунун жолдорун аныктоо, анын ичинде сый акылардын түрлөрүн, аларды бөлүштүрүү тартибин жана авторлорго төлөө жол-жоболорун белгилөө, ошондой эле ИИНге болгон укуктарды коргоо жана интеллектуалдык менчикти башкаруу боюнча ишмердүүлүктүн натыйжалуулугун баалоо кирет.

Типтүү жобонун жана аны конкреттүү билим берүүчү жана илимий уюмдун ишмердик шарттарын эске алуу менен кайра иштеп чыгуу боюнча сунуштардын кеңири камтуучу мүнөзү өзгөчөлөнөт. Бул, өз кезегинде, ар кандай кызыкдар тараптардын жана башкаруучулук багыттардын көз карашынан патенттик саясатты ар тараптуу иштеп чыгууга өбөлгө түзөт. Экинчи жагынан, мындай түзүм түздөн-түз патенттик саясат маселелерин гана эмес, ИИНге болгон укуктарды пайдаланууга жана башкарууга байланыштуу келишимдик саясаттын маселелерин, ошондой эле ИИНди материалдык эмес активдер катары баалоо, баланска коюу жана бухгалтердик эсепти уюштуруу бөлүгүндөгү эсеп саясатынын маселелерин да камтыйт. Бул болсо жөнгө салуучу документтердин бүткүл топтомун өз ара макулдашылган түрдө иштеп чыгууну жана ишке ашырууну талап кылат.

2. Келишимдик саясат жана эсеп саясаты интеллектуалдык менчикти башкаруунун негизги багыттары болуп саналат.

Келишимдик саясаттын көйгөйлөрүн ар тараптуу талдоого россиялык илимпоздордун салыштырмалуу аз сандагы эмгектери арналган. Алардын арасында Н.Н. Макарованын изилдөөсүн белгилеп кетүүгө болот, анда келишимдик саясат уюм тарабынан келишимдин түрүн, бүтүм боюнча өнөктөштү жана чарбалык келишимдердин шарттарын материалдык, экономикалык же башка пайда табуу максатында, анын ичинде бухгалтердик эсеп жана салык салуу максаттары үчүн тандап алуу мүмкүнчүлүгү катары аныкталат [7].

Айрым авторлор ошондой эле келишимдик саясат уюмга каалаган каржылык натыйжаларга жетүүгө же активдердин керектүү түзүмүн калыптандырууга, милдеттенмелерди азайтууга, ошондой эле укуктук жана экономикалык тобокелдиктерди төмөндөтүүгө мүмкүндүк берерин баса белгилешет. Н.Р. Сунгатуллинанын пикири боюнча, келишимдик саясатты калыптандырууда жана ишке ашырууда өндүрүштүк, инвестициялык жана финансылык ковенанттар[3] эң чоң кызыгууну жаратат, алар бир жагынан бухгалтердик (каржылык) отчеттуулукта чагылдырылган ишмердиктин түрлөрүнө — негизги, финансылык жана инвестициялык ишмердикке — ылайык келет, ал эми экинчи жагынан башкаруунун конкреттүү тармактары жана процесстери менен байланыштуу [8, 134-б.].

Ошол эле учурда инновациялык долбоорлорду ишке ашыруу жана ИИНге болгон укуктарды башкаруу багытында келишимдик саясаттын негизги басымдарды заманбап изилдөөлөрдө жетиштүү деңгээлде майда баратына чейин чагылдырылган эмес. Долбоордун ар кандай баскычтарында, анын ичинде инициациялоо, пландаштыруу, аткаруу, көзөмөлдөө жана аяктоо баскычтарында келишимдик саясатты ишке ашыруунун айрым багыттарын карап көрөлү.

Инновациялык долбоорду инициациялоо баскычы, биринчи кезекте, анын максаттарын аныктоону, ошондой эле экономикалык, каржылык жана укуктук негиздемени камтыйт. Ошентип, аткарыла турган иштердин мазмуну гана эмес, аларды жүзөгө ашыруунун укуктук формасы да аныкталат, анын ичинде келишимдин түрүн жана предметин тандап алуу да каралат. РФ ЖКнын 421-беренесинде бекитилген келишим эркиндигинин принциби тараптарга келишимдин шарттарын жана түрүн өз алдынча белгилөөгө, анын ичинде мыйзамда же башка ченемдик укуктук актыларда каралган ар кандай келишимдердин элементтерин айкалыштырган аралаш келишимдерди түзүүгө мүмкүндүк берет. Мындан тышкары, ар кандай уюмдардын практикасында убакыттын өтүшү менен алардын ишмердигине мүнөздүү болгон келишимдердин эң мүнөздүү түрлөрү калыптанат. Коммерциялык компаниялар көбүнчө сатып алуу-сатуу, жеткирүү жана аткаруу иштеринин келишимдерин колдонушат, ал эми университеттер негизинен ИИТКИ байланышкан келишимдерди жана кызмат көрсөтүү келишимдерин, анын ичинде илимий-техникалык. Белгилүү бир бүтүмдүн алкагында келишимдин түрүн жана предметин тандоодо келишимдик саясаттагы жана практикадагы айырмачылыктар, эреже катары, олуттуу мааниге ээ болбойт. Бирок мындай айырмачылыктар тараптар үчүн тобокелдиктерди жаратышы мүмкүн, алар пландаштыруу баскычында эле кылдат иштеп чыгууну талап кылат.

Пландаштыруунун негизги элементи — долбоордун ресурстук камсыздалышы болуп саналат. Каржылык камсыздоо болжолдонгон түз жана кыйыр чыгымдарды, кирешелүүлүктүн нормасын, ошондой эле милдеттүү салыктык чегеримдерди эске алуу менен эсептелет. Эгерде долбоор ИИТКИ боюнча келишимдин негизинде ишке ашырылып, аткаруучу катары университет же илимий-изилдөө уюму чыкса, тараптар кошумча нарк салыгы (КНС) боюнча жеңилдиктен пайдалана алышат. РФ Салык кодексинин 149-беренесинин 3-пунктунун 16-пунктчага ылайык билим берүү ишин жүргүзгөн уюмдар, ошондой эле илимий уюмдар тарабынан аткарылган илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштер, эгерде алар чарбалык келишимдердин негизинде аткарылса, кошумча нарк салыгы (КНС) менен салыктан бошотулат. Мында келишимдин укуктук формасы ИИТКИ боюнча келишимге ылайык келиши жана техникалык тапшырманы, ошондой эле иштердин ар бир баскычынын аткаруу мөөнөттөрү көрсөтүлгөн календардык план-графикти камтышы керек. Келишимдин түрү так аныкталбаган учурда мыйзамда каралган жеңилдикти негизсиз пайдалангандыгы үчүн салык органы кошумча нарк салыгын (КНС) кошумча эсептеп алуу тобокелдиги жаралат.

Инновациялык долбоорду ишке ашыруу пландаштырылган иштерди аткарууну жана жыйынтыктарды, анын ичинде интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарын алууну камтыйт. РФ ЖКнын 772-беренеси ИИТКИ боюнча келишимде буйрутма берүүчүнүн аткаруучу тарабынан берилген иштердин жыйынтыктарын пайдаланууга болгон укугун бекитет, ал эми 774-беренеде буйрутма берүүчүнүн аткарылган иштердин жыйынтыктарын кабыл алуу жана алар үчүн акы төлөө милдети белгиленет. Ошол эле учурда аткаруучу аткарылган иштердин алынган жыйынтыктарын өзүнүн муктаждыктары үчүн пайдаланууга укуктуу.

[3] Ковенант (англисче «covenant») — белгилүү бир юридикалык күчкө ээ болгон аракеттерди жасоого же алардан баш тартууга байланыштуу келишимдик милдеттенме (автордун эскертмеси).

Жарандык кодекстин төртүнчү бөлүгүнө шилтемелер болгонуна карабастан, практикалык жөнгө салуу башкача. Интеллектуалдык менчик объектилери катары укуктук коргоого алынган иштердин жыйынтыктарына карата аткаруучунун жана буйрутма берүүчүнүн укуктары, адатта, корпоративдик саясат менен аныкталат. Көпчүлүк уюмдар ИИН боюнча укуктарды башкарууда өзгөчө укуктарды буйрутмачыга бекитүүнү карашат, ал эми аткаруучу менен биргелешкен ээлик сейрек жана өзгөчө учур катары каралат. Мындан тышкары, биргелешкен укук ээлик кылуу инновациялык долбоорлорду ишке ашырууда бир катар артыкчылыктарды бере алат. Тактап айтканда, коммерциялык компания менен катар жогорку окуу жайынын же илимий уюмдун патент ээлеринин арасында катышуусу кызыкдар тараптар үчүн алынган натыйжалардын илимий-техникалык маанилүүлүгүн жогорулатат. Айрым учурларда бул өнүктүрүү институттарынын жана фонддордун гранттарын тартуу үчүн конкурстук документацияда бекитилген милдеттүү шарт болуп саналат. Биргелешкен патент ээлик кылуу укук ээлеринин ортосунда патенттик алымдарды бөлүштүрүү жөнүндө макулдашуу түзүү аркылуу патенттердин күчүн сактап туруу боюнча чыгымдарды кыскартууга мүмкүндүк берет. Эки же андан ашык укук ээлерине таандык болгон патент, ошондой эле чакан инновациялык ишканаларды түзүүдө, мисалы, инвестициялык актив катары да каралышы мүмкүн. Ошентип, келишимдерди түзүмдөштүрүүдө инновациялык долбоорду ишке ашыруунун бардык баскычтарын эске алуу маанилүү болуп саналат жана өзүнчө ИИТКИ аткаруу үчүн техникалык тапшырма менен гана чектелбөө зарыл. Түзүлө турган ИИНге болгон укуктарды башкаруу менен байланышкан мүмкүн болгон чарбалык жагдайларды алдын ала моделдештирүү жана аларды келишимдин катышуучулары болуп саналган уюмдардын ишинин каржылык-экономикалык параметрлери менен шайкеш келтирүү талап кылынат. ИИНге болгон укуктарды бекитип берүү бөлүгүндө өтө катуу келишимдик саясатты колдонуу кийинки ишмердүүлүк үчүн административдик жана укуктук тоскоолдуктарды жаратышы мүмкүн, ошондой эле каржылык жоготууларга жана убакыт жоготууга алып келиши ыктымал.

Долбоордун алкагында учурдагы көзөмөлдөө жана көзөмөл аткарылып жаткан иштердин мазмуну боюнча да, аларды төлөө жана каржылоо тартиби боюнча да жүзөгө ашырылат. Өндүрүш тармагындагы буйрутма берүүчүлөр менен өз ара иш алып баруу тажрыйбасы көрсөтүп тургандай, төлөөнүн стандарттуу шарттары алардын келишимдик саясаты жана калыптанган корпоративдик практикалары менен аныкталат. Көпчүлүк учурда төлөм иштер кабыл алынгандан жана актка кол коюлгандан кийин, башкача айтканда, долбоор аяктоо баскычында жүргүзүлөт. Авансты иштерди аткаруу баштапкы баскычта материалдарды жана жабдууларды сатып алууну камтыган олуттуу чыгымдарды талап кылган учурларда төлөнөт. Иш жүзүндө алынуучу натыйжа үчүн төлөөгө бизнестин даярдыгы коммерциялык ишмердүүлүктүн логикасына толук ылайык келет, анда бардык чыгымдар күтүлгөн экономикалык пайда менен акталышы керек. Мындай шарттарда аткаруучу мекемелер экономикалык парадокско дуушар болот: илимий-изилдөө жана иштеп чыгуулар боюнча келишимдик кирешелердин өсүшү иш жүзүндө кассалык тартыштыкка, дебитордук карыздын көбөйүшүнө жана кирешe салыгы боюнча милдеттенмелердин жогорулашына алып келет. Чарбалык келишимдер боюнча аткарылган изилдөөлөрдүн көлөмү көбөйгөн сайын, университеттерге аткарылып жаткан ИИТКИнин көлөмүнө болжол менен барабар болгон өздүк жүгүртмө каражаттар фондун калыптандыруу кыйынга турат, анткени чыгымдар долбоорлорду ишке ашыруу мезгилинде, актка кол коюлганга чейин алардын кассалык ыкма боюнча эсепке алынышы үчүн төлөнүүгө тийиш. Коммерциялык уюмдар чыгымдарды эсепке алуунун топтоо ыкмасы боюнча чагылдырат, мында чыгымдар алардын төлөнүшү фактысына карабастан белгиленет. Коммерциялык жана бюджеттик уюмдарда киреше салыгын салууда колдонулуучу топтоо ыкмасы менен кассалык ыкманын ортосундагы олуттуу айырмачылыктардан улам, аванс көпчүлүк учурда инновациялык долбоорду баштоо жана аны кийинкиде ишке ашыруу үчүн зарыл болгон шартка айланат.

Ошентип, келишимдик шарттар чарбалык ишмердүүлүккө жана анын каржылык-экономикалык көрсөткүчтөрүнө олуттуу таасир тийгизиши мүмкүн, ал көрсөткүчтөр уюмдардын жана мекемелердин эсепке алуу саясаты менен да аныкталат. Эсепке алуу саясатын калыптандыруу уюм тарабынан бухгалтердик эсепти жүргүзүү ыкмаларын федералдык стандарттарда каралган варианттардын ичинен негиздүү тандоону камтыйт. Мындай стандарттар жок болгон учурда уюм эл аралык стандарттардын, тармактык эрежелердин жана бухгалтердик эсепке алуу боюнча сунуштардын талаптарын эске алуу менен өз ыкмаларын иштеп чыгат. Инновациялык долбоорлорду ишке ашыруунун ар кандай баскычтарында инженер-иштеп чыгуучулар, долбоор менеджерлери жана башкаруучулук чечимдерди кабыл алуучу адамдар эсепке алуу ыкмаларынын ар түрдүүлүгүн жана аларды тандоо мүмкүнчүлүгүн көп учурда аңдай беришпейт. Ошентип, бул жерде негизги фактор — эсепке алуу ыкмаларынын ар түрдүүлүгү жана аларды тандоо мүмкүнчүлүгү. Уюмдардын жана мекемелердин тажрыйбасында бухгалтердик эсептин нормаларын баары сөзсүз түрдө сакталууга тийиш деген жаңылыш пикир көп учурда калыптанат. Ошол эле учурда башкаруучулук курал катары эсепке алуу саясатынын ийкемдүүлүгү толук пайдаланылбай калат.

Бул ар түрдүүлүктү конструктордук документациянын (КД) мисалында көрсөткөнгө болот, ал материалдык эмес активдердин (НМА) курамында үч сценарийге ылайык аныкталышы мүмкүн. Ар бир сценарий КДда камтылган ИИН укуктук коргоонун үч ыкмасынын бири менен шайкеш келет: автордук укук объектиси, патенттик укук объектиси же өндүрүш сыры (ноу-хау). Материалдык эмес активди эсепке алууга кабыл алуу федералдык бухгалтердик эсеп стандарттары менен белгиленген таануу шарттарынын аткарылышын текшерүүнү талап кылат [9]; бул шарттар объект тууралуу фактыларды жана жагдайларды ырааттуу логикалык текшерүү үчүн 2-таблицада топтоштурулган. Аталган текшерүү төмөнкүлөрдү ырастоого багытталган: 1) объекттин бар экендигин; 2) анын экономикалык субъекттин активдерине таандык экендигин; 3) объектти чарбалык ишмердүүлүктө иш жүзүндө жана болжолдуу пайдаланууну.

Конструктордук документацияны (КД) автордук укуктар режими боюнча коргоо жөнүндө чечим кабыл алынганда объекттин бар экендиги жана ага уюмдун интеллектуалдык укуктарынын болушу чыгарманы түзгөн

2-таблица.
Материалдык эмес активдерди таануу шарттарынын топтоштурулушу

Table 2.
Grouping of conditions for recognition of intangible assets

№ т/б	Шарттарынын тобу	Материалдык эмес активдерди таануу шарттары
1	Объекттин бар экендиги жана уюмда өзгөчө укуктардын болушу шарттары	1.1. Объекттин материалдык-заттык формасынын жоктугу
		1.2. Активдин бар экендигин жана ага уюмдун укуктарын тастыктаган тийиштүү түрдө таризделген документтердин болушу (активди сатып алуу же түзүү учурунда уюмда өзгөчө укуктар, лицензиялык келишимдерге ылайык укуктар же башка документтерге негизделген укуктар пайда болгон).
		1.3. Уюмдун объектке башка адамдардын жетүүсүн чектөө жөндөмдүүлүгү
2	Объектти актив катары аныктоо шарттары	2.1. Объектти башка мүлктөн аныктоо (бөлүп көрсөтүү, ажыратуу) мүмкүнчүлүгү
		2.2. Объект келечекте уюмга экономикалык пайда (киреше) алып келүүгө жөндөмдүү (ал эми коммерциялык эмес уюм үчүн — ал түзүлгөн максаттарга жетишүүнү камсыз кылат)
3	Объекттерди пайдаланууга байланышкан шарттар	3.1. Объект уюм тарабынан кадимки ишмердүүлүктүн жүрүшүндө продукцияны (товарларды) өндүрүүдө жана (же) сатууда, иштерди аткарууда же кызматтарды көрсөтүүдө, акы төлөнүүчү негизде убактылуу пайдаланууга берүү үчүн, башкаруучулук муктаждыктар үчүн пайдаланууга, же коммерциялык эмес уюмдун ал түзүлгөн максаттарга жетүүгө багытталган ишмердүүлүгүндө колдонуу үчүн арналган
		3.2. Объект узак мөөнөт аралыгында, башкача айтканда, пайдалуу колдонуу мөөнөтү 12 айдан ашкан же, эгер кадимки айланым мөөнөтү 12 айдан ашык болсо, ошол айланым мөөнөтүнүн ичинде колдонуу үчүн арналган
		3.3. Объекттин баштапкы наркы ишенимдүү бааланышы мүмкүн

Автор тарабынан ФСБУ 14/2022 «Материалдык эмес активдер» (Россия Федерациясынын Финансы министрлигинин 2022-ж. 30-майдагы № 86н буйругу менен бекитилген) жана мамлекеттик каржы боюнча бухгалтердик эсептин Федералдык стандарты «Материалдык эмес активдер» (Россия Федерациясынын Каржы министрлигинин 2019-ж. 15-ноябрдагы № 181н буйругу менен бекитилген) негизинде түзүлгөн.
Compiled by the author based on FSB 14/2022 “Intangible Assets” (approved by Order of the Ministry of Finance of Russia dated No. 86n 30.05.2022) and the Federal Standard of Public Finance Accounting “Intangible Assets” (approved by Order of the Ministry of Finance of Russia dated No. 181n 15.11.2019)

күнүнө убакыт белгилөө аркылуу, ошондой эле авторлор менен өзгөчө укуктарды четтетүү жөнүндө келишимдерди түзүү жолу менен же ИИНди кызматтык деп таануу аркылуу тастыкталышы мүмкүн. Эгер конструктордук документациянын (КД) курамында патент менен коргоого мүмкүн болгон интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары (ИИН) аныкталса, ойлоп табууну же пайдалуу моделди каттоого өтүнмө берилет жана экспертизанын жыйынтыгы боюнча уюм интеллектуалдык менчиктин укук ээси болуп калат. Үчүнчү учурда объекттин пайда болушу жана ага уюмдун укуктарын бекитип берүү маалыматтын купуялуулук режимин же коммерциялык сыр режимин киргизүү, ошондой эле тиешелүү уюштуруучулук-буйрук берүүчү документациянын толук топтомун түзүү аркылуу камсыз кылынат. Таануу шарттарын андан ары текшерүү материалдык эмес активди аныктоонун ар бир сценарийи боюнча ийгиликтүү жүргүзүлүшү мүмкүн. Анын баштапкы наркы, адатта, объектти түзүүгө жана анын укуктук корголушун камсыз кылууга иш жүзүндө кеткен чыгымдардын суммасына негизденип аныкталат, мында мындай чыгымдардын курамы тандалган сценарийге жараша айырмаланат. Тактап айтканда, патенттик алымдарды төлөө патенттөө жүргүзүлгөн учурда гана талап кылынат, ал эми объект түзүлгөн күнүнө убакыт белгилөө жана маалыматтын купуялуулук режимин киргизүү үчүнчү жак уюмдардын кызматтары үчүн төлөмдөрдү, ошондой эле кошумча административдик-башкаруучулук чыгымдарды камтышы мүмкүн.

Ошентип, эсепке алуу идентификациясынын жол-жобосунун жыйынтыгы боюнча үч сценарийдин ар биринде өзүнө таандык мүнөздөмөлөргө жана, баарынан мурда, коммерциялаштыруу потенциалы ар башка болгон материалдык эмес активдин объектиси калыптанат. Ошентип, автордук укукту жана чыгарманы түзгөн күндү тастыктоо максатында белгиленген тартипте каттоодон өткөрүлгөн, автордук укук менен корголгон документтерде камтылган чечимдерди иш жүзүндө жүзөгө ашыруу чыгарманы пайдаланууга карата өзгөчө укуктарды колдонууга алып келбейт. Ушуга байланыштуу конструктордук документацияны (КД) чарбалык ишмердүүлүктө андан ары пайдалануу үчүн биринчи сценарий эң ылайыксыз болуп саналат. Өндүрүш сырлары (ноу-хау) тиешелүү купуялуулук режиминин сакталышын камсыз кылган шартта гана уюмдун өз ишмердүүлүгүндө натыйжалуу пайдаланылышы мүмкүн; болбосо, ноу-хау объектиси жана ага тийиштүү материалдык эмес актив жоголуп кетет. Патенттик укуктун объекттери технологияларды өткөрүү боюнча бүтүмдөр үчүн эң ылайыктуу деп эсептелет.

Инновациялык долбоорлорду ишке ашырууда бухгалтердик эсепке алуу ыкмалары ар түрдүү болуп, айрыкча интеллектуалдык менчикке байланышкан бүтүмдөрдү ар кайсы катышуучулардын (тараптардын) көз карашынан тариздөөнүн жүрүшүндө көбөйөт. Муну баалоо жол-жобосунун мисалында көрсөтөлү. 3-таблицада экономиканын энергетика секторундагы уюм-

3-таблица.
Инновациялык продукцияны даярдоодо интеллектуалдык менчикке байланыштуу бүтүмдөрдүн катышуучулары жана параметрлери

Table 3.
Participants and parameters of intellectual property transactions in the manufacture of innovative products

	Чарбалык коом	Керектөөчү-компания	Университет
Нарктын жаралуу чынжырындагы ролу	Технологияны иштеп чыгуучу жана ээси	Продукциянын акыркы керектөөчүсү	Продукцияны өндүрүүчү
ИИНге болгон укуктарды тескөө ыкмасы/ИИНге болгон укуктарды колдонуу	Пайдалуу моделге болгон өзгөчө укуктарды керектөөчү-компанияга өткөрүп берүү	Жөнөкөй (өзгөчө эмес) лицензия берүү	Пайдалуу моделге лицензияны колдонуу менен түзүлгөн продукцияны даярдоо жана жеткирүү
ИИНге болгон укукту баалоонун түрү	Пайдалуу моделге болгон өзгөчө укуктун рыноктук наркы	Материалдык эмес активдердин курамында эсепке алуу үчүн МСФО 13 «Адилет наркты баалоо» стандартына ылайык пайдалуу моделге болгон өзгөчө укуктун адилет наркы	Жөнөкөй (өзгөчө эмес) лицензиянын шарттарында пайдалуу моделди пайдаланууга болгон өзгөчө эмес укуктун рыноктук наркы

Автордук иштеп чыгуу Compiled by the author

дар үчүн инновациялык продукцияны даярдоодо ИИН боюнча жүргүзүлгөн бүтүмдөрдүн катышуучулары жана параметрлери берилген.

Таблица жеке коммерциялык уюм (чарбалык коом) тарабынан университеттин адистеринин катышуусу менен иштелип чыккан технологиянын негизинде өндүрүштү уюштуруу боюнча кейстин негизинде түзүлгөн. Университеттин эксперттери ИИТКИни (илимий-изилдөө жана тажрыйба-конструктордук иштер) аткаруу баскычтарында жана инновацияларды колдоо фонддорунун гранттык иштеринин алкагында тартылган. Инновациялык долбоорду ишке ашыруунун жүрүшүндө энергетикалык жабдууларды жогорку жыштыктагы ашыкча чыңалуулардан коргоо үчүн түзүлүш иштелип чыккан, аны даярдоо жана пайдалануу ИИНге болгон укуктарды тескөөгө байланыштуу маселелерди, ошондой эле энергетикалык инфраструктура объектилеринин өнөр жай коопсуздугун камсыз кылуу максатында түзүлүштү сертификатталышын жөнгө салууну талап кылат. Ушуга байланыштуу биринчи баскычта патенттелген түзүлүшкө болгон өзгөчө укуктар технологиянын ээсинен продукциянын акыркы керектөөчүсү болуп саналган компанияга өзгөчө укуктарды бөтөндөтүп берүү жөнүндө келишимдин негизинде өткөрүлүп берилген. Андан кийин лицензиялык келишимге ылайык өзгөчө эмес укуктар өндүрүш процессинин интегратору катары иш алып барган университетке өткөрүп берилген. Бардык түзүлгөн бүтүмдөрдүн системасы пайдалуу моделге берилген бир гана патенттин айланасында түзүлгөнүнө карабастан, ар бир бүтүм үчүн өз алдынча объектиси жана баалоо түрү аныкталган. Бул ар бир катышуучу тараптын эсепке алуусунда жана отчеттуулугунда тиешелүү активди жана/же милдеттенмени туура жана так чагылдырууга мүмкүндүк берет. Ошентип, чарбалык коом активди сатуудан бир жолку киреше алган. Керектөөчү-компания активди баланс катары кабыл алган жана келечекте мезгил-мезгили менен түшүүлөр (кирешелер) түрүндө экономикалык пайда алууга мүмкүндүк берген лицензиялык келишим түзгөн. Университетте мекеменин чыгымдарын түзгөн мезгил-мезгили менен төлөмдөрдү (роялти) жүргүзүү боюнча милдеттенмелер пайда болуп, ошол эле учурда үчүнчү жактарга продукцияны акы төлөө шартында даярдоо жана өткөрүп берүү укуктары кирешелерди эсепке алуу менен келип чыккан.
ИИНге болгон укуктарды баалоо ар бир учур боюнча көз карандысыз баалоочуларды тартуу менен жүргүзүлгөн.

3. Өндүрүштү локалдаштыруу жана электр транспорт үчүн россиялык инфраструктураны өнүктүрүү боюнча инновациялык долбоордун алкагында саясаттарды синхрондоштуруу

Акыркы жылдары Россияда электр транспортунун рыногу укмуштуудай бат өнүгүп жатат, бирок электр кубаттоочу станциялардын (ЭКС) инфраструктурасынын жетишсиз өнүгүшү жана электромобилдердин кымбаттыгы олуттуу түрдө тоскоолдук кылып жатат. Бул маселелерди чечүү үчүн мамлекеттик деңгээлде электр кубаттоочу станцияларды (ЭКС) өндүрүүчү компанияларды колдоо чаралары кабыл алынган, алар станцияларды даярдоону да, орнотуу жана туташтыруу менен ЭКС куруу иштерин да жүзөгө ашырышат. 2022-жылдын 8-февралындагы № 129 Өкмөттүн токтомуна ылайык, кубаттуулугу 150 кВттан жогору болгон (DC, 380 В) электромобилдер үчүн электр кубаттоочу станциялар 2015-жылдын 17-июнундагы Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн № 600 токтому менен бекитилген жогорку энергетикалык натыйжалуулукка ээ объекттерге жана технологияларга кирген объекттердин жана технологиялардын тизмесинин II бөлүгүнө киргизилген. Жогорку энергетикалык натыйжалуулукка ээ объекттерди жана технологияларды өндүрүү жана эксплуатациялоо менен алектенген компанияларга төмөнкү салыктык жеңилдиктер берилет:

- 1 жылдан 5 жылга чейинки инвестициялык салык кредити (Россия Федерациясынын Салык кодексинин 66-беренеси);
- амортизациянын сызыктуу эмес ыкмасы колдонулган учурда амортизация нормасына жогорулатуучу коэффициенттер — 2ден жогору эмес (Россия Федерациясынын Салык кодексинин 259.3-беренесинин 4-пункту);
- мүлк салыгынан бошотуу.

Тез кубаттоочу электр автоунаа транспорту үчүн заряддоо инфраструктурасынын объекттерин куруу боюн-

Автордук иштеп чыгуу Compiled by the author

1-сүрөт.
Биргелешкен инновациялык ишкананын ишмердүүлүгүнүн алкагында электр кубаттоочу станцияларды (ЭКС) сатуу жана заряддоо инфраструктурасын түзүү долбоорлорун ишке ашыруу схемасы

Figure 1.
The scheme of sales of EHS and the implementation of projects for the creation of charging infrastructure within the framework of the joint innovative enterprise

ча инвестициялык долбоорлорду ишке ашырган юридикалык жактарга жана жеке ишкерлерге Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн токтомунун алкагында субсидиялар берилет. (РФ Өкмөтүнүн 2014-жылдын 15-апрелиндеги «Россия Федерациясынын мамлекеттик программасын «Энергетиканы өнүктүрүү» бекитүү жөнүндөгү» № 321 токтомго ылайык) Электромобилдер үчүн заряддоочу станцияны орнотууга берилүүчү субсидиянын өлчөмү 2 760 000 рублга чейин түзөт жана ал төмөнкүдөй тартипте бөлүштүрүлөт:

- заряддоо станциясын сатып алууга 60%га чейин, бирок 1 860 000 рублдан ашпагандай өлчөмдө;
- технологиялык туташтырууга 30%га чейин, бирок 900 000 рублдан ашпагандай өлчөмдө.

Электр кубаттоочу станциянын орточо өзүн-өзү актоо мөөнөтү 7 жылдан 10 жылга чейин түзөт. Ошону менен бирге кубаттуулугу 150 кВт болгон заряддоо станциясын технологиялык туташтыруусу менен эксплуатацияга киргизүү инвестор үчүн орточо эсеп менен 5 миллиондон 6 миллион рублга чейин чыгым талап кылат. Субсидия колдонулган учурда бул чыгымдар бир станцияга 2,5–3 миллион рублга чейин кыскартылат. Мындай каржылык колдоо долбоордун өзүн-өзү актоо мөөнөтүн олуттуу түрдө азайтат.

Электр транспортун жана заряддоо инфраструктурасын өнүктүрүү жаатындагы инновациялык долбоорлорду ийгиликтүү ишке ашыруу көп жагынан илим менен бизнестин натыйжалуу өз ара аракеттенишине көз каранды. Мындай өз ара аракеттенүү ЭКС корпоративдик жана жеке инвесторлорго сатуу үчүн биргелешкен ишкана түзүүнүн негизинде ишке ашырылышы мүмкүн. Мындай схема технологиянын ээси катары жогорку окуу жайга өндүрүшчү ишкана менен биргеликте ЭКСти сатуу чынжырын жана анын иш жүзүндөгү сатуу көлөмдөрүн көзөмөлдөөгө мүмкүндүк берет. Ошондой эле ал суроо-талаптын параметрлери жана электр автоунаа транспорту үчүн кубаттоо технологияларын иштеп чыгуу жана өркүндөтүү максатында ЭКСтин эксплуатациялык мүнөздөмөлөрүн өзгөртүү боюнча талап кылынган маалыматтарды ыкчам түрдө алууну камсыз кылат. Жалпысынан бул долбоордун алкагында башка экономикалык субъекттер менен өз ара аракеттенүүнүн бизнес-моделинде университеттин позицияларын бекемдейт (1-сүрөт).

Мындан тышкары, учурда индустриялык өнөктөштүн катышуусу менен университеттик иштеп чыгууларга негизделген инновациялык ишканаларды түзүү милдеттери «Приоритет 2030» федералдык программасынын алкагында өзгөчө актуалдуу болуп калды. Бул мындай ишканалардын түшкөн кирешеси университетти өнүктүрүү программасынын натыйжалуулугун баалоодогу негизги көрсөткүчтөрдүн бири болуп саналган технологиялык лидерлик индекси-не олуттуу таасир тийгизгени менен шартталат. Сунушталган схемада ИИНди коммерциялаштыруунун келечеги кең модели университет тарабынан ЭКС өндүрүүчү компанияга конструктордук документацияны (КД) жана интеллектуалдык укуктардын объекттерине лицензия берүүгө негизделет. «Автотранспорттук каражаттарды өндүрүү» ишмердүүлүк түрү боюнча роялти ставкаларынын маанилеринин аралыгы 5–8%ды түзөт.

Электр транспортун жана заряддоо инфраструктурасын өнүктүрүү жаатындагы инновациялык долбоорлорду ийгиликтүү ишке ашыруу көп жагынан илим менен бизнестин натыйжалуу өз ара аракеттенишине көз каранды. Мындай өз ара аракеттенүү ЭКС корпоративдик жана жеке инвесторлорго сатуу үчүн биргелешкен ишкана түзүүнүн негизинде ишке ашырылышы мүмкүн.

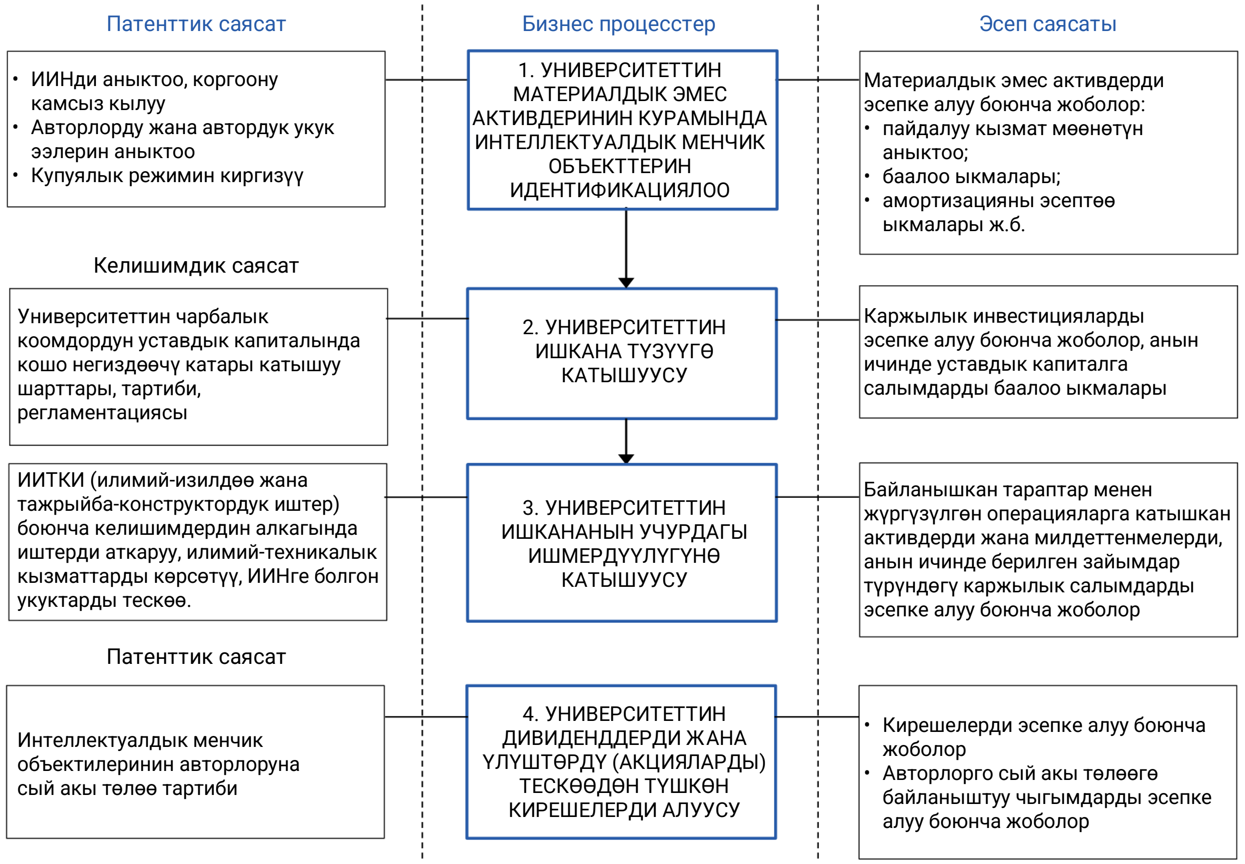

Автордук иштеп чыгуу Compiled by the author

2-сүрөт.
Инновациялык ишкана түзүүдө университеттин саясаттарын шейкештирүүнүн структуралык-логикалык модели

Figure 2.
A structural and logical model for synchronizing university policies when creating an innovative enterprise

Базалык сценарийде пландаштырылган роялти ставкасы аралыктын төмөнкү чеги — 5% деңгээлинде белгиленет. Ошондой эле станцияларды куруу долбоорун ишке ашыруу баскычында университет тарабынан кошумча илимий-техникалык кызматтарды көрсөтүү мүмкүн.

2-сүрөттө инновациялык долбоорду ишке ашыруунун иштелип чыккан схемасынын алкагында ишкана түзүүдө университеттин патенттик, келишимдик жана эсепке алуу саясаттарын синхрондоштуруунун структуралык-логикалык модели көрсөтүлгөн.

2-сүрөттө бөлүп көрсөтүлгөн саясат жоболору долбоор үчүн толук камтылган болуп эсептелбейт, бирок аны ишке киргизүү үчүн биринчи кезектеги жана зарыл болгон жоболор болуп саналат. Моделдин айрым блокторунда ар бир каралып жаткан саясатта тактоону талап кылган шарттардын топтому белгиленген. Маселен, түзүлгөн юридикалык жак менен университеттин ортосунда түзүлгөн келишимдер боюнча илимий-изилдөө иштерин аткаруу жана илимий-техникалык кызматтарды көрсөтүү маселелери өзгөчө көңүл бурууну талап кылат, анткени университеттин уставдык капиталда негиздөөчү катары катышуусу аффилиацияга байланышкан тобокелдиктерди жана, натыйжада, рыноктук эмес баа коюу коркунучтарын жаратат. Ошону менен бирге, аффилиация ишкана менен университеттин тараптарынан иштерди бир эле учурда аткарууга катышкан жеке адамдар аркылуу да байкалышы мүмкүн. Ишкана менен университеттин биргелешкен ишмердүүлүгүнүн алкагында интеллектуалдык менчикти коммерциялаштыруудан туруктуу кирешелерди алуу лицензиялык кирешелерди бөлүштүрүү жана автордук сый акыларды төлөө маселелерин жөнгө салуу зарылдыгын шарттайт. Азыркы учурда университеттердин бул багыттагы тажрыйбасы эки негизги тенденцияны көрсөтөт:ИИНден түшкөн кирешелерди авторлордун пайдасына артыкчылыктуу бөлүштүрүү же болбосо бүтүмгө катышкан ИИНден алынган түзүмдүк бөлүмдөрдүн пайдасына артыкчылыктуу бөлүштүрүү. Биринчи вариант коммерциялык мааниге ээ ИИНдин авторлорун жекече түрдө түрткү берүүгө багытталган. Экинчи вариант лицензиялык кирешелердин эсебинен түзүмдүк бөлүмдөрдүн ишмердүүлүгүн туруктуу каржылоону камсыз кылууга мүмкүндүк берет. Бул кирешелердин андан кийинки бөлүштүрүлүшү кызматкерлердин эмгек акыларына жана башка чарбалык муктаждыктарга, анын ичинде демилгелүү илимий изилдөөлөрдү жана иштеп чыгууларды жүргүзүүгө багытталат. Салыштыруу үчүн: Австралиядагы мамлекеттик жогорку окуу жайларынын патенттик саясаты ИИНди коммерциялаштыруудан алынган кирешелерди бөлүштүрүүдө айырмаланган ыкмаларды көрсөтөт.

3-сүрөт.
Инновациялык ишкана түзүүдө калыптануучу эсепке алуу саясатынын элементтеринин морфологиялык матрицасы

Figure 3.
Morphological matrix of accounting policy elements formed during the creation of an innovative enterprise

<table>
<tr><th>Эсепке алуу саясатынын элементтери</th><th colspan="6">Эсепке алуу саясатынын элементтерин ишке ашыруунун варианттары</th></tr>
<tr><td>Материалдык эмес активдин келип түшүү ыкмасы</td><td>Алмашуу операцияларынын натыйжасында</td><td colspan="2">Алмашпаган операциялардын натыйжасында</td><td colspan="3">Өз күчү менен түзүү</td></tr>
<tr><td>Материалдык эмес активди баалоо ыкмасы</td><td colspan="3">Иш жүзүндө корогон чыгымдардын суммасы боюнча</td><td colspan="3">Накта наркы боюнча</td></tr>
<tr><td>Объекттин пайдалуу колдонуу мөөнөтүн аныктоо (амортизацияны эсептөө мезгили)</td><td>Экономикалык пайдаларды алуу болжолдонгон мөөнөт</td><td colspan="3">Укуктардын колдонуу мөөнөтү жана объектке көзөмөл жүргүзүү мезгили</td><td colspan="2">Объект байланышкан башка активдин пайдалуу колдонуу мөөнөтү</td></tr>
<tr><td>Материалдык эмес активдин амортизациясын эсептөө ыкмасы</td><td>Сызыктуу</td><td colspan="2">Калдыкты азайтуу ыкмасы</td><td colspan="3">Продукциянын көлөмүнө пропорционалдуу</td></tr>
<tr><td>Чектерди эске алуу менен амортизацияны эсептөө</td><td colspan="3">Баланс наркы 100 миң рублга чейинки объекттер боюнча — объектти эсепке алууга кабыл алууда баланстык наркынын 100% өлчөмүндө.</td><td colspan="3">Баланс наркы 100 миң рублдан жогору болгон объекттер боюнча — объекттин пайдалуу колдонуу мөөнөтүнүн ичинде тең үлүштөр менен.</td></tr>
<tr><td>Уставдык капиталга салынган салымдын нарктык баасын аныктоонун ыкмасы</td><td colspan="3">Негиздөөчүлөр тарабынан макулдашылган нарк</td><td colspan="3">Көз карандысыз баалоочу тарабынан аныкталган нарктык баа</td></tr>
<tr><td>Кирешелерди (дивиденддерди) таануу</td><td colspan="6">Университеттин өз алдынча тескөөсүнө түшкөн учурдагы отчеттук мезгилдин кирешелеринин курамында</td></tr>
<tr><td>Чыгымдарды таануу</td><td colspan="2">Интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарын укуктук коргоого байланыштуу учурдагы отчеттук мезгилдин чыгымдары</td><td colspan="3">Авторлорго сый акыларды төлөөгө байланыштуу учурдагы отчеттук мезгилдин чыгымдары</td><td>Уставдык ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууга байланыштуу учурдагы отчеттук мезгилдин чыгымдары</td></tr>
</table>

Автордук иштеп чыгуу Compiled by the author

Авторлордун үлүшү үчтөн биринен жарымына чейин өзгөрүп, орточо эсеп менен 42% түзөт. Мында айрым университеттер прогрессивдүү системаны колдонушат, анда университет алган кирешенин суммасы көбөйгөн сайын пайыздык үлүш жогорулайт. Башка университеттерде болсо кирешенин көлөмүнө карабастан туруктуу ставка колдонулат [10].

Ар бир саясаттын жоболорун андан ары тактоо морфологиялык талдоонун инструменттерин колдонуу менен ишке ашырылышы мүмкүн. Бул ыкма эң ылайыктуу тандоону негиздөө үчүн ар түрдүү варианттарды айкалыштырууну болжолдойт. 3-сүрөттө эсепке алуу саясатынын элементтеринин морфологиялык матрицасы көрсөтүлгөн.

3-сүрөттө университеттин илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнүн алкагында ИИНди түзүүгө жана жогорку окуу жайларына мүнөздүү эсепке алуу практикаларына ылайык келген эсепке алуу саясатынын айрым элементтерин тандоонун мисалы түстүү кылып берилген. Лицензиялык төлөмдөр коммерциялаштырылуучу ИИНдин авторлорун жекече стимулдаштыруу вариантына ылайык бөлүштүрүлөт.

Натыйжа жана жыйынтык

Изилдөөдө патенттик, келишимдик жана эсепке алуу саясаттарынын жоболорун синхрондоштуруу эки багыт аркылуу ачылып берилген. Биринчи багыт — белгилүү бир уюмдун ишмердүүлүгүнүн алкагындагы ички шайкештирүү. Экинчи багыт — бир нече экономикалык субъекттер тарабынан инновациялык долбоорлорду ишке ашыруудагы тышкы шайкештирүү, анын ичинде университеттерди жана коммерциялык ишканалар. Ар кандай түрдөгү, уюштуруучулук-укуктук формалары жана ишмердүүлүк багыттары бар экономикалык субъекттер үчүн, анын ичинде коммерциялык жана бюджеттик уюмдарды камтыган ички шайкештирүү ар түрдүү ченемдик-укуктук актылардын жоболорун колдонуу жана стейкхолдерлердин ар кандай топторунун кызыкчылыктарын эске алуунун негизинде жүзөгө ашырылат. Ошол эле учурда инновациялык долбоорлордун катышуучуларынын көз караштары боюнча макулдашууга жетишүү тышкы шайкештирүүнүн алкагында зарыл болуп саналат. Долбоорлорго катышкан уюмдар менен мекемелердин ишмердүүлүгүнүн каржылык-экономикалык көрсөтмөлөрүнө бүтүмдөрдүн айрым шарттары жана чарбалык кырдаалдар олуттуу таасир тийгизе алары көрсөтүлгөн. Өндүрүштү жергиликтүү шарттарга ылайыкташтыруу жана электр транспорт үчүн россиялык инфраструктураны өнүктүрүү боюнча инновациялык долбоордун алкагында саясаттарды шайкештерүү боюнча каралган кейс саясаттын конкреттүү жоболорун иштеп чыгууда морфологиялык ыкманы натыйжалуу колдонуу мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүп берди.

Адабияттардын тизмеси

1. Ливитский, С. В. Определение факторов патентной стратегии / С. В. Ливитский // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2024. – Т. 5, № 5 (146). – С. 163–172.
2. Zwicky, F. (1969), Discovery, Invention, Research Through the Morphological Approach, Macmillan, New York, USA.
3. Алабердин, Р. Р. Подходы к управлению интеллектуальной собственностью и формированию патентной стратегии компаний нефтегазового комплекса на примере ПАО «Газпром» / Р. Р. Алабердин, Р. Е. Шепелев // Проблемы экономики и управления нефтегазовым комплексом. – 2022. – № 1 (205). – С. 60–65.
4. Кортов, С. В. К вопросу о патентной стратегии университета / С. В. Кортов, Н. Г. Терлыга, Д. Б. Шульгин // Управление правами на РИД в кооперационных проектах университетов: Материалы региональной научно-практической конференции. – Екатеринбург, 2023. – С. 149–161.
5. Высочанская, Ю. С. Обзор патентной стратегии медицинских вузов программы «Приоритет 2030» / Ю. С. Высочанская, С. В. Моргунов // Medicus. – 2022. – № 5 (47). – С. 23–32.
6. Fasi, M. A. (2022) "An Overview on patenting trends and technology commercialization practices in the university Technology Transfer Offices in USA and China", World Patent Information, Vol. 68. https://doi.org/10.1016/j.wpi.2022.102097.
7. Макарова, Н. Н. Договорная политика как составляющая учетной политики: современные концепции формирования: монография / Н. Н. Макарова. – Москва: Финансы и кредит, 2009. – 104 с.
8. Сунгатуллина, Н. Р. Договорная политика: особенности ее учетно-аналитического обеспечения и аудита / Н. Р. Сунгатуллина // Экономические науки. – 2014. – № 115. – С. 131–138.
9. Домбровская, Е. Н. Учетная политика организации в условиях применения ФСБУ 14/2022 «Нематериальные активы» / Е. Н. Домбровская, И. А. Перфильева // Вестник Академии знаний. – 2024. – № 3 (62). – С. 161–165.
10. Jamali, H. R. (2024), "Navigating intellectual property (IP): A comparative analysis of Australian universities' IP policies", LoS ONE, Vol. 19 (5). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0304647

Автор тууралуу маалымат

Елена Владимировна Хоменко, экономика илимдеринин доктору, доцент, аудит, эсепке алуу жана финансы кафедрасынын профессору, ФГБОУ ВО «Новосибирск мамлекеттик техникалык университети» технологияларды трансферлөө борборунун директору (Новосибирск ш., К. Маркс проспекти, 20-үй); ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7916-7182, SPIN: 2186-0400; xomenko@corp.nstu.ru

References

1. Livitsky, S. V. (2024), "Definition of factors of patent strategy", *Ekonomika i upravlenie: problemy, resheniya*, Vol. 5, No. 5 (146), pp. 163–172.
2. Zwicky, F. (1969), Discovery, Invention, Research Through the Morphological Approach, Macmillan, New York, USA.
3. Alaberdin, R. R. and Shepelev, R. E. (2022), "Approaches to intellectual property management and the formation of a patent strategy for oil and gas companies using the example of Gazprom PJSC", *Problems of economics and management of the oil and gas complex*, no. 1 (205), pp. 60-65.
4. Kortov, S. V., Terlyga, N. G. and Shulgin, D. B. (2023), "On the issue of the university's patent strategy", REED rights management in cooperative projects of universities, Proceedings of the regional scientific and practical conference, Yekaterinburg, pp. 149–161.
5. Vysochanskaya, Yu. S. and Morgunov, S. V. (2022), "Review of the patent strategy of medical universities of the program "Priority 2030", *Medicus*, no. 5 (47), pp. 23–32.
6. Fasi, M. A. (2022) "An Overview on patenting trends and technology commercialization practices in the university Technology Transfer Offices in USA and China", *World Patent Information*, Vol. 68. https://doi.org/10.1016/j.wpi.2022.102097
7. Makarova, N. N. (2009), Contractual policy as a component of accounting policy: modern concepts of formation: monograph, Finance and Credit, Moscow, Russia.
8. Sungatullina, N. R. (2014), "Contractual policy: features of its accounting and analytical support and audit", Economic sciences, no. 115, pp. 131–138.
9. Dombrovskaya, E. N., and Perfileva I. A. (2024), "Accounting policy of the organization in the context of application of FSB 14/2022 "Intangible assets", *Bulletin of the Academy of Knowledge*, no. 3 (62), pp. 161-165.
10. Jamali, H. R. (2024), "Navigating intellectual property (IP): A comparative analysis of Australian universities' IP policies", *LoS ONE*, Vol. 19 (5). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0304647

Information about the author

Elena V. Khomenko, Dr. Sci. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Audit, Accounting and Finance, Director of the Technology Transfer Center of the Novosibirsk State Technical University (Novosibirsk, K. Marx Ave., bld. 20); ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7916-7182, SPIN: 2186-0400; xomenko@corp.nstu.ru

Автор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдирет.
The author declares no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 01.08.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 11.09.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 12.09.2025

Илимий макала Original article

УДК 338.24:347.77
EDN https://elibrary.ru/nzxiph

Интеллектуалдык менчикти жана технологияларды өткөрүп берүүнү башкаруу маселелеринде университеттердин уюштуруучулук жөндөмдүүлүгү

Анна Владимировна Александрова✉, Дмитрий Александрович Метляев, Вячеслав Васильевич Колотвин
Федералдык өнөр жай менчик институту
✉anna.aleksandrova@rupto.ru

Аннотация: университеттердин интеллектуалдык менчикти башкаруу жана технологияларды трансферлөө маселелериндеги уюштуруучулук компетенттүүлүгү туруктуу атаандаштык артыкчылыктарды камсыз кылуучу, ийкемдүүлүктү, натыйжалуулукту жана функционалдык ишмердүүлүктүн жыйынтуулугун жогорулатууга өбөлгө түзгөн негизги компетенция катары каралат. Уюштуруучулук компетенттүүлүктүн түшүнүгү жана мүнөздөмөлөрү ачылат. Россиялык университеттердин патенттик жигердүүлүгүн аныктаган факторлорго талдоо жүргүзүлөт. Бул тууарасында жыйынтык чыгарылат: уюштуруучулук компетенттүүлүктү өнүктүрүү университеттерге өзүнүн интеллектуалдык жетишкендиктерин коргоо менен гана чектелбестен, аларды экономиканын реалдуу секторуна ийгиликтүү киргизүүгө да мүмкүнчүлүк берет. Бул алардын илимий жана инновациялык потенциалын жогорулатууга, ошондой эле улуттук жана эл аралык деңгээлдердеги абалын бекемдөөгө өбөлгө түзөт. Интеллектуалдык менчик объекттерин технологиялар трансфери жана коммерциялаштыруу борборлору университеттик комплекстин интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү саясатын калыптандыруунун жана аны практикалык ишке ашыруунун негизги уюштуруучулук механизми болуп саналат.
Негизги сөздөр: интеллектуалдык менчикти башкаруу, патенттик жигердүүлүк, акдивдүүлүк, технологиялар трансфери, технологиялык инновациялар, университеттер, уюштуруучулук компетенттүүлүк.
Шилтеме кылуу үчүн: Александрова А. В., Метляев Д. А., Колотвин В. В. Интеллектуалдык менчикти башкаруу жана технологияларды трансферлөө маселелериндеги университеттердин уюштуруучулук компетенттүүлүгү // ФӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). С. 222-231.

Organizational competence of universities in managing intellectual property and technology transfer

Anna V. Aleksandrova✉, Dmitry A. Metlyaev, Viacheslav V. Kolotvin
Federal Institute of Industrial Property
✉anna.aleksandrova@rupto.ru

Abstract: organizational competence of universities in matters of intellectual property management and technology transfer is considered as a key competence that ensures sustainable competitive differences, increased flexibility, efficiency and functional effectiveness. The concept and characteristics of organizational competence are disclosed. An analysis of the factors determining the patent activity of Russian universities is carried out. It is concluded that the development of organizational competence allows universities not only to protect their intellectual achievements, but also to successfully implement them in the real sector of the economy, which contributes to increasing their scientific and innovative potential, as well as strengthening their positions at the national and international levels, and technology transfer and commercialization centers of intellectual property are the main organizational mechanism for the formation and practical implementation of intellectual property policy of the university complex.

© Александрова А. В., Метляев Д. А., Колотвин В. В., 2025

Keywords: intellectual property management, patent activity, technology transfer, technological innovation, universities, organizational competence.
For citation: Aleksandrova A. V., Metlyaev D. A., Kolotvin V. V. Organizational competence of universities in managing intellectual property and technology transfer // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property, 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 222-231 (In Russ.).

Киришүү

Университеттер жана илимий-изилдөө институттары өлкөбүздө инновациялык чечимдердин негизги жаратуучулары болуп саналат. Алар иштеп чыккан технологиялык иштелмелердин сапатынан илимий-техникалык прогресстин ийгиликтүүлүгү жана экономиканын натыйжалуулугу көп жагынан көз каранды. Белгилей кетүүчү нерсе, Россиянын университеттери жана илимий-изилдөө мекемелери дүйнөлүк деңгээлдеги мыкты жабдуулук базага ээ. Окумуштуулар жана окутуучулук курам жогорку билимге, ошондой эле күчтүү илимий-изилдөө компетенцияларына ээ. Өлкөбүздө жогорку билим берүүнүн кадыр-баркынын аркасында жаш кадрларды илимий-изилдөө ишмердүүлүгүнө тартуу үчүн студенттердин жетишсиздиги маселеси жаралбайт. Жогоруда айтылгандардын бардыгы инновациялык технологиялык өнүмдөрдү иштеп чыгуу үчүн бекем негиз түзөт. Бул Россияга жогорку технологиялык чечимдерди улуттук жана дүйнөлүк экономикага түзүү жана киргизүү темптери боюнча дүйнөнүн алдыңкы технологиялык өлкөлөрү, биринчи кезекте АКШ жана Кытай менен атаандашууга мүмкүнчүлүк бермек.

Россиянын дүйнөлүк рынокто технологиялык лидерлигин камсыз кылуу улуттук өнүгүүнүн негизги багыттарынын бири бойдон калууда. *2030-жылга чейин өлкөнүн ички дүң өнүмүнүн (ИДӨ) 2 пайызына чейин илимий-изилдөө жана иштеп чыгууларга жумшалуучу чыгымдарды көбөйтүү пландалууда*[1]. *Бул университеттик коомчулуктун алдына илимди башкаруунун жаңы моделине өтүү милдетин коёт. Аталган модель илимий ишмердүүлүктүн жыйынтыктарын өз убагында аныктоону, каттоону, пайдаланууну жана жайылтууну камсыз кылуучу өнүккөн уюштуруучулук түзүмдөрдү, процесстерди жана корпоративдик маданиятты талап кылат.*

Ушул иштин максаты — университеттердин интеллектуалдык менчикти башкаруу жана технологияларды өткөрүү жаатындагы уюштуруучулук компетенттүүлүгүн негизги компетенция катары кароо. Бул компетенция туруктуу атаандаштык артыкчылыктарды камсыз кылууга, ийкемдүүлүктү, натыйжалуулукту жана ишмердүүлүктүн жыйынтыкка багыттуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн теориялык негизин стратегиялык менеджмент жана интеллектуалдык менчикти башкаруу боюнча Россиянын жана чет өлкөлүк алдыңкы окумуштууларынын эмгектери, ошондой эле Россиянын технологиялык эгемендүүлүгү жана илимий-технологиялык өнүгүүсү жаатындагы саясатын аныктаган документтер түздү.

Изилдөөнүн методологиясы индукция жана дедукция, анализ жана синтез, гипотезаларды коюу жана текшерүү сыяктуу илимий таанып-билүү ыкмаларына негизделген. Предметтик чөйрөнүн түзүмүн чагылдыруу үчүн графикалык моделдөө колдонулган.

Эмпирикалык маалыматтардын булактары катары Роспатенттин жана ФӨМИнин патенттик маалыматтар базалары менен санариптик кызматтары пайдаланылган.

Уюмдук компетенттүүлүк түшүнүгү жана мүнөздөмөлөрү

Акыркы жылдардагы басылмалар университеттердин ийкемдүүлүгүн, натыйжалуулугун жана функционалдык көрсөткүчтөрүн жогорулатуунун булактары менен механизмдерин изилдөөдө негизги орду уюштуруучулук компетенттүүлүк концепциясына таандык экенин көрсөтүүдө [1–3]. 1990-жылы стратегиялык башкаруу боюнча адистер К. Прахалад жана Г. 1990-жылы стратегиялык менеджмент боюнча эксперт К. Хэмел социалдык-экономикалык системалардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн башкаруунун негизи катары «негизги компетенция» концепциясын сунуштаган. Алардын пикири боюнча, негизги компетенция — бул керектөөчү үчүн уникалдуу баалуулукту жараткан атайын көндүмдөрдүн жана технологиялардын жыйындысы [4]. Белгилүү бир негизги компетенция ал түзүлгөн бизнес-системанын ичинде гана колдонулушу мүмкүн, башкача айтканда, ал ошол системадагы ресурстар менен мүмкүнчүлүктөрдүн белгилүү бир айкалышына гана мүнөздүү. Бүгүнкү күндө атаандаштык артыкчылыгын издөөнүн жүрүшүндө заманбап уюмдар барган сайын өз ички мүмкүнчүлүктөрүнө көңүл бура баштаты. Алар келечекте бизнес-мейкиндигин түзүүгө негиз боло турган жөндөмдөрүн аныктоого аракет кылышууда [5]. Негизги компетенциялар концепциясынын авторлорунун бири болгон Г. Хэмел өзүнүн кийинки эмгектеринде компаниянын негизги компетенциялары менен стратегиялык активдери «келечекке секирик үчүн трамплин» түзөрүн жана радикалдык инновациялардын негизи болуп саналарын белгилейт [6]. Хэмел өзүнүн кийинки эмгектеринде компаниянын негизги компетенциялары менен стратегиялык активдери «келечекке секирик үчүн трамплин» түзөрүн жана радикалдык инновациялардын негизи болуп саналарын белгилейт [7].

Университеттин атаандаштыкка жөндөмдүү уюштуруучулук компетенцияларын карап чыгуу менен, А. И. Васильев «негизги компетенциялар — бул ишмердүүлүктүн өзөгүн түзгөн тармактарда, ошондой эле кошумча нарк жаратуу чынжырынын стратегиялык жактан маанилүү бөлүктөрүндө колдонулуучу атаандаштык компетенциялар» экенин орундуу түрдө белгилейт [8]. Заманбап университеттин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү анын инновациялык потенциалына түздөн-түз көз каранды. Бул потенциалдын негизин өнүккөн фундаменталдык илим жана интеллектуалдык капиталды кайра жаратуу жөндөмү түзөт.

Бул эмгекте университеттин интеллектуалдык менчикти башкаруу жана технологияларды трансферлөө тармагындагы уюштуруучулук компетенттүүлүгү анын уникалдуу жөндөмдөрү катары түшүндүрүлөт. Бул жөндөмдөр ресурстар менен активдердин өзгөчө айкалышынан улам калыптанып, илим-техникалык чөй-

[1] РФ Президентинин «Россия Федерациясынын 2030-жылга чейинки жана 2036-жылга карата перспективалык мезгилдеги улуттук өнүгүү максаттары жөнүндөгү» 2024-ж. 7-майдагы № 309 Жарлыгы.

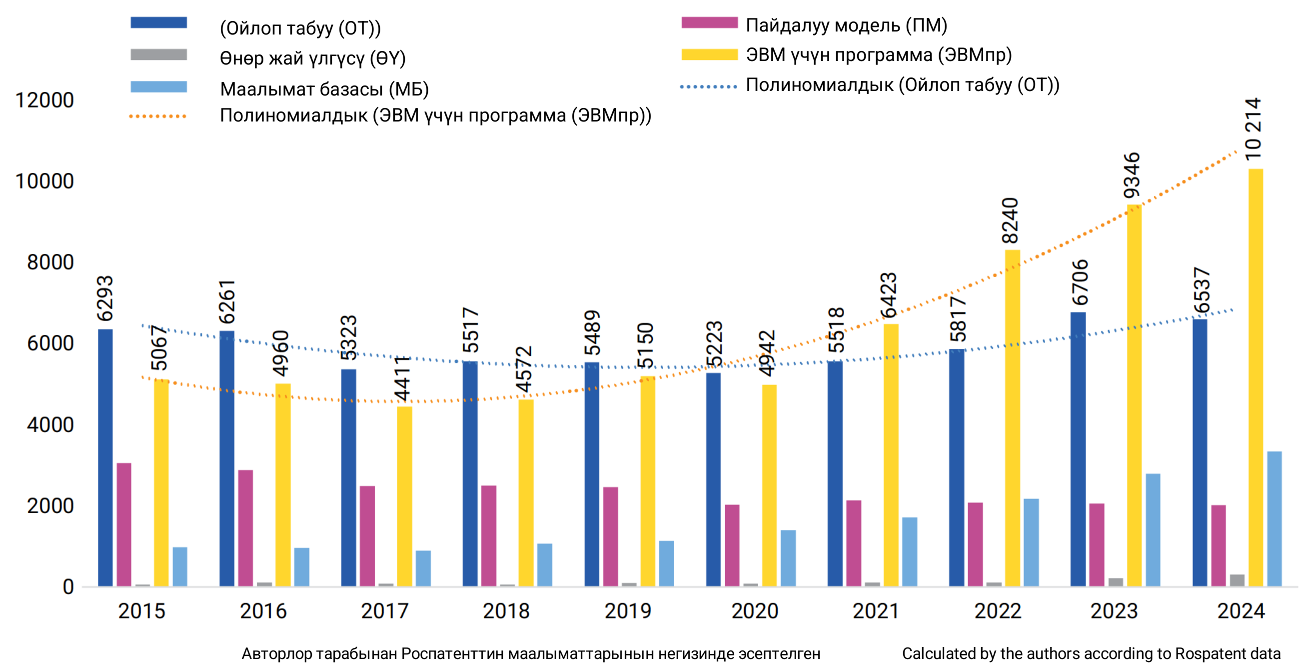

1-сүрөт.
Россиялык университеттердин интеллектуалдык менчик объекттерин укуктук коргоого берүү боюнча арыздарынын динамикасы, 2015–2024-жж., бирдик.

Figure 1.
Dynamics of Russian universities' applications for legal protection of intellectual property rights, 2015-2024, units

рөдө атаандаштык артыкчылыктарынын потенциалдуу булагы катары кызмат кылат.

Университеттердин бул тармактагы уюштуруучулук компетенттүүлүгүнүн негизги курам бөлүктөрүнө төмөнкүлөр кирет:

- Интеллектуалдык менчикти башкаруунун өнүккөн системасы, анын ичинде интеллектуалдык менчик объектилерин баалоо, патенттөө жана лицензиялоо процедуралары;
- Технологияларды трансферлөө боюнча натыйжалуу механизмдер, алар илимий иштеп чыгуулардын коммерциялык продуктыларга жана кызматтарга тез жана сапаттуу өтүшүн камсыз кылат;
- Интеллектуалдык менчик, коммерциялаштыруу жана укуктук аспекттер боюнча билимге ээ иштин көзүн билген кадрлар курамы;
- интеллектуалдык менчикти жана технологияларды трансферлөө процесстеринин ачык-айкындуулугун жана автоматташтырылышын камсыз кылган маалыматтык системалар жана куралдар;
- илимий бөлүмдөрдүн, бизнес чөйрөнүн жана мамлекеттик түзүмдөрдүн өз ара аракеттенүүсүн координациялаган корпоративдик маданият.

Интеллектуалдык менчикти башкаруунун жана технологияларды трансферлөөнүн натыйжалуулугун аныктаган факторлор

Дүйнөлүк практикада интеллектуалдык менчикти башкаруунун жана технологияларды трансферлөөнүн натыйжалуулугу патенттик жигердүүлүктүн динамикасы жана өзгөчө укук боюнча башкаруудан түшкөн кирешелердин көлөмү аркылуу бааланат.

2015–2024-жылдар аралыгында россиялык университеттердин интеллектуалдык ишмердиктин натыйжаларын укуктук коргоого берүү боюнча арыздарынын динамикасы ЭВМ үчүн программаларды катталышынын өсүп жатканын көрсөтөт. Ошол эле учурда ойлоп табууларды укуктук коргоого болгон суроо-талап орточо деңгээлде туруктуу бойдон калууда. Укуктук коргоонун эң аз талап кылынган формасы — бул өнөр жай үлгүсү (1-сүрөт).

Университеттердин патенттик стратегиялары технологиялык өзгөрүүлөрдүн ылдамдыгы жана санариптештирүү деңгээли менен тыгыз байланышта болуп, бул факторлор университеттердин жаңы талаптарга жана мүмкүнчүлүктөргө кандай ылайыкташарын көрсөтүп турат.

Университеттер, адатта, жылдык бюджеттик цикл менен аныкталган туруктуу каржылоо шарттарында иштешет. Программаларды каттоо укуктарды тез арада бекитүүгө жана коммерциялаштырууну мүмкүн болушунча кыска мөөнөттө баштоого мүмкүндүк берет (мисалы, стартаптарды лицензиялоо аркылуу). Патенттик коргоо — техникалык чечимдерди укуктук жактан коргоонун күчтүү куралы жана узак мөөнөттө экономикалык пайда алып келүүчү булак. Бирок ал каттоо үчүн кыйла көп убакытты жана каржылык ресурстарды талап кылат.

ВПО-1 формасынын маалыматы боюнча, 2024-жылы Россияда 739 мамлекеттик жана 242 жеке жогорку билим берүү уюму билим берүү ишмердүүлүгүн жүргүзгөн. Жалпысынан 2024-жылы Роспатентке патенттик укук объектилери боюнча 397 жогорку окуу жайы арыз тапшырган. Алардын ичинен 355 ЖОЖ 2024-жылы 6537

1-таблица.
2024-жылы Роспатентке ойлоп табуу боюнча арыз тапшыруу жаатында алдыда болгон университеттер (топ-10)

Table 1.
Universities - leaders of the Rospatent rating on filing applications for an invention in 2024 (top-10)

Университтетин аталышы	Арыздардын саны, бирдик
Краснодар шаарындагы Т. Трубилина атындагы Кубан мамлекеттик агрардык университети	151
Орусиянын биринчи президенти Б.Н. Ельцин атындагы Урал федералдык университети, Екатеринбург	144
Түштүк-Батыш мамлекеттик университети, Курск	89
Самара мамлекеттик медициналык университети, Самара	88
Курск мамлекеттик медициналык университети, Курск	87
Пермь улуттук изилдөө политехникалык университети, Пермь	85
Кубан мамлекеттик технологиялык университети, Краснодар	79
Сибирь федералдык университети, Красноярск	74
Нальчик шаарындагы Х. М. Бербеков атындагы Кабарда-Балкар мамлекеттик университети	72
Россия мамлекеттик агрардык университети — К. А. А. Тимирязев атындагы МСХА, Москва	71

Авторлор тарабынан Роспатенттин маалыматтарынын негизинде эсептелген Calculated by the authors according to Rospatent data

"Университеттер, адатта, жылдык бюджеттик цикл менен аныкталган туруктуу каржылоо шарттарында иштешет. Программаларды каттоо укуктарды тез арада бекитүүгө жана коммерциялаштырууну мүмкүн болушунча кыска мөөнөттө баштоого мүмкүндүк берет (мисалы, стартаптарды лицензиялоо аркылуу).

ойлоп табуу боюнча арыз тапшырган (2023-жылга карата −2,5%), 274 ЖОЖ 2002 пайдалуу модель боюнча арыз берген (2023-жылга карата −1,7%), ал эми 68 ЖОЖ 301 өнөр жай үлгүсү боюнча арыз тапшырган (2023-жылга карата +49,0%).

Россиянын Билим берүү жана илим министрлигинен технологияларды трансферлоо борборлорун (ЦТБ) түзүү жана өнүктүрүү үчүн гранттык колдоо алган ЖОЖдордун натыйжалуулугунун кеңири салыштырма анализи [9]-эмгекте келтирилген. Биздин эсептөөлөргө ылайык, ЦТБни өнүктүрүү үчүн гранттык колдоо алган ЖОЖдордун арыздарынын үлүшү российлык ЖОЖдордун жалпы арыздарынын ичинен төмөнкүлөрдү түздү:

- ойлоп табуулар боюнча: 2023-жылы — 16,6%; 2024-жылы — 21,2%;
- пайдалуу моделдер боюнча: 2023-жылы — 11,3%, 2024-жылы — 13,1%.

1-таблицада 2024-жылы Роспатентке ойлоп табуу боюнча арыз тапшыруу жагынан алдыңкы болгон университеттердин арыз берүү жигердүүлүгү боюнча маалыматтар келтирилген. Университет-лидерлердин географиялык жайгашуусун талдоо федералдык борбордон алысыраак жайгашкан билим берүү уюмдарынын жогорку жигердүүлүгүн көрсөтөт.

Өткөн жылга салыштырганда олуттуу өсүштү төмөнкү университеттер көрсөттү: Россия Федерациясынын Саламаттык сактоо министрлигинин Самара мамлекеттик медициналык университети (СамГМУ) — +26,1%; Россиянын биринчи Президенти Б. Н. Ельцин атындагы Урал федералдык университети (УрФУ) — +13,4%. Университеттердин арыздар портфелдери интеллектуалдык менчик объектилеринин кеңири спектрин камтыйт, бирок алардын ичинен эң чоң үлүштү ойлоп табуулар жана ЭВМ үчүн программалар ээлейт (2-сүрөт).

"Университеттердин арыздар портфелдери интеллектуалдык менчик объектилеринин ар түрдүү түрлөрүн камтыйт, бирок алардын ичинен эң чоң үлүштү ойлоп табуулар жана ЭВМ үчүн программалар түзөт.

2-сүрөт.
2023–2024-жылдардагы Россия университеттеринин укуктар портфелдеринин (арыздарынын) курамы

Figure 2.
Contents of the 2023-2024 Russian Universities' Rights Portfolios (applications)

Арыздар портфели: Россиянын биринчи Президенти Б. Н. Ельциндин атындагы Урал федералдык университети						Арыздар портфели: Самара мамлекеттик медициналык университети					
Объекттер	ОТ	ПМ	ӨҮ	ЭВМПр	МБ	Объекттер	ОТ	ПМ	ӨҮ	ЭВМПр	МБ
2023-ж.	126	9	0	166	37	2023-ж.	69	20	2	97	16
2024-ж.	144	11	1	193	49	2024-ж.	88	21	0	91	37

Авторлор тарабынан Роспатенттин маалыматтарынын негизинде эсептелген Calculated by the authors according to Rospatent data

ОТ — ойлоп табуу; ПМ — пайдалуу модель; ӨҮ— өнөр жай үлгүсү ЭВМПр — ЭВМ үчүн программа; МБ — маалыматтар базасы
where ИЗ - Invention; ПМ - Utility Model; ПО - Industrial Design; ПрЭВМ - PC program; БД - Database

Университеттин патенттик портфели, албетте, анын профилинен — медициналык, техникалык жана башка багыттарынан — абдан көз каранды. Ар бир профиль изилдөөлөрдүн жана иштеп чыгуулардын багытын аныктайт жана тиешелүүлүгүнө жараша ИИНди укуктук коргоонун формасын тандоого таасир этет.

Мисалы, медициналык ЖОЖ үчүн укуктук коргоонун объектиси болуп төмөнкүлөр кызмат кыла алат:

- дары-дармектер (жаңы химиялык кошулмалар, курамдар, алуу ыкмалары);
- ооруларды дарылоо жана диагностикалоо ыкмалары;
- медициналык түзмөктөр жана жабдуулар (хирургиялык куралдар, имплантаттар, диагностикалык аппараттар);
- биотехнологиялар (ген терапиясы, клеткалык технологиялар, жаңы биоматериалдар);
- техникалык багыттагы ЖОЖ үчүн укуктук коргоого ээ болгон эң мүнөздүү объекттер болуп төмөнкүлөр болуп саналат:

Техникалык ЖОЖ үчүн укуктук коргоонун эң типтүү объектилери төмөнкүлөр:

- жаңы материалдар жана эритмелер;
- конструкциялык элементтер, түзүлүштөр, арматуралар;
- программалык камсыздоо, алгоритмдер жана маалымат базалары;
- көркөм жана конструктордук чечим;
- интегралдык микросхемалардын топологиялары.

Патенттин күчүн сактоо ойлоп табуунун баалуулугуна жана маанисине байланыштуу бир катар факторлорду чагылдырган маанилүү мүнөздөмө болуп саналат [10]. Ойлоп табууга жана пайдалуу моделге болгон өзгөчө укуктардын аракет мөөнөтү Россия Федерациясынын Жарандык кодексинин 1363-беренеси менен белгиленет. Ойлоп табууга же пайдалуу модельге болгон өзгөчө укук жана бул укукту тастыктаган патент Россия Федерациясынын Жарандык кодексинде белгиленген талаптар аткарылган учурда гана күчүндө болот. Анын күчү интеллектуалдык менчик боюнча федералдык аткаруу органына патент берүү үчүн арыз берилген күндөн тартып башталат. Эгер арыз бөлүнүп чыгарылса (1381-беренесинин 4-пункту), анын аракет мөөнөтү баштапкы арыз берилген күндөн тартып эсептелет. Патенттин күчү белгиленген мөөнөт аяктагандан кийин же мөөнөтүнөн мурда токтотулушу мүмкүн. Патент ээси каалаcа, мөөнөтүнөн мурда токтотулат, бул алымдардын төлөнбөй калышынан, патент жарамдуулугунун шарттарына ылайык келбегендигине байланыштуу же башка негиздер боюнча болушу мүмкүн.

Авторлордун эсептөөлөрүнө ылайык, 2021–2024-жылдар аралыгында ойлоп табууга болгон өзгөчө укуктардын орточо аракет мөөнөтү 7 жылдан 10 жылга чейин өзгөрүп турган. Жарактуулук мөөнөтү 20 жылга чейин. Университеттер ойлоп табууга болгон патентти орточо эсеп менен үч жылдан бир аз ашык мөөнөткө колдоп турушкан. Пайдалуу модель боюнча, укук ээси катары университеттер көрсөтүлгөн өзгөчө укуктардын аракет мөөнөтү да укуктук нормаларда каралган мүмкүн болгон мөөнөттөн кыйла төмөн (2-таблица).

2-таблица.
Россиялык университеттердин ойлоп табууларга жана пайдалуу моделдерге болгон өзгөчө укуктарынын аракет мөөнөтү, жыл

Table 2.
Validity periods of exclusive rights to Inventions and utility models of Russian universities, years

	Россиялык университеттердин ойлоп табууларга жана пайдалуу моделдерге болгон өзгөчө укуктарынын аракет мөөнөтү, жыл			
	2021-ж.	2022-ж.	2023-ж.	2024-ж.
Ойлоп табуулар үчүн бардык РФ патенттер	7,93	8,18	9,22	10,41
Университеттин ойлоп табууларга патенттери	3,50	3,63	3,76	3,83
РФнын бардык пайдалуу модель боюнча патенттери	5,83	6,10	6,26	8,53
Пайдалуу моделдерге университеттик патенттер	2,96	2,97	3,09	5,68

Авторлор тарабынан Роспатенттин маалыматтарынын негизинде эсептелген
Calculated by the authors according to Rospatent data

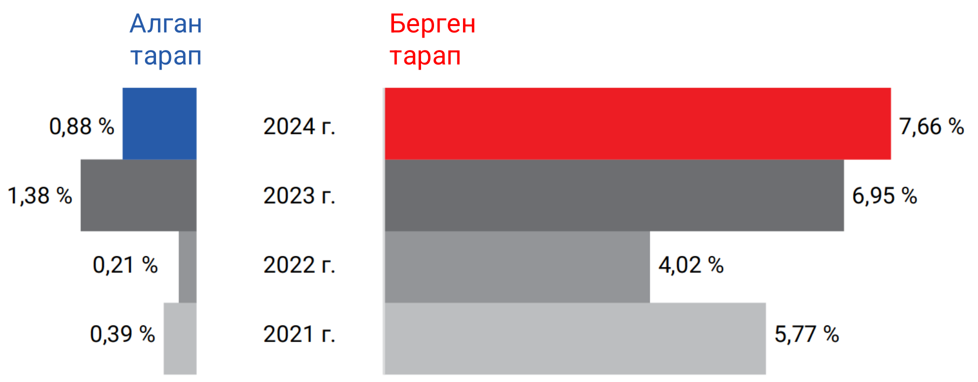

Авторлор тарабынан Роспатенттин маалыматтарынын негизинде эсептелген   Calculated by the authors according to Rospatent data

3-сүрөт.
Россия Федерациясында патенттик объектилерге эксклюзивдүү укуктарды сатуу боюнча жалпы сандагы университеттердин үлүшү (%), 2021-2024-жж.

Figure 3.
Share of universities in the total number of dispositions of exclusive rights to objects of patent law in the Russian Federation (%), 2021-2024

Ойлоп табуу (ОТ), пайдалуу модель (ПМ) жана өнөр жай үлгүсү (ӨҮ) боюнча өзгөчө укуктарды тескеме кылуунун жалпы көлөмүндө университеттердин үлүшү акырындап өсүп жатат. 2024-жылы университеттердин үлүшү жалпы тескемелердин көлөмүнүн болжол менен 8% түзгөн (ажыратуу, лицензия, коммерциялык концессия) (3-сүрөт). Өткөн жылы университеттер укукту өткөрүп берүүчү тарап катары ойлоп табуулар боюнча 204, ал эми пайдалуу моделдер боюнча 68 укук берүү (тескеме) келишимине катышкан.

Россиянын Билим берүү жана илим министрлигинин баяндамасында университеттердин реалдуу жана каржылык сектордогу уюмдарга керек болгон изилдөөлөрү жана иштеп чыгууларынын өндүрүштүк потенциалы дээрлик 400 млрд рублга бааланат[2].

Медицина тармагындагы технологияларды трансферлөө борбору СамММУда (СамГМУ) «Илим жана университеттер» улуттук долбоорунун аркасында түзүлгөн. Борбордун отчётунда белгиленгендей, 2024-жылы гана «СамММУга тиешелүү РИДге болгон өзгөчө укуктар боюнча лицензиялык келишимдерди түзүүнүн аркасында ИИНди коммерциялаштыруу 50 млн рублдан ашкан суммада ишке ашырылган. СамММУга жана үчүнчү тараптарга ИИТКТти (илимий-изилдөөчүлүк, тажрыйбалык-конструктордук жана технологиялык иштерде) жүргүзүүгө багытталган 154 келишимди түзүүгө көмөк көрсөтүлдү. Бул кызыктуу факт, ага таянып бир жагынан илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын сапатынын жогорулашы, иштелип жаткан техникалык чечимдердин бышып жетилгендиги жана жогорку колдонулушу тууралуу айтууга болот, экинчи жагынан — интеллектуалдык менчикти жана технологияларды трансферлөө процесстерин башкаруу менен алектенген адистештирилген бөлүмдөрдүн ишинин натыйжасын көрсөтөт. Эске салсак, технологияларды трансферлөө борборлорун өнүктүрүү механизми Россиянын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан 2021-жылы ишке киргизилген.

Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн Төраганын биринчи орун басары Д. В. Мантуров тарабынан 2024-жылдын 30-июнунда № МД-П13-20228 саны менен бекитилген технологияларды иштеп чыгуу жана трансферлөө үчүн инфраструктураны өнүктүрүү боюнча Иш-чаралар планынын 2-пунктун аткаруу максатында жогорку билим берүү уюмдарында жана илимий уюмдарда технологияларды трансферлөө борборлорун түзүү жана өнүктүрүү боюнча Методикалык сунуштар иштелип чыгып, бекитилди[3].

Интеллектуалдык менчикти башкаруунун жана технологияларды трансферлөөнүн жигердүүлүгүн аныктаган факторлор

Интеллектуалдык менчикти башкаруунун жана технологияларды трансферлөөнүн жигердүүлүгүн аныктаган факторлорду баалоо үчүн сурамжылообуздун жыйынтыктарына кайрылалы. Университеттердин патенттик жигердүүлүгүнө таасир эткен факторлорду аныктоо максатында Роспатент бул изилдөөнүн авторлорунун катышуусу менен РФтин 16 субъектисинен (Москва, Санкт-Петербург, Рязань, Самара, Курск, Новосибирск, Пермь, Уфа, Примор крайы жана башкалар) 25 жогорку билим берүү уюмдары арасында сурамжылоо жүргүзгөн. Алардын ичинен техникалык — жети; медициналык — алты; улуттук-изилдөөчү — төрт; агрардык — үч; федералдык (региондук) — үч; аскердик — эки. Сурамжылоо 2025-жылдын февраль–май айларында анкеталоо ыкмасы менен жүргүзүлгөн. Анкетада 18 суроо камтылган. 2024-жылы ойлоп табуу боюнча арыздардын өсүшү эң жогору болгон 10 университет, арыздардын саны эң көп кыскарган 10 университет жана 2024-жылы ойлоп табуу боюнча эң көп арыз тапшырган 5 университет тандоого киргизилди.

[2] Реализация программы стратегического академического лидерства «Приоритет-2030» в 2024 году // URL: https://fgosvo.ru/uploadfiles/Information/Report_Prioritet_2030_2024.pdf (кайрылуу датасы: 10.05.2025).

[3] Сведения о ходе реализации Программы центра трансфера технологий на базе ФГБОУ ВО СамГМУ Минздрава России // URL: https://smuit.ru/wp-content/uploads/2025/02/Отчет-ЦТТ-2024.pdf (кайрылуу датасы: 24.06.2025).

4-сүрөт.
2023–2024-жылдары Россиянын университеттеринин патенттик жигердүүлүгүнө эң чоң таасир эткен факторлор, %

Figure 4.
Factors that had the greatest impact on the patent activity of the Russian universities in 2023-2024,%

	өсүүгө өбөлгө түзгөн нерсе	төмөндөтө турган нерсе	эч кандай таасир эткен жок
Диссертациялык иштин өзгөчөлүүлүгүн жана илимий жаңылыгын тастыктаган патенттин болушуна коюлган талап	85,7		14,3
Автордук жамааттардын ИИНди укуктук коргоого алуу үчүн арыз жазуу боюнча тажрыйбанын болушу	85,7		14,3
Мамлекеттик тапшырманы ИИТКТ боюнча аткаруу жүрүшүндө ИИНди (интеллектуалдык иштин натыйжаларын) түзүүгө коюлган талап.	81		19
Илимий-технологиялык долбоорлорду аткаруу үчүн гранттарды, субсидияларды алуу учурунда ИИН түзүүгө коюлган талап.	81		19
ЖОЖдо ТТБ (Технологияларды трансферлөө борборлору), Технологияларды жана инновацияларды колдоо борборлорунун (ТИКБ), патенттик-лицензиялык ишти алып барган башка түзүмдөрдүн болушу	76,2		23,8
ЖОЖдо катталган ИИНдин авторлорун стимулдаштыруунун иштеп турган системасы, ошондой эле ИИНди каттоо боюнча ННКнин (натыйжалуулуктун негизги көрсөткүчтөрүнүн) ИПКнин (илимий-педагогикалык кызматкерлердин) натыйжалуу эмгек келишимине киргизилиши	71,4	4,8	23,8
Мамлекеттик жана тармактык программаларга, долбоорлорго жана илимий кызматташууларга катышуу	71,4		28,6
Университеттин ар кандай орусиялык жана эл аралык рейтингдердеги орду	42,9		57,1
ИИНге укуктун коммерциялаштыруудагы кыйынчылыктар/ийгиликтер	23,8	14,3	61,9
Өркүндөтүлгөн инженердик мектептерди түзүү	42,9		57,1
Дүйнөлүк деңгээлдеги илимий-агартуу борборунун алкагындагы ишмердик	42,9	4,7	52,4
Алдыңкы илимий жабдуулардын жана өзгөчө илимий курулмалардын жеткиликтүүлүгү	42,9	4,7	52,4
Патенттик маалымат базаларына жана өтүнмөлөрдү берүү кызматтарына кирүү мүмкүнчүлүгү	52,4		47,6
Эл аралык илимий маалымат базаларына кирүү мүмкүнчүлүгү	47,6	4,8	47,6

Респонденттердин жоопторунун бөлүштүрүлүшү 4-сүрөттө көрсөтүлгөн.

4-сүрөттөн айкын көрүнүп тургандай, респонденттердин 80% ашыгы патенттик жигердүүлүккө шарт түзгөн нерсе катары төмөнкүлөрдү белгилешкен:

- диссертациялык иштин актуалдуулугун жана илимий жаңылыгын тастыктаган патенттин болушуна коюлган талап — 85,7%.
- автордук жамааттардын ИИНге укуктук коргоо алуу үчүн арыз жазуу боюнча тажрыйбасынын болушу — 85,7%.
- мамлекеттик тапшырманы ИИТКТ боюнча аткаруу жүрүшүндө ИИН түзүүгө коюлган талап — 81%.
- илимий-технологиялык долбоорлорду аткаруу үчүн гранттардын, субсидиялардын алкагында ИИН түзүүгө коюлган талап — 81%.

Сурамжылоого катышкандардын 70%дан ашыгы арыздардын санынын өсүшүнө өбөлгө түзгөн нерсе катары ЖОЖ түзүмүндө ТТБ, ТИКБ борборлорунун, патенттик-лицензиялык иши жүргүзгөн башка түзүмдөрдүн болушун белгилешкен.

ИИН авторлоруна түрткү берүүнүн учурдагы системасы боюнча университеттердин жоопторуна көңүл бурууга арзыйт. Бир жагынан, респонденттердин 71% иштеп турган авторлорду колдоо системасын өсүү фактору катары баалашса, экинчи жагынан — 23% анын түрткү деле бербей турганын белгилеген, ал эми 4,8% аны төмөндөөгө алып келген фактор катары көрсөтүшкөн.

Жоопторго караганда, коммерциялаштыруу жаатындагы кыйынчылыктар/же жетишкендиктер авторлорду жаңы ИИН түзүүгө шыктандыра бербейт (1,4% — төмөндөө фактору, 61,9% — таасир этпейт). Биздин ойлобузча, респонденттердин ИИНди коммерциялаштырууга байланыштуу жоопторун УИУ ЭИБнун (Улуттук изилдөө университетинин «Жогорку экономика мектеби») адистеринин жыйынтыктарынын контекстинде карап чыгуу зарыл. УИУ ЭИБ жүргүзгөн «Россияда илим менен алектенебиз: илим жана технология тармагындагы ишкердик климат» аттуу сурамжылоонун жыйынтыктары көрсөтүп тургандай, ЖОЖдордун илимий системасы учурда Россия Федерациясынын Президенти койгон тапшырмага — технологиялык көз карандысыздыкка жетишүүгө, айрыкча, негизги жана тармактар аралык технологиялар боюнча улуттук көзөмөлдү камсыз кылууга — толук ыңгайлашып бүтө элек. Илимий уюмдар жана университеттер изилдөөлөрдүн тематикасын көбүнчө топтолгон илимий пайдубалына, кызматкерлердин кызыкчылыктарына жана компетенцияларына жараша аныкташат. Ошол эле учурда изилдөөлөрдүн болгону 40% чамалуу бөлүгү гана бизнес муктаждыктарына же коммерциялаштыруу мүмкүнчүлүктөрүнө таянып жүргүзү-

лөт [11]. Бул жагдайдын жаралышына негизинен университеттеги илимий кызматкерлердин бизнесинин реалдуу муктаждыктарын аныктоо үчүн зарыл болгон көндүмдөргө жана компетенцияларга адатта ээ эмес экени себеп болот. Ошол эле учурда коммерциялык уюмдар илимий жана конструктордук иштеп чыгуулар деңгээлинде алардын бизнес-идеяларын ишке ашырууга жөндөмдүү университеттик илимий жана инженердик командаларды издөөдө орчундуу кыйынчылыктарга туш болушат. Университеттер тарабынан түзүлүп жаткан ИИНди коммерциялаштырууда олуттуу прогресске жетүү үчүн илимий изилдөөлөргө болгон мамиледе өзгөрүүлөр талап кылынат. Тактап айтканда, кийинчерээк коммерциялаштыруу жана иштеп чыгууларды өнөр жайга киргизүү алардын негизги максаты болуп калышы зарыл. Биз Н. Брандао Нето Л. Фариа, Ф. К. Л. Де Мелу [12] жана Ф. А. Батановдун [13], көз карашына кошулабыз: заманбап шарттарда патенттик тенденциялар илимий жетишкендиктердин көрсөткүчү катары гана эмес, ошондой эле ИИТКТ стратегияларынын алдын ала көрсөткүчтөрү катары да каралат.

Технологиялык идеяларды жаратуу жана жайылтуу үчүн куралдар

Заманбап шарттарда технологиялык өнүмдөрдү түзүүдөгү негизги баскычтар болуп технологиялык идеяларды генерациялоо жана иштелип жаткан чечимдер үчүн оптималдуу рыноктук багытты аныктоо саналат. Бул жагдай университеттерди жана илимий-изилдөө институттарын түзүлүп жаткан билимдер менен иштөөнүн жаңы механизмдерин издөө зарылдыгына алып келет. Бир жагынан, мындай механизмдер технологиялык иштеп чыгуулар үчүн жетиштүү көлөмдөгү идеялар агымын камсыздоого тийиш. Экинчи жагынан, алар экономикада эң көп талап кылынган технологиялык өнүмдөрдү тандоо үчүн зарыл болгон чыпканы түзүүгө тийиш.

Технологиялык идеяларды генерациялоо үчүн университеттер менен илимий уюмдар эң көп колдонгон куралдарга форсайттар, стратегиялык сессиялар, хакатондор жана илимпоздор менен университет кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн башка көптөгөн формалары кирет. Бул куралдар илимий-изилдөө иштеринин мүмкүн болгон багыттарын аныктоого жана түзүлүп жаткан чечимдердин коммерциялык потенциалын теориялык жактан баалоого мүмкүнчүлүк берет. Бул куралдарды колдонуу стратегиялык пландаштыруу жагынан өз натыйжалуулугун көрсөткөн. Бирок алар аныкталган илимий-изилдөө багыттары үчүн конкреттүү технологиялык чечимдерди үзгүлтүксүз генерациялоону камсыздай албайт. Мындан тышкары, алар жаратылган идеяларды өнөр жайда талап кылынуусун текшерүүгө жана технологиялык жактан ишке ашырылуусуна чейин коштоп жүрүүчү куралдарды камтыбайт.

Бул шарттарда Россиянын университеттери жана илимий-изилдөө институттары жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөрдү жоюу үчүн өздөрүнүн оригиналдуу ыкмаларын иштеп чыга башташты. Бул ыкмалар технологиялык идеяларды генерациялоону үзгүлтүксүз негизге өткөрүүгө мүмкүндүк берет. Натыйжада иштелип жаткан технологиялык чечимдердин саны да, алардын негизинде түзүлгөн технологиялык өнүмдөрдүн сапаты да дароо жогорулады.

Жаңы технологиялык өнүмдөрдүн сапатын жакшыртуунун негизги ыкмасы — университеттердин жана илимий-изилдөө уюмдарынын аналитикалык кызматтарын мүмкүн болушунча күчөтүү болуп саналат. Бул кызматтар жаратылган технологиялык идеяларга ички технологиялык, өнүмдүк жана рыноктук экспертиза жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет.

> Технологиялык идеяларды жаратуу үчүн университеттер жана илимий уюмдар эң көп пайдаланган куралдарга форсайттар, стратегиялык сессиялар, хакатондор жана илимпоздор менен университет кызматкерлеринин өз ара аракеттенүүсүнүн башка түрлөрү кирет. Бул куралдар илимий-изилдөө иштеринин ыктымалдуу багыттарын аныктоого жана түзүлүп жаткан чечимдердин коммерциялык потенциалын теориялык жактан баалоого шарт түзөт.

Тажрыйба көрсөткөндөй, уюмдардын аналитикалык кызматтары потенциалдуу технологиялык идеялардын алып жүрүүчүлөрү менен канчалык эрте байланыша алса, иштелип чыккан чечимдердин акыркы натыйжалуулугу ошончолук жогору болот.

Технологиялардын авторлору менен аналитикалык кызматтардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнү жакшыртуу үчүн санариптик платформалык чечимдер түзүлүүдө. Бул чечимдер сгенерацияланган гипотезаларды текшерүү ылдамдыгын жогорулатууга жана жүргүзүлгөн экспертизалардын жыйынтыктарына сапаттуу пикир байланышын түзүүгө өбөлгө түзөт. Мындан тышкары, санариптик платформалык чечимдер долбоордун бардык баскычтарынын — идеяларды генерациялоодон тартып практикалык ишке ашырууга чейин — толук байкоо жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн камсыздайт. Бул долбоорду ишке ашырууда көйгөйлөр жаралган учурда анын өнүгүшүн директүү түрдө тездетүүгө мүмкүнчүлүк түзөт.

Университеттердеги технологиялык идеяларды натыйжалуу өнүктүрүүнүн кийинки оригиналдуу ыкмаларынын бири — адистештирилген долбоор менеджерлеринин кызмат ордун киргизүү болуп саналат. Алар идеяны генерациялоодон тартып аны өнөр жайга киргизүүгө чейинки технологиялык чечимдерди түзүүнүн бардык баскычтарын коштоп жүрүүгө жооптуу болушат. Кызматкерлердин квалификациясынын деңгээлине жараша, алар келечеги кең технологиялык идеяларды тандоо процессине катыша алышат. Мындан тышкары, алар университеттер тарабынан түзүлгөн компанияларга да, үчүнчү тарап уюмдарына да технологиялык чечимдердин кийинки трансферине да катышы мүмкүн.

Натыйжа жана тыянактар

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр интеллектуалдык менчик объектилерин түзүү маселелеринде университеттердин уюштурууучулук жөндөмдүүлүгүнө жогорку деңгээлде экенин көрсөтүп турат.

> Университеттерде интеллектуалдык менчик объекттерин түзүүгө таасир этүүчү негизги түрткү берүүчү себептерге диссертациялык иштерди жазууда жана мамлекеттик тапшырманы ИИТКТ боюнча аткарууда алардын болушуна коюлган талаптар кирет. Мындан тышкары, мындай объекттердин болушу илимий-технологиялык долбоорлорду аткаруу үчүн гранттарды жана субсидияларды алуу процессинде да эске алынат.

Университеттерде интеллектуалдык менчик объекттерин түзүүгө таасир этүүчү негизги түрткү берүүчү факторлор болуп диссертациялык ишти жазууда мындай объекттердин болушуна коюлган талаптар саналат. Мындай объекттер мамлекеттик тапшырманы ИИТКТ боюнча аткарууда да эске алынат. Мындан тышкары, мындай объекттердин болушу илимий-технологиялык долбоорлорду аткаруу үчүн гранттарды жана субсидияларды алуу процессинде да эске алынат.

Ошол эле учурда университеттер алган ИИНди коммерциялаштыруунун негизги тоскоолу — илимий кызматкерлердин бизнесинин реалдуу муктаждыктары тууралуу билимдеринин жоктугу. Бул маселени чечүү үчүн университеттер интеллектуалдык менчикти башкаруу жана технологияларды трансферлөө боюнча өздөрүнүн уюштуруучулук адистигин жогорулатып жатышат. Алар технологияларды трансферлөө үчүн жооп берген атайын түзүмдүк бөлүмдөрдү түзүшөт. Технологиялык жана бизнес-идеяларды генерациялоого багытталган форсайттар, стратегиялык сессиялар жана хакатондор сыяктуу адистештирилген иш-чаралар уюштурулат. Илимий-изилдөө жана конструктордук долбоорлорду түзүүдө технологиялык, өнүмдүк жана бизнес-экспертизалардын регламенттери киргизилет. Университеттик түзүмдөрдүн ойлоп табуучу авторлор менен өз ара аракеттенүүсүнүн ылдамдыгын жогорулатуу үчүн санариптик платформалык чечимдер иштелип чыгууда. Ошондой эле идеяларды генерациялоо баскычынан баштап түзүлгөн технологиялык чечимди өнөр жайга трансферлөөгө чейин коштоп жүрүүчү адистештирилген долбоор менеджерлери даярдалууда.

Адабияттардын тизмеси

1. Марин, К. Е. Организационные компетенции в современной экономике / К. Е. Марин // Прогрессивная экономика. – 2025. – № 1. – С. 58–72. – DOI 10.54861/27131211_2025_1_58.
2. Боровская, М. А. Стратегические подходы к управлению интеллектуальной собственностью и капитализацией знаний в научно-образовательных организациях / М. А. Боровская, А. А. Афанасьев, А. Ю. Никитаева, Т. В. Федосова, А. В. Кононенко // Вестник ФИПС. – 2024. – Т. 3, № 4 (10). – С. 384–393.
3. Гвоздецкая, И. В. Интеллектуальная собственность — фактор обеспечения технологического суверенитета и экономической безопасности / И. В. Гвоздецкая, С. Э. Майкова // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2024. – № 1. – С. 32 – 43.
4. Prahalad, C. K. and Hamel, G. (1990), “The core competence of the corporation”, Harvard Business Review, no. 68 (3), pp. 79–91.
5. Мамаев, К. Ф. Организационная компетентность предприятий наукоемких отраслей промышленности в условиях информационной экономики / К. Ф. Мамаев // Креативная экономика. – 2011. – Т. 5, № 4. – С. 119 – 126.
6. Хэмел, Г. Во главе революции. Как добиться успеха в турбулентные времена, превратив инновации в образ жизни / Гэри Хэмел; [пер. с англ. Виталия Мишучкина]. – Санкт-Петербург: Best Business Books, 2007. – 365 с. ил.
7. Hafsi, T. and Thomas, H. (2005), “The field of strategy: in search of a walking stick”, European Management Journal, no. 23 (5), pp. 507–519.
8. Васильев, А. И. Конкурентные организационные компетенции университета / А. И. Васильев // Современная конкуренция. – 2021. – Т. 15, № 3 (83). – С. 31-38. – DOI 10.37791/2687-0657-2021-15-3-31-38.
9. Силакова, Л. В. Сравнительный анализ результативности центров трансфера технологий вузов / Л. В. Силакова, Т. А. Сайкина, М. В. Сысоенко, Н. А. Арцытов // Экономическое возрождение России. – 2024. – № 2 (80). – С. 154–170. – DOI 10.37930/1990-9780-2024-2-80-154-170.
10. Исследование силы патентов российских научно-исследовательских организаций / Л. Н. Перепечко, И. А. Шарина, Н. В. Гришина, А. Р. Рахманова // Мир экономики и управления. – 2020. – Т. 20, № 2. – С. 68-83. – DOI 10.25205/2542-0429-202020-2-68-83.
11. Делаем науку в России: деловой климат в сфере науки и технологий / Л. М. Гохберг, М. А. Гершман, В. В. Лапочкина [и др.]; [под ред. Л. М. Гохберга, М. А. Гершмана]; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Высшая школа экономики, ИСИЭЗ. – Москва: Высшая школа экономики, 2023. – 199 с. – DOI 10.17323/978-5-7598-3003-0.
12. Брандао Нето, Н. Патентные тренды как предикторы стратегии / Н. Брандао Нето, Л. Фариа, Ф. К. Л. Де Мелу // Форсайт. – 2025. – Т. 19, № 2. – С. 77-84. – DOI 10.17323/fstig.2025.23834.
13. Батанов, Ф. А. Подходы к снижению технической неопределенности исследований и разработок с использованием патентной аналитики / Ф. А. Батанов, Д. И. Сергейчик // Вестник ФИПС. – 2024. – Т. 3, № 1 (7). – С. 52–65.

Авторлор тууралуу маалымат

Анна Владимировна Александрова, техника илимдеринин кандидаты, доцент, ФМБМ «Өнөр жай менчигинин федералдык институту» Аналитикалык борборунун жетекчиси, жетекчи илимий кызматкер (Москва, Брежков кыясы, 30-үй, 1-корп.); ORCID: 0000-0002-1469-2007, SPIN: 7216–1280; anna.aleksandrova@rupto.ru
Дмитрий Александрович Метляев, ФМБМ «Өнөр жай менчигинин федералдык институтунун» Коммерциялаштырууну колдоо борборунун жетекчиси (Москва, Брежков кыясы, 30-үй, 1-корп.); metlyaev@rupto.ru
Вячеслав Васильевич Колотвин, биология илимдеринин кандидаты, ФМБМ «Өнөр жай менчигинин федералдык институтунун» Коммерциялаштырууну колдоо борборунун жетекчинин орун басары (Москва, Брежков кыясы, 30-үй, корп. 1); viacheslav.kolotvin@rupto.ru

Авторлоштордун жарыяланган салымы

А. В. Александрова — концепцияны иштеп чыгуу, методология, интеллектуалдык менчикти башкаруунун натыйжалуулугун жана жигердүүлүгүн аныктаган факторлордун мүнөздөмөсү.

Д. А. Метляев — технологиялык идеяларды жаратуу жана жайылтуу үчүн куралдар.

В. В. Колотвин — теориялык сереп, жыйынтыктар жана тыянактар.

References

1. Marin, K. E. (2025), Organizational competencies in the modern economy // *Progressive Economics*, no. 1, pp.5872. DOI: 10.54861/27131211_2025_1_58.2.
2. Borovskaya, M. A., Afanasyev, A. A., Nikitayeva, A. Yu. et al. (2024), “Strategic approaches to managing intellectual property and knowledge capitalization in scientific and educational organizations”, *Bulletin of Federal Institute of Industrial Property*, vol. 3, no. 4 (10), pp. 384–393.
3. Gvozdetskaya, I. V. and Maykova, S. E. (2024), “Intellectual property as a factor in ensuring technological sovereignty and economic security”, *Intellectual Property. Industrial Property*, no. 1, pp. 32–43.
4. Prahalad, C. K. and Hamel, G. (1990), “The core competence of the corporation”, *Harvard Business Review*, no. 68 (3), pp. 79–91.
5. Mamaev, K. F. (2011), “Organizational competence of high-tech industry enterprises in the information economy”, *Creative Economy*, no. 5 (4), pp. 119–126.
6. Hamel, G. (2007), Leading the revolution: how to succeed in turbulent times by turning innovation into a way of life [translated from English by Vitaly Mishuchkin], Best Business Books, Saint Petersburg, Russia.
7. Hafsi, T. and Thomas, H. (2005), “The field of strategy: in search of a walking stick”, *European Management Journal*, no. 23 (5), pp. 507–519.
8. Vasiliev, A. I. (2021), “Competitive organizational competencies of the university”, *Modern Competition*, vol.15, no. 3 (83), pp. 31–38. DOI: 10.37791 /2687–0657–2021–15–3–31–38.
9. Silakova, L. V., Saykina, T. A., Sysoenko, M. V. and Artsytsov, N. A. (2024), “Comparative analysis of the effectiveness of technology transfer centers in universities”, *Economic Revival of Russia*, no. 2 (80), pp. 154–170. DOI: 10.37930/1990–9780–2024–2-80–154–170.
10. Perepechko, L. N., Sharina, I. A., Grishina, N. V. and Rakhmanova, A. R. (2020), “Research on the strength of patents of Russian research organizations”, *World of Economics and Management*, vol. 20, no. 2, pp. 68–83. DOI: 10.25205/2542–0429–2020–20–2–68–83.
11. Gokhberg, L. M., Gershman, M. A., Lapochkina, V. V. et al. (2023), Doing science in Russia: business climate in science and technology, Higher School of Economics Moscow, Russia. DOI: 10.17323/978-5-7598-3003-0.
12. Brandao Neto, N., Faria, L. and De Melo, F. C. L. (2025), “Patent trends as strategy predictors”, *Foresight*, vol. 19, no. 2, pp. 77-84. DOI: 10.17323/fstig.2025.23834.
13. Batanov, F. A. and Sergeychik, D. I. (2024), “Approaches to reducing technical uncertainty in research and development using patent analytics”, *Bulletin of Federal Institute of Industrial Property*, vol. 3, no. 1 (7), pp. 52-65.

Information about the authors

Anna V. Aleksandrova, Cand. Sci. (Technical Sciences), Associate Professor, Senior Researcher, Head of the Analytical Center of the Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); ORCID: 0000-0002-1469-2007, SPIN: 7216-1280; anna.aleksandrova@rupto.ru
Dmitry A. Metlyaev, Head of the Commercialization Support Center, Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); metlyaev@rupto.ru
Viacheslav V. Kolotvin, Cand. Sci. (Biological Sciences), Deputy Head of the Commercialization Support Center, Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); viacheslav.kolotvin@rupto.ru

Contribution of the authors

A. V. Aleksandrova - development of the concept, methodology, characteristics of the factors determining the effectiveness and efficiency of intellectual property management.

D. A. Metlyaev - tools for generating and promoting technological ideas.

V. V. Kolotvin - theoretical review, results and conclusions.

Авторлор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдиришет.
The authors declare no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 08.08.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 05.09.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 09.09.2025

Илимий макала Original article

УДК 332.1
EDN https://elibrary.ru/hnhpfs

Өлкөнүн технологиялык лидерлеринаныктоо куралы катары «Ийгиликтүү патент» конкурсу

Елена Геннадиевна Царёва, Азиза Пулатовна Туйгун✉
Федералдык өнөр жай менчик институту
✉aziza.tuygun@rupto.ru

Аннотация: Федералдык интеллектуалдык менчик кызматы (Роспатент) тарабынан өткөрүлүүчү «Ийгиликтүү патент» конкурсу экономикалык натыйжа көрсөткөн ойлоп табууларды аныктоого багытталган жана өлкөнүн технологиялык лидерлерин аныктоого көмөктөшөт. Изилдөөнүн актуалдуулугу бул конкурстун ар кандай экономика тармактарында инновациялык жигердүүлүктү алдыга илгерилетүү жана патенттерди коммерциялаштыруу куралы катары жигердүүлүгүн баалоо зарылдыгы менен шартталат. Иште конкурстун катышуучулары тарабынан берилген патенттер боюнча маалыматтар талдоого алынып, негизги басым жеңүүчүлөрдүн тармактык таандыктыгына жасалган. Ошондой эле катышуучулардын уюмдардын категориялары боюнча бөлүштүрүлүшү — ири компаниялар, чакан жана орто ишканалар (ЧОИ), илимий жана билим берүү мекемелери — каралган. Мындан тышкары, арыз берүүчүлөрдүн географиялык бөлүштүрүлүшүнө өзүнчө көңүл бурулган. Конкурска катышуунун жыйынтыктары инновациялык жигердүүлүктүн башка көрсөткүчтөрү менен салыштырма баалоодон өткөрүлгөн, анын ичинде патенттик өтүнмөлөрдүн саны жана иштелмелерди практикага киргизүүдөн алынган экономикалык таасир да эске алынган. Конкурстун жеңүүчүлөрү жана катышуучулары экономиканын ар түрдүү тармактары жана уюмдардын түрлөрү аркылуу көрсөтүлгөнү аныкталган, мында чакан жана орто бизнес олуттуу салым кошору белгиленген. Конкурс технологиялык лидерлерди таанууга гана өбөлгө болбостон, алардын инновацияларынын коммерциялык жагымдуулугун жогорулатууга да шарт түзөт, инвестицияларды тартууга жана жаңы технологиялардын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Конкурстун күчтүү тараптары, атап айтканда, адистик баалоонун ачыктыгы жана экономикалык натыйжага багытталышы аныкталган. Ошол эле учурда ошондой эле айрым тармактардын жана аймактардын бирдей эмес катышуусуна байланыштуу чектөөлөр белгиленген. «Ийгиликтүү патент» сынагы технологиялык лидерлерди аныктоонун натыйжалуу куралы катары өзүн көрсөттү. Ошол эле учурда ал баалоо талаптары кеңейтүү жана жеңиштен кийин катышуучуларды колдоону күчөтүү аркылуу мындан ары да өркүндөтүүнү талап кылат. Изилдөөнүн жыйынтыктары конкурс процедураларын жакшыртуу жана конкурсунун өлкөнүн инновациялык өнүгүүсүнө тийгизген таасирин жогорулатуу боюнча сунуштарды иштеп чыгууга негиз түзөт.

Негизги сөздөр: «Ийгиликтүү патент» сынагы, конкурсу технологиялык лидерлер, интеллектуалдык менчик, патенттер, инновациялык жигердүүлүк, коммерциялаштыруу, экономикалык натыйжа, натыйжалуулукту баалоо.

Шилтеме кылуу үчүн: Царёва Е. Г., Туйгун А. П. Конкурс «Ийгиликтүү патент» өлкөнүн технологиялык лидерлерин аныктоо куралы катары // ӨӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). С. 232-244.

“Successful patent” competition as an assessment framework for identifying the nation’s technology leaders

Elena G. Tsareva, Aziza P. Tuygun✉
Federal Institute of Industrial Property
✉aziza.tuygun@rupto.ru

© Царёва Е. Г., Туйгун А. П., 2025

Annotation: the “Successful Patent” competition, organized by the Federal Service for Intellectual Property (Rospatent), aims to identify inventions that have demonstrated a tangible economic effect and serves to pinpoint the nation’s technology leaders. The relevance of this study is justified by the need to evaluate the competition’s efficacy as a tool for stimulating innovation activity and patent commercialization across various economic sectors. This study analyzes data on patents submitted by competition participants, including the breakdown of winners by industry, type of organization (large corporations, small and medium-sized enterprises, research and educational institutions), and geographical distribution. A comparative assessment was conducted, juxtaposing competition outcomes with other indicators of innovation activity, such as the number of patent applications and economic impact. The findings reveal that the winners and participants represent a diverse range of economic sectors and organization types, with small and medium-sized businesses making a significant contribution. The competition not only facilitates the recognition of technology leaders but also enhances the commercial appeal of their innovations, thereby stimulating investment and the development of new technologies. The study identifies the competition’s strengths, including the transparency of its expert assessment and its focus on economic impact, while also outlining its limitations, such as the limited representation of certain industries and regions. We conclude that the “Successful Patent” competition is an effective instrument for identifying technology leaders; however, it requires further refinement in terms of expanding evaluation criteria and strengthening post-competition support for winners. The research results provide a foundation for recommendations to improve the competition’s procedures and enhance its impact on the nation’s innovative development.
Keywords: “Successful patent” competition, technology leaders, intellectual property, patents, innovation activity, commercialization, economic effect, performance evaluation.
For citation: Tsareva E. G., Tuygun A. P. “Successful patent” competition as an assessment framework for identifying the nation’s technology leaders // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 232-244 (In Russ.).

Киришүү

Жалпысынан алганда экономиканын, ошондой эле өзүнчө уюмдун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн негизин инновациялар түзөт [1], анткени дал ошолор продукциянын баалуулугун калыптандырып, узак мөөнөттүү экономикалык өсүшкө өбөлгө түзөт [2]. «Россиялык компаниялардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн уникалдуу жана илим жаатындагы алдыңкы технологиялардын трансферинин темпин күчөтүү, ошондой эле өзүнүн инновациялык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү үчүн каржылоону тартуу зарыл. Муну менен бирге, ишканаларда инновацияларды ишке киргизүү натыйжалуу бизнестин негизи болуп калышы керек» [3, 3-б.]. Өнүмдөрдү, процесстерди жана идеяларды үзгүлтүксүз жаңылап туруу компанияларга тез өзгөрүп жаткан рыноктук шарттарга ыңгайлашууга, атаандаштарынан озуп кетүүгө жана бизнес үчүн узак мөөнөттүү баалуулук жаратууга мүмкүндүк берет [3, 4]. Инновациялык инфраструктураны өнүктүрүү, жаңы бизнес-моделдерди издөө жана өздөштүрүү, ошондой эле интеллектуалдык жана кадрдык потенциалды натыйжалуу пайдалануу менен катар инновациялык ишмердүүлүктүн негизги шарттары калыптанат. Ошол эле учурда анын негизги аспектилерине илимий иштелмелерди коммерциялаштыруунун темпин жогорулатуу жана уникалдуу технологияларды ишке киргизүү кирет [5, 6].

Инновациялык өнүгүүнүн негизги көрсөткүчү болуп патенттик жигердүүлүк эсептелет [7]. Патенттик жигердүүлүктү баалоо инновацияларды жаратуу жана ишке киргизүү процесстерин колдоого багытталган ыкмаларды калыптандыруу үчүн курал катары колдонулат [8].

Патенттик маалыматтардын негизги мүнөздөмөлөрү инновациялардын индикаторлору катары кызмат кылып, эң жаңы иштелмелерди талдоого мүмкүндүк берет [9].

Р. Свенсондун эмпирикалык изилдөөсү патенттер, алардын сапатын эске алуу менен, чакан жана орто ишканалардагы технологиялык инновацияларды аныктоого жөндөмдүү экенин көрсөткөн. Иште инновациянын ийгиликтүүлүгү — анын коммерциялаштыруу потенциалында чагылдырылган көрүнүш — патенттик үй-бүлөнүн көлөмү жана патенттин колдонуу мөөнөтүн узартуу тууралуу чечим менен байланыштырыларын көрсөтөт [10, 1715-б.].

> Жалпысынан экономиканын да, ошондой эле өзүнчө уюмдардын да атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн негизин инновациялар түзөт. Дал ошолор продукциянын баалуулугун калыптандырып, муну менен узак мөөнөттүү экономикалык өсүштү камсыз кылат.

Патенттик жигердүүлүктү талдоо, иштелменин коммерциялык жагымдуулугун баалоо жана анын инновациялык потенциалына жүргүзүлгөн экспертиза менен катар, технологиялык лидерлерди аныктоо механизминин негизин түзөт. Бул механизм жогорку технологиялык потенциалга ээ болгон долбоорлорду өз убагында аныктоону камсыз кылып, аларды андан ары колдоо жана өнүктүрүү үчүн шарт түзөт. Бул өз кезегинде Орусиянын интеллектуалдык эгемендүүлүгүн калыптандыруунун негизги куралы болуп саналат [11]. Тактап айтканда, Жогорку экономика мектебинин материалдарында жүргүзүлгөн патенттик жигердүүлүктүн системалуу талдоосу патенттик маалыматтар жаңы технологияларды иштеп чыгуу процесстерин

чагылдырарын көрсөтөт. Алар технологиялык лидерликтин индикаторлорунун бири катары кызмат кыла алат [12].

Ошентип, патенттик жигердүүлүк технологиялык лидерликти баалоонун маанилүү куралы катары каралат. Ал башка факторлор менен айкалышканда инновациялардын өсүшү жөнүндө кыйла ар тараптуу түшүнүк алууга мүмкүндүк берет.

Бирок патенттик жигердүүлүк менен экономикалык лидерликтин ортосундагы өз ара байланыштын изилдениши ар кыл өлкөлөрдө бир маанилүү эмес жыйынтыктарды көрсөтөт. Бул патенттик көрсөткүчтөрдүн баалоо жүргүзүүнүн жалгыз критерийи катары ишенимдүүлүгүнө күмөн жаратат. Россия Илимдер академиясынын (РАН) Борбордук экономикалык-математикалык институтунун изилдөөчүлөрүнүн пикири боюнча, патенттик жигердүүлүк улуттук деңгээлде өлкөлөрдүн экономикалык өсүшүнө дайыма эле түздөн-түз шайкеш келе бербейт [13].

Мамлекеттин технологиялык лидерликке болгон кызыкдарлыгы стратегиялык мүнөздөгү кабыл алынган документтерде чагылдырылган[1, 2, 3]. Бул кызыкдарлык инновациялык чөйрөнүн ар кандай катышуучуларын колдоого алуу боюнча чараларды ишке ашыруу аркылуу көрүнөт. Алсак, иштелмелерди каржылоо илимий сектордо ишке ашырылат[4]. Ишкерлерди колдоо «Натыйжалуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү экономика» аттуу улуттук долбоорунун алкагындагы «Чакан жана орто ишкердик жана жеке ишкердик демилгелерин колдоо» федералдык долбоору аркылуу жүргүзүлөт[5]. Мындан тышкары, мамлекет жаш окумуштууларды жана коммерциялаштыруу потенциалы жогору болгон илимий иштелмелер менен алектенген чакан ишканаларды да колдойт[6].

Инновациялык өнүгүүдө алдыңкы орунду ээлеген өлкөлөрдө инновацияларды мамлекеттик колдоо чараларын изилдөө алардын натыйжалуулугун тастыктаган. Анда мындай колдоонун формаларынын жана куралдарынын көп түрдүүлүгү аныкталган. Ошол эле учурда универсалдуу куралдар жыйындысы менен бирдиктүү моделдин жоктугу да белгиленген [14].

Ушундайча, лидерлерди аныктоонун методологиясы жоктугу, колдонулуп жаткан критерийлердин кемчиликтери жана ар тараптуу ыкманын зарылдыгы менен байланышкан көйгөй калыптанат.

Патенттик ишмердүүлүккө багытталган улуттук сынактар бул милдетти чечүүнүн куралы катары кызмат кыла алат.

Бирок азыркы учурда «Ийгиликтүү патент» сыяктуу конкурстардын технологиялык лидерликти аныктоонун ишенимдүү көрсөткүчтөрү катары натыйжалуулугу жетиштүү деңгээлде изилдене элек. Бул изилдөөнүн алкагында технологиялык лидерлик деп функционалдык, техникалык же баадык мүнөздөмөлөрү боюнча окшош технологиялардан жана (же) продукциялардан артыкчылыгы менен мүнөздөлгөн абал түшүнүлөт[7]. Ал эми изилдөөнүн алкагында технологиялык лидерлер катары экономикалык ишмердүүлүктү жүргүзгөн субъекттер — «Ийгиликтүү патент» сынагынын катышуучулары деп эсептелет.

Изилдөөнүн максаты «Ийгиликтүү патент» сынагынын улуттук деңгээлде технологиялык лидерлерди идентификациялоонун куралы катары ролун аныктоо жана аны Орусиядагы окшош конкурс практикасы менен салыштырганда өзгөчөлүктөрүн белгилөө болуп саналат.

Иштин жүрүшүндө төмөнкү милдеттерди чечүү пландаштырылууда:

1. Конкурстун катышуучуларынын жана жеңүүчүлөрүнүн курамын талдоо (тармак, уюмдун түрү, географиялык жайгашуусу боюнча).
2. Алынган маалыматтар менен экономиканын инновациялык өнүгүү деңгээлин чагылдырган башка көрсөткүчтөрдүн ортосундагы байланышты талдоо.
3. Технологиялык лидерлерди аныктоонун куралы катары конкурстун күчтүү жана алсыз жактарын аныктоо.
4. Конкурстун натыйжалуулугун жогорулатуу максатында аны өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Методология

Коюлган максаттардын жана милдеттердин өзгөчөлүгү изилдөөдө сандык жана сапаттык ыкмаларды айкалыштырган аралаш ыкманы колдонуу зарылдыгын шарттады. Мындай ыкма конкурсту технологиялык лидерлерди аныктоонун механизми катары ар тараптуу баалоого мүмкүндүк берет: анда жеңүүчүлөр жана катышуучулар боюнча статистикалык маалыматтар гана эмес, ошондой эле аларды тармактык жана рыноктук көрсөткүчтөр менен салыштыруу да талдоого алынат.

Эмпирикалык маалыматтарды алуу үчүн документтерди талдоо ыкмасы тандалды:

- «Ийгиликтүү патент» сынагынын финалисттери жана катышуучулары тууралуу баштапкы маалыматтар (анкета маалыматтарын, патенттер боюнча маалыматтарды, инновациялык иштелмелерди, ошондой эле иштеп чыгуучулардын профилдерин камтыган жыйнак);
- Россия Федерациясынын мамлекеттик мекемелеринин расмий статистикалык материалдары (Роспатенттин, Экономикалык өнүгүү министрлигинин ж.б.) интеллектуалдык менчик рыногу боюнча;
- Сынакты уюштуруучулар тарабынан берилген маалыматтар (регламент, тандоо критерийлери, методикалык сунуштар).

Катышуучулардын арыз берүүдөгү дем-шыгын жана конкурсга катышуудан күткөн жыйынтыктарын аныктоо үчүн сурамжылоо ыкмасы колдонулган, сурамжылоого жалпы 93 киши катышкан.

---

[1] Указ Президента Российской Федерации от 18 июня 2024 г. № 529 «Об утверждении приоритетных направлений научно-технологического развития и перечня важнейших наукоемких технологий» // Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).

[2] Указ Президента Российской Федерации от 28 февраля 2024 г. № 145 «О Стратегии научно-технологического развития Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 2024. № 10. С. 1373.

[3] Федеральный закон от 28 декабря 2024 г. № 523-ФЗ «О технологической политике в Российской Федерации и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» // Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).

[4] Постановление Правительства Российской Федерации от 29 марта 2019 г. № 377 (ред. от 15 мая 2025 г.) «Об утверждении государственной программы Российской Федерации «Научно-технологическое развитие Российской Федерации» // Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).

[5] Указ Президента Российской Федерации от 7 мая 2024 г. № 309 «О национальных целях развития Российской Федерации на период до 2030 года и на перспективу до 2036 года» // Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).

[6] Фонд содействия развитию малых форм предприятий в научно-технической сфере: официальный сайт. URL: https://fasie.ru/ (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[7] Распоряжение Правительства Российской Федерации от 20 мая 2023 г. № 1315-р «Об утверждении концепции технологического развития Российской Федерации на период до 2030 года» // Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).

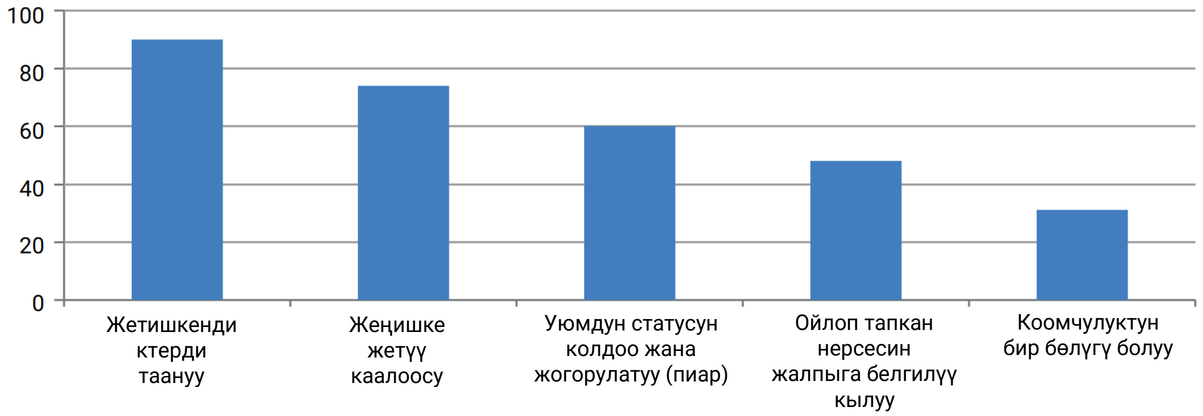

1-сүрөт.
2025-жылы «Ийгиликтүү патент» сынагынын катышуучуларынын дем-шык берген нерселер. Авторлор тарабынан түзүлгөн

Figure 1.
Motivation factors for the participants of the "Successful Patent" competition in 2025. Compiled by the authors

Жыйналган маалыматтарды талдоо үчүн статистикалык иштетүү ыкмасы колдонулду, бул технологиялык лидерлерди аныктоо талаптарын чагылдырган негизги мүнөздөмөлөрдү аныктоого мүмкүндүк берди. Маалыматтар менен иштөө заманбап программалык камсыздоонун жардамы менен жүргүзүлүп, алынган жыйынтыктар андан ары топтор боюнча системалаштырылды.

Сандык талдоо конкурстун финалисттеринин көрсөткүчтөрүн тармактар кесилишиндеги патенттик жигердүүлүк менен салыштырууда колдонулган. Сапаттык талдоо коммерциялаштыруу үлгүлөрүн аныктоого, ошондой эле бизнес-натыйжалардын негизинде технологиялык лидерлердин ийгиликтүүлүгүн талдоого багытталган. Натыйжалуулуктун критерийлери катары төмөнкүлөр баса белгиленген: аныкталган лидерлердин саны, иштелмелердин андан аркы ишке киргизилиши, өнөр жай менен кызматташтык деңгээли.

Конкурстун катышуучулары боюнча маалыматтарды расмий тармактык статистика жана көз карандысыз рыноктук көрсөткүчтөр менен салыштыруунун жыйынтыктары «Ийгиликтүү патент» сынагынын өлкөнүн технологиялык лидерлерин тандоонун куралы катары маанилүүлүгү жөнүндө гипотезаны текшерүү үчүн колдонулган. Конкурстун катышуучулары менен рыноктун башка өкүлдөрүнүн ортосунда патенттик жигердүүлүк, коммерциялаштыруунун ылдамдыгы жана ишке киргизилген иштелмелердин саны боюнча аныкталган айырмачылыктардын негизинде конкурс процедураларынын улуттук инновацияларды илгерилетүүдөгү колдонулушу мүмкүнчүлүгү жана жыйынтыктуулугу тууралуу тыянактар чыгарылган.

Конкурс тууралуу

«Ийгиликтүү патент» сынагы Роспатент тарабынан негизделип, 2022-жылдан тартып бизнес-коомчулугу жана ойлоп табуучулар үчүн жыл сайын өткөрүлүүчү маанилүү иш-чара болуп саналат. Сынактын уюштуруучусу — Федералдык Өнөр жай менчигинин институту (ФӨМИ). Сынактын негизги максаты — ата мекендик иштеп чыгуучулардын патенттелген технологияларды экономиканын реалдуу секторуна ишке киргизүүдөгү оң тажрыйбасын жайылтуу болуп саналат[8].

Сынактын милдеттерине төмөнкүлөр кирет:

- экономикалык натыйжа берген эң ийгиликтүү ойлоп табууларды аныктоо;
- ийгиликтүү иштелмелерди сунуштоо аркылуу илим жана технология чөйрөсүндө интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжалары (ИИН) коммерциялаштырууну жайылтуу;
- өткөн иштелмелери өлкөнүн технологиялык лидерлик максаттарын ишке ашырууга мүмкүнчүлүк берген илимдин ийгиликтүү өкүлү катары ойлоп табуучунун образын калыптандыруу[9].

2025-жылдагы арыздарды кабыл алуу өнөктүгүнүн жүрүшүндө уюштуруу комитети катышуучулардын конкурска катышуусуна түрткү болгон нерселерди аныктоо максатында катышуучулардын арасында сурамжылоо жүргүзгөн. Катышуучулардын көпчүлүгү конкурска катышуунун аркасында өз жетишкендиктеринин оозго алынышын күтүшөт. Сурамжылоого катышкандар конкурска катышууга байланыштуу себептер катары бир нече факторду бир убакта атап өтүшкөн, ошондой эле башка себептер да көрсөтүлгөн (болочок өнөктөштөрдү издөө, ойлоп табууларды иретке келтирүү, кызматкерлерди шыктандыруу). Бирок бул себептер графикте көрсөтүлгөндөргө (1-сүрөт) салыштырмалуу сейрек кездешкен.

Ошентип, катышуучуларда конкурска катышууга карата материалдык эмес түрткү басымдуулук кылат, бул алардын элдин оозуна алынууга жана өзүнүн жөндөмдөрүн иш жүзүндө колдонууга абдан муктаж экенин көрсөтүп турат. Айрым арыз ээлери консультациянын жүрүшүндө конкурска катышуунун терс жактарын да белгилешкен. Аларга конкурс боюнча борборлоштурулган маалыматтын жетишсиздиги, расмий сайттын жана катышуучунун жеке кеңсесинин жоктугу, ошондой эле өз арызынын статусун көзөмөлдөп туруу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу кирет.

8 Приказ Федеральной службы по интеллектуальной собственности (Роспатента) от 4 июня 2025 г. № 56 «Об утверждении Положения о конкурсе «Успешный патент» // Официальный сайт Роспатента: URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/1/prik-56-upd.pdf (кайрылуу датасы: 22.07.2025).

9 Приказ Федеральной службы по интеллектуальной собственности (Роспатента) от 4 июня 2025 г. № 56 «Об утверждении Положения о конкурсе «Успешный патент».

1-таблица.
«Ийгиликтүү патент» сынагынын катышуучуларынын РФ субъекттери боюнча бөлүштүрүлүшү
(Роспатенттин материалдарынын негизинде авторлор тарабынан түзүлгөн[1, 2, 3])

Table 1.
Distribution of participants in the "Successful Patent" competition by subjects of the Russian Federation
(compiled by the authors based on Rospatent materials[1, 2, 3])

№	Регион	2022-жыл	2023-жыл	2024-жыл
1.	Алтай крайы	+	+	+
2.	Амур облусу			+
3.	Астрахань облусу			+
4.	Белгород облусу			+
5.	Владимир облусу			+
6.	Волгоград облусу	+	+	+
7.	Вологодск облусу			+
8.	Воронеж облусу	+	+	+
9.	Донецк Эл Республикасы			+
10.	Иваново облусу			+
11.	Иркутск облусу			+
12.	Калуга облусу			+
13.	Кемерово облусу — Кузбасс		+	+
14.	Киров облусу		+	+
15.	Краснодар крайы	+	+	
16.	Красноярск крайы	+	+	+
17.	Курган облусу	+	+	+
18.	Курск облусу	+	+	+
19.	Ленинград облусу			+
20.	Москва	+	+	+
21.	Москва облусу			+
22.	Мурманск облусу			+
23.	Нижегород облусу	+	+	+
24.	Новгород облусу	+	+	
25.	Новосибирск облусу	+	+	+
26.	Орлов облусу			+
27.	Пенза облусу	+		+
28.	Пермь крайы	+	+	
29.	Примор крайы			+
30.	Алтай Республикасы	+		
31.	Дагестан Республикасы	+	+	
32.	Коми Республикасы		+	+
33.	Крым Республикасы		+	+
34.	Марий Эл Республикасы		+	
35.	Мордовия Республикасы			+
36.	Татарстан Республикасы	+	+	+
37.	Тыва Республикасы		+	
38.	Ростов облусу		+	
39.	Башкортостан Республикасы	+	+	
40.	Рязань облусу			+
41.	Самара облусу		+	+
42.	Санкт-Петербург	+	+	+
43.	Саратов облусу		+	+
44.	Свердловск облусу		+	+
45.	Ставрополь крайы		+	
46.	Томск облусу	+		+
47.	Тула облусу		+	
48.	Тюмень облусу		+	+
49.	Удмурт Республикасы		+	+
50.	Ульяновск облусу		+	
51.	Хабаров крайы		+	+
52.	Ханты-Манси автономдуу округу — Югра		+	+
53.	Челябинск облусу	+	+	+
54.	Чуваш Республикасы			+
55.	Ямал-Ненец автономдуу округу			+
56.	Ярослав облусу			+
Катышуучу региондордун саны		20	34	44

[1] Роспатент. Статистика конкурса «Успешный патент» 2024 года // Роспатент: официальный сайт. URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/statistika-uspeshnyj-patent-2024.pdf (дата обращения: 22.08.2025).
[2] Роспатент. Брошюра «Успешный патент» // Роспатент: официальный сайт. URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/Brosh-uspeshn-patent.pdf (кайрылуу датасы: 22.08.2025).
[3] Роспатент. Итоги конкурса «Успешный патент» 2022 года // Роспатент: официальный сайт. URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/final-konkursa-uspeshnyj-patent2022.pdf (кайрылуу датасы: 22.08.2025).

«Ийгиликтүү патент» конкурсуна арыз берүүнүн жүрүшүндө арыз ээлери кездештирген кыйынчылыктар аны жакшыртууга салым кошкон ыктымалдуу аспектилер болуп саналат.

Калыстар тобунун курамын түзүү үчүн Роспатент менен ФӨМИнин иштин көзүн билген адистери тартылат. Ошондой эле калыстар тобунун ишине илим, саламаттык сактоо жана өнөр жай өндүрүшү тармактарын көзөмөлдөгөн мамлекеттик аткаруу органдарынын өкүлдөрү катышат. Мындан тышкары, өлкөдө инновациялык процесстердин өнүгүшүнө көмөктөшүп жаткан коомдук бирикмелердин жана кесиптик коомдордун жетекчилери да калыстар тобун түзүүгө тартылат. Калыстар тобунун мүчөлөрүн тандоо принциби конкурска сунушталган иштердин тармак аралык мүнөзүнө ылайык, экспертизалардын жана кесиптик жөндөмдүүлүктөрдүн тең салмактуулугун жана ар түрдүүлүгүн камсыздоого негизделет.

Конкурстун лауреаттары болуп эң инновациялык чечимдер гана эмес, ийгиликтүү ишке ашырылып, уюмдарга жана өлкөгө чындап иш жүзүндө экономикалык пайда алып келген долбоорлор да саналат. Конкурска катышуучуларды баалоонун негизги ыкмасы — бул конкурс өткөн жылга чейинки бир жылдык мезгилде ойлоп табууга берилген патенттин алып келген экономикалык жыйынтыгы болуп саналат.

Конкурска катышуу үчүн арыздардын саны өсүп, ар кайсы аймактардан барган сайын көбүрөөк катышуучуларды тартууда (1-таблица). «Ийгиликтүү патент» конкурсуна катышкан региондордун жалпы саны үч жыл ичинде 56 регионду түздү. Бул өсүш конкурска тартылган катышуучулардын географиялык ар түрдүүлүгүн көрсөтүп гана тим болбостон, төмөнкү көрсөтүлгөн айрым аймактардын дайым эле жигердүү катышып келерин да көрсөтөт: Алтай крайы, Волгоград облусу, Воронеж облусу, Красноярск крайы, Курган облусу, Курск облусу, Москва шаары, Нижний Новгород облусу, Новосибирск облусу, Татарстан Республикасы, Санкт-Петербург шаары жана Челябинск облусу.

Ошентип, «Ийгиликтүү патент» конкурсуна катышкан 56 региондун ичинен 12 региондун арыз ээлери үзгүлтүксүз катышып келишет. Бул көрүнүш бул аймактардагы жогорку инновациялык даражетти, ошондой эле жергиликтүү бизнес чөйрөсүнүн конкурстун максаттары менен милдеттерине шайкештигин жана өз ийгиликтерин жайылтууга абдан кызыкдар экенин чагылдырат. Ошентсе да, айрым региондордон катышуучулардын жоктугу конкурстун жайылуу мүмкүнчүлүгүнө жана аны дагы кеңири деңгээлде өткөрүүгө шарт бар экенин көрсөтөт. Бул болсо айрым аймактарда болочок катышуучуларды конкурс жөнүндө маалымдоо маселелерин кошумча кароону талап кылат.

Үч жыл ичиндеги арыз ээлеринин түзүмүнө жүргүзүлгөн салыштырма талдоонун негизинде (2-сүрөт) коммерциялык жааттан түшкөн арыздардын туруктуу өсүп жатканын билүүгө болот. Ошол эле учурда илим-билим берүү бөлүгүнүн үлүшү азайып баратканы менен, катышуучулардын негизги бөлүгүн түзүүнү улантууда. Мындайча айтканда, экономиканын негизги субъекттеринин конкурска болгон кызыгуусунун өсүшү анын баалуулугу бизнес-коомчулук тарабынан артып жатканын көрсөткөн белги катары кабыл алынат. Мындан тышкары, бул конкурс Жободо белгиленген максатка шайкеш экенин да тастыктайт. Аталган максат — уюмдардын коммерциялык милдеттерин чечүүдө илимий ишмердүүлүктү пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүнө экономиканын субъекттеринин көңүлүн буруу болуп саналат[10].

[10] Приказ Федеральной службы по интеллектуальной собственности (Роспатента) от 4 июня 2025 г. № 56 «Об утверждении Положения о конкурсе «Успешный патент».

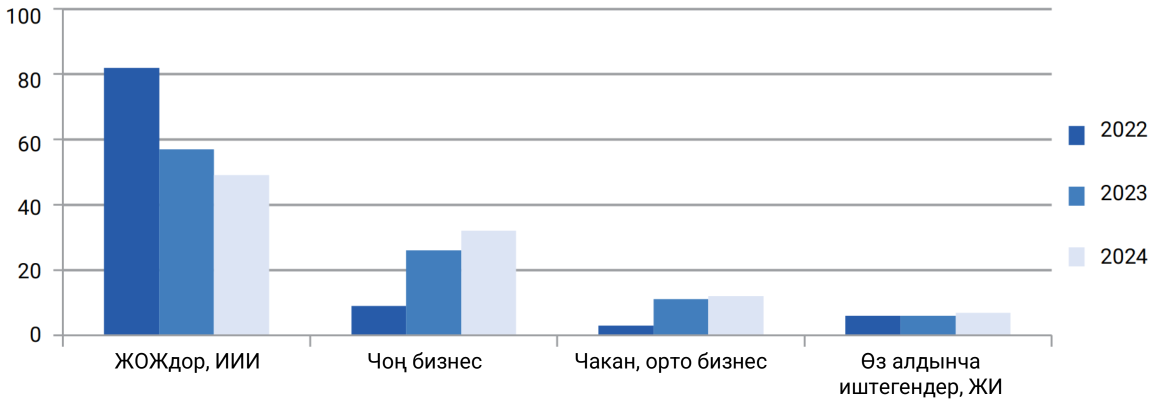

2-сүрөт.
«Ийгиликтүү патент» конкурсуна катышуучулардын түзүмүнүн өзгөрүүсү.
Авторлор тарабынан Роспатенттин материалдарынын негизинде түзүлгөн[1, 2, 3]

Figure 2.
Dynamics of changes in the structure of participants in the “Successful Patent” competition.
Compiled by the authors based on Rospatent materials[1, 2, 3]

[1] Роспатент. 2024-жылдагы «Ийгиликтүү патент» конкурсунун көрсөткүчү.
[2] Роспатент. «Ийгиликтүү патент» китепчеси
[3] Роспатент. «Ийгиликтүү патент» конкурсунун 2022-жылдык жыйынтыгы.

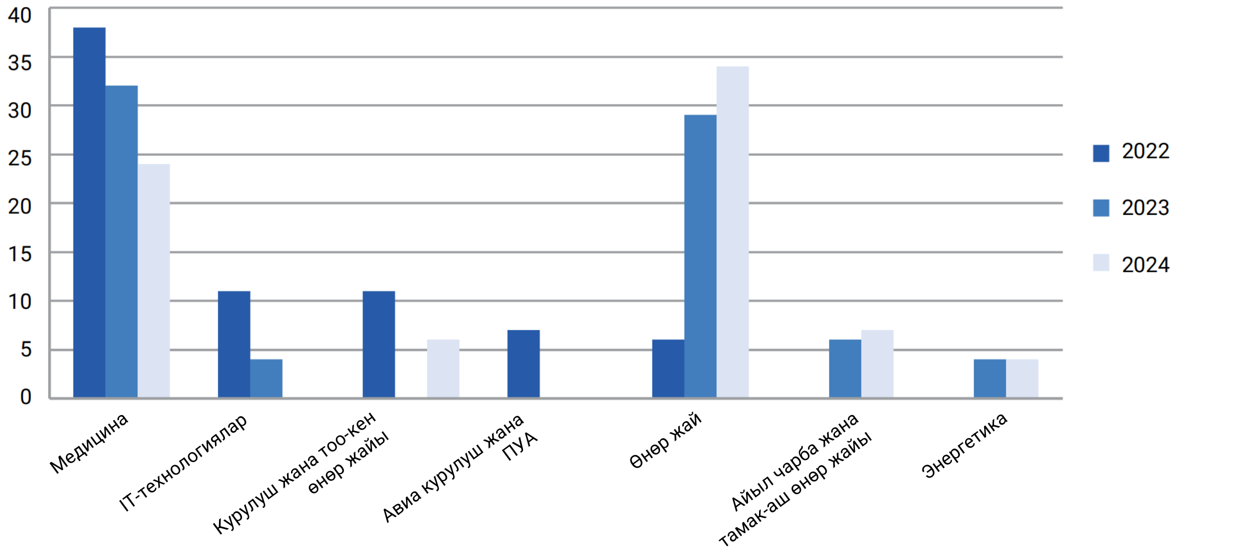

3-сүрөт.
«Ийгиликтүү патент» конкурсунун катышуучуларынын патенттөөчү тармактар боюнча бөлүштүрүлүшү.
Авторлор тарабынан Роспатенттин материалдарынын негизинде түзүлгөн[1, 2, 3]

Figure 3.
Distribution of participants in the “Successful Patent” competition by areas of patenting.
Compiled by the authors based on Rospatent materials[1, 2, 3]

[1] Роспатент. 2024-жылдагы «Ийгиликтүү патент» конкурсунун көрсөткүчү.
[2] Роспатент. «Ийгиликтүү патент» китепчеси
[3] Роспатент. «Ийгиликтүү патент» конкурсунун 2022-жылдык жыйынтыгы.

Катышуучулардын уюштуруучулук-укуктук формасына негизделген категориялар боюнча бөлүштүрүүдөн тышкары, компания конкурска катышкан патенттин колдонуу багытына жана ишмердүүлүк тармагына жараша да аларды системалаштырууга болот. 2022–2024-жылдар аралыгында конкурстун катышуучулары берген арыздарга жасалган талдоо ишинин негизинде ар бир мезгил үчүн эң кеңири таралган беш багыт аныкталды. Жыл сайын эң кеңири жайылган багыттардын курамы ар кандай тармактарды камтып келгенине карабастан, эки тармак туруктуу түрдө эң көп талап кылынып, ошол бойдон калууда, бул — медицина жана өнөр жай (3-сүрөт).

«Ийгиликтүү патент» конкурсу өткөрүлүп келген үч жылдын ичинде медициналык багыт катышуучулар арасында негизги лидерлердин бири болуп келди. 2023-жылы өнөр жай тармагы арыздардын саны боюнча экинчи орунда болуп, медицинадан төмөн турган, ал эми 2024-жылы тескерисинче — өнөр жай алдыга чыккан. Бул өзгөрүү жыл сайын өсүп жаткан ири бизнес өкүлдөрүнүн үлүшү менен түшүндүрүлөт, анткени алардын көпчүлүгү өнөр жай тармагын көрсөтөт. Ошол эле учурда ИИИлердин үлүшү азаюуда, ал эми алардын олуттуу бөлүгү конкурска медицина, фармакология, ветеринария же медициналык техника боюнча ойлоп табууларга берилген патенттер менен катышып келишет.

«Ийгиликтүү патент» конкурсуна катышуучулардын технологиялык багыттарына жасалган талдоодон улам алардын Россия Федерациясынын негизги улуттук максаттары менен тыгыз байланышта экенин билүүгө болот[11]: туруктуу жана ыкчам өсүп жаткан экономиканын камсыздалышы, калкты сактоо, саламаттыкты чыңдоо жана жарандардын жыргалчылыгын жогорулатуу. Бул өз кезегинде конкурс артыкчылыктуу тармактардагы өз алдынча лидерлерди жана келечеги кең иштеп чыгуулардын багыттарын аныктоо куралы катары кызмат кыла аларынын далили болуп саналат.

«Ийгиликтүү патент» конкурсуна арыз берген катышуучулардын жигердүүлүгүн байкоо аркылуу региондордун инновациялык ишмердүүлүктүн өнүгүүсүнө кошкон салымын баалоо

Ар жыл сайын бардык федералдык округдарда технологияларды патенттөөгө болгон кызыгуу өсүп жатканы белгиленет [15]. 2024-жылдын жыйынтыгы боюнча ойлоп табууларга патент берүү үчүн түшкөн арыздардын саны боюнча алдыңкылардан болуп Борбордук (45,1%), Приволжье (16,9%) жана Түндүк-Батыш (11,2%) федералдык округдары эсептелет (маалыматтар россиялык өтүнмө берүүчүлөрдүн жалпы арыздарынын пайыздык үлүшү катары көрсөтүлгөн).

[11] Россия Федерациясынын Президентинин «Россия Федерациясынын 2030-жылга чейинки жана 2036-жылга карата өнүгүүсүнүн улуттук максаттары жөнүндөгү» 2024-жылдын 7-майындагы № 309 токтому Мыйзамдык маалыматтын расмий интернет-порталы (www.pravo.gov.ru).

2-таблица.
Ойлоп табууларга патент берүү үчүн берилген арыздар жана «Ийгиликтүү патент» сынагына катышуу үчүн берилген арыздар боюнча алдыңкы региондордун салыштырылышы (Роспатент материалдарынын негизинде авторлор тарабынан түзүлгөн[1]).

Table 2.
Comparison of the leading regions in terms of applications for patents for inventions and applications for participation in the “Successful Patent” competition (compiled by the authors based on Rospatent materials[1])

2022-жыл			2023-жыл			2024-жыл		
Регион	Патенттер (%)	Сынак (%)	Регион	Патенттер (%)	Сынак (%)	Регион	Патенттер (%)	Сынак (%)
Москва	27%	36,2%	Москва	25,1%	15,9%	Москва	28%	13,3%
Санкт-Петербург	9,3%	10,8%	Санкт-Петербург	9,3%	7,1%	Санкт-Петербург	8,6%	13,3%
Москва облусу	5,7%	10,8%	Москва облусу	5,6%	1,2%	Москва облусу	5,7%	3,3%
Татарстан Республикасы	3,9%	14,6%	Татарстан Республикасы	4,1%	7,6%	Татарстан Республикасы	4,3%	10,6%
Свердловск облусу	3,3%	0%	Свердловск облусу	3,2%	1,2%	Свердловск облусу	3,3%	6%

[1] Роспатенттин 2024-жыл үчүн Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызматынын жылдык отчёту.

Ошентип, патенттерди алуу үчүн берилген бардык арыздардын 73% алдыңкы катардагы региондорго туура келген. Ушуга окшош көрүнүш ойлоп табууларга патент берүү статистикасында да байкалат: бул жерде да Борбордук федералдык округ алдыда турат[12].

2024-жыл үчүн «Ийгиликтүү патент» сынагынын катышуучуларынын аймактык бөлүштүрүлүшүн талдоонун аркасында төмөнкү региондор алдыңкы катарларды ээлей турганы аныкталды: Москва (13,3%), Санкт-Петербург (13,3%), Татарстан Республикасы (10,6%), Свердлов облусу (6%) жана Челябинск облусу (4,6%). Алдыңкы региондордон жалпы катышуучулардын 47,8% катышкан.

Жыйынтыктарды талдоодо патенттик жигердүүлүктүн жана сынакка катышуунун түзүлүшү бир кыйла окшош экенин белгилеөгө болот (2-таблица). Болгону, «Ийгиликтүү патент» сынагы боюнча берилген арыздардын маалыматтарына кайрылсак, жыл сайын борбор шаарлардын ойлоп табуучуларынын үлүшү азайып, ал эми катышуучулардын региондор боюнча бир кыйла бирдей бөлүштүрүлүшү байкалууда. Ойлоп табууларга патент алуу үчүн арыз берүүдө да, сынакка катышууда да эң жигердүү катышкан аймактардын салыштырма үлүшү окшош бойдон калат.

Ошентип, патенттик жигердүүлүк боюнча алдыңкы региондор менен сынак үчүн берилген арыздардын саны боюнча алдыда турган Россия Федерациясынын субъекттеринин катышы өз ара шайкеш келет. Бул «Ийгиликтүү патент» сынагын өлкөнүн технологиялык лидерлерин аныктоо үчүн курал катары, ошондой эле инновациялык өнүгүү тармагындагы реалдуу жагдайга баа берүү үчүн колдонууга мүмкүн экенин көрсөтөт.

[12] Годовой отчет Федеральной службы по интеллектуальной собственности за 2024 год / под ред. канд. пед. наук Ю. С. Зубова, д-ра. экон. наук О. П. Неретина. Москва: ФИПС, 2025. 196 с.

«Ийгиликтүү патент» сынагынын
«Ийгиликтүү патент»

«Ийгиликтүү патент» — ойлоп табуучуларжана инновациялык инфратүзүмдүн өкүлдөрү үчүн уюштурулган алгачкы сынактардын бири. Бирок 2022-жылдан тартып изилдөөгө жана салыштырууга кызыктуу болгон, өзгөчө долбоорду түзгөн дагы башка сынактар пайда болду.

Патенттөөгө, ойлоп табууларга жана интеллектуалдык менчикке арналган сынактарды карап чыгып, аларды «Ийгиликтүү патент» сынагы менен салыштырганда, төмөнкүдөй категориялаштырууну баса белгилеп көрсөтүүгө болот.

- Концепциясы окшош, бирок максаттуу аудиториясы чектелген сынактар. Бул категорияга «Мектеп патенти — келечекке кадам»13, «Жаштар патенти»14 жана Бүткүл россиялык жаш ойлоп табуучулар менен рационализаторлор сынагы кирет. Алгачкы эки сынак Роспатенттин жана ФӨМИнин колдоосу менен Технологияларды жана инновацияларды колдоо борборлорунун бирикмесинин демилгеси боюнча өткөрүлөт. Бул сынактардын маңызы — жаңы муундун чыгармачылык жана инновациялык жигердүүлүгүнүн өсүшүнө көмөктөшүү. Дагы бир сынак — Бүткүл россиялык жаш ойлоп табуучулар жана рационализаторлор сынагы — Россия Федерациясынын Илим жана жогорку билим берүү министрлиги тарабынан уюштурулат. Сынактын максаты — Россиянын илимий-изилдөө ишмердүүлүгү жана илимий-техникалык чыгармачы-

[13] Положение о международном детском конкурсе «Школьный патент — шаг в будущее» // Ассоциация центров поддержки технологий и инноваций. Москва, 2024. 22 с. URL: https://schoolpatent.ru/pologenie (дата обращения: 23.07.2025).
[14] Положение о Всероссийском студенческом конкурсе «Молодежный патент» // Ассоциация центров поддержки технологий и инноваций. Москва, 2024. 9 с. URL: https://www.tiscs.ru/studencheski-konkurs/pologenie (кайрылуу датасы: 23.07.2025).

лык тармагындагы таланттуу балдарын аныктоо, өнүктүрүү жана колдоо, ошондой эле аларды инженердик адистиктерге багыттоо[15]. Бул үч сынакты бириктирген өзгөчөлүк — катышуучулардын жаш курагы менен чектелиши: аларга негизинен мектеп окуучулары жана жаштар катышат. Ал эми «Ийгиликтүү патент» сынагына катышууда жаш курак боюнча эч кандай чектөө жок, мунун аркасында ага алда канча кеңири аудитория кызыгат.

- Тармактык сынактардын максаты белгилүү бир тармактагы ойлоп табуучуларды дем берүү жана анын өнүгүүсүнө салым кошуу болуп саналат. Бул багыттын өкүлү катары «Россельхозбанк» АК тарабынан уюштурулган балык чарбачылыгы жаатындагы патенттик сынагын атап өтүүгө болот[16]. Сынактын жобосунда катышуу үчүн багыттар так-айкын көрсөтүлгөн. Иш-чаранын негизги баскычы катары коммерциялаштыруунун мүмкүнчүлүктөрүн талдоо чарасы өзүнчө баса белгиленген. Мындан айырмаланып, «Ийгиликтүү патент» өнөктүгү катышуучулардын тармагын чектебейт. Ошол эле учурда коммерциялаштыруунун көрсөткүчтөрү тек гана потенциалдуу мүмкүнчүлүктөргө таянбастан, милдеттүү түрдө иш жүзүндө далилденип, реалдуу маалыматтарды чагылдырышы керек.
- Билим берүү уюмдары тарабынан өткөрүлгөн, биринчи кезекте ички аудиторияны шыктандырууга багытталган сынактар. Пермь улуттук изилдөө политехникалык университетинин Жазгы патенттер сынагы[17] жана Воронеж мамлекеттик техникалык университети өткөргөн «Идеядан патентке чейин»[18] сынагы бул категорияга кирет. Бул уюштуруучулардын өзгөчөлүктөрү — жогорку окуу жайлары болушу менен, ошондой эле сынактардын жүргүзүлүү тартибинин өзүнө мүнөздүү жагдайлары менен байланыштуу. Бул сынактардын жеңүүчүлөрү көбүнчө студент болгон жаш илимпоздор жана ойлоп табуучулар болуп саналат, ал эми сыйлык катары акчалай байгелер каралган. Сырткы контурга багытталган «Ийгиликтүү патент» сынагы менен салыштырганда, бул жерде маанилүү өзгөчөлүк — катышуу үчүн уюмдардын материалдык эмес дем-шыктын басымдуулук кылышы. Анткени бул сынактын лауреаттары акчалай сыйлык менен сыйланбайт.
- Өнүктүрүлгөн нерселердин маңызына жана инвесторлор менен өнөктөштөрдү издөө мүмкүнчүлүктөрүнө багытталган ойлоп табуучулар сынактары. Мындай сынактардын катарында ВОИР[19] уюштурган «Жылдын ойлоп табуучусу» жана IN'HUB ойлоп табуулар жана технологиялар сынагы бар[20]. Эки иш-чара тең технологиялык чечимдерди потенциалдуу тармактык инвесторлор менен бириктирүү максатында таланттуу ойлоп табуучуларды аныктоого багытталган. Жеңүүчүлөрдү тандоонун негизги фактору — ойдун өзү, ойлоп табуунун маңызы болуп саналат. Бул «Ийгиликтүү патент» сынагынан айырмаланат, анда лауреаттарды тандоодо негизги талабы — белгилүү бир иштеп чыгуунун экономкага кошкон салымы.
- Интеллектуалдык менчиктин башка объектилерин жалпыга белгилүү кылууга багытталган сынактар. «Ийгиликтүү патент» сынагынын катышуучулары — патенттик укуктун объектилери болуп эсептелген ойлоп табууларга берилген патенттер. Бирок интеллектуалдык менчиктин башка объектилери (ИМО) да сынакка катыша алышат. Мисалы, товардык белгилер — өсүп келе жаткан россиялык бренддер арасында өткөрүлүүчү «Өзүбүздүкүн биле жүр (Знай наших)» сынагынын негизги катышуучулары болуп саналат[21]. Эки сынакты салыштырганда, экөөнүн тең интеллектуалдык менкти коргоо маселелерине жана аны коммерциялык ишмердүүлүккө реалдуу түрдө киргизүүгө арналганын баса белгилеп кетүү керек. Бирок интеллектуалдык менчик объектисинин өзүндөгү айырмачылык бул эки иш-чараны бир топ айырмалап турат. IP Russia awards (IPRA)[22] сыйлыгын карап көргөндө, ал да интеллектуалдык менчик тармагын камтый турганына карабастан, негизги көңүл ИМОнун колдонулушунун натыйжаларына же алардын мазмунуна эмес, түздөн-түз интеллектуалдык менчик адистеринин ишине бурулганын белгилөө маанилүү. Бул сыйлык IP тармагын популяризациялоого багытталган.

«Ийгиликтүү патент» сынагын жана интеллектуалдык менчик менен ойлоп табуучулукка арналган дагы 10 сынакты талдап чыгуу менен төмөнкү тыянактарды чыгарууга болот. Ушул сыяктуу башка сынактар көбүнчө ойлоп табуучулук жигердүүлүгүн жогорулатууга жана идеяларды жайылтууга багытталган. Ошол эле учурда «Ийгиликтүү патент» экономикада технологиялар менен инновациялардын колдонулушунун реалдуу натыйжаларын аныктоого басым жасайт. Көптөгөн сынактар жаңы технологияларды жаратууга көмөктөшүү үчүн түзүлгөн, ал эми «Ийгиликтүү патент» болсо буга чейин ийгиликтүү колдонулуп жаткан чечимдерди шыктандырууга жана жайылтууга багытталган (3-таблица).

Ошентип, ойлоп табуучулукка арналган сынактардын пайда болушу мындай иш-чараларга болгон суроо-талап бар экенин көрсөтүп турат, ошондой эле инновациялык ишмердүүлүктү илгерилетүү жана шыктандыруу жагынан алардын натыйжалуулугун далилдеп турат Ойлоп табуучулук чөйрөсүндөгү сынактарды талдоонун аркасында «Ийгиликтүү патент» сынагын өнүктүрүүнүн мүмкүн болгон багыттарына көңүл бурууга, ошондой эле сынактын катышуучулары жана өнөктөштөр менен өз ара аракеттенүүнүн сапатын жогорулатууга шарт түзүлдү.

Башка сынактардан айырмаланып, «Ийгиликтүү патент» уникалдуу концепцияга жана катышуучулардын жогорку сапатына ээ. Ошону менен бирге сынак тармактар

[15] Положение о Всероссийском конкурсе юных изобретателей и рационализаторов. Москва: ФГБОУ ВО «МГТУ «СТАНКИН», 2023. 8 с. URL: https://stankin.ru/uploads/files/file_6406e53a85f33.pdf (кайрылуу датасы: 23.07.2025).

[16] Положение о конкурсе патентов в индустрии рыбного хозяйства // АО «Россельхозбанк». 2023. 11 с. URL: https://rospatent.gov.ru/.../polozhenie-o-konkurse-patentov... (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[17] Весенний конкурс патентов // Биофакультет Пермского государственного национального исследовательского университета: сайт. Пермь, 2024. URL: https://bi.pstu.ru/news/vesennyj-konkurs-patentov (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[18] Положение о региональном конкурсе «От идеи до патента» // ФГБОУ ВО «ВГТУ»: сайт. 2022. 13 с. URL: https://clck.ru/3NqRN2 (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[19] Конкурс «Изобретатель года» // Международный фестиваль изобретателей VOIR: сайт. URL: https://voirfest.ru/contest (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[20] Положение о конкурсе корпоративных проектов улучшений «Трансформация» // Неделя инноваций и производительности IN'HUB 2023: сайт. 2023. 6 с. URL: https://inhub-week.ru/downloads/polozhenie-o- konkurse-transformatsiya.pdf (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[21] Конкурс «Знай наших» // Национальная ассоциация трансфера технологий: сайт. URL: https://xn—80aatgdwc0eza.xn—80aq0a.xn – p1ai (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

[22] Премия IP Russia Awards: офиц. сайт. URL: https://ip-awards.ru/ (кайрылуу датасы: 24.07.2025).

3-таблица.
Россиядагы интеллектуалдык менчик тармагындагы сынактардын салыштырма талдоосу (авторлор тарабынан түзүлдү)

Table 3.
Comparative analysis of intellectual property contests in Russia (compiled by the authors)

№	Сынак	Аудиториянын камтылышы	Катышуучулар	Экономикалык тармактардын камтылышы	Катышуучулардын дем-шыгы	Тандоо үчүн талаптар			
						Коммерциялаштыру	Ойлоп табуучулук иш-аракеттери	Идеялардын аныктоо	«IP» түшүнүгүн популяризациялоо
1.	«Ийгиликтүү патент»	Бүткүл Россия боюнча	Ири бизнес, ИИИ жана ЖОЖдор, Чакан, орто бизнес, ЖИ жана ар түрдүү тармактарда өз алдынча иштегендер	Тармак аралык	Материалдык эмес, жетишкендиктер үчүн сый-урмат	+	+	+	+
Максаттуу аудиториясы чектелген сынактар									
2.	«Мектеп патенти — келечекке кадам»	Эл аралык	Мектеп окуучулары	Тармак аралык	Материалдык эмес, идеяны колдоо	–	+	+	+
3.	«Жаштар патенти»	Бүткүл Россия боюнча	ЖОЖдордун студенттери	Тармак аралык	Материалдык эмес, идеяны колдоо	–	+	+	+
4.	Бүткүл россиялык жаш ойлоп табуучулар жана рационализаторлор сынагы	Бүткүл Россия боюнча	Мектеп жана орто кесиптик окуу жайларынын окуучулары	Тармак аралык	Материалдык эмес, талантгарды алдыга жылдыруу	–	+	+	–
Тармактык мелдештер									
5.	Балык чарба тармагындагы патенттик атаандаштык	Эл аралык	Жеке адамдар, юридикалык жактар жана ЖИ	Балык чарбасы үчүн технологиялар жана кызматтар	Материалдык, инвесторлорду тартуу жана долбоорду ишке ашырууга көмөктөшүү	–	+	+	–
Ички аудиториясын шыктандырууга багытталган билим берүү уюмдары үчүн сынактар									
6.	Жазгы патенттик сынак	Жергиликтүү	Пермь политехникалык университетинин кызматкерлери жана студенттери	Тармак аралык	Материалдык, эмгек акы, дем берген төлөмдөр жана каттоого жардам	–	+	+	+
7.	«Идеядан патентке чейин»	Региондук	ЖОЖдордун жана орто кесиптик окуу жайларынын окуучулары, 35 жашка чейинкилер	Тармак аралык	Материалдык эмес, жетишкендиктери үчүн сый-урмат	–	+	+	+
Ойлоп табуучулар үчүн уюштурулган, иштеп чыгуулардын маңызына жана инвесторлор менен өнөктөштөрдү табуу мүмкүнчүлүктөрүнө багытталган сынактар									
8.	«Жылдын ойлоп табуучусу»	Бүткүл Россия боюнча	6 жаштан баштап РФнын жарандары	Тармак аралык	Материалдык эмес, өнүгүүнү илгерилетүү	–	+	+	+

3-таблицанын уландысы
Continuation of table 3

№	Сынак	Аудиториянын камтылышы	Катышуучулар	Экономикалык тармактардын камтылышы	Катышуучуларды н дем-шыгы	Тандоо үчүн талаптар			
						Коммерциялаштыруу	Ойлоп табуучулук иш-аракеттери	Идеяларды аныктоо	«IP» түшүнүгүн популяризациялоо
9.	Ойлоп табуулар жана технологиялар боюнча IN'HUB сынагы	Бүткүл Россия боюнча	Каттоо акысын төлөгөн компаниялар, өнөктөш университеттер дин студенттери	Тармак аралык	Материалдык эмес, коомчулукта алга илгерилөө	–	+	+	–
Башка интеллектуалдык менчик объектилерин илгерилетүүгө багытталган сынактар									
10.	«Знай наших»	Бүткүл Россия боюнча	Чакан жана орто бизнестин өкүлдөрү, бизнес локализациясы кеминде 30% түзөт	Тармак аралык	Материалдык эмес, окутуу жана брендди алдыга жылдыруу	–	–	+	+
11.	IP Russia awards	Бүткүл Россия боюнча	Уюмдардагы ар кандай кызматкерлер	ИМ адистери үчүн	Материалдык эмес, жетишкендиктери үчүн сый-урмат	+	–	–	+

аралык мүнөзүн сактап, кеңири максаттуу аудиторияга багытталган. Ошол эле учурда ага катышуу реалдуу коммерциялаштыруу талаптары менен катуу чектелет. Жогоруда сүрөттөлгөн сынактар илимий чөйрөдөгү инновациялык жигердүүлүктүн жана чыгармачыл демилгенин көрсөткүчү болуп кызмат кыла алат. Бирок «Ийгиликтүү патент» сынагы гана өлкөнүн технологиялык лидерлигин өнүктүрүүгө ага чейин эле чындап салым кошуп жаткан ойлоп табууларды аныктоого мүмкүнчүлүк берет. Алар тиешелүү тармактарда абдан натыйжалуу жана суроо-талапка ээ.

Корутунду

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жүрүшүндө «Ийгиликтүү патент» сынагынын улуттук деңгээлдеги технологиялык лидерлерди аныктоо жагынан маанилүү курал болуп саналары аныкталды.

Патенттик жигердүүлүктүн бөлүштүрүлүшү жана ар кандай категориядагы уюмдардын катышуусу сынактын кеңири жана тармактар аралык аудиторияны камтый турганын көрсөттү. Аталган аудиторияга ири бизнес өкүлдөрү, илимий-изилдөө институттары жана университеттер кирет. Мындан тышкары, чакан жана орто ишканалар, өз алдынча иштеген ойлоп табуучулар да катышат.

Изилдөөдөн катышуучулардын регионалдык бөлүштүрүлүшүнүн динамикасы да анык болду. Бул салттуу инновациялык борборлордон атаандаштыкка бирдей катышкан аймактарга басымдын акырындык менен жылып бараткан көрсөтүп турат.

Атайын жүргүзүлгөн талдоо ишинен улам «Ийгиликтүү патент» сынагына катышуучулардын кантип жана эмне үчүн тартыларын даана көрүнгөн. Биринчи кезекте катышуунун негизги түрткүсү — материалдык эмес түрткү. Ал коомдо таанылууга, кесиптик чөйрөдө өз ордун бекемдөөгө жана өзүн-өзү алга илгерилетүүгө болгон муктаждык менен байланыштуу. Мына ушул нерсе сынактын натыйжалуу болушуна жана катышуучулар үчүн жагымдуу кылууга негизинен шарт түзөт.

«Ийгиликтүү патент» сынагын ушул сыяктуу бир катар демилгелер менен салыштырмалуу талдоонун аркасында анын өзгөчө мүнөздөмөлөрүн аныктоого мүмкүнчүлүк болду. Аларга иштеп чыгуулардын реалдуу түрдө коммерциялаштырууга жасалган өзгөчө басым жана тастыкталган инновациялык чечимдерге багытталуу кирет. Дал ушул өзгөчөлүктөр сынакты максаттуу аудиториясы чакан болгон же негизинен дем-шык берерлик мүнөздө уюштурулган иш-чаралардан айырмалап турат.

Изилдөөнүн жүрүшүндө «Ийгиликтүү патент» сынагын өнүктүрүүнүн ыктымалдуу багыттары аныкталды: аймактык камтууну кеңейтүү жана болочок катышуучуларды маалымдоо системасын өркүндөтүү.

Алынган материал замандын орус инновациялык чөйрөсүндө технологиялык лидерлерди аныктоо системасынын түзүлүшүн жана өзгөчөлүктөрүн тереңирээк түшүнүүгө өбөлгө түзөт.

Ошол эле учурда сынактын катышуучуларынан гана алынган маалыматтарды пайдалануу менен байланышкан иштин чектөөлөрү көрсөтүлгөн. Муну менен катар, иштеп чыгуулардын коммерциялаштыруу мындан кыйла кеңири чөйрөдө жүргүзүлөрү да айдан ачык. Изилдөөнүн алкагынан конкурска катышкан жаш окумуштуулардын инновацияларды өнүктүрүүгө кошкон салымына байланышкан маселелер көңүлдүн сыртында калган. Ошондой эле технологиялык лидерлик максаттарына жетүүгө регионалдык мамлекеттик органдардын кызыкчылык деңгээли каралган эмес. Мындан тышкары, регионалдык мамлекеттик органдар тарабынан «Ийгиликтүү патент» конкурсуна катышууга шыктандырылган уюмдардын өкүлдөрүнүн катышуусу боюнча талдоо жүргүзүлгөн эмес.

Алынган жыйынтыктарга таянып, конкурска катышуу анын катышуучуларынын инновациялык жигердүүлүгүнө тийгизген таасирин мындан ары тереңирээк изилдөө сунушталат.

Изилдөө интеллектуалдык менчикти башкаруу боюнча адистерге, мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнө жана улуттук инновациялык чечимдерди өнүктүрүүгө кызыкдар болгон жактарга багытталган. Изилдөөнүн жыйынтыктары инновацияларды жана технологиялык лидерлерди колдоо боюнча чечимдерди кабыл алууда колдонулушу мүмкүн.

Изилдөөнүн практикалык мааниси конкурска катышуучуларды баалоо критерийлерин өркүндөтүү жана өлкөдө инновацияларды коммерциялаштырууну алдыга илгерилетүү механизмдери боюнча сунуштарды иштеп чыгууда көрүнөт.

Адабияттардын тизмеси

1. Hosnaidah, H., Anshori, M. and Andriani, N. (2023) "Integration of Innovative Concepts in Improving Organizational Competitiveness: Systematic Literature Review", Economic and Business Horizon, 2 (3). Available at: https://journal.lifescifi.com/index.php/ebh/article/view/191 (Accessed: 21 July 2025).
2. Kostis, P. C. (2021) "Culture, innovation, and economic development", Journal of Innovation and Entrepreneurship, 10, 22. DOI: https://doi.org/10.1186/s13731–021–00163–7. Available at: https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-021-00163-7 (Accessed: 21 July 2025).
3. Елецких, Г. Г. Технологические инновации как фактор повышения конкурентоспособности фирмы и основа развития современного предпринимательства в России / Г. Г. Елецких // Вопросы инновационной экономики. – 2012. – Т. 2, № 1. – С. 3–10.
4. Шевченко, С. С. Ключевые факторы повышения конкурентоспособности компании в условиях кризиса / С. С. Шевченко // Журнал экономических исследований. – 2016. – Т. 2, № 12. – С. 8.
5. Еремина, В. С. Анализ конкурентоспособности международной организации / В. С. Еремина, О. В. Жикина // Вестник науки. – 2024. – № 10 (79). – С. 144–161.
6. Клименко, Т. Модели управленческих компетенций в реализации стратегии повышения конкурентоспособности промышленности на принципах бережливой логистики / Т. Клименко // Логистика. – 2010. – № 2 (51). – С. 37–40.
7. Баранов, А. М. Методологические аспекты оценки влияния показателей развития научно-исследовательского сектора на патентную активность в Республике Беларусь / А. М. Баранов // Экономика, моделирование, прогнозирование. – 2024. – № 18. – С. 97–105.
8. Ильина, И. Е. Патентная активность региона как драйвер развития экономики России / И. Е. Ильина, Н. И. Золотых, И. В. Биткина // Управление наукой и наукометрия. – 2022. – Т. 17, № 1. – С. 10-36. – DOI: 10.33873/2686–6706.2022.17–1.10–36.
9. Нагаока, С. Статистика патентов как индикатор инноваций / С. Нагаока, К. Мотохаси, А. Гото // Справочник по экономике инноваций / под ред. Б. Х. Холла, Н. Розенберга. – Амстердам: Elsevier, 2010. – Т. 2. – С. 1083-1127. – DOI: 10.1016/S0169–7218 (10) 02009-5.
10. Svensson, R. (2022) "Patent value indicators and technological innovation", Empirical Economics 62, 1715–1742. DOI: https://doi.org/10.1007/s00181-021–02082-8. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s00181–021–02082-8 (Accessed: 21 July 2025).
11. Неретин, О. П. Интеллектуальный суверенитет экономики России / О. П. Неретин. – Москва: ФИПС, 2022. – 166 с. – ISBN 978–5–6042896–9–3.
12. Технологический потенциал России: далеко ли до лидерства? / Е. Стрельцова, А. Нестеренко; Институт статистических исследований и экономики знаний НИУ ВШЭ. – Москва, 2021. – URL: https://issek.hse.ru/mirror/pubs/share/476921327.pdf (кайрылуу датасы: 17.07.2025).
13. Андрейчикова, О. Н. Патентная активность и экономическое лидерство / О. Н. Андрейчикова, А. Н. Козырев // Cloud of Science. – 2016. – № 2. – С. 263 - 289.
14. Клавдиенко, В. Государственная поддержка исследований и инноваций в предпринимательском секторе: зарубежный опыт / В. Клавдиенко // Общество и экономика. – 2022. – № 9. – С. 38-48. – DOI: 10.31857/S020736760021860–5.
15. Аналитические исследования сферы интеллектуальной собственности — 2023: коэффициент изобретательской активности в субъектах Российской Федерации / А. В. Александрова, А. В. Суконкин, А. Д. Власов и др.; Федеральный институт промышленной собственности (ФИПС). – Москва, 2024. – 60 с.

Авторлор тууралуу маалымат

Елена Геннадиевна Царёва, улук илимий кызматкер — ФБУ « Федералдык өнөр жай менчиги институту» мекемесинин Илимий ишмердүүлүктү уюштуруу борборунун башчысынын орун басары (Москва, Бережковская жээк жолу, 30-үй, 1-корп.); ORCID: https://orcid.org/0009-0000-4756-2690, SPIN: 9774-6494; elena.tsareva@rupto.ru

Азиза Пулатовна Туйгун, ФМБМ «Федералдык өнөр жай менчиги институту» мекемесинин Публикациялык ишмердүүлүктү уюштуруу секторунун аналитиги (Москва, Бережковская жээк жолу, 30-үй, 1-корп.); ORCID: https://orcid.org/0009-0009-8477-6191, SPIN: 9639-5965; aziza.tuygun@rupto.ru

References

1. Hosnaidah, H., Anshori, M. and Andriani, N. (2023), "Integration of Innovative Concepts in Improving Organizational Competitiveness: Systematic Literature Review", *Economic and Business Horizon*, 2 (3). Available at: https://journal.lifescifi.com/index.php/ebh/article/view/191 (Accessed: 21 July 2025).
2. Kostis, P. C. (2021), "Culture, innovation, and economic development", *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 10, 22. DOI: . Available at: (Accessed: 21 July 2025).
3. Eletskikh, G. G. (2012), "Technological innovations as a factor in increasing the firm's competitiveness and the basis for the development of modern entrepreneurship in Russia", *Russian journal of innovation economics*, vol. 2, no. 1, pp. 3-10.
4. Shevchenko, S. S. (2016), "Key factors of increasing the company's competitiveness in a crisis", *Journal of economic studies*, vol. 2, no. 12, p. 8.

5. Eremina, V. S. and Zhikina, O. V. (2024) “Analysis of the international organization’s competitiveness”, *Vestnik nauki*, no. 10 (79), pp. 144-161.
6. Klimenko, T. (2010), “Models of managerial competencies in the implementation of the strategy for improving the competitiveness of industry based on the principles of lean logistics”, *Logistics*, no. 2 (51), pp. 37–40.
7. Baranov, A. M. (2024), “Methodological aspects of assessing the impact of R&D sector development indicators on patent activity in the Republic of Belarus”, *Ekonomika, modelirovanie, prognozirovanie*, no. 18, pp. 97-105.
8. Ilina, I. E., Zolotykh, N. I. and Bitkina, I. V. (2022), “Patent Activity of the Region as a Driver of Development of the Russian Economy”, *Science Governance and Scientometrics*, vol. 17, no. 1, pp. 10-36. DOI: 10.33873/2686-6706.2022.17–1.10-36.
9. Nagaoka, S., Motohashi, K. and Goto, A. (2010), Patent statistics as an innovation indicator Handbook of the Economics of Innovation, in Hall B. H. and Rosenberg N (ed.). vol. 2. Amsterdam: Elsevier, pp. 1083–1127, DOI: 10.1016/S0169–7218 (10) 02009–5.
10. Svensson, R. (2022) “Patent value indicators and technological innovation”, *Empirical Economics*, 62, 1715–1742. DOI: https://doi.org/10.1007/s00181–021–02082-8. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s00181–021–02082–8 (Accessed: 21 July 2025).
11. Neretin, O. P. (2022), Intellektual’nyj suverenitet ekonomiki Rossii [Intellectual sovereignty of the Russian economy], FIPS, Moscow, Russia.
12. Strel’tsova, E. and Nesterenko A. (2021), “Technological potential of Russia: how far to leadership?”, Institute for Statistical Studies and Economics of Knowledge, HSE University. Moscow, Russia. Available at: https://issek.hse.ru/mirror/pubs/share/476921327.pdf (Accessed: 17 July 2025).
13. Andreichikova, O. N. and Kozyrev, A. N. (2016), “Patent activity and economic leadership”, *Cloud of Science*, no. 2, pp. 263-289.
14. Klavdienko, V. (2022), “State support for research and innovation in the business sector: foreign experience”, *Society and Economics*, no. 9, pp. 38-48. DOI: 10.31857/S020736760021860-5.
15. Aleksandrova, A. V., Sukonkin, A. V., Vlasov, A. D. et al. (2024), Analytical studies of the intellectual property sphere 2023: the coefficient of inventive activity in the subjects of the Russian Federation, Federal Institute of Industrial Property (FIPS), Moscow, Russia.

Information about the authors

Elena G. Tsareva, Senior Researcher - Deputy Head of the Center for Organization of Scientific Activity, Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); ORCID: https://orcid.org/0009-0000-4756-2690, SPIN: 9774-6494; elena.tsareva@rupto.ru

Aziza P. Tuygun, Analyst of Publication Activities Sector, Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); ORCID: https://orcid.org/0009-0009-8477-6191, SPIN: 9639-5965; aziza.tuygun@rupto.ru

Авторлор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдиришет.
The authors declare no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 01.08.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 22.08.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 26.08.2025

Илимий-агартуу борбору ФӨМИдеги ОКУТУУ:

АДИСТЕРДЕН АКТУАЛДУУ МААЛЫМАТ

ФӨМИнин КҮН САНАП ӨНҮГҮП ЖАТКАН БӨЛҮМҮ — ИЛИМИЙ-АГАРТУУ БОРБОРУ (ИАБ) — ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МЕНЧИК ТАРМАГЫНДА АДИСТИКТИ ЖОГОРУЛАТУУ ЖАНА КЕСИПТИК КАЙРА ДАЯРДОО ПРОГРАММАЛАРЫ БОЮНЧА БҮТҮРҮҮЧҮЛӨРДҮН САНЫ БОЮНЧА РОССИЯДА БИРИНЧИ ОРУНГА ЧЫКТЫ. БУЛ — ТӨМӨНКҮ СЕБЕПТЕРДИН НАТЫЙЖАСЫ:

- окутуунун тематикасын актуалдуу тандоонун натыйжасы.
- тармактын алдыңкы адистерин — практиктерди окутууга тартуунун,
- Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн тапшырмасы боюнча өткөрүлгөн ири билим берүү долбоорлоруна катышуунун.

КЕСИПТИК АДИСТИКТИ ЖОГОРУЛАТУУ ЖАНА КАЙРА ДАЯРДОО БОЮНЧА КЕҢИРИ ПРОГРАММАЛАРГА, АЛ ЭМИ 2023-ЖЫЛДАН ТАРТА — «ИННОВАТИКА» МАГИСТРАТУРА ПРОГРАММАСЫНА КАТЫШУУГА ЧАКЫРАБЫЗ.

Программалардын биринчи блогу арыз берүүчү менен патенттик мекеменин өз ара аракетине багытталган:

- Интеллектуалдык менчик объекттерине (ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, өнөр жай үлгүлөрү, товардык белгилер) арызды тармактык багыттар боюнча тариздөө жана экспертизадан өткөрүү. Курсту аяктагандан кийин угармандар интеллектуалдык менчик объекттерин каттоо үчүн Роспатентке өз алдынча арыз бере алышат.
- Интеллектуалдык менчик объекттерине арызды тариздөө жана экспертизадан өткөрүү. Патенттик мамилелердин укуктук жөнгө салынуусу.
- Патенттик укук.
- Патенттик издөө.
- Жеке идентификация каражаттары: товардык белгилер, товарлардын келип чыккан жерлеринин аталыштары жана географиялык көрсөткүчтөр жана башкалар.

Программалардын экинчи блогу патенттик изилдөөлөр, патенттик аналитика, алынган интеллектуалдык ишмердүүлүк жыйынтыктарын коргоо жана коммерциялаштыруу маселелерине арналган:

- Патенттик аналитика.
- Патенттик изилдөөлөрдүн методологиялык негиздери.
- Россия Федерациясынын аймактарында интеллектуалдык ишмердүүлүк жыйынтыктарына жана жеке идентификация каражаттарына укуктарды башкаруу боюнча сунуштар.
- ИИНге (интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына) укуктарды башкаруу боюнча сунуштар жана башка.

ЭСКЕРТЕБИЗ!

План боюнча бекитилген жана ишке ашырылып жаткан программалардан тышкары, биз сиздин тапшырмаңыз боюнча тармактык жана региондук өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен кыска мөөнөттө жана жогорку сапатта атайын программаларды иштеп чыгып, ишке ашырууга даярбыз.

КЕСИПТИК КАЙРА ДАЯРДОО: «ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫН УКУКТУК КОРГОО ЖАНА АЛАРГА КАРАТА УКУКТАРДЫ БАШКАРУУ» ПРОГРАММАСЫ ТӨМӨНКҮ МОДУЛДАРДАН ТУРАТ:

- Интеллектуалдык менчик объекттерине тармактык багыттар боюнча арызды тариздөө.
- Патенттик укук.
- Патенттик издөө.
- ИИНге укуктарды башкаруу боюнча сунуштар.
- Патенттик изилдөөлөрдүн методологиялык негиздери.
- Жеке идентификация каражаттары: товардык белгилер, товарлардын келип чыккан жерлеринин аталыштары жана географиялык көрсөткүчтөр.

Сырттан жана күндүз окутууну айкалыштырган программанын узактыгы — 330 академиялык саат (2 сессия — ар бири 2 жума жана жыйынтыктоочу аттестация).

ЖОГОРКУ БИЛИМ

Магистратура программасы — 27.04.05 «Инноватика».

Программаны практикалык тажрыйбасы чоң, иштин көзүн мыкты билген профессордук-окутуучулар курамы, болочоктогу иш берүүчүлөр, мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлигинин жетекчилери, бизнес-коомчулуктун өкүлдөрү ишке ашырат.

Программа мамлекеттик аккредитациядан өткөн.

Окутуу формасы — сырттан (аралыктан окутуу технологияларын колдонуу менен), вебинарлар өткөрүлөт жана консультация алуу мүмкүнчүлүгү бар.

Окутуунун узактыгы — эки жыл беш ай.

ИАБ ФӨМИде ОКУТУУ БОЮНЧА СУРООЛОР ҮЧҮН БАЙЛАНЫШ ТЕЛЕФОНУ (МААЛЫМАТ, ПРОГРАММАЛАРГА КАТТАЛУУ):
+7 (995) 920 0595

КӨП КАНАЛДУУ НОМЕР: **+7 (499) 243 7391**
КОШУМЧА НОМЕРЛЕР: 4292, 2123, 2103, 2102, 4021
МАГИСТРАТУРА БӨЛҮМҮ: 2170

АРЫЗДАР ҮЧҮН ЭЛЕКТРОНДУК ПОЧТА: FIPS_OBR@RUPTO.RU

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК МҮЛК ТАРМАГЫНДА ИШТИН КӨЗҮН БИЛГЕН АДИС БОЛУУГА ЧАКЫРАБЫЗ! СИЗДИ КҮТӨБҮЗ!

ПРОГРАММАЛАРДЫН ӨТКӨРҮЛҮҮ МӨӨНӨТҮ ЖАНА ОКУТУУНУН БААСЫ ТУУРАЛУУ МААЛЫМАТТЫ QR-КОД АРКЫЛУУ АЛУУГА БОЛОТ.

Илимий макала Original article

УДК: 330.34;338.12
EDN: https://elibrary.ru/ijijki

Россия Федерациясындагы патенттик жигердүүлүктүн термелүүлөрү: өткөнгө сереп жана бүгүнкү абал

Дмитрий Георгиевич Дудко
Федералдык өнөр жай менчик институту
dmitrii.dudko@rupto.ru

Аннотация: тандалган теманын актуалдуулугу Роспатенттин өлкөдөгү интеллектуалдык менчик рыногун калыптандыруудагы негизги ролу жана Россия экономикасынын институционалдык түзүмүндөгү маанилүүлүгү менен шартталган. Бул өзгөчө президент В. В. Путин койгон технологиялык эгемендүүлүктү камсыз кылуу жана технологиялык лидерликке жетишүү боюнча милдеттердин алкагында өзгөчө мааниге ээ. Бул изилдөөнүн максаты — өлкөнүн патенттик жигердүүлүгүн негизги көрсөткүчтөрүн тарыхый көз караш менен карап чыгуу жана аларды азыркы тенденциялар менен өз ара байланыштырып талдоо. Анын маалыматтык базасын СССРдин Мамлекеттик ойлоп табуулар комитетинин Патенттик маалымат боюнча Бүткүл союздук илимий-изилдөө институтунун, Роспатенттин жылдык отчеттору, ФӨМИ жана Росстаттын маалымат базалары түздү. Изилдөөнүн негизги гипотезасы Россиядагы патенттик жигердүүлүктүн өзгөрүүлөрү ички контурдун — өлкө ичиндеги макроэкономикалык абалдын — тренддерин чагылдыргандыгында турат; ал тренддер, өз кезегинде, тышкы контурдун — Россия Федерациясынын айланасындагы геосаясий жана тышкы экономикалык окуялардын — таасирине дуушар болгон. Гипотезаны текшерүү үчүн экономикалык-статистикалык талдоо ыкмалары жана графикалык моделдештирүү колдонулду. Макалада совет доорунан кийинки мезгилде (1992–2024-жж.) Россиядагы патенттик жигердүүлүктүн көрсөткүчтөрүнө жүргүзүлгөн талдоонун жыйынтыктары, ошондой эле кеч советтик мезгил менен кийинки жылдардагы көрсөткүчтөрдүн орточо жылдык өсүү темптеринин салыштырма талдоосу берилген. Патенттик укуктун объекттерине — ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө — берилген өтүнмөлөрдүн динамикасы, ошондой эле аталган объекттер боюнча патенттердин берилүү динамикасы изилденди. Патенттик жигердүүлүктүн салыштырмалуу көрсөткүчтөрү: ойлоп табуучулук жигердүүлүгүнүн, өзүн-өзү камсыз кылуунун жана технологиялык көз карандылыктын коэффициенттери эсептелди. Патенттик жигердүүлүк өлкөнүн инновациялык өнүгүүсүнүн учурдагы абалын чагылдырат. Изилдөө каралган мезгилдин ар кандай баскычтарында анын динамикасы макроэкономикалык абал жана тышкы факторлор менен тыгыз байланышта болгонун тастыктайт. Россияга карата киргизилген олуттуу санкциялык чектөөлөрдөн жана чет элдик экономикалык катышуучулардын бир бөлүгү рыноктон чыгып кеткенден кийин патенттөөнүн төмөндөшү байкалганы аныкталды. Ошол эле учурда акыркы жылдары бул төмөндөө россиялык ойлоп табуучулардын жигердүүлүгүнүн өсүшү эсебинен олуттуу деңгээлде орду толтурулуп, россиялык өтүнмөлөрдүн санынын туруктуу өсүшү менен коштолууда.

Негизги сөздөр: технологиялык көз карандысыздыкка жетишүү, патенттик жигердүүлүктүн көрсөткүчтөрү, патенттик укук объектилери, берилген арыздардын динамикасы, берилген патенттердин саны, көрсөткүчтөрдүн орточо жылдык өсүү темптери, берилген патенттер менен арыздардын канааттандырылышы (камтылышы) даражасы, ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчү, өзүн-өзү камсыздоо коэффициенти, технологиялык көз карандылык коэффициенти.

Шилтеме кылуу үчүн: Дудко Д. Г. Россия Федерациясындагы патенттик жигердүүлүктүн термелүүлөрү: өткөнгө сереп жана бүгүнкү абал // ФӨМИ жарчысы. 2025. Т. 4, № 3 (13). С. 246-261.

© Дудко Д. Г., 2025

Patent activity fluctuations in the Russian Federation from the retrospective and the current state

Dmitry G. Dudko
Federal Institute of Industrial Property
dmitrii.dudko@rupto.ru

Abstract: the chosen topic owes its relevance to the chief role of Rospatent as a state institution in shaping the IP market with regard to tasks set by the Russian President Vladimir Putin to ensure technological sovereignty and gain technological edge. The purpose of this research was to examine main indicators of the country's patent activity (PA) in retrospect and at present. The information was derived from the VNIIPI of the USSR State Committee for Inventions, Rospatent annual reports, FIPS and Rosstat databases. The hypothesis is that PA-fluctuations in Russia reflected trends of the inner circuit state macroeconomics, which in turn were affected by the outer circuit geopolitics and the global economy. To assess the hypothesis methods of economic & statistical analysis as well as graphical modeling were applied. The article presents the results of PA analysis of the post-Soviet time (1992-2024), and the comparative analysis of average annual growth rates in late Soviet and post-Soviet periods. It deals with the dynamics of filing applications for inventions, utility models, industrial designs and that of granting patents for the above objects. It also covers relative PA-indicators: coefficient of inventive activity, self-sufficiency ratio and technological dependence ratio. As a key indicator, PA was closely linked to the Russian economy and external factors. The research revealed that despite numerous sanctions coupled with the escape of Western companies from the Russian market the initial decline in patenting was subsequently almost offset by the activity of domestic inventors and the growth of filing by Russian applicants.
Keywords: achievement of technological sovereignty, indicators of patent activity, objects of patent law, dynamics of filed applications, number of issued patents, average annual growth rates of indicators, degree of satisfaction (coverage rate) of filed applications with issued patents, coefficient of inventive activity, ratio of self-sufficiency, ratio of technological dependence.
For citation: Dudko D. G. Patent activity fluctuations in the Russian Federation from the: retrospective and current state // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 246-261 (In Russ.).

Киришүү

Россиянын Президенти В. В. Путиндин стратегиялык көз карашына ылайык, өлкө үчүн артыкчылыктуу багыттардын катарына жакынкы мезгилде технологиялык эгемендүүлүктү камсыз кылуу, ал эми узак мөөнөттүү перспективада — технологиялык лидерликке жетишүү кирет.

А. Р. Белоусов 2024-жылдын февраль айында, ал Россия Федерациясынын Премьер-министринин биринчи орун басары болуп турган учурда, Роспатенттин коллегиясынын жыйынында билдиргендей, технологиялык эгемендүүлүккө жетишүү Россия Өкмөтүнүн ишмердүүлүгүндөгү артыкчылыктуу багыттардын бири болуп саналат. Бул багытты ишке ашырууда интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызматка (мындан ары — Роспатент) негизги роль ыйгарылат.

Муну менен катар Роспатент интеллектуалдык менчикти коргоо менен гана чектелбейт. Ал ошондой эле илимий, технологиялык жана ишкердик долбоорлорду ишке ашырууга өбөлгө түзөт, инновациялардын жашоо циклинин бардык баскычтарында тоскоолдуктарды системалуу түрдө жоюп турат жана, өзгөчө маанилүүсү, интеллектуалдык менчик рыногун калыптандырып, интеллектуалдык укуктарды ликвиддүү экономикалык активге айлантат[1].

Россиядагы патенттик жигердүүлүк патенттик статистиканын негизинде бир катар ата мекендик авторлор тарабынан изилденген.

Тактап айтканда, Е. С. Карпов XXI кылымдын биринчи он жылдыгындагы Россиядагы патенттик жигердүүлүккө статистикалык талдоо жүргүзгөн [1]. С. А. Ильина патенттик статистиканын маалыматтарын колдонуу менен өлкөнүн илимий-технологиялык потенциалынын абалын баалаган [2]. С. А. Некрасов менен В. Н. Мироновдун изилдөөсү жыл сайын берилүүчү патенттик өтүнмөлөрдүн санынын өзгөрүшүн өлкөлөрдүн экономикалык өнүгүүсүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн изилдөөнүн ыкмасы катары талдоого арналган [3]. А. В. Александрова, М. Ю. Аникеева жана Ю. Д. Александров тарабынан чарба жүргүзүүчү субъекттердин кесилишинде патенттөөнүн актуалдуу тренддери талданган [4], ал эми В. В. Нарбут тарабынан санкциялык чектөөлөр шартында жана жаңы технологиялык модель калыптанып жаткан шарттарда Россиядагы ойлоп табуучулук жигердүүлүк изилденген [5].

Бул макаланын максаты — Россиядагы патенттик жигердүүлүктүн көрсөткүчтөрүнүн жүрүм-турумун тарыхый өнүгүүсү боюнча жана совет доорунан кийинки мезгилде калыптанган заманбап тенденциялар менен байланышта изилдөө.

[1] Годовой отчет Роспатента за 2023 год // Роспатент: офиц. сайт. URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/otchet-2023-ru.pdf (кайрылуу датасы: 26.06.2025).

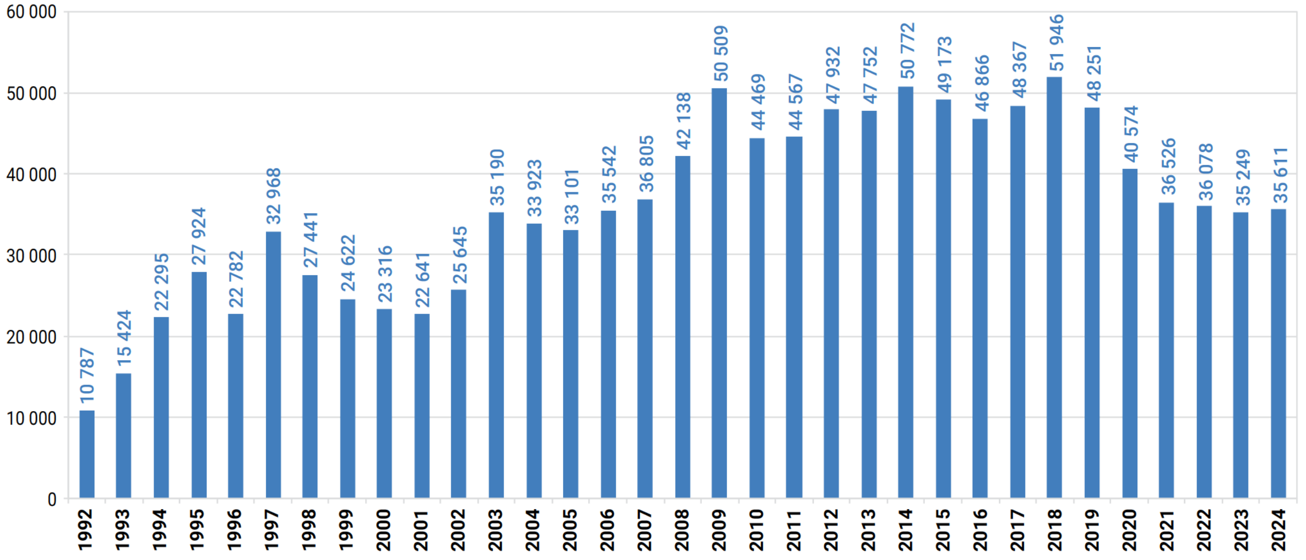

1-диаграмма.
1992–2024-жж. аралыгында Россия Федерациясында ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө берилген патенттердин динамикасы. Диаграмма автор тарабынан түзүлгөн

Chart 1.
Dynamics of patents issued in the Russian Federation for inventions, utility models and industrial designs for 1992-2024. The chart was drawn by the author

Интеллектуалдык менчик тармагындагы мамлекеттик чаралардын натыйжалуулугу патенттик жигердүүлүктүн динамикасы аркылуу бааланат деп эсептелет[2]. Патенттик жигердүүлүк өлкөнүн инновациялык өнүгүүсүнүн учурдагы деңгээлин көрсөтөт. Ал улуттук инновациялык система (НИС) илимий изилдөөлөрдүн жана иштеп чыгуулардын жыйынтыктарын канчалык деңгээлде натыйжалуу түзүп, коргоп жана пайдаланып жатканын чагылдырат.

Патенттик укук — жарандык укуктун тармактарынын бири болуп саналат. Ал патент менен корголгон интеллектуалдык менчик объекттерин түзүүгө жана пайдаланууга байланышкан мамилелерди жөнгө салат.

Россия Федерациясынын Жарандык кодексинин (мындан кийин РФ ЖК) 1353-беренесине ылайык, ойлоп табууга, пайдалуу моделге же өнөр жай үлгүсүнө карата өзгөчө укук бул объекттер мамлекеттик каттоодон өткөндөн кийин гана таанылат жана корголот. Роспатент тарабынан жүргүзүлгөн мамлекеттик каттоодон кийин арыз берүүчүгө ойлоп табууга, пайдалуу моделге же өнөр жай үлгүсүнө патент берилет.

Патент — мыйзамда белгиленген тартипте өтүнмө берген адамга мамлекеттин атынан берилүүчү коргоо документи болуп саналат. Ал ошол адамдын ойлоп табууга, пайдалуу моделге же өнөр жай үлгүсүнө болгон укуктарын тастыктайт.

Россия Федерациясынын Жарандык кодексинин 1354-беренесине ылайык, патент көрсөтүлгөн интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына карата приоритетти, авторлукту жана өзгөчө укукту ырастайт.

[2] Ошол эле жерде.

Патенттик укуктун объектиси (мындан кийин ПУО) болуп ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер жана өнөр жай үлгүлөрү саналат. Бул — илимий-техникалык чөйрөдөгү интеллектуалдык ишмердүүлүктүн патент менен корголуучу жыйынтыктары болуп, РФ ЖКнин талаптарына жооп берет.

Патенттик жигердүүлүк негизги көрсөткүчү болуп

Улуттук патенттик ведомство — Роспатент тарабынан берилген ПУО боюнча патенттердин жалпы саны эсептелет.

Графиктен (1-диаграмма) совет доордон кийинки мезгилдин ичинде (1992–2024-жж.) жыл сайын берилген патенттердин саны толкун сымал өскөнү көрүнүп турат. Тактап айтканда, 1992-жылы 10 787 патент берилген. Өсүштүн жогорку чокулары 1997, 2003, 2009, 2014 жана 2018-жылдары байкалган. Каралган мезгилдин аягына карата патенттердин саны 3,3 эсеге көбөйүп, 35 611 бирдикке жеткен.

Бул көрсөткүч 2018-жылы эң жогорку мааниге жетип, 51 946 берилген патентти түзгөн жана баштапкы мааниге салыштырмалуу 4,8 эсеге өсүштү көрсөттү.

33 жыл ичиндеги берилген патенттердин санындагы орточо жылдык өсүш 3,8%ды түздү.

Каралып жаткан мезгил ичинде Россиянын патенттик ведомствосу бардыгы болуп 1 187 186 патент каттаган, ал эми ошол эле мезгилде берилген арыздардын саны 1 519 425ке жеткен. Башкача айтканда, берилген арыздардын канааттандырылыш деңгээли 78,1%ды түзгөн (беш берилген арызга төрт патент туура келет).

Бирок 2019–2023-жылдар аралыгында жыл сайын берилген патенттердин жалпы санынын төмөндөшү байкалууда, бул Россиянын НИСиндеги (улуттук инновациялык системасындагы) ойлоп табуучулук чөйрөдө пайда болгон маселелерден кабар берет. Бул

1-таблица.
Роспатенттин ишмердүүлүгүн оптималдаштыруу боюнча чаралар.

Table 1.
Measures aimed at optimizing the activities of Rospatent

Жылдар (эң чоң көрсөткүч)	Башкаруучулук (административдик) таасир.	ПУО патенттөөдөгү өсүү темпи:	
		Баштапкы (1992-жылга карата)	Тизмектүү (мурунку жылга карата)
1997	• ПУО берилген арыздарды экспертизадан өткөрүүнүн узактыгын кыскартуу боюнча уюштуруучулук, технологиялык жана экономикалык чаралар комплексин жүргүзүү	206%	45%
2003	• ПУО берилген арыздарды экспертизадан өткөрүү технологиясын жакшыртуу, административдик жол-жоболорду өркүндөтүү, автоматташтырылган тутумдарды жаңыртуу	226%	37%
2009	• Тармактык эксперттик бөлүмдөрдү кайра уюштуруу (формалдык экспертизаны өзүнчө бөлүп чыгаруу), ИИНге укуктук коргоо берүү процесстерин автоматташтыруу (PatSearch автоматташтырылган тутумун киргизүү)	368%	20%
2014	• ИИНге карата укуктарды башкаруу боюнча арыздарды кароо жана аларды каттоо процессин технологиялык жана уюштуруучулук жактан камсыздоону өркүндөтүү, ПУО электрондук формада каттоого өтүү	371%	6%
2018	• Ведомствону санариптештирүүнү ишке ашыруу, электрондук сервистерди өнүктүрүү, экспертиза жүргүзүү жол-жобосун анын мөөнөттөрүн кыскартуу максатында оптималдаштыруу	382%	7%

Роспатенттин жылдык отчетторунун негизиндеги маалыматтар боюнча автор тарабынан түзүлүп, эсептелген. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports
Compiled and calculated by the author based on data from Annual reports of Rospatent. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports

жылдардагы патенттерди каттоо боюнча терс тенденция, бир жагынан, РФ ЖКнин 1366-беренесине ылайык мамлекеттик алым алынбаган патенттөө тартиби боюнча берилген арыздардын азайышы, ошондой эле чет өлкөлүк арыз ээлери тарабынан берилген арыздардын олуттуу кыскарышы менен түшүндүрүлөт.

Ал эми 2024-жылы гана турукташуунун белгилери байкалгандай болду.

Ошол эле учурда 1997, 2003, 2009, 2014 жана 2018-жылдардагы ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө берилген коргоо документтеринин санындагы секириктер Роспатент системасында мезгил-мезгили менен жүргүзүлүп турган өз ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган чаралар менен байланыштуу (1-таблица).

1-таблицада Роспатент жетекчилиги өз ишмердүүлүгүн оптималдаштыруу үчүн кабыл алган кадамдар (башкаруучулук таасирлер), ошондой эле

алардын натыйжалары — ПУО патенттелген санынын өсүшү — көрсөтүлгөн. Мында бир колонкада 1992-жылдагы деңгээлге салыштырылып эсептелген баштапкы өсүү темптери, ал эми экинчисинде — ар бир тиешелүү мурунку жылга салыштырмалуу эсептелген тизмектүү өсүү темптери көрсөтүлгөн.

Өзгөчө кызыктуу жагы — мурунку жылга карата патент берүү темпинин эң жогорку өсүшү 1997-жылы (45%) катталган, ал эми 1992-жылдагы деңгээлге салыштырганда эң чоң өсүш 2018-жылы (382%) болгон, анда ПУО каттоонун абсолюттук көлөмү дээрлик 52 миң патентти түзгөн.

Акыркы он жылдыкта Роспатент системасында санариптештирүү, ПУО боюнча арыздарды берүү процесстерин мүмкүн болушунча жөнөкөйлөтүү, экспертиза жүргүзүүнүн мөөнөттөрүн тездетүү жана коргоо документтерин алуу жол-жоболорун жеңилдетүү максатында маалыматтык тутумдарды ишке киргизүү боюнча ар тараптуу иштер жүргүзүлүп келет.

Ведомствонун электрондук кызматтарды өнүктүрүү боюнча долбоорлору — ЕПГУ аркылуу, Роспатенттин жана Федералдык өнөр жай менчигинин институтунун (ФӨМИ) сайттары аркылуу, ошондой эле тышкы маалыматтык тутумдардан арыздарды кабыл алуу модулу аркылуу электрондук форматта кызматтарды алуу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүү — ПУОга электрондук формада арыз берүүнүн өсүшүнө алып келди. 2024-жыл үчүн отчеттук мезгилде Роспатентке электрондук форматта берилген мамлекеттик кызматтарды көрсөтүү тууралуу сурамдардын саны 2023-жылга салыштырганда 2,6%га өскөн. Бул көрсөткүч талапкерлердин электрондук берүү кызматтарына болгон кызыгуусу жогорулаган тенденциянын сакталуусун айгинелейт[3].

2024-жылы Роспатент тарабынан электрондук форматта көрсөтүлгөн кызматтардын үлүшү ойлоп табууларды каттоо боюнча 68,6%ды, пайдалуу моделдер

[3] 2024-жыл үчүн Роспатенттин жылдык отчёту // Роспатент: расмий сайт. URL: https://rospatent.gov.ru/content/uploadfiles/1/RP-AR-2024.pdf (кайрылуу датасы: 26.06.2025).

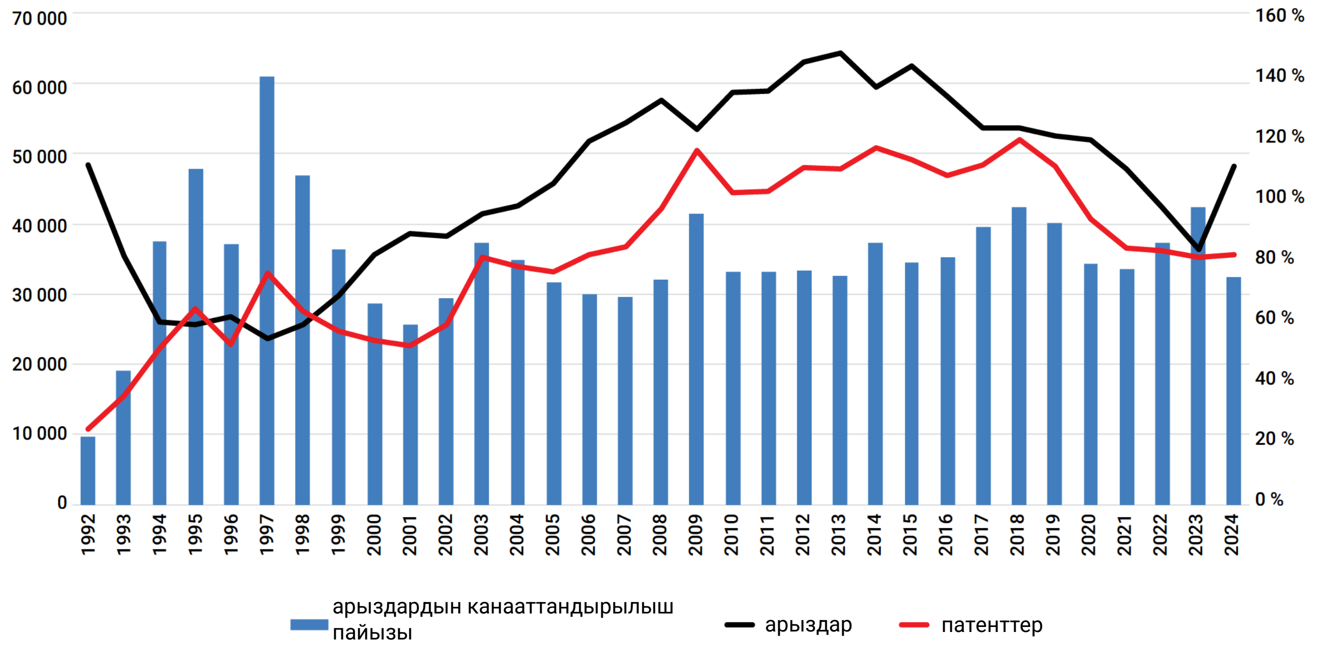

2-диаграмма.
Орусиялык арыз ээлери (резиденттер) тарабынан ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө карата берилген арыздардын жана алар боюнча берилген патенттердин динамикасы, ошондой эле арыздардын канааттандырылыш көрсөткүчтөрү (%). Диаграмма автор тарабынан түзүлгөн

Chart 2.
Dynamics of applications filed and patents issued to Russian applicants (residents) for inventions utility models, industrial designs and the ratio of applications to patents (% of applications satisfied). The chart was drawn by the author

боюнча 77,2%ды, өнөр жай үлгүлөрү боюнча 80,1%ды түздү, ал эми Роспатент сунуштаган 27 кызматтын жалпы орточо көрсөткүчү 62,1% деңгээлинде катталды[4].

Ошол эле учурда ПУО боюнча арыздарды кароо мөөнөтүн кыскартууга багытталган натыйжалуу чаралар кабыл алынган. Ойлоп табууга карата арыздарды кароо мөөнөтүнүн орточо узактыгы 2015-жылдагы 10,5 айдан 2024-жылы 4,1 айга чейин кыскарган. Пайдалуу моделге карата бул көрсөткүч 3,8 айдан 1,05 айга, ал эми өнөр жай үлгүсүнө карата 6,8 айдан 2,5 айга чейин төмөндөгөн.

Ведомствону модернизациялоо боюнча жүргүзүлүп жаткан долбоорлорду эске алуу менен, Роспатент өз ишмердүүлүгүндө сапаттык жактан жаңы деңгээлге чыкканын айтууга бардык негиздер бар.

Патенттик жигердүүлүктүн абалына Роспатент тарабынан көрсөтүлүшү мүмкүн болгон административдик таасирлерди — анын ичинде кайра уюштурууларды, оптималдаштырууларды, модернизацияларды, санариптештирүү процесстерин жана башка уюштуруучулук- башкаруучулук аракеттерди — четтетүү максатында, айрым изилдөөчүлөрдүн [1, С. 38] пикиринде жогорудагы факторлорго көз каранды болбогон дагы бир маанилүү интегралдык көрсөткүчтү карoo зарыл. Тактап айтканда, улуттук патенттик ведомствого берилген ОППга карата арыздардын жалпы саны (2-диаграмма).

Графиктен 1990-жылдардын алгачкы экономикалык туруксуз мезгилинен кийин ПУО боюнча өтүнмөлөрдү берүү көрсөткүчтөрүнүн ийри сызыгы 1997-жылдан тартып өсө баштаганы көрүнөт. Өсүш баскыч-баскычы менен жүргөн, бирок 2009-жылы 2008-жылдагы дүйнөлүк экономикалык кризистин таасиринен улам кескин төмөндөө орун алган. 2010-жылдан тартып калыбына келүү динамикасы улантылып, 2013-жылга карата өтүнмөлөрдүн саны эң жогорку деңгээлге — 64 266 өтүнмөгө жеткен.

2015-жылдан тартып Россияга карата колдонулган санкциялык чектөөлөрдөн кийин өтүнмөлөрдү берүүнүн төмөндөөчү тренди байкалат жана ал 2023-жылга чейин созулган. 2024-жылдан баштап калыбына келүүчү өсүштүн белгилери байкалууда.

Өтүнмөлөрдү берүү жана патенттерди ыйгаруу боюнча эки ийри сызыкты салыштырганда, өтүнмөлөрдүн ийри сызыгы көбүнчө ыраатууураак жана тегизирээк экени көрүнөт (2024-жылды кошпогондо).

Тарыхый жактан алганда эң төмөн көрсөткүч катары 1997-жылдагы 23 650 өтүнмөнү карап чыксак, 2024-жылга карата ПУОго байланыштуу өтүнмөлөрдүн жалпы саны эки эсеге өскөнү аныкталат. Ошол эле учурда, 28 жылдык мезгил ичинде жыл сайын берилген арыздардын орточо өсүү темпи болгону 2,7 %ды түзгөн.

2-таблицада патенттик укуктун үч объектисине карата берилген арыздар жана берилген патенттер боюнча маалыматтар көрсөтүлгөн, ошондой эле берилген патенттердин тапшырылган арыздарды канчалык деңгээлде канааттандырганын баалоо аракети жасалган.

[4] Ошол эле жерде.

2-таблица.
Берилген патенттердин санына карата берилген арыздардын саны

Table 2.
Number of applications filed to the number of patents issued

Жылы	Өнөр жай менчигинин объекттерине карата берилген арыздардын саны	Өнөр жай менчигинин объекттери боюнча берилген патенттердин саны	% арыздардын канаатандырылышы (жылдан жылга)	% арыздардын канаатандырылышы (кечигүү — 1 жыл)
1992	48 438	10 787	22,3%	13,2%
1995	25 611	27 924	109,0%	107,2%
2000	35 609	23 316	65,5%	78,5%
2005	45 644	33 101	72,5%	77,7%
2010	58 759	44 469	75,7%	83,2%
2015	62 352	49 173	78,9%	82,7%
2020	51 919	40 574	78,1%	77,2%
2021	47 782	36 526	76,4%	70,4%
2022	42 343	36 078	85,2%	75,5%
2023	36 434	35 249	96,7%	83,2%
2024	48 126	35 611	74,0%	97,7%

Роспатенттин жылдык отчетторунун негизиндеги маалыматтар боюнча автор тарабынан түзүлүп, эсептелген. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports
Compiled and calculated by the author based on data from Annual reports of Rospatent. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports

1990-жылдар бою, андан соң 2000-жылдар жана 2010-жылдардын ортосуна чейин интеллектуалдык ишмердүүлүктүн жыйынтыктарына укуктук коргоо көрсөтүүгө байланыштуу кызматтарды көрсөтүүнүн жалпы мөөнөтү — Роспатентке ОПП боюнча арыздын берилген учурдан тартып формалдык экспертизанын, иш жүзүндө экспертизанын жүргүзүлүшү жана коргоо документинин (патенттин) берилгенине чейин — бир жылдан ашык убакытты түзүп келген. Ойлоп табуулар боюнча бул мөөнөт көп учурларда бир календардык жылдан ашып келген.

Ушул жагдайды эске алуу менен 1992–2014-жылдар үчүн арыздардын канааттандырылыш көрсөткүчүн бир жылдык убакыттык жылыш менен эсептөө туураарак болот (2-таблицадагы 5-каранды караңыз).

Жогоруда белгиленгендей, акыркы он жылдыкта ведомство жетекчилиги экспертиза жүргүзүү мөөнөтүн, демек, патенттик укуктун объекттерине укуктук коргоо көрсөтүү боюнча мамлекеттик кызматтын жалпы мөөнөтүн кыскартууга багытталган жигердүү чараларды көрүп келет.

Ушундан улам 2015–2024-жылдар үчүн арыздардын канааттандырылыш көрсөткүчүн

бир календардык жыл ичинде берилген арыздар жана берилген патенттер боюнча маалыматтын негизинде эсептөө негиздүү деп эсептейбиз (2-таблицадагы 4-тилкени караңыз).

2021–2023-жылдар үчүн канааттандырылыш көрсөткүчүнүн жогорку маанилери (76%, 85%, 97%) Роспатенттин ПУОго укуктук коргоону толук жана сапаттуу камсыз кылуу жагынан өз ишмердүүлүгүндө сапаттык жактан жаңы деңгээлге чыкканын ырастап турат.

Бирок ПУО боюнча жалпы арыздардын көлөмүнүн кескин өсүшүнүн, айрыкча анын курамындагы пайдалуу моделге жана өнөр жай үлгүсүнө карата берилген арыздардын көбөйүшүнүн натыйжасында, 2024-жыл үчүн (мурунку жылга салыштырганда 11,2%га өсүш) арыздардын канааттандырылыш пайызы (жылдан жылга эсептөөнүн негизинде) жалпы тренддөн айырмаланып калды.

Ошол эле учурда патенттик укуктун объекттерине карата берилген арыздар жана берилген коргоо документтери боюнча жалпы сандык маалыматтар бул үч объекттин ар бирине тиешелүү арыздардын тапшырылышы жана патенттердин берилиши динамикасында жүрүп жаткан процесстерди толук деңгээлде чагылдырбайт.

Жогоруда аталган эки интегралдык көрсөткүчтүн маанилүү курамдык бөлүктөрүнүн бири болгон РФ резиденттер тарабынан ойлоп табууга карата арыздардын тапшырылышы жана патенттердин берилиши менен эмне болуп жатканын карап көрөлү (3-диаграмма).

Орусиянын тургундарына карата ойлоп табууга берилген арыздар менен патенттердин берилиши боюнча ийри сызыктарды талдаганда, 1990-жылдардын башында алардын жүрүм-туруму таптакыр эки башка багытта кеткенин байкоого болот: арыздардын тапшырылышы Россиядагы жалпы макроэкономикалык төмөндөөнүн шартында кескин кулап түшкөн,

ошол эле кезде патенттердин берилиши сандык жактан өтө аз деңгээлде болуп, автордук күбөлүктөрдү патенттерге которуу процесси жүргөн сайын гана акырындап көбөйө баштаган.

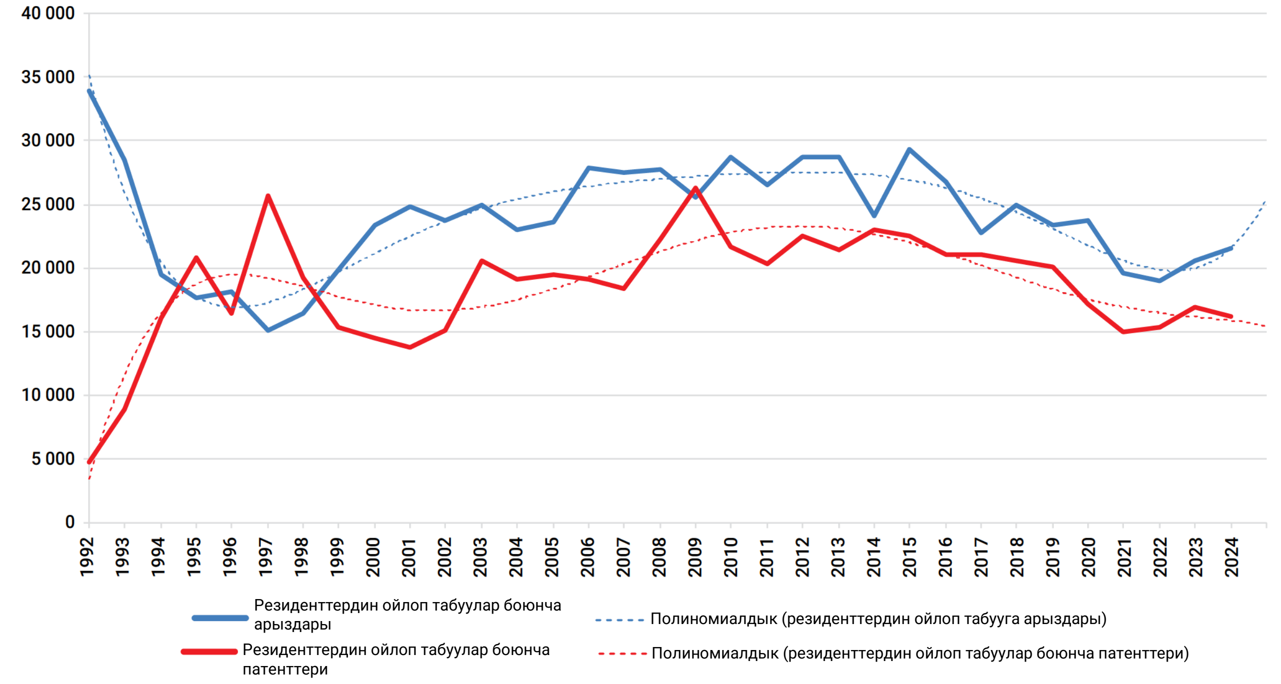

3-диаграмма.
Орусиялык арыз ээлери (резиденттер) тарабынан ойлоп табууларга карата тапшырылган арыздардын жана алар боюнча берилген патенттердин динамикасы
Диаграмма автор тарабынан түзүлгөн

Chart 3.
Dynamics of applications for inventions filed and patents issued to Russian applicants (residents).
The chart was drawn by the author

Белгиленген трансформациялык процесстер графиктен даана көрүнөт: 1994–1995-жылдардагы арыздардын тапшырылышынын төмөндөөчү линиясы патенттердин берилиши боюнча өсүүчү линия менен кесилишет; андан кийин төрт-беш жыл аралыгында өйдө-төмөн термелүүлөр уланат, Россиянын илимий-технологиялык сектору жана ойлоп табуучулар жамааты жаңы шарттарга ыңгайлашып, системалык кризисти жеңип чыкканга чейин. 3-диаграммада эки тренддин тең полиномиалдык5 линиялары пунктир сызык менен көрсөтүлгөн. Бул эки линиянын эки жолку кесилишүүсү — 1994-жылдын ортосунда жана 1998-жылы — Россиянын илимий-технологиялык комплекси башынан өткөргөн өтө оор мүнөздөгү өткөөл мезгил тууралуу кабар берет.

1990-жылдардын аягынан тартып 2014-жылга чейин ойлоп табуулар боюнча арыздардын тапшырылышы менен патенттердин берилиши динамикасы ар башка багытта өнүгүп келген; акыркы жылдарда гана бул эки көрсөткүчтө, сыягы, жалпыга окшош тренд байкала баштады.

Графиктен 2015-жылдан тартып ойлоп табууга патенттердин берилиши боюнча көрсөткүчтүн вектору арыздардын тапшырылышы боюнча көрсөткүчтүн векторуна окшош боло баштаганы — тактап айтканда, эки көрсөткүч тең төмөндөө динамикасын көрсөтүп жатканы — даана байкалат. Андан соң 2022-жылдан тартып арыздардын тапшырылышы жогорулоочу тенденцияга ээ болот, ал эми патенттердин берилиши эки жылдык өсүүдөн кийин (2022–2023-жылдары) бир аз төмөндөйт (3-диаграммада тренд векторлору пунктир менен көрсөтүлгөн). Ошого карабастан, акыркы эки-үч жылда ойлоп табууга карата арыз тапшырган өлкөдөгү чарба жүргүзүүчү субъекттердин патенттик жигердүүлүгүндө оң жылыштар пайда болгонун айтууга негиздер бар.

1990-жылдардын аягынан тартып 2014-жылга чейин ойлоп табуулар боюнча арыздардын тапшырылышы менен патенттердин берилиши динамикасы ар башка багытта өнүгүп келген; акыркы жылдарда гана бул эки көрсөткүчтө, сыягы, жалпыга окшош тренд байкала баштады.

[5] Полиномиалдык тренд линиясы маанилер кезектешип өсүп-азайып турган шартта маалыматтын өзгөрүү тенденциясын көрсөтүп берет, башкача айтканда, бул курал туруктуу эмес чоң маалымат топтомдорун талдоого ылайыктуу. Полиномдун даражасы ийри сызыктын экстремумдарынын — анын максимумдары менен минимумдарынын — санын аныктайт. Бул ыкма маалыматтын жалпы динамикасын баалоого, алдыдагы мезгилдерге божомол түзүүгө, ошондой эле тенденциядан болгон четтөөлөрдү аныктоого мүмкүндүк берет.

3-таблица.
Патенттик жигердүүлүктүн негизги көрсөткүчтөрүнүн орточо жылдык өсүү темптери

Table 3.
Average annual growth rates of the main indicators of patent activity

Көрсөткүчтөр/Жылдар	1971–1975	1976–1980	1981–1985	1986–1990	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2010	2011–2015	2016–2020	2021–2024
Ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер боюнча берилген арыздар*	0,7%	7,2%	-0,1%	-6,7%	-25,3%	6,8%	3,7%	3,7%	1,2%	-4,3%	0,2%
Жыл ичинде катталган ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер*	6,3%	16,5%	-4,6%	2,6%	-24,9%	0,1%	9,7%	5,6%	1,6%	-4,3%	-0,5%
Ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер үчүн жарактуу патенттер (жылдын аягында)*	23,2%	4,9%	-6,0%	-3,7%	83,7%	9,1%	-2,8%	10,8%	6,4%	2,4%	-2,4%
Өлкө экономикасында колдонулган ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер*	–	7,7%	0,5%	-12,9%	-14,8%**	6,8%	19,6%	4,6%	6,0%	6,3%	-2,2%

* Пайдалуу моделдер боюнча эсептик маалыматтар 1994-жылдан бери келтирилген.
** Орточо жылдык өсүү темпи боюнча эсептөө 1990–1995-жылдар үчүн жүргүзүлгөн, анткени 1991-жыл үчүн ойлоп табуулардын пайдаланылышы боюнча ишенимдүү маалыматтар ачык булактарда жок.

Эсеп автор тарабынан төмөнкү маалыматтардын негизинде түзүлүп жана эсептелген: 1) советтик мезгил үчүн (1971–1990) — «СССРдеги жана чет өлкөлөрдөгү өнөр жай менчиги: Статистикалык жылнаама» / СССРдин Мамлекеттик патенттик ведомствосу; [М. Б. Ветцо жана башк.]; М.: ВНИИПИ, 1991; 2) 1991–2024-жылдар мезгили үчүн — Роспатенттин тиешелүү жылдардагы жылдык отчеттору; 3) пайдалануу боюнча: — Степнов О. П. «Российская Федерациядагы өнөр жай менчигинин объекттеринин пайдаланылышы (1994–2001-жж.)» — М.: ИНИЦ Роспатента, 2002; — Степнов О. П. «Өнөр жай менчигинин объекттеринин пайдаланылышы боюнча аналитикалык отчет (2002-жыл)» — М.: ИНИЦ Роспатента, 2004; — интеллектуалдык менчик объекттеринин пайдаланылышы боюнча агрегаттык отчеттуулук: форма № 4-НТ (параметрдик тизмек) «Интеллектуалдык менчик объекттеринин пайдаланылышы жөнүндө маалымат».

Compiled and calculated by the author based on the following data: 1) for the Soviet period (1971-1990) – from M. B. Vetso et al. (1991), Promyshlennaya sobstvennost» v SSSR i za Rubezhom [Industrial Property in the USSR and Abroad]: Stat. Yearbook, VNIIPI of State Patent Office of the USSR, Moscow, the USSR; 2) for the period (1991-2024) from Annual reports of Rospatent for the relevant years (URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports); 3) on the use of objects – from O. P. Stepnov (2002) Use of industrial property objects in the Russian Federation for 1994-2001: INITS Rospatenta, Moscow, the Russian Federation, and O. P. Stepnov (2004) Analytical report on the use of industrial property objects for 2002: INITS Rospatenta, Moscow, the Russian Federation, and the aggregated data from reports on statistical form No.4-NT (list) 'Information on the use of intellectual property objects' (URL: https://www.fips.ru/about/deyatelnost/sotrudnichestvo-s-regionami-rossii/statisticheskaya-informatsiya-ob-ispolzovanii-intellektualnoy-sobstvennosti.php)

Төмөндө 2020–2024-жылдар аралыгындагы аталган патенттик жигердүүлүктүн «ата мекендик арыз берүүчүлөр — чет өлкөлүктөр» разрезиндеги жыйынтыктары боюнча андан да майда чүйдөсүнө чейин талдоо жүргүзүлөт.

Советтик жана совет доорунан кийинки мезгил мезгилдердин көрсөткүчтөрүнүн кыскача статистикалык талдоосу.

3-таблицада советтик мезгилдин акыркы 21 жылы (1971–1991-жж.) жана Совет доорунан кийинки мезгилдин бардык 33 жылы (1992–2024-жж.) боюнча патенттик жигердүүлүктүн (мындан ары — ПЖ) негизги көрсөткүчтөрүнүн орточо жылдык өсүү темптери берилген.

Негизги көрсөткүчтөр катары арыз берүү, патент берүү, ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер (көбүнчө «кичинекей ойлоп табуулар» деп аталат) боюнча аракеттеги патенттердин саны, ошондой эле 1994-жылдан тартып өлкө экономикасында ойлоп табуулар менен пайдалуу моделдердин пайдаланылышы тандалды.

Совет доорунан кийинки мезгилде ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер боюнча сандык маалыматтарды бирдикте эсептөө ПЖнын негизги көрсөткүчтөрүн советтик мезгилдин тиешелүү көрсөткүчтөрү менен салыштырууга мүмкүнчүлүк берет деп эсептелет.

Ал кездеги советтик мыйзамдарга ылайык дээрлик бардык ойлоп табуулар автордук күбөлүктөр менен корголгон жана мамлекеттин менчиги болгон.

Патенттер да СССР аймагында берилген, бирок алардын басымдуу бөлүгү чет элдик арыз берүүчүлөргө таандык болуп, автордук күбөлүктөрдүн ири көлөмү менен салыштырганда жалпы берилген коргоо документтеринин болгону аз гана (5%дан ашпаган) үлүшүн түзгөн.

1980-жылдардын экинчи жарымынан тарта 1990-жылдардын башына чейин, башкача айтканда, Советтик Союздун жашоосунун акыркы мезгилинде ойлоп табуучулук жигердүүлүк, өлкөдө аракеттеги патенттердин саны жана колдонулган ойлоп табуулардын көлөмү акырындык менен төмөндөй баштаган, анткени СССРдин эл чарбасындагы кризистик көрүнүштөр илимий-технологиялык чөйрөгө да таасирин тийгизген. 1990-жылдары Россияда жүргүзүлгөн радикалдуу рыноктук реформалар экономикада терең институционалдык жылыштарга алып келген: Илимди, ойлоп табуучулукту жана рационалдаштырууну колдоонун советтик системасы толугу менен жоюлуп, ал эми жогорку технологиялуу ишканалар менен илимий уюмдардын олуттуу бөлүгү жеке менчикке өткөрүлгөн. Жаңы патенттик мыйзамдар кабыл алынып, алар жеке жана акциялык (корпоративдик) менчикке негизделген экономиканын муктаждыктарына жооп берген.

Көрсөтүлгөн мезгил аралыгында пайдалануунун олуттуу өсүү деңгээли (19,6%) чарба жүргүзүүчү субъекттердин инновациялык чөйрөдөгү жигердүүлүгүнүн өсүшү менен эмес, башка нерселер менен шартталган. Ал Роспатент менен Росстаттын интеллектуалдык менчик объекттеринин пайдаланылышы боюнча федералдык статистикалык байкоонун № 4-НТ (тизме) формасынын методологиясын жана статистикалык куралдарынын өркүндөтүү багытындагы өз ара кызматташуусунун жыйынтыгы болгон.

Ошентсе да, рыноктук өзгөрүүлөр өз алдынча эле өнөр жай ишканаларынын техникалык жана технологиялык инновацияларды кабыл алуу жөндөмдүүлүгүн камсыздай алган жок, бул, тилекке каршы, өндүрүштүн натыйжалуулугунун өсүшүнө жана өлкөнүн ички дүң өнүмүнүн көбөйүшүнө алып келбеди.

1992–2024-жылдар аралыгында Россиянын резиденттерине ойлоп табууга берилген патенттер жана тапшырылган арыздар боюнча динамикалык катарлардын абсолюттук маалыматтарын, ошондой эле салыштырмалуу маалыматтарды — арыз берүүнүн, коргоо документтерин берүүнүн жана ойлоп табуу менен пайдалуу модель боюнча аракеттеги патенттердин орточо жылдык өсүү темптерин — салыштырып жүргүзүлгөн талдоо жалпы жыйынтыктоочу тыянактарды чыгарууга мүмкүнчүлүк берет. Ушул негизде Россиянын Совет доорунан кийинки мезгили патенттик жигердүүлүк жагынан шарттуу түрдө төрт баскычка бөлүнөт.

1) 1992–1996-жылдар — терең экономикалык кризис жана ПЖнын кескин түрдө төмөндөө баскычы;

2) 1997–2003-жылдар — төмөндөөнүн жайлашуу жана туруктaшуу баскычы;

3) 2004–2015-жылдар — төмөндөөнү жеңип өтүү жана ПЖнын жанданышынын баскычы;

4) 2016–2024-жылдар — ПЖнын бир орунда турушу жана жаңы геосаясий жана экономикалык шарттарда (айрыкча 2022-жылдын февралынын соңунан кийин) анын жай калыбына келүү баскычы.

3-таблицадагы эсептик маалыматтарды кунт коюп караганда, эки сан өз катарларынын жалпы «логикасынан» айырмаланып турат. Биринчиси — 1991–1995-жылдар үчүн аракеттеги патенттердин орточо өсүү деңгээлинин абдан жогору болушу (83,7%). Бул көрсөткүч СССРдин автордук күбөлүктөрүн Россия Федерациясынын патенттерине өткөрүү боюнча Россия Өкмөтү көргөн чаралар менен түшүндүрүлөт. Экинчиси — 2001–2005-жылдарда интеллектуалдык менчик объекттеринин пайдаланылышынын кыйла көбөйүшү. Көрсөтүлгөн убакыт аралыгындагы пайдалануунун олуттуу өсүү ылдамдыгы (19,6%) чарба жүргүзүүчү субъекттердин инновациялык чөйрөдөгү жигердүүлүгүнүн жогорулашы менен эмес, башка нерселер менен шартталган. Ал Роспатент менен Росстаттын интеллектуалдык менчик объекттеринин пайдаланылышы боюнча федералдык статистикалык байкоонун № 4-НТ (тизме) формасынын методологиясын жана статистикалык ыкмаларын өркүндөтүү багытындагы өз ара кызматташуусунун жыйынтыгы болгон.

Берилген патенттердин түрлөр боюнча (объекттик) курамы.

Ойлоп табууга патент түрүндө укуктук коргоо алган техникалык чечимдердин баалуулугун эске алганда, дүйнө жүзүндө, анын ичинде Россияда да эң көп берилген коргоо документи — ойлоп табууга патент болуп саналат.

Совет доорунан кийинки мезгил ичинде Россия Федерациясындаберилген бардык ПУО боюнча коргоо документтеринин жалпы көлөмүнүн ичинен: — ойлоп табууга берилген патенттер 71,4%ды түзөт, — пайдалуу модель боюнча — 19,5%, — өнөр жай үлгүсү боюнча — 9,1%. (Салыштыруу үчүн: 33 жыл ичинде тапшырылган бардык арыздардын ичинен: — ойлоп табууга — 73,2%, — пайдалуу модельге — 18,0%, — өнөр жай үлгүсүнө — 8,8% арыз берилген.)

Совет доорунан кийинки мезгил ичинде Россия Федерациясында берилген бардык ПУО боюнча коргоо документтеринин жалпы көлөмүнүн ичинен ойлоп табууга берилген патенттер 71,4%ды, пайдалуу модель боюнча — 19,5%ды, ал эми өнөр жай үлгүсү боюнча — 9,1% ды түзөт.

2024-жылдагы абалга карата (4-таблица) Россияда берилген патенттердин жалпы санынын ичинен: — 60,7% ойлоп табууларга туура келет, — 24,0% пайдалуу моделдерге, — 15,3% өнөр жай үлгүлөрүнө туура келет. (Салыштыруу үчүн: 2024-жылы тапшырылган арыздардын жалпы көлөмүнүн ичинен: — ойлоп табууга — 55,5%, — пайдалуу модельге — 28,3%, — өнөр жай үлгүсүнө — 16,2% арыз берилген.)

4-таблицада келтирилген маалыматтар Россиядагы патенттик рыноктун эволюциясын айкын көрсөтөт. Байкалгандай, берилген патенттердин үлүшү ойлоп табуулардан акырындык менен патенттик укуктун башка объектилерине — пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө — ооп баратат, бул алардын өлкөнүн чарба-экономикалык турмушундагы мааниси жогорулап бара жаткандыгы менен түшүндүрүлөт.

4-таблица.
Өнөр жай менчигине берилген патенттердин жыл боюнча саны, ар бир объекттин түрүнүн үлүшү көрсөтүлгөн.

Table 4.
Number of patents issued for objects of patent law in individual years with allocation of the share for each object

Жылдар	Берилген патенттер	анын ичинде төмөнкүлөр боюнча үлүштөрдө (%):		
		ойлоп табуу	пайдалуу модель	өнөр жай үлгүсү
1995	27 924	91,8%	4,3%	3,9%
2000	23 316	75,5%	17,5%	7,0%
2005	33 101	70,7%	21,8%	7,5%
2010	44 469	68,2%	23,8%	8,0%
2015	49 173	70,6%	18,3%	11,1%
2020	40 574	71,0%	16,6%	12,4%
2021	36 526	64,8%	19,0%	16,2%
2022	36 078	64,6%	19,9%	15,5%
2023	35 249	66,4%	18,8%	14,8%
2024	35 611	60,7%	24,0%	15,3%

Роспатенттин жылдык отчетторунун маалыматтары боюнча автор тарабынан түзүлүп, эсептелген. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports
Compiled and calculated by the author based on data from Annual reports of Rospatent URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports

5-таблица.
Айрым жылдарда өнөр жай менчигинин объектилери боюнча берилген арыздардын саны, ата мекендик жана чет элдик өтүнмө ээлери боюнча бөлүштүрүлгөн

Table 5.
Number of applications filed for objects of patent law in individual years with distribution between domestic and foreign applicants

Жылдар	Берилген патенттер	анын ичинде арыз ээлерине үлүштөрдө (%):	
		ата мекендик	чет өлкөлүк
1992	48 438	73,4%	26,6%
1995	25 611	80,9%	19,1%
2000	35 609	83,8%	16,2%
2005	45 644	77,2%	22,8%
2010	58 759	72,3%	27,7%
2015	62 352	68,5%	31,5%
2020	50 273	71,4%	28,6%
2021	46 738	70,0%	30,0%
2022	41 384	76,3%	23,7%
2023	43 271	82,5%	17,5%
2024	48 126	86,1%	13,9%

Роспатенттин жылдык отчетторунун маалыматтары боюнча автор тарабынан түзүлүп, эсептелген. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports
Compiled and calculated by the author based on data from Annual reports of Rospatent URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports

Арыздар жана патенттер боюнча көрсөткүчтөр: өлкө ичиндеги жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр.

Роспатентке тапшырылган арыздар жана Россиянын патенттик ведомствосу тарабынан берилген патенттер түрлөрү боюнча гана эмес, арыз берүүчүлөрдүн келип чыгышы боюнча да айырмаланат.

Өлкөлүк жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр разрезинде арыздарды берүү динамикасын кыскача карап көрөлү.

Каралып жаткан мезгил ичинде «өлкөлүк — чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр» катышы бир катар өзгөрүүлөргө дуушар болгон (5-таблица).

Мисалы, 1990-жылдардын башында, Россиядагы өтө оор өнөр жайдагы төмөндөө жана чет өлкөлүктөрдүн орус рыногуна болгон кызыгуусунун жоголушу шартында, алардын ПУО боюнча арыз берүүсү салыштырмалуу мааниде тарыхый минимумга — 11,2%га (1993-ж.) чейин түшүп кеткен. 1990-жылдардын экинчи жарымында чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүшү 15%дан 21%га чейин өсүп, 2000-жылдардын башында кайрадан 15–16%га чейин төмөндөп, андан соң «түндүү» 2000-жылдар бою акырындап өсүп олтуруп, 2014-жылы өзүнүн туу чокусуна (34%) жеткен.

Андан ары 2015-жылдан тартып Россия Федерациясына каршы экономикалык санкциялар киргизилгенден кийин чет өлкөлүк арыздардын үлүшү туруктуу түрдө төмөндөп, 2024-жылы 14% деңгээлге жеткен.

Акыркы беш жыл ичинде патенттик укуктун ар бир объектисине берилген арыздарга байланыштуу бул өзгөрүүлөрдүн динамикасын деталдаштырып карап көрөлү (4-диаграмма).

2020–2024-жылдар мезгилинде «өлкөлүк — чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр» разрезинде арыздардын берилиши төмөнкүдөй көрүнүштө болгон.

> Эгер 2020-жылы россиялыктар тарабынан берилген ойлоп табууга арыздардын үлүшү 68%ды, ал эми чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүшү 32%ды түзсө, СВО башталгандан жана «коллективдүү Батыш» тарабынан Россияга карата каржылык-экономикалык санкциялар киргизилгенден кийин 2024-жылга карата бул катыш өзгөргөн. Өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүшү 81%га чейин өсүп, чет өлкөлүк арыздардын үлүшү 19%га чейин төмөндөгөн.

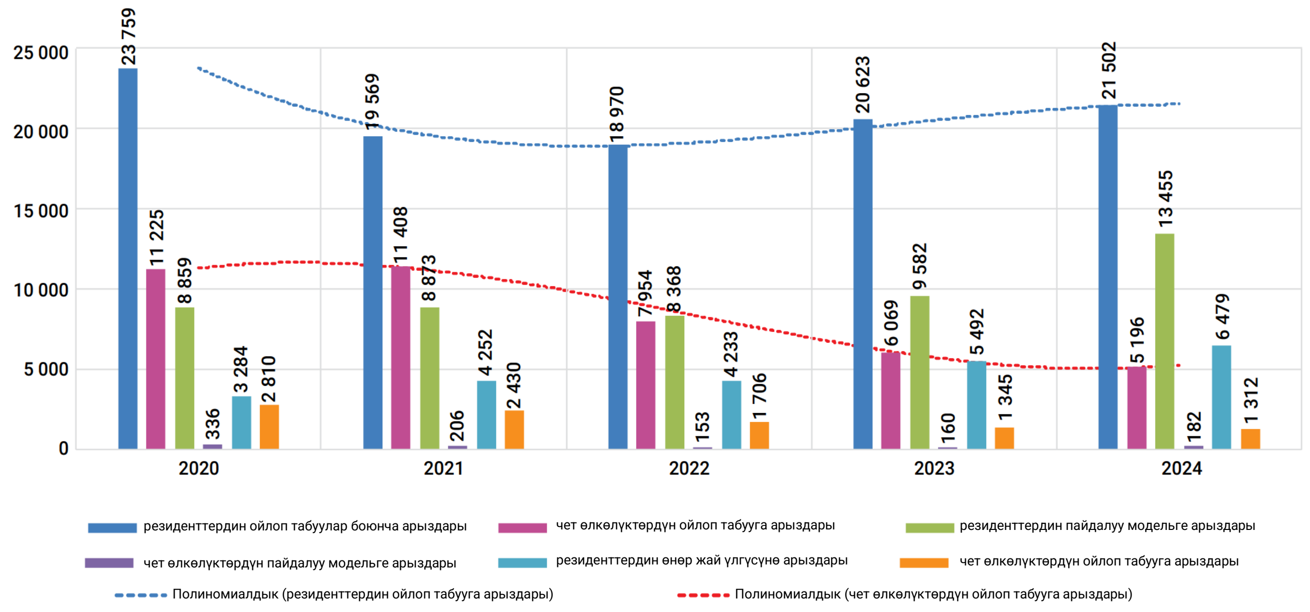

4-диаграмма.
Акыркы 5 жыл ичинде ойлоп табууга, пайдалуу модельге жана өнөр жай үлгүсүнө патент алуу үчүн арыздардын берилиши боюнча «россиялык — чет өлкөлүктөр» көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүшү.
Диаграмма автор тарабынан түзүлгөн

Chart 4.
Dynamics of applications filed for patents for inventions, utility models and industrial designs “Russian - foreign applicants” over the past 5 years.
The chart was drawn by the author

Абсолюттук сандар боюнча караганда, өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн ойлоп табууга арыз берүүсүнүн динамикасы 2022-жылга чейин мурда башталган төмөндөө багытын сактап келген. Вектор өзгөргөндөн кийин гана акыркы эки жылда (2023–2024-жж.) бир аз өсүш байкалган — тиешелүүлүгүнө жараша 8,7% жана 4,3%, натыйжада 2024-жылы арыздардын саны 21 502ге жеткен (2020-жылдагы 23 759 менен салыштырганда).

Салыштырмалуу көрсөткүчтөргө ала турган болсок, бир нече жагдайды белгилеп кетүү зарыл. Эгер 2020-жылы россиялыктар тарабынан берилген ойлоп табууга арыздардын үлүшү 68%ды, ал эми чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүшү 32%ды түзсө, СВО башталгандан жана «коллективдүү Батыш» тарабынан Россияга карата каржылык-экономикалык санкциялар киргизилгенден кийин 2024-жылга карата бул катыш өзгөргөн. Өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүшү 81%га чейин өсүп, чет өлкөлүк арыздардын үлүшү 19%га чейин төмөндөгөн.

Пайдалуу модель боюнча өлкөлүк арыздардын динамикасына келсек, абсолюттук сандарда алардын көлөмү бир жарым эсеге өскөн: 2020-жылы 8 859 болсо, 2024-жылы 13 455ке жеткен. Салыштырмалуу маанилер боюнча караганда, өлкөлүк арыздар үстөмдүк кылып келген жана беш жылдык мезгил ичинде алардын үлүшү 96%дан 99%га чейин өскөн, ал эми чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн пайдалуу модель боюнча арыздарынын үлүшү 4%дан 1%га чейин кыскарган.

Өнөр жай үлгүсүнө берилген арыздар боюнча да ушуга окшош көрүнүш байкалат: абсолюттук сандарда өлкөлүк арыздардын көлөмү дээрлик эки эсеге өскөн — 2020-жылы 3 284 болсо, 2024-жылы 6 479га жеткен. «Өлкөлүк — чет өлкөлүк арыздар» катышына келсек, бул жерде россиялык арыз берүүчүлөрдүн үлүшү кыйла жогорулап, 54%дан 83%га чейин өскөн, ал эми чет өлкөлүк арыздардын үлүшү тиешелүүлүгүнө жараша 46%дан 17%га чейин төмөндөгөн.

Ошентип, чет өлкөлүк экономикалык субъекттердин Россиянын патенттик укук объектилери рыногунан кетиши өлкөлүк ойлоп табуучулардын жигердүүлүгүнүн жогорулашынан улам компенсацияланган. Бул ойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө берилген өлкөлүк арыздардын санынын өсүшүндө чагылган.

Эми өлкөлүк жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр разрезинде ПУО боюнча патенттердин берилиши боюнча динамиканы карап көрөлү.

Ушуга байланыштуу 1992–1995-жылдар аралыгында өлкөлүк арыз берүүчүлөр алган патенттер боюнча сандык маалыматтарды жетиштүү деңгээлде так чагылдырган деп эсептөөгө болбой турганын баса белгилеп коюу зарыл.

Бул жагдайдын себеби мына бул: Россия Федерациясынын Патенттик мыйзамы 1992-жылдын III кварталынын аягында (23.09.1992) кабыл алынган жана дал ошондон кийин гана россиялык жарандар автордук күбөлүктөрдүн ордуна патенттерге ээ болуу мүмкүнчүлүгүнө жетишкен. Өз кезегинде бул арыз берүүчүлөрдүн жана Россиянын патенттик ведомствосунун жаңы үлгүдөгү документтерди толтуруу жана кабыл алуу тартибине көнүшү үчүн өткөөл мезгилди талап кылган. Мындан тышкары, советтик автордук күбөлүктөрдү толук кандуу россиялык патенттерге айландыруу үчүн да убакыт зарыл болгон.

6-таблица.
Айрым жылдар боюнча өнөр жай менчигинин объектилери боюнча берилген патенттердин саны, ата мекендик жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн үлүштөрү менен бөлүштүрүлүшү

Table 6.
Number of patents issued for objects of patent law in individual years with distribution of shares of domestic and foreign applicants

Жылдар	Берилген патенттер	арыз бергендерди кошкондо (%):	
		ата мекендик	чет өлкөлүк
1992	7 897	60,4%	39,6%
1995	28 052	82,4%	17,6%
2000	23 316	84,6%	15,4%
2005	33 101	84,7%	15,3%
2010	44 469	75,5%	24,5%
2015	49 173	67,1%	32,9%
2020	40 574	64,5%	35,5%
2021	36 526	68,7%	31,3%
2022	36 078	72,0%	28,0%
2023	35 249	77,5%	22,5%
2024	35 611	81,3%	18,7%

Роспатенттин жылдык отчетторунун маалыматтары боюнча автор тарабынан түзүлүп, эсептелген. URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports
Compiled and calculated by the author based on data from Annual reports of Rospatent URL: https://rospatent.gov.ru/ru/about/reports

СССРдин автордук күбөлүктөрүн арыз берүүчүнүн өтүнүчүнүн негизинде Россия Федерациясынын патенттерине айландыруу процесси 1992-жылдын ноябрь айынан башталып, 1990-жылдардын аягына чейин уланган. Ушул жагдайды эске алуу менен, өлкөлүк жана чет өлкөлүк патенттердин үлүштөрүн туура салыштыруу үчүн мындай салыштырууларды 1995-жылдан баштап жүргүзүү негиздүү деп эсептелет.

1992–1995-жылдары чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр алган патенттердин сандык маанилери болсо толук кандуу объективдүү деп эсептелет.

Россиялык жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөргө берилген патенттердин катышы арыздардын берилиши боюнча жогорудагы разрезде байкалган көрүнүштөн бир аз айырмаланат (6-таблица). 1990-жылдар бою жана 2000-жылдардын башына чейин бул катыш акырындык менен өлкөлүк арыз берүүчүлөргө берилген патенттердин үлүшү көбөйгөн тарапка өзгөрүп, ошол эле учурда чет өлкөлүктөр алган патенттердин үлүшү мыйзам ченемдүү түрдө азайып турган.

Мисалы, эле 2001-жылы чет өлкөлүктөргө берилген патенттердин үлүшү 12,7%га чейин төмөндөгөн, ал эми россиялык арыз берүүчүлөр алган патенттердин көрсөткүчү 87,3%ды түзгөн. Андан ары экономикалык жагдайдын жакшырышы менен бул кырдаал өзгөрүп, россиялык патенттердин үлүшү азайып, чет өлкөлүк патенттердин үлүшү тескерисинче өсө баштаган. 2017–2018-жылдарга келгенде чет өлкөлүктөр алган патенттердин үлүшү 35–37%га чейин көтөрүлүп, ал эми россиялык патенттердин үлүшү тиешелүүлүгүнө жараша 63–65%га чейин кыскарган.

Акыркы беш жыл ичинде өлкөлүк патенттердин үлүшү акырындап өсүп, ал эми чет өлкөлүктөрдүн үлүшү төмөндөп келген, башкача айтканда, жалпы алганда кырдаал ПУО боюнча арыздарды берүүдө байкалган өзгөрүүлөрдүн динамикасына окшош жүрүм-турумду көрсөттү.

Ойлоп табуучулук (патенттик) жигердүүлүк коэффициенттери.

Жогоруда каралган эки интегралдык көрсөткүчтөн тышкары, патенттик статистикада өлкөнүн илимий-технологиялык чөйрөсүнүн абалын чагылдырган ойлоп табуучулук (патенттик) жигердүүлүктүн маанилүү салыштырмалуу көрсөткүчтөрүнүн бир тобу бар [6, б. 20].

Буларга төмөнкүлөр кирет: ойлоп табуучулук жигердүүлүк коэффициенти (I), өзү камсыз кылуу коэффициенти (II) жана технологиялык көз карандылык коэффициенти (III).

Төмөндө көрсөтүлгөн коэффициенттерди эсептөөнүн формулалары келтирилет[6]:

– *ойлоп табуучулук жигердүүлүк коэффициенти* (K_{ia}):

$$K_{ia} = \frac{Q_{n.a.}}{P} * 10\,000, \qquad (I)$$

бул жакта: $Q_{n.a.}$ — өлкөлүк (улуттук) арыз берүүчүлөр тарабынан ойлоп табууга патент алуу үчүн берилген арыздардын саны;

P — отчеттук мезгил үчүн өлкөнүн калкынын саны.

– *өзү камсыз кылуу коэффициенти* (K_{ss}):

$$K_{ss} = \frac{Q_{n.a.}}{Q_{t.a.}}, \qquad (II)$$

бул жерде: $Q_{t.a.}$ — ойлоп табуулар боюнча тапшырылган жалпы арыздардын саны(t. a. — бардык арыздар).

– *технологиялык көз карандылык коэффициенти* (K_{td}):

$$K_{td} = \frac{Q_{f.a.}}{Q_{n.a.}}, \qquad (III)$$

бул жерде: $Q_{f.a.}$ — чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр тарабынан ойлоп табууларга берилген арыздардын саны.

7-таблицада патенттик жигердүүлүктүн жогоруда айтылган көрсөткүчтөрү боюнча эсептик маалыматтар берилген.

Ойлоп табуучулук жигердүүлүк коэффициенти 1992-жылдан тартып кеч совет мезгилинде башталган терс багыттагы тенденцияны улантып, 1995-жылга чейин төмөндөп келген (1,18). Андан кийин бул коэффициенттин динамикасы бир аз жогорулап-төмөндөп туруучу майда термелүүлөр менен мүнөздөлүп, 2000-жылдардын ортосуна жакын гана турукташып, андан ары өсө баштаган жана Совет доорунан кийинки мезгил үчүн рекорддук мааниге — 2,01ге жеткен (СССРде бул коэффициент мындан кеминде эки эсеге жогору болгон).

Мындан кийин 2015–2020-жылдар аралыгында K_{ia} ар кыл багыттагы өзгөрүүлөр менен мүнөздөлгөн, ал эми 2020-жылдан тартып кезектеги төмөндөө фазасына өтүп, бул баскыч эки жылга созулган.

[6] K_{ia} коэффициентин эсептөө методикасы булак [7, б. 13] боюнча, ал эми (K_{ss}, K_{td}) = коэффициенттерин эсептөө методикасы булак [6, б. 21] боюнча келтирилген.

7-таблица.
Россия Федерациясындагы патенттик жигердүүлүктүн салыштырмалуу көрсөткүчтөрү, 1995–2024-жж.

Table 7.
Relative indicators of patent activity in the Russian Federation, 1995-2024

Көрсөткүч/Жылдар	1985*	1990*	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Ойлоп табуулар боюнча ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчү (K_{ia})	5,99	4,00	1,18	1,59	1,65	2,01	1,99	1,63	1,33	1,29	1,41	1,47
Ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер боюнча ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчү (K_{ia})	—	—	1,32	1,90	2,28	2,83	2,77	2,21	1,93	1,86	2,06	2,39
Өзүн-өзү камсыздоо көрсөткүчү (K_{ss})	0,99	0,97	0,79	0,81	0,73	0,68	0,64	0,68	0,63	0,70	0,77	0,81
Технологиялык көз карандылык көрсөкүчү (K_{td})	0,01	0,03	0,26	0,23	0,36	0,48	0,56	0,47	0,58	0,42	0,29	0,24

* 1985 жана 1990-жылдар үчүн коэффициенттер СССРдин статистикалык маалыматтарынын негизинде эсептелип, маалымдама үчүн гана келтирилген.

Маалыматтарды төмөнкү булактардын негизинде автор тарабынан түзүлүп, эсептелген: 1) 1985 жана 1990-жылдар боюнча маалыматтар «СССР жана чет өлкөлөрдөгү өнөр жай менчиги: Стат. жылдык жыйнак» аттуу эмгектен алынган / СССРдин Мам. пат. ведомствосу; [түз. М. Б. Ветцо ж.б.]; М.: ВНИИПИ, 1991; 2) арыздарды берүү боюнча сандык маалыматтар Роспатенттин 1995–2024-жылдардагы жылдык отчетторунан алынган; 3) 1985 жана 1990-жылдар үчүн СССР калкынын саны Андреев Е. М., Дарский Л. Е., Харькова Т. Л. тарабынан даярдалган «Советтик Союздун калкы: 1922–1991» аттуу китептен алынган. — М.: Наука, 1993; 4) РФтин тиешелүү жылдардагы калкынын саны Росстаттын «Статистикалык маалыматтар витринасы» порталынын маалыматтары боюнча келтирилген: https://showdata.rosstat.gov.ru (кайрылуу датасы: 04.06.2025).

Complied and calculated by the author based on the following data: 1) Data for 1985 and 1990 derived from the Statistical Yearbook by M. B. Vetso et al. (1991), Promyshlennaya sobstvennost v SSSR i za Rubezhom [Industrial Property in the USSR and Abroad], VNIIPI of State Patent Office of the USSR, Moscow, the USSR; 2) Quantitative data on the filed applications derived from the Annual Reports of Rospatent for 1995-2024 (URL: https://rospatent.gov.ru/ru/ about/reports); 3) Data on the population of the USSR for 1985 and 1990 taken from the book by Andreev E. M., Darsky L. E., Kharkova T. L. (1993) Naseleniye Sovetskogo Soyuza: 1922-1991 [Population of the Soviet Union: 1922-1991], Nauka, Moscow, the USSR; 4) The population of the Russian Federation for the relevant years given according to the Rosstat portal: Showcase of statistical data https://showdata.rosstat.gov.ru (Accessed 04.06.2025)

Жакында гана акыркы мезгилде (2023–2024-жж.) ойлоп табуучулук жигердүүлүк коэффициенти кайрадан өсүү багытына чыккан, бул өлкөлүк арыз берүүчүлөр тарабынан ойлоп табууга арыздардын санынын көбөйүшүнүн натыйжасы болуп саналат. Бул процесстин жаралышы Россиянын технологиялык жаңы ички базасын калыптандыруунун натыйжасы болуп саналат дегенге бардык негиздер бар, ал Россия рыногунан чет өлкөлүк иштеп чыгуучулардын кетиши менен гана шартталган көрүнүш эмес [8, б. 3].

Бир жагынан алганда, чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн патенттик жигердүүлүгүнүн төмөндөшү өлкөлүк иштеп чыгуулар үчүн жаңы «мүмкүнчүлүк терезелерин» ачууда. Экинчи жагынан, бул кырдаал «өлкөдөгү ушул технологиялык тармактарды өнүктүрүү потенциалына жана пайда болгон бош орундарды россиялык оюнчулар толтуруу жөндөмүнө байланыштуу суроону күн тартибине коюуда» [9, б. 2].

Натыйжада, 2024-жылы бул көрсөткүч 1,47ни түзгөн. Салыштыруу үчүн 2023-жыл үчүн K_{ia} коэффициентинин айрым өлкөлөр боюнча маанилерин келтирели: Индия — 0,35; Германия (ФРГ) — 4,53; АКШ — 7,43; КЭР — 10,78; Жапония — 24,10; Түштүк Корея — 36,967. Ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер боюнча эсептелген кучөтүлгөн K_{ia} коэффициентинин мааниси (2,39) эске алынган күндө да, тилекке каршы, Россия ойлоп табуучулук жигердүүлүк деңгээли боюнча алдыңкы илимий-технологиялык өлкөлөрдөн дагы эле артта калууда.

Өзү камсыз кылуу коэффициенти K_{ss} боюнча төмөнкүлөрдү белгилөө зарыл. Совет мезгилиндеги маанилер менен салыштырганда, 1990-жылдары бул коэффициент 1995-жылга карата 0,2 пунктка төмөндөп, андан соң туруктаган. 2010–2020-жылдары коэффициент 0,68 белгиси айланасында майда термелүүлөргө дуушар болуп турган.

2021-жылы бул коэффициент бир аз төмөндөп, 0,63кө жеткен, бирок акыркы үч жыл анын акырын болсо да туруктуу өсүшү менен мүнөздөлөт. Бул болсо Россиянын улуттук инновациялык системасы өзүнүн ички күчтөрүнө жана ресурстарына көбүрөөк таяна баштаганын көрсөтөт.

Технологиялык көз карандылык коэффициенти K_{td} боюнча айтсак, ал 1995–2000-жылдары салыштырмалуу төмөн маанилерден башталып, өлкөнүн дүйнөлүк илимий-технологиялык алмашууга тартылышы күчөгөн сайын акырындап өсүп отурган. Бул көрсөткүч 2014-жылы өзүнүн тарыхый жетер чегине 0,67ге — жеткен. Андан кийин ал кайра төмөндөп, кайра жогорулап, акыркы үч жылда акырындап жай төмөндөө тенденциясын көрсөтүп келет. Бул Россиянын батыш технологияларына болгон көз карандылыгынын белгилүү бир деңгээлде алсырап бара жатканын маалымдайт.

Корутунду

Жүргүзүлгөн экономикалык-статистикалык изилдөөнүн жыйынтыктары Россия Федерациясында Совет доорунан кийинки мезгилдин шарттарында патенттик укук объекттеринин рыногу туруктуу түрдө өнүгүп, эволюциясын улантып жатканын көрсөтөт.

Кеч советтик мезгилдин көрсөткүчтөрүн советтик доопдон кийинки баскычтагы көрсөткүчтөр менен салыштыруу төмөнкүдөй багыттагы тенденцияларды аныктоого мүмкүнчүлүк берди.

[7] Рассчитано автором на основе данных ВОИС (URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-941-2024-en-world-intellectual-property-indicators-2024.pdf) и Всемирного банка за 2023 год (URL: http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators).

> Советтик доордон кийинки мезгил ичинде (1992–2024-жылдар) Роспатент тарабынан жыл сайын берилүүчүойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө берилген патенттердин саны үч эседен ашык өстү, ал эми берилген патенттердин санынын орточо жылдык өсүү темпи 3,8% түздү.

1980-жылдардын ортосунан тартып 1990-жылдардын башына чейин, тактап айтканда, Советтик Союз ыдырап баштаганда, ойлоп табуучулукжигердүүлүктүн көрсөткүчтөрүнүн, колдонулуп жаткан патенттердин жана ойлоп табууларды пайдалануунун көрсөткүчтөрү төмөндөдү, мунун себеби СССРдеги системдик кризис илимий-технологиялык чөйрөгө да таасирин тийгизгендиги болду.

1990-жылдары Россияда түп тамыры менен жүргүзүлгөн өзгөрүүлөр экономиканын институционалдык түзүлүшүндө олуттуу өзгөрүүлөргө алып келди. Илимди жана ойлоп табуучулукту колдоонун советтик системасы жоюлду. Жогорку технологиялуу ишканалардын жана илимий-изилдөө институттарынын олуттуу бөлүгү менчиктештирилди. Рыноктук чарбанын муктаждыктарына жооп берген жаңы патенттик мыйзамдар кабыл алынды.

Бирок рыноктук өзгөрүүлөр өнөр жай ишканаларынын техникалык жана технологиялык инновацияларды кабыл алууга болгон жөндөмдүүлүгүн камсыз кыла алган жок. Натыйжада бул өндүрүштүн натыйжалуулугунун өсүшүнө жана өлкөнүн ИДӨсүнүн (ички дүң өнүм) көбөйүшүнө алып келген жок.

Россиялык арыз берүүчүлөр тарабынан ойлоп табууга берилген арыздар жана берилген патенттер боюнча абсолюттук маанилерге талдоо жүргүзүлдү. Ал 1992–2024-жылдар аралыгында арыз берүү, коргоо документтерин берүү, ойлоп табууга жана пайдалуу модельге карата колдонулуп жаткан патенттердин саны, ошондой эле аларды пайдалануу боюнча көрсөткүчтөрдүн орточо жылдык өсүү ылдамдыгын чагылдырган салыштырма (салыштырмалуу) маалыматтар менен салыштырып жүргүзүлдү. Бул Россиянын советтик доордон кийинки мезгилдин патенттик жигердүүлүк көз карашынан мезгилдерге бөлүп кароого мүмкүнчүлүк берди:

1) 1992–1996-жылдар — терең экономикалык кризис жана патенттик жигердүүлүктүн (ЖА) төмөндөшү;

2) 1997–2003-жылдар — төмөндөөнүн жайлашыжана ЖАнын туруктапшышы;

3) 2004–2015-жылдар — төмөндөөнү жеңип чыгуу жана ЖАнын жанданышы;

4) 2016–2024-жылдар — ЖАнын бир орунда турушу жана анын акырындык менен калыбына келиши.

Советтик доордон кийинки мезгил ичинде (1992–2024-жылдар) Роспатент тарабынан жыл сайын берилүүчүойлоп табууларга, пайдалуу моделдерге жана өнөр жай үлгүлөрүнө берилген патенттердин саны үч эседен ашык өстү, ал эми берилген патенттердин санынын орточо жылдык өсүү темпи 3,8% түздү.

Өнөр жай менчигинин объекттери боюнча берилген арыздардын саны да пропорционалдуу түрдө өстү. Тактап айтканда, изилденип жаткан мезгил ичинде Роспатентке өнөр жай менчигинин объекттерине 1,5 млн. ашык арыз берилген жана дээрлик 1,2 млн. патент катталган, башкача айтканда, кабыл алынган патенттик өтүнмөлөрдүн пайызы дээрлик 80% түзгөн (мекемеге берилген ар бир беш арызга орто эсеп менен төртөө боюнча патент берилген).

Техникалык чечимдердин ойлоп табууга патент түрүндө укуктук коргоо алышынын маанилүүлүгүн эске алганда, Россияда да, дүйнө жүзүндө да эң көп ойлоп табууларга карата патенттер берилет. Тактап айтканда, советтик доордон кийинки мезгил ичинде Россия Федерациясында берилген бардык патенттердин жалпы санынан ойлоп табууга патенттер 71%, пайдалуу модельге патенттер 20%, ал эми өнөр жай үлгүсүнө патенттер 9% түзгөн. Арыз берүү боюнча аналогиялуу көрсөткүчтөр төмөнкүчө түзгөн: ойлоп табууга — 73%, пайдалуу модельге — 18% жана өнөр жай үлгүсүнө — 9%.

Бирок акыркы он жыл ичиндеги өзгөрүүлөрдөн улам берилген патенттердин үлүшүнүн ойлоп табуулардан башка өнөр жай менчигинин объекттеринин — пайдалуу моделдердин жана өнөр жай үлгүлөрүнүн пайдасына акырындап жылып баратканын көрүүгө болот, бул алардын өлкөнүн чарбалык турмушундагы маанисинин жана суроо-талабынын өсүшү менен шартталган.

Каралып жаткан мезгил ичинде ата мекендик жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр бөлүгүндө арыз берүү боюнча өзгөрүү темпи менен патент берүү боюнча өзгөрүү темпи бир аз айырмаланган. Алардын өзгөрүү багыттары жарым-жартылай гана дал келген.

Мисалы, 1990-жылдардын башында өнөр жай тармагынын күчү басаңдап, Россия рыногуна болгон кызыгуу азайып жатканда, чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн өнөр жай менчигинин объекттерине берген арыздарынын үлүшү эң аз деңгээлге — 12% чейин төмөндөгөн. 1990-жылдардын экинчи жарымында чет өлкөлүктөрдүн үлүшү 15% 21% чейин өскөн. 2000-жылдардын башында ал кайрадан 15–16% чейин азайган, андан кийин акырындап өсүүсүн улантып, 2014-жылы эң жогорку чекке — 34% — жеткен.

Андан ары 2015-жылдан тартып Россия Федерациясына каршы экономикалык санкциялар киргизилгенден кийин чет өлкөлүк арыздардын үлүшү туруктуу түрдө төмөндөп, 2024-жылы 14% деңгээлге жеткен.

Изилдөө убакыт аралыгында ата мекендик жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн ортосундагы «ата мекендик — чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр» катышындагы патенттерди берүү башкача көрүнүштү көрсөткөн. Салыштырмалуу көрсөткүчтөрдө бул катыш 60% каршы 40% деңгээлинде башталып, 1990-жылдардын ичинде жана 2000-жылдардын башында негизинен ошол эле деңгээлде сакталып турган. Андан соң аталган катыш ата мекендик арыз берүүчүлөргө берилген патенттердин үлүшүнүн өсүшү багытында акырындап өзгөрүп, ошол эле учурда чет өлкөлүк арыз берүүчүлөр алган патенттердин үлүшү кыскара баштаган.

Андан ары экономикалык жагдайдын жакшырышы менен бул кырдаал өзгөрүп, россиялык патенттердин үлүшү азайып, чет өлкөлүк патенттердин үлүшү тескерисинче өсө баштаган. 2017 жана 2018-жылдарга карата чет өлкөлүк патенттердин үлүшү 35–37% чейин жогорулап, ал эми россиялык патенттердин үлүшү 63–65% чейин кыскарган. Акыркы беш жыл ичинде (2020–2024-

> Акыркы беш жыл ичинде (2020–2024-жылдар) ата мекендик патенттердин үлүшү акырындап өсүп, демек, чет өлкөлүк патенттердин үлүшү төмөндөгөн, башкача айтканда, жалпы планда ал өнөр жай менчигинин объекттерине арыз берүүдө байкалган өзгөрүүлөрдүн жүрүшүнө окшош мүнөздө болгон.

жылдар) ата мекендик патенттердин үлүшү акырындап өсүп, демек, чет өлкөлүк патенттердин үлүшү төмөндөгөн, башкача айтканда, жалпы планда ал өнөр жай менчигинин объекттерине арыз берүүдө байкалган өзгөрүүлөрдүн жүрүшүнө окшош мүнөздө болгон.

2019–2023-жылдар аралыгында өнөр жай менчигинин объекттерине берилген арыздардын жана берилген патенттердин жалпы саны төмөндөө багытындагы тенденцияларды көрсөткөн. Буга чейин, 2015–2022-жылдар аралыгында, ушуга окшош тенденциялар ата мекендик чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан ойлоп табууга арыз берүү жана патент алуу боюнча көрсөткүчтөрдүн негизги курам бөлүктөрүндө да байкалган. Бул төмөндөө бир жагынан макроэкономикалык факторлор — Россияга каршы санкциялар жана чет өлкөлүк арыз берүүчүлөрдүн рыноктон кетиши менен, экинчи жагынан — алымсыз патенттөө жол-жобосу боюнча келип түшкөн арыздардын санынын кыскарышы менен шартталган.

Муну менен катар акыркы эки жыл ичинде патенттик укук объекттерине арыз берүү боюнча абсолюттук көрсөткүчтөргө жүргүзүлгөн талдоо чет өлкөлүк экономикалык агенттердин Россиянын өнөр жай менчигинин объекттери рыногунан кетиши ата мекендик ойлоп табуучулардын жигердүүлүгүнүн жогорулашы менен олуттуу даражада ордун толтурганын тастыктаган. Бул ата мекендик арыздардын санынын өсүшүнө алып келип, шексиз түрдө оң сигнал болуп саналат.

Өнөр жай менчигинин объекттерине арыз берүү жана патенттерди берүү боюнча эки абсолюттук көрсөткүчтөн тышкары, ойлоп табуучулук (патенттик) жигердүүлүктүн салыштырмалуу көрсөткүчтөрүнүн тобу да каралды. Бул көрсөткүчтөр өлкөнүн илимий-технологиялык чөйрөсүнүн абалын мүнөздөйт: ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчү, өзүн-өзү камсыз кылуу көрсөткүчү жана технологиялык көз карандылык көрсөткүчү.

Акыркы беш жыл ичиндеги ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчүнүн өзгөрүшүнө байланыштуу жүргүзүлгөн талдоонун аркасында ал акыркы мезгилге чейин төмөндөө багытын сактап келгенин жана 2024-жылы гана анча чоң эмес өсүштү көрсөткөнүн тастыктайт. Ойлоп табууларга жана пайдалуу моделдерге эсептелген коэффициент көрсөткүчтөрүн эске алган шартта да, Россия, тилекке каршы, ойлоп табуучулук жигердүүлүктүн деңгээли боюнча илимий-технологиялык авангардга кирген өлкөлөрдөн алиге чейин артта калууда.

Калыптанган геосаясий кырдаалга жана байланыштуу Россиянын өз ресурстарына таянуусун эске алганда, 2020-жылдан тартып өзүн-өзү камсыз кылуу коэффициенти туруктуу өсүштү көрсөтүүдө. Ошол эле учурда 2021-жылдан бери технологиялык көз карандылык коэффициенти акырындап төмөндөп баратат, бул да Россиянын ички илимий-технологиялык чөйрөсүнүн өнүгүү багытына толук шайкеш келүүдө.

Жыйынтыктап айтканда, «Россия Федерациясынын санариптик экономикасы» улуттук программасын ишке ашыруунун алкагында жана Россия Федерациясынын Федералдык Жыйынынын Федерация Кеңешинин 22.02.2023-жылдагы № 71-СФ «Технологиялык суверенитетке жетүү максатында Россия Федерациясынын илимий-технологиялык өнүгүүсүн камсыз кылуу жөнүндөгү»8 токтомун аткаруу иретинде акыркы жылдары Роспатент менен ФӨМИнин ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугу олуттуу жогорулаганын белгилеп кетүү зарыл. Бул арыздарды берүүнү жөнөкөйлөтүүгө, экспертизанын мөөнөттөрүн кыскартууга жана коргоо документтерин алууну тездетүүгө багытталган санариптештирүү жана автоматташтыруу программаларын ишке ашыруунун натыйжасында мүмкүн болду. Натыйжада мамлекеттик кызматтарды көрсөтүүнүн ыкчамдуулугу жогорулап, патенттик системанын ишинин жалпы натыйжалуулугу артты. 2024-жылга карата Роспатент тарабынан электрондук формада көрсөтүлгөн кызматтардын үлүшү ойлоп табууларды каттоо боюнча дээрлик 69%, пайдалуу моделдерди каттоо боюнча 77%, өнөр жай үлгүлөрүн каттоо боюнча 80% түзгөн, ал эми мекеменин бардык 27 кызматын камтыган бул көрсөткүчтүн орточо мааниси 62% жогору болгон.

ФӨМИнин директору О. П. Неретиндин пикири боюнча, интеллектуалдык менчик чөйрөсүндө санариптештирүү процесстерин, келечектүү иштеп чыгууларга интеллектуалдык укуктарды ар тараптуу коргоону жана технологиялык долбоорлорду (техникалык жактан келечектүү жана экономикалык жактан натыйжалуу) ишке ашырууну айкалыштыруу Россия экономикасынын интеллектуалдык суверенитетин чыңдоону камсыз кылат [10, 149-б.]. Өз кезегинде бул өлкөнүн технологиялык суверенитетин бекемдеп, технологиялык лидерликке мындан аркы жетишүүгө негиз түзөт.

Адабияттардын тизмеси

1. Карпов, Е. С. Статистическое исследование патентной активности России в 2000-2010 годах / Е. С. Карпов // Вопросы статистики. – 2011. – № 12. – С. 38–40.
2. Ильина, С. А. Патентная активность отечественных и иностранных заявителей как индикатор научно-технологического развития России: анализ актуальной статистики / С. А. Ильина // Мир новой экономики. – 2019. – № 13 (3). – С. 31–40.
3. Некрасов, С. А. Патентная активность как показатель, определяющий вектор развития мировой экономики / С. А. Некрасов, В. Н. Миронов // Экономическая наука современной России. – 2019. – № 2 (85). – С. 115-130. – DOI 10.33293/1609–1442–2019–2 (85) –115–130.
4. Александрова, А. В. Актуальные тенденции патентной активности в России: оценка и перспективы / А. В. Александрова, М. Ю. Аникеева, Ю. Д. Александров // Наука и бизнес: пути развития. – 2021. – № 4 (118). – С. 140–143.

8 Постановление СФ ФС РФ от 22.02.2023 № 71-СФ «Об обеспечении научно-технологического развития Российской Федерации в целях достижения технологического суверенитета» // Собрание законодательства Российской Федерации, 06.03.2023, № 10, ст. 1599.

5. Нарбут, В. В. Изобретательская активность Российской Федерации в условиях нового технологического уклада / В. В. Нарбут // Вестник университета (ГУУ). – 2024. – № 4. – С. 5–16.
6. Дудко, Д. Патентная статистика как инструмент анализа научно-технологической сферы России / Д. Дудко // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2012. – № 10. – С. 17 – 24.
7. Александрова, А. В., Суконкин, А. В., Власов, А. Д., Евстратова, А. С., Абусеридзе, И. З. Аналитические исследования сферы интеллектуальной собственности 2023: коэффициент изобретательской активности в субъектах Российской Федерации. – М.: Федеральный институт промышленной собственности (ФИПС), 2024. – 60 с.
8. Стрельцова, Е. А., Нестеренко А. В. На пути к технологическому суверенитету: патентная активность России в 2015–2022 гг. / Е. А. Стрельцова, А. В. Нестеренко // Экспресс-информация Наука Технологии Инновации ИСИЭЗ НИУ ВШЭ, дата выпуска: 13.03.2023. – URL: https://issek.hse.ru/mirror/pubs/share/820284970.pdf (кайрылуу датасы: 26.06.2025).
9. Стрельцова, Е. А., Горбунов, А. В., Генин, Б. Л., Золкин, Д. С. Потенциал технологического развития: патентная активность в России / Е. А. Стрельцова, А. В. Горбунов, Б. Л. Генин, Д. С. Золкин // Экспресс-информация Наука Технологии Инновации ИСИЭЗ НИУ ВШЭ, дата выпуска: 28.03.2024. – URL: https://issek.hse.ru/mirror/pubs/share/909384624.pdf (кайрылуу датасы: 26.06.2025).
10. Интеллектуальный суверенитет экономики России: монография / О. П. Неретин; Федеральный институт промышленной собственности (ФИПС). – Москва: ФИПС, 2022. – 166 с.

Автор тууралуу маалымат

Дмитрий Георгиевич Дудко, экономика илимдеринин кандидаты, ФӨМИ «Федералдык өнөр жай менчиги институту» Илимий-агартуу борборунун илимий-изилдөө секторунун башчысы (Москва, Брежков кыясы, 30-үй, 1-корп); SPIN: 2751-5860; dmitrii.dudko@rupto.ru

References

1. Karpov, E. S. (2011), “Statistical study of patent activity in Russia in 2000-2010”, *Voprosy Statistiki*, no. 12, pp. 38–40.
2. Ilina, S. A. (2019), “Patent activity of domestic and foreign applicants as an indicator of scientific and technological development of Russia: An analysis of current statistics”, *the World of the New Economy*, no. 13 (3), pp. 31–40.
3. Nekrasov, S. A. and Mironov, V. N. (2019), “Patent activity as an indicator determining the vector of development of the world economy”, *Economics of Contemporary Russia*, no. 2 (85), pp. 115–130. DOI 10.33293/1609–1442–2019–2 (85)–115–130.
4. Aleksandrova, A. V., Anikeeva, M. Yu. and Aleksandrov, Yu. D. (2021), “Current trends in Russian patenting: assessment and prospects”, *Science and Business: Ways of Development*, no. 4 (118), pp. 140–143.
5. Narbut, V. V. (2024), Inventive activity of the Russian Federation in the context of the new technological order, Vestnik Universiteta, no. 4, pp. 5–16.
6. Dudko, D. G. (2012), “Patent statistics as a tool for analyzing the scientific and technological sphere of Russia”, *Intellectual property. Industrial property*, no. 10, pp. 17–24.
7. Aleksandrova, A. V., Sukonkin, A. V. et al (2024), Analytical studies of the sphere of intellectual property 2023: coefficient of inventive activity in regions of the Russian Federation. Federal Institute of Industrial Property (FIPS), Moscow, Russia.
8. Streltsova, E. A. and Nesterenko, A. V. (2023), On the way to technological sovereignty: Russia’s patent activity in 2015-2022. ISSEK HSE. Express information Science Technology Innovation. Release date: 13/03/2023, available at: https://issek.hse.ru/mirror/ pubs/share/820284970.pdf (Accessed 26 June 2025).
9. Streltsova, E. A., Gorbunov, A. V., Genin, B. L. and Zolkin, D. S. (2024), Potential for Technological Development: Patent Activity in Russia. ISSEK HSE. Express Information Science Technologies Innovations ISSEK HSE. Release date: 03/28/2024, available at: https:// issek.hse.ru/mirror/ pubs/share/909384624.pdf (Accessed 26 June 2025).
10. Neretin, O. P. (2022), Intellektualniy suverenitet ekonomiki Rossii. [Intellectual sovereignty of the Russian economy], Federal Institute of Industrial Property (FIPS), Moscow, Russia.

Information about the author

Dmitry G. Dudko, Cand. Sci. (Economics), Head of the Research Sector of the Scientific and Educational Center of the Federal Institute of Industrial Property (Moscow, Berezhkovskaya emb., 30, bld. 1); SPIN: 2751-5860; dmitrii.dudko@rupto.ru.

Автор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдирет.
The author declares no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 27.07.2025
Рецензиядан кийин кайра иштетилген күн (Revised): 06.08.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 25.08.2025

3 СУРОО ЖОК ЖООП ЖОК

EDN https://elibrary.ru/bnkwaj

Евразиялык ыкчам патенттик иш жүргүзүү программасы (ЕА-PPH): өтүнмө бергендердин суроолоруна жооп беребиз

Дмитрий Юрьевич Рогожин
Европалык патенттик ведомство
drogozhin@eapo.org

Аннотация: бул макаланын негизги максаты — Евразиялык тездетилген патенттик иш жүргүзүү программасы (ЕА-PPH) менен тааныштыруу. Макалада дүйнөдө колдонулуп келе жаткан тездетилген патенттик иш жүргүзүү программаларынын түрлөрү кеңири түшүндүрүлүп, бул программалардын механизмдери ЕА-PPH программасынын алкагында кандайча ылайыкташтырылгандыгы көрсөтүлгөн. ЕА-PPH программасынын негизги өзгөчөлүктөрү көрсөтүлүп, ал арыз берүүчүлөргө сунуш кылган артыкчылыктар ачылып берилет жана бул программага ийгиликтүү катышуунун шарттары келтирилет. Материал суроолор жана жооптор түрүндө даярдалган, мунун аркасында аудитория үчүн, анын ичинде программанын келечектеги катышуучулары үчүн мазмун түшүнүктүү жана жеткиликтүү болот. Бул маалымат, тактап айтканда, патент алуу процессин тездетүүнү жана чыгымдарды азайтууну каалагандарга, тактап айтканда, инновациялык бизнес ээлерине, ишкерлерге, көзкарандысыз иштеп чыгуучуларга жана жаңы технологиялардын авторлоруна пайдалуу болот.
Негизги сөздөр: Евразиялык тездетилген патенттик иш жүргүзүү программасы, патенттик арыз берүү, патенттик өтүнүч берүү, патенттик экспертизанын мөөнөттөрүн кыскартуу.
Шилтеме кылуу үчүн: Рогожин Д. Ю. Евразийская программа ускоренного патентного делопроизводства (ЕА-PPH): отвечаем на вопросы заявителей // Вестник ФИПС. 2025. Т. 4, № 3 (13). С. 262-267.

Eurasian Accelerated Patent Prosecution Highway Programme (EA-PPH): Answering Applicants' Questions

Dmitry Yu. Rogozhin
Eurasian Patent Office
drogozhin@eapo.org

Abstract: the main purpose of this article is to present the Eurasian Accelerated Patent Prosecution Highway Program (EA-PPH). The article provides a detailed explanation of existing accelerated patent prosecution programs worldwide and demonstrates how the mechanisms of these programs have been adapted within the EA-PPH framework. It highlights key features of the program, reveals benefits for applicants, and outlines conditions for successful participation in it. The material is presented in question-and-answer format, ensuring accessibility and clarity for a broad audience, including potential participants. This information will be useful for entrepreneurs, owners of innovative businesses, independent developers, and creators of new technologies who seek to expedite the patent application process and reduce associated costs.

© Рогожин Д. Ю., 2025

Keywords: the Eurasian Accelerated Patent Office management program, filing a patent application, shortening the time of patent examination.
For citation: Rogozhin D. Yu. Eurasian Accelerated Patent Prosecution Highway Program (EA-PPH): Answering Applicants' Questions // Bulletin of Federal Institute of Industrial Property. 2025. Vol. 4, No. 3 (13): 262-267 (In Russ.).

Евразиялык патенттик уюм (ЕАПУ) өзүнүн 2023–2028-жылдарга карата өнүктүрүү программасында Евразия аймагында бирдиктүү маалыматтык-адистик мейкиндикти түзүүнү негизги багыттардын бири катары белгилеп алган. Бул багыттын негизги максаты — Евразиялык патенттик ведомство (ЕАПВ) менен Евразиялык патенттик конвенциянын (ЕАПК) катышуучу мамлекеттеринин патенттик ведомстволору ортосундагы адистик жана маалыматтык өз ара аракеттенүүнү сапаттын жаңы деңгээлине чыгаруу. Бул багыт патенттик издөө жана экспертиза жүргүзүү процесстеринин натыйжалуулугун жогорулатууга, адистерге келген күчтү бөлүштүрүүгө багытталган. Ошондой эле бул иштердин кайталанышын жоюуга жана арыздарды карoo мөөнөттөрүн кыскартууга мүмкүнчүлүк берет. Бул максатка жетүү үчүн ЕАПУнун алкагында дүйнөлүк мыкты тажрыйбага жана заманбап маалыматтык технологияларга негизделген бир катар ведомстволор аралык өз ара кызматташтык долбоорлору пландалып, азыркы учурда ишке ашырылып жатат. Улуттук жаңылыктарды укуктук коргоо тармагындагы мындай долбоорлордун бири — Евразиялык ылдамдатылган патенттик иш жүргүзүү программасы (EA-PPH) (мындан ары — EA-PPH программасы деп аталт) болуп, ал 2025-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирген. Бүгүнкү күндө EA-PPH программасына беш патенттик ведомство катышат: ЕАПВ жана Азербайжан, Беларусь, Россия жана Тажикстандын патенттик ведомстволору. Ошол эле учурда программа ЕАПКга мүчө башка мамлекеттердин патенттик ведомстволору үчүн да ачык болуп, келечекте алардын баары програмга кошулат деп күтүлүүдө.

EA-PPH программасы евразиялык арыз ээлери үчүн жаңы курал болгондуктан, бул макалада жалпы ылдамдатылган патенттик иш жүргүзүү программаларына (PPH) жана өзгөчө EA-PPH программасына байланыштуу эң көп берилген суроолорго жооп берүүгө аракет кылабыз.

PPH программалары деген эмне?

Ылдамдатылган патенттик иш жүргүзүү программалары — патенттик ведомстволордун ортосундагы макулдашууларга негизделип ишке ашырылган долбоорлор. Мындай программалардын алкагында арыз ээлери белгиленген шарттарды аткарган учурда программага катышкан патенттик ведомстводо ойлоп табуу боюнча арызын карoo процессин ылдамдата алышат. Бул шарттар тиешелүү программалардын эрежелеринде жана талаптарында каралган. PPH термини («Пи-Пи-Эйч» деп окулат) — бул Patent Prosecution Highway деп аталган программалардын англисче аталышынын кыскартмасы. Англисче PPH кыскартмасы дүйнөлүк патенттик терминологияга бир топ эле терең сиңип, ар кандай тилдердеги тексттерде, анын ичинде орус тилинде да, кошумча түшүндүрмөсүз эле колдонулуп келет. Бул жагынан ал англисче PCT («Пи-Си-Ти») кыскартмасына окшош — ал Патенттик кызматташтык жөнүндө келишимди (англисче Patent Cooperation Treaty) бардык тилдерде белгилөө үчүн кеңири жана туруктаашкан формада колдонулат.

PPH программаларынын максаты — арыз ээлерине бир патенттик ведомство жүргүзгөн экспертизанын оң жыйынтыктарын программага катышкан башка ведомстводо иш жүргүзүүнү ылдамдатуу жана жөнөкөйлөтүү үчүн пайдаланууга мүмкүнчүлүк берүү.

PPH программаларынын максаты — арыз ээлерине бир патенттик ведомство жүргүзгөн экспертизанын оң жыйынтыктарын программага катышкан башка ведомстводо иш жүргүзүүнү ылдамдатуу жана жөнөкөйлөтүү үчүн пайдалануу мүмкүнчүлүгүн берүү.

Белгилей кетсек, дүйнөлүк патенттик практикада PPH программалары салыштырмалуу жакында пайда болгон, ал эми мындай программа алгач ирет 2006-жылы Жапониянын жана АКШнын патенттик ведомстволорунун ортосунда ишке ашырылган. Негизине салыштырмалуу жөнөкөй механизм камтылганына карабастан, алгачкы PPH программалары патенттик ведомстволор үчүн өз натыйжалуулугун көрсөтүп, арыз ээлеринин кызыгуусун жаратkan. Мунун натыйжасында алардын дүйнө жүзү боюнча колдонулуш географиясы тез кеңейе баштаган. Ошол эле учурда программаларга чоң ведомстволор гана эмес, орто жана чакан патенттик ведомстволор да кошула баштаган. Ошол эле учурда PPH программаларынын өздөрү да мындай программалардын алкагында колдонулган принциптерди жана критерийлерди өркүндөтүү аркылуу өнүгө баштаган. Натыйжада баштапкы PPH түрү (азыр аны «кадимки» PPH же PPH 1.0 деп атап калышты) менен катар PPH программаларынын башка түрлөрү пайда болду — мисалы, PPH-MOTTAINAI[1] (же PPH 2.0), PCT-PPH. Мындан тышкары, эки тараптуу PPH программаларынан бөлек, IP5-PPH[2], Global PPH сыяктуу көп тараптуу программалар да иштей баштады. Ал эми учурда бул программаларда колдонулуп жаткан эң заманбап принциптерге жана ыкмаларга негизделген EA-PPH программасы да ишке кирди.

EA-PPH программасы кабыл алынган учурга келип, дүйнөдөгү 56 патенттик ведомство PPH программаларынын ар кандай түрлөрүнө катышкан эле, ал эми EA-PPH программасы Евразия аймагындагы ведомстволордун кошулуусу менен катышуучулардын санын кеңейтти.

[1] Mottainai — жапон тилиндеги термин, бул «объекттин же ресурстун чыныгы баалуулугу толук пайдаланылбай калган учурда кетирилген чыгымдарга өкүнүү» деген маанини билдирет (https://en.wikipedia.org/wiki/Mottainai).

[2] Кытай, АКШ, Жапония, Корея Республикасы жана Европа патенттик ведомствосу ортосундагы программа.

> ЕА-PPH программасы кабыл алынган учурга келип, дүйнөдөгү 56 патенттик ведомство PPH программаларынын ар кандай түрлөрүнө катышкан эле, ал эми ЕА-PPH программасы Евразия аймагындагы ведомстволордун кошулуусу менен катышуучулардын санын кеңейтти.

Бүгүнкү күндө PPH программалары дүйнөлүк патенттик системанын ажырагыс бөлүгү болуп калды деп ишенимдүү айтууга болот, мындай программалардын бирөө же бир нечеси ар кандай заманбап патенттик ведомствонун куралдар топтомунда сөзсүз түрдө болушу керек.

PPH программасы кантип иштейт?

PPH программаларынын түрлөрү арбын болгонуна карабастан, алардын баарын бириктирген — пайдубалында жаткан жалпы механизм. Түшүнүүнү жеңилдетүү үчүн мындай механизмдин иштешин шарттуу А жана Б патенттик ведомстволору ортосунда түзүлгөн эки тараптуу PPH 1.0 программасынын мисалында карап көрөлү. Арыз ээси А ведомствосуна ойлоп табуу боюнча А улуттук арызын тапшырды деп элестетели. Андан кийин ал ошол эле ойлоп табуу боюнча Б ведомствосуна Б улуттук арызын тапшырат. Эгер А ведомствосу арыз ээлеген ойлоп табуунун патенттелүүгө жөндөмдүүлүгү боюнча оң корутунду чыгарса, арыз ээси PPH программасынын алкагында Б ведомствосуна тиешелүү Б арызын ылдамдатылган тартипте кароону суранган өтүнүч бере алат. Мындай өтүнүч PPH өтүнүчү деп аталат. Ал А ведомствосу тарабынан даярдалган, А арызы боюнча патенттелүүгө жөндөмдүүлүк тууралуу оң корутундуга же патент берүү жөнүндө чечимге негизделет. Эгер PPH программасынын бардык шарттары аткарылса, Б ведомствосу алынган PPH өтүнүчүн канааттандырууга жана тиешелүү Б арызын ылдамдатылган тартипте кароого милдеттүү болот.

Шарттуу мисалдан конкреттүү мисалга өтүп, ЕА-PPH программасын практикалык жагынан колдонуу мүмкүнчүлүгүн карап көрөлү. Программага катышкан патенттик ведомствонун (Азербайжан Республикасынын, Беларусь Республикасынын, Россия Федерациясынын, Тажикстан Республикасынын ведомстволору) биринде ойлоп табууга улуттук арыз берген жана бул арыз боюнча улуттук патент алган же патент берүү жөнүндө чечим чыгарган арыз ээси ошол эле ойлоп табуу боюнча ЕАПВга евразиялык арыз бере алат. Мында ал улуттук арыздын негизинде конвенциялык артыкчылык укугун пайдаланууга да акылуу. Ошондой эле арыз ээси ЕА-PPH программасына ылайык арызды ылдамдатылган тартипте кароого байланыштуу өтүнүч бере алат. Өз кезегинде, ЕАПВ бул евразиялык арыз боюнча ЕА-PPH программасынын шарттары аткарылганын аныктаган соң, өтүнүчтү канааттандырууга жана евразиялык арызды ылдамдатылган тартипте кароого тийиш.

ЕА-PPH программасына катышуу арыз ээси үчүн кандай артыкчылыктарды берет?

Ойлоп табууга берилген евразиялык арызды ылдамдатылган тартипте кароодон тышкары, арыз ээси дагы бир катар кошумча артыкчылыктарга ээ болот. Бул, өз кезегинде, улуттук ведомство жүргүзгөн патенттик издөө жана экспертизанын жыйынтыктарына тиешелүү маалыматты ЕАПВнын адистери пайдаланганынын эсебинен камсыздалат, атап айтканда:

- ЕАПВ тарабынан евразиялык арыз боюнча патенттелүүгө жөндөмдүүлүк тууралуу оң корутунду (евразиялык патент берүүгө даяр экендиги жөнүндө билдирме) алуу мүмкүнчүлүгү жогорулайт;
- дүйнөлүк тажрыйба жана PPH программалары боюнча ЕАПВнын тажрыйбасы көрсөтүп тургандай, PPH өтүнүчү берилген арыздар боюнча, адатта, маңыздуу экспертиза учурунда жөнөтүлгөн суроо-талаптардын саны мындай программаларга катышпаган арыздарга салыштырганда орто эсеп менен азыраак болот. Бул, өз кезегинде, мындай суроо-талаптарга жооп даярдоого байланышкан арыз ээсинин чыгымдарын азайтат. Эгер арыз ээси өкүл дайындап, анын кызмат көрсөтүүлөрүн төлөп жатса, суроо-талаптардын санынын мындай кыскарышы өкүлдүн кызматтарына кетчү чыгымдарды да азайтууга мүмкүнчүлүк берет;
- акыры, дагы эле дүйнөлүк тажрыйбага жана ЕАПВнын тажрыйбасына таянсак, PPH программасы боюнча өтүнүч берилген учурда арыз ээси ойлоп табуунун патенттелүүгө жөндөмдүүлүгү жөнүндө оң корутундуну (евразиялык патент берүүгө даяр экендиги тууралуу билдирмени) маңыздуу экспертизанын биринчи аракетинин алкагында алуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатат.

Эгер арыз ээси ойлоп табууга улуттук арызга ээ болуп, бирок евразиялык процедуранын алкагында патент алуунун ийгилигине күмөн санагандыктан евразиялык арыз берүүгө али чечкиндүү боло элек болсо, улуттук арыз боюнча ойлоп табуунун патенттелүүгө жөндөмдүүлүгү жөнүндө оң корутунду алганы ЕА-PPH программасы аркылуу мындай чечимди кабыл алууда арыз ээсине ишеним берүүгө тийиш.

> Ойлоп табууга берилген евразиялык арызды ылдамдатылган тартипте кароодон тышкары, арыз ээси дагы бир катар кошумча артыкчылыктарга ээ болот. Бул артыкчылыктар улуттук ведомство жүргүзгөн патенттик издөө жана экспертизанын жыйынтыктарына байланыштуу маалыматты ЕАПВнын адистери пайдаланганынын эсебинен камсыздалат.

> Эгер арыз ээси ойлоп табууга улуттук арызга ээ болуп, бирок евразиялык процедуранын алкагында патент алуунун ийгилигине күмөн санагандыктан евразиялык арыз берүүгө али чечкиндүү боло элек болсо, улуттук арыз боюнча ойлоп табуунун патенттелүүгө жөндөмдүүлүгү жөнүндө оң корутунду алганы EA-PPH программасы аркылуу мындай чечимди кабыл алууда арыз ээсине ишеним берүүгө тийиш.

A-PPH программасы кандай шарттарды камсыз кылат?

EA-PPH программасына катышуу үчүн бир нече шарттар аткарылышы керек. Мурда берилген улуттук арыздын негизинде артыкчылык суралган ойлоп табууга евразиялык арыз ээси тарабынан буга чейин эле берилген жогорудагы мисалдын негизинде бул шарттарды карап көрөлү. Статистикага ылайык, дал ушул жагдай эң көп кездешерин жана ал арыз ээсине EA-PPH Программасынын артыкчылыктарын пайдалануу мүмкүнчүлүгүн берерин баса белгилеп кетүү керек. 2024-жылы евразиялык өтүнмөлөр боюнча конвенциялык артыкчылык Россия Федерациясынын улуттук өтүнмөлөрүнүн негизинде 394 учурда, Казакстан Республикасынын өтүнмөлөрү боюнча 26 учурда, Азербайжан Республикасынын өтүнмөлөрү боюнча 7 учурда жана Беларусь Республикасынын өтүнмөлөрү боюнча 5 учурда суралган.

Биринчиден, евразиялык жана улуттук өтүнмөлөрдүн эң алгачкы берилген/артыкчылык даталары дал келиши керек. Берилген мисалда бул шарт аткарылат, анткени евразиялык өтүнмө мурда берилген улуттук өтүнмөгө негизделген конвенциялык артыкчылык (приоритет) талабы менен берилген. Париж конвенциясына ылайык, артыкчылык укугун таануу үчүн евразиялык өтүнмө улуттук өтүнмө берилген күндөн тартып 12 айдын ичинде берилүүгө тийиш экенине көңүл буруу зарыл. Ушундайча, улуттук өтүнмөнүн берилген датасы менен евразиялык өтүнмө боюнча конвенциялык артыкчылыктын датасы бири-бирине дал келет.

Экинчиден, тиешелүү улуттук өтүнмө боюнча ойлоп табуунун формуласынын кеминде бир пункту улуттук ведомство тарабынан патенттөөгө жарамдуу деп табылышы керек; улуттук патентти берүү жөнүндө чечим бар болгон учурда да бул шарт аткарылган деп эсептелет.

Үчүнчүдөн, евразиялык өтүнмөдөгү ойлоп табуунун формуласынын бардык пункттары улуттук өтүнмөдөгү патенттөөгө жарамдуу деп табылган формуланын пункттарына «жетиштүү деңгээлде ылайык келиши» керек; эгерде EA-PPH Программасы боюнча өтүнүч берилген евразиялык өтүнмөдөгү ойлоп табуунун формуласынын пункттары тиешелүү улуттук өтүнмөдөгү формуланын пункттары менен талаптардын көлөмү боюнча бирдей же окшош болсо, формуланын пункттары жетиштүү деңгээлде ылайык келет деп эсептелет.

Төртүнчүдөн, евразиялык өтүнмө боюнча EA-PPH боюнча өтүнүч берилген учурда, бул өтүнмө боюнча маңызын кароо экспертизасы иш жүзүндөбаштала элек болушу керек. Бул жерде маңыздуу экспертизанын иш жүзүндөгү башталышы деген эмне экенин тактап кетүү зарыл. Сөз арыз ээси ЕАПБнын адисинен маңыздуу экспертизанын алкагында даярдалган экспертиза талабын да, ойлоп табуунун патентке жөндөмдүүлүгү боюнча корутундуну да али ала элек жагдай жөнүндө жүрүп жатат. Бул арыз ээси евразиялык өтүнмө боюнча маңызы боюнча экспертизанын жүргүзүлүшү тууралуу өтүнүчтү кароо оң жыйынтык менен аяктагандыгы жөнүндө ЕАПБдан билдирме алган күндө да өз күчүндө калат. Муну менен бирге, Патенттик нускаманын ЕАПКга карата 46-эрежесинин (3) бөлүгүнө ылайык, мындай билдирме жөнөтүлгөн күн экспертизанын жүргүзүлүшүнүн юридикалык башталыш күнү деп эсептелет.

Акырында, EA-PPH Программасынын шарттарына ылайык, EA-PPH боюнча өтүнүч берилген учурга карата маңызы боюнча экспертизанын жүргүзүлүшү тууралуу өтүнүч берилип, аны өткөрүү үчүн алынуучу төлөм төлөнгөн болушу керек.

Демек, EA-PPH Программасынын бардык артыкчылыктарын пайдалануу үчүн ЕАПБга EA-PPH боюнча өтүнүчтү маңызы боюнча экспертизанын жүргүзүлүшү тууралуу өтүнүч менен бир учурда берүү сунушталат. Эгер маңызы боюнча экспертизанын жүргүзүлүшү тууралуу өтүнүч мурдараак берилген болсо (мисалы, эл аралык өтүнмө ЕАПБда регионалдык баскычка өткөн учурда), анда EA-PPH боюнча өтүнүчтү формалдык экспертиза баскычында берүү сунушталат.

Мен улуттук өтүнмөнүн негизинде артыкчылык сурап, ЕАПБга евразиялык өтүнмө бердим. ЕАПБ мага евразиялык патентти берүүгө даяр экендиги тууралуу билдирүү жөнөттү, бирок улуттук ведомстводо маңызы боюнча экспертиза дагы деле башталa элек. Өтүнмөнү тездетип кароо үчүн улуттук ведомствого EA-PPH Программасы боюнча өтүнүч бере аламбы?

EA-PPH Программасы PPH-MOTTAINAI (же PPH 2.0) схемасына негизделет. Ал PPH боюнча өтүнүч берүүнүн негизи — тиешелүү өтүнмө боюнча биринчи болуп оң патентке жөндөмдүүлүк корутундусун даярдаган ведомство-катышуучунун корутундусу экенин карайт. Бул ведомство ошол өтүнмөнүн биринчи берилген жери болбосо да, шарт өзгөрбөйт. PPH-MOTTAINAI программаларында мындай ведомство эрте экспертиза жүргүзгөн ведомство деп аталат, ал эми PPH боюнча өтүнүч берилген ведомство — кеч экспертиза жүргүзгөн ведомство деп аталат. Ушуну эске алуу менен, арыз ээси евразиялык патентти берүү жөнүндө чечим бар болгон учурда, жогорудагы мисалдагыдай эле, тиешелүү өтүнмө боюнча маңызы боюнча экспертиза иш жүзүндө башталa элек болсо, EA-PPH Программасына катышкан улуттук патенттик ведомствого (Азербайжан Республикасына, Беларусь Республикасына, Россия Федерациясына, Тажикстан Республикасына) өтүнүч берүүгө укуктуу. Мын-

дай ведомство ЕА-РРН Программасында каралган бардык шарттар аткарылганын аныктаган учурда, аталган өтүнүчтү кабыл алып, канааттандырууга тийиш.

Тиешелүү эл аралык өтүнмө боюнча Эл аралык издөө органы даярдаган патентке жөндөмдүүлүк тууралуу оң корутунду бар болсо, ЕАПБга ЕА-РРН боюнча өтүнүч берүүгө болобу?

Жогоруда белгиленгендей, РРН программалары барган сайын өнүгүп бараткандыктан ПСТ системасынын алкагындагы эл аралык өтүнмөлөр боюнча даярдалган экспертизанын жыйынтыктарын да колдонуу практикасы пайда болгон. Мындай программалар ПСТ-РРН деп аталат.

ЕА-РРН Программасына ошондой эле ПСТ-РРН схемасы киргизилген. Патентке жөндөмдүүлүк боюнча ЕАПБ же Роспатент даярдаган корутундулардын негизинде ЕА-РРН боюнча өтүнүчтөрдү берүү мүмкүнчүлүгү каралган. Бул учурда Роспатент ПСТнын алкагында Эл аралык издөө органы жана Эл аралык алдын ала экспертиза органы катары кызмат кылат.

ЕА-РРН Программасы ПСТ процедурасынын улуттук же регионалдык баскычка өткөн эл аралык өтүнмөлөрдү ылдамдатылган тартипте кароону карайт. Эл аралык өтүнмөдө РСТнын эл аралык баскычында Эл аралык издөө органы же Эл аралык алдын ала экспертиза органы катары иштеген ЕАПБ же Роспатент тарабынан даярдалган оң экспертиза жыйынтыктары камтылган болсо, мындай ылдамдатылган кароо мүмкүнчүлүгү колдонулат. Башкача айтканда, эл аралык баскычта ЕАПБ же Роспатент патентке жөндөмдүүлүк боюнча оң корутунду чыгарган болсо, ЕА-РРН Программасына катышкан ведомстводо өтүнмө улуттук же регионалдык баскычта тездетилген тартипте каралышы мүмкүн. Бул документтер Эл аралык издөө органынын жазма билдирүүсү (WO/ISA), Эл аралык алдын ала экспертиза органынын жазма билдирүүсү (WO/IPEA) же Эл аралык алдын ала экспертизанын корутундусу (IPER) болушу мүмкүн. Бул документтерде РСТ өтүнмөсүнүн, жок дегенде, бир талаптары жаңы экендиги, ойлоп табуучулук деңгээлге ээ экендиги жана өнөр жайда колдонууга мүмкүн экендиги белгиленген болушу керек.

Регионалдык баскычка өткөн эл аралык өтүнмөлөр үчүн жогоруда көрсөтүлгөн документтер жана эл аралык өтүнмөнүн ойлоп табуу формуласы ЕАПБга БИМУнун (ВОИС) Patentscope системасы аркылуу жеткиликтүү. Ошондуктан ЕА-РРН боюнча өтүнүч менен бирге мындай документтерди арыз ээси өзүнчө тапшырууга муктаж болбойт.

> РРН программалары бара-бара өнүккөн сайын, РСТ системасынын алкагындагы эл аралык өтүнмөлөр боюнча даярдалган экспертизанын жыйынтыктарын да колдонуу практикасы пайда болгон. Мындай программалар ПСТ-РРН деп аталат.

ЕА-РРН арызын берүү үчүн кошумча алым-салыктар талап кылабы?

ЕА-РРН Программасынын алкагында арыз ээси евразиялык ойлоп табуу өтүнмөсүнө карата экспертизаны тездетилген тартипте өткөрүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болот жана бул үчүн эч кандай кошумча төлөмдөр же алымдар алынбайт.

Тескерисинче, ЕА-РРН Программасынын чегинен тышкары, эгер арыз ээси өзүнүн евразиялык өтүнмөсүнүн ылдамдатылган тартипте каралышын кааласа, анда тиешелүү акы төлөнүүчү кызматты төлөөгө тийиш болот.

ЕА-РРН Программасы боюнча өтүнмө барагын кайдан тапса болот?

Евразиялык тездетилген патенттик иш кагаз жүргүзүү Программасына (ЕА-РРН ходатайствосу) ылайык, ылдамдатылган экспертизаны өткөрүү тууралуу өтүнмө баракчасы ЕАПОнун веб-порталындагы «Документтер / Өтүнмө баракчалары / Тездетилген патенттик иш кагаз жүргүзүү» бөлүмүндө жайгашкан.

ЕА-РРН өтүнмө баракчасын толтуруп жатканда деген бул евразиялык өтүнмөнүн номерин жана арыз ээсинин аталышын көрсөтүү керек, ошондой эле өтүнмө менен бирге берилген документтер тизмесинин жанындагы тиешелүү төрт чарчыларды белгилөө керек. Ушуну эске алганда бул өтүнмөнү толтуруу арыз ээси үчүн кандайдыр бир кыйынчылыктарды жаратпайт деле.

Толтурулган ЕА-РРН өтүнмөнүн баракчасын жана ага тиркелген документтерди ЕАПБга төмөнкү ыкмалардын бири аркылуу жөнөтүүгө болот: — электрондук түрдө «ЕАПБ-ОНЛАЙН» электрондук алмашуу системасы аркылуу; — кагаз жүзүндө кадимки почта менен; — курьер аркылуу; — же документтерди түздөн-түз ЕАПБга алып барып тапшыруу жолу менен.

ЕА-РРН өтүнмөсүнө кайсы документтер тиркелиши керек?

ЕАПБга тапшырылган ЕА-РРН өтүнмөсүнө төмөнкү документтер тиркелүүгө тийиш:

1) ушул өтүнмө боюнча жөнөтүлгөн, улуттук ведомство тарабынан маңызы боюнча экспертизага (патенттик экспертизага) байланыштуу чыгарылган бардык чечимдердин (билдирмелердин) көчүрмөлөрү; жогоруда айтылгандай, РСТнын эл аралык баскычында даярдалган корутундуларды (WO/ISA, WO/IPEA, IPER) сунуштоонун зарылдыгы жок, анткени алар ЕАПБга БИМУнун (ВОИС) Patentscope системасы аркылуу жеткиликтүү.

2) тиешелүү улуттук өтүнмөдө патентке жөндөмдүүлүк аныкталган ойлоп табуу формуласынын бардык пункттарынын көчүрмөлөрү; регионалдык баскычка өткөн эл аралык өтүнмөлөр үчүн эл аралык өтүнмөнүн ойлоп табуу формуласынын көчүрмөсүн да сунуштоонун зарылдыгы жок, анткени алар ЕАПБга БИМУнун (ВОИС) Patentscope системасы аркылуу жеткиликтүү.

3) тиешелүү өтүнмөгө байланыштуу адис көрсөткөн шилтеме кылынган документтердин көчүрмөлөрү. Эгерде шилтеме берилген документ патент болсо, анда Евразия патенттик ведомствосу талап кылынган документ жок болгон учурда аны суроо-талап боюнча берет. Программа патенттик эмес адабияттардын көчүрмөлөрүн милдеттүү түрдө тапшырууну талап кылат. Егер ЕАПБда шилтеме кылынган документтердин орус же англис тилдериндеги

котормосу жок болсо, анда шилтеме кылынган документтердин орус тилиндеги котормосун да сунуштоо талап кылынат, мында машиналык котормону тапшырууга да уруксат берилет.

4) ойлоп табуу формуласынын пункттарынын дал келүү таблицасы. Бул таблицада EA-PPH өтүнмөсү берилген евразиялык өтүнмөдөгү ойлоп табуу формуласынын пункттары улуттук өтүнмөдө патентке жөндөмдүүлүгү таанылган пункттарга кандайча дал келери көрсөтүлгөн. Эгер ойлоп табуу формуласынын пункттары толугу менен көчүрмө (ошондой эле мазмуну бирдей) болсо, арыз ээси таблицада мындай деп жаза алат: «Пункттар окшош». Эгер ойлоп табуунун формуласы пункттары толугу менен көчүрмө болбосо, таблицада ар бир пункттун дал келишине байланыштуу түшүндүрмөлөрдү көрсөтүү зарыл.

ЕАПБга EA-PPH Программасы боюнча өтүнмө тапшыруу жөнүндө кеңири маалыматты кайдан тапса болот?

ЕАПБ евразиялык патенттик ведомствого ойлоп табууга евразиялык патент берүүгө арналган өтүнмө боюнча ылдамдатылган экспертизаны жүргүзүү жөнүндө өтүнмө тапшыруу тартибин бекиткен. Бул тартип Евразиялык тездетилген патенттик иш кагаз жүргүзүү Программасына ылайык иштелип чыккан.

Бул документ EA-PPH Программасына ылайык ойлоп табууга евразиялык патент берүүгө арналган өтүнмө боюнча ылдамдатылган экспертизаны жүргүзүү тууралуу өтүнмөнү ЕАПБга тапшыруунун тартибин жана шарттарын белгилейт. Ал ошондой эле мындай өтүнмөгө тиркелүүгө тийиш болгон документтерге коюлуучу талаптарды аныктайт. Мындан тышкары, документ өтүнмөнү канааттандыруу же канааттандыруудан баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алуунун шарттарын да сүрөттөйт.

Бул документтин тексти ЕАПОнун веб-порталындагы «Эл аралык кызматташтык — PPH программалары» бөлүмүндө жайгаштырылган.

Жыйынтыктап айтканда, EA-PPH Программасы потенциалдуу түрдө мүмкүнчүлүктөрү кеңири болгон механизм экенин белгилей кетүү керек. Ал азыр колдонулуп жаткан схема боюнча ЕАПБ менен ЕАПКга катышкан мамлекеттердин улуттук патенттик ведомстволорунун ортосунда гана колдонулбайт. Бул Программа түздөн-түз улуттук патенттик ведомстволордун өз ара кызматташуусунда да колдонулушу мүмкүн.

EA-PPH программасын колдонууга байланыштуу бардык суроолор боюнча ойлоп табуулар боюнча процедуралык суроолорго жооп берүү үчүн бөлүнгөн ЕАПО байланыш номерине кайрылууну сунуштайбыз: +7 (495) 411-61-50.

Мындай мүмкүнчүлүктү ишке ашыруу үчүн улуттук патенттик ведомстволор өз ара EA-PPH программасын бири-биринин улуттук өтүнмөлөрүнө да жайылтуу жөнүндө эки тараптуу келишим түзүшү керек.

EA-PPH программасын колдонууга байланыштуу бардык суроолор боюнча ойлоп табуулар боюнча процедуралык суроолорго жооп берүү үчүн бөлүнгөн ЕАПО байланыш номерине кайрылууну сунуштайбыз: +7 (495) 411-61-50.

Автор тууралуу маалымат

Дмитрий Юрьевич Рогожин, Евразиялык патенттик ведомствонун экспертиза башкармалыгынын жетекчилигинин орун басары — формалдык экспертиза бөлүмүнүн жетекчиси (Москва, Малый Черкасский кууш жолу., 2-үй); drogozhin@eapo.org

Information about the author

Dmitry Yu. Rogozhin, Deputy director of Examination Department - director of Formal Examination Division of the Eurasian Patent Office (Moscow, M. Cherkassky lane, bld. 2); drogozhin@eapo.org

Автор кызыкчылыктардын ортосунда пикир келишпестик жок экендигин билдирет.
The author declares no conflict of interests.

Редакцияга келип түшкөн күн (Received): 05.08.2025
Жарыялоого кабыл алынган күн (Accepted): 21.08.2025

4 БРПК X-ФАЙЛДАРЫ

EDN https://elibrary.ru/bqmpwg

БРПК ФОНДУНУН ЭКСКЛЮЗИВДҮҮ МАТЕРИАЛДАРЫ

Өткөндү урматтоо — бул билимдүүлүктү нааданчылыктан айырмалап турган сапат. Ата-бабаларыбыздын даңкы менен мактануу бул калоо гана эмес, бул парыз болуп саналат.

А. С. Пушкин

2025-жылы Интеллектуалдык менчик боюнча федералдык кызмат (Роспатент) жана «Федералдык өнөр жай менчигин коргоо институту» ФӨМИ маанилүү даталарды белгилешет: Роспатент түзүлгөндүгүнүн 70 жылдыгын, ал эми ФӨМИ — 65 жылдыгын майрамдайт.

Сиздер менен Россия империясы тушундагы алгачкы мекемелерден тартып бүгүнкү күнгө чейинки интеллектуалдык мендикти коргоо боюнча иш алып барган уюмдардын тарыхына арналган өзгөчө материалдардын тандаламасы менен бөлүшөбүз. Сунушталган басылмалар тарыхчылар жана юристтер үчүн пайдалуу болушу мүмкүн.

«Ойлоп табуу — чыгармачылыктын жемиши» — мындан так жүз жыл мурун жарык көргөн басылманын биринчи бөлүмү дал ушундай аталыш менен чыккан. Анда өнөр-жайы өнүккөн өлкөлөрдүн мыйзам чыгаруу, соттук жана административдик практикасында патенттик укук маселелеринин өнүгүп-өрчүшү жана абалы каралган; укуктук коргоого тийиш объектилер баяндалган; эквиваленттер теориясынын негиздери түшүндүрүлгөн; ойлоп табуучунун укуктары жана милдеттери да чагылдырылган. СССРдеги ойлоп табуулар боюнча патенттик мыйзамдарды талдоо жана кайра карап чыгууга жана 1924-жылдын 12-сентябрындагы Патенттик мыйзамдын киргизилишине өзүнчө бөлүм арналган.

Бул китепти ойлоп табуулар боюнча комитеттин төрагасы Л. К. Мартенстин баш сөзү ачат. Ал бул комитетти 1924–1927-жылдары жетектеген. Басылма илимий методологиясы, так-айкын жана түшүнүктүү презентациясы үчүн мактоого арзыйт.

Хейфец, И. Я. Основы патентного права / Предисловие Л. К. Мартенса. – Ленинград: Научное Химико-Техническое Издательство. Научно-Технический Отдел В.С.Н.Х., 1925. – 418 с.

Шифр издания: 2.005.95; Х-35

Адамзат жаралгандан бери эле жаңы нерселерди ойлоп таап келет. Орусияда ойлоп табуучулардын укуктарын коргоо институтунун пайда болуу тарыхы анча деле орчундуу эмес, бирок эки кылымдан ашык убакытты камтыйт.

Бул үч томдук басылма Россиядагы ойлоп табуучулук жана өнөр жай менчигин коргоонун өнүгүүсүнө арналган жылнаама болуп саналат.

Биринчи китепте ойлоп табууларды коргоонун тарыхына чейинки мезгил баяндалат: 16-кылымдан 1917-жылга чейинки мезгилдеги патенттерден «өнөр жайлык артыкчылыктарга» чейин.

Интеллектуалдык менчиктин ар кыл маселелерине байланыштуу китептер жана мезгилдүү басылмалардагы макалалар тууралуу маалыматты, алардын толук текстерин, ошондой эле башка маалыматтык ресурстарды ФӨМИнин ВПТБ электрондук китепканасынан табууга болот: https://irbis.fips.ru/web/index.php?LNG=&C21COM=F&I21DBN=FIPS&P21DBN=FIPS

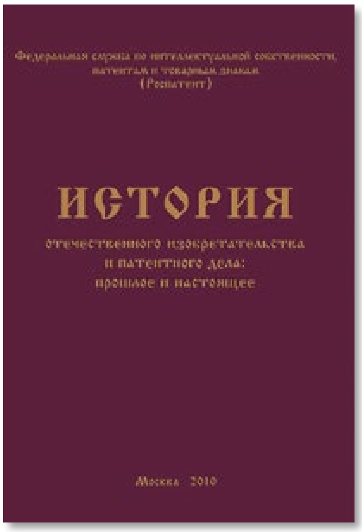

Китептин экинчи бөлүмүндө 1917–1991-жылдар аралыгында СССРде өнөр жай менчик укугун укуктук коргоо боюнча мамлекеттик системаны түзүү жана өнүктүрүү маселелери, ойлоп табууларды башкаруу жана патент иши, анын ичинде 1955-жылы Ойлоп табуулар боюнча комитеттин түзүлүү тарыхы, анын кийинчерээк Роспатентке айландырылышы жана ага караштуу уюмдардын ишмердүүлүгү каралат. Белгилүү орус ойлоп табуучулар жана Роспатент тутумуна кирген уюмдардын көрүнүктүү ишмерлери жөнүндө маалыматтар берилген. Үчүнчү китепте 2016–2018-жылдары Россия Федерациясында интеллектуалдык менчик объектилерин коргоо тармагынын алдында турган милдеттер каралган. Бул багыттарга мыйзамдык жана нормативдик базаны түзүү, мамлекеттик экспертизаны өркүндөтүү, маалыматтык камсыздоону уюштуруу, эл аралык жана региондук кызматташууну өнүктүрүү жана башка иштер кирет.

История отечественного изобретательства и патентного дела: прошлое и настоящее: книги 1, 2 / С. А. Горленко, В. Е. Китайский, А. П. Колесников, Р. Б. Шабанов, А. И. Обух, Н. П. Шепелев; руководитель проекта В. И. Амелькина; Роспатент. – Москва: ФГУ ФИПС. – Книга 1. – 2010. – 416 с.; Книга 2. – 2015. – 228 с.

История отечественного изобретательства и патентного дела: прошлое и настоящее: книга 3. Государственная система охраны интеллектуальной собственности в Российской Федерации в 1992-2018 гг. / руководитель проекта Г. П. Ивлиев; Роспатент. – Москва: ФИПС, 2019. – 220 с.

Шифр изданий: 4.000; И 90

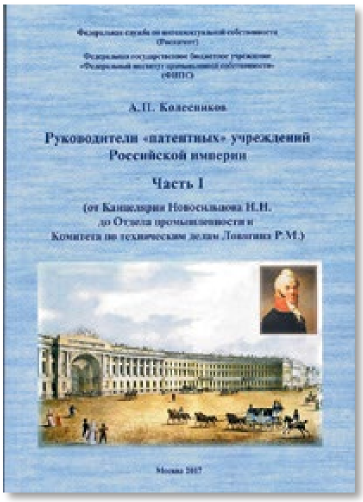

Тарых илимдеринин кандидаты, ФӨМИнин адиси А. П. Колесниковдун изилдөөлөрү Россияда өнөр жай менчигин укуктук коргоо системасынын калыптануу маселелерин изилдөөгө багытталган. Бул басылмада архивдик материалдардын негизинде революцияга чейинки Россиядагы «патенттик» мекемелердин функциялары жана милдеттери талданган. Бул мекемелер Ички иштер министрлигинин, Каржы министрлигинин, Мамлекеттик мүлк министрлигинин, Соода жана өнөр жай министрлигинин жана башка ведомстволордун курамына кирип, ойлоп табууларды укуктук коргоо маселелери менен алектенишкен. Ошондой эле ойлоп табуулар боюнча өтүнүчтөргө (арыздарга) экспертиза жүргүзгөн органдар — Мануфактура кеңеши, Соода жана мануфактура кеңеши, Медициналык кеңеш жана Техникалык иштер боюнча комитет — каралган. Бул мекемелердин жетекчилери жөнүндө өмүр баяны берилген.

Колесников, А. П. Руководители «патентных» учреждений Российской империи. Часть I (от Канцелярии Новосильцова Н. Н. до Отдела промышленности и Комитета по техническим делам Ловягина Р. М.) / А. П. Колесников; Роспатент; ФИПС. – Москва: ФИПС, 2017. – 108 с.

Шифр издания: 3.000; К 60

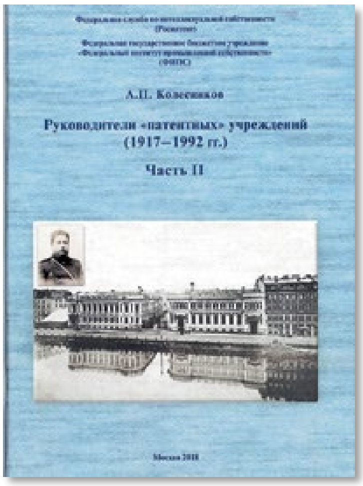

Экинчи бөлүктө автор өлкөбүздө интеллектуалдык ишмердүүлүктүн натыйжаларын укуктук коргоо жана ойлоп табуучулукту башкаруу менен алектенген «патенттик» мекемелердин ишмердүүлүгүн талдоону улайт. Төмөнкү органдардын иши каралат: Өнөр жай жана соода эл комиссариатынын Техникалык иштер боюнча комитети (1917–1918-жылдардын башы); Б.К.О. ВСНХ алдындагы Ойлоп табуулар боюнча комитеттин Ойлоп табуулар бөлүмчөсү; СТОнун алдындагы Ойлоп табуулар боюнча комитет; СССР Мамлекеттик пландоо комитетинин курамындагы ойлоп табуулар боюнча органдар (1936–1946-жж.); СССР Министрлер Советинин алдындагы Ойлоп табуулар жана ачылыштар боюнча комитет (1947-ж.); СССР Гостехникасы (1948–1951-жж.); Стандартташтыруу системасындагы ойлоп табуулар боюнча органдар (1951–1955-жж.); Ойлоп табуулар боюнча комитет (1956–1992-жж.).

Мекемелердин ишмердүүлүгү жөнүндө кыскача маалыматтар жана алардын жетекчилери тууралуу биографиялык маалымдамалар берилген.

Колесников, А. П. Руководители «патентных» учреждений (1917-1992 гг.). Часть II. / А. П. Колесников; Роспатент; ФИПС. – Москва: ФИПС, 2018. – 65 с.: ил. + 1 эл. опт. диск (CD-ROM).

Шифр издания: 3.000; К 60

5 КИТЕП ТЕКЧЕСИ

Аналитикалык материалдардын анотациясы | Analitical materials abstract

EDN https://elibrary.ru/fbkoqt

«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024»

Федералдык өнөр жай менчигин коргоо институтунун басылмасы

“Analytical research in the field of intellectual property 2024”

Prepared by the Federal Institute of Industrial Property

Федералдык өнөр жай менчиги институтунун «Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024» аттуу жаңы басылмасы Россия Федерациясынын сегиз федералдык округунда интеллектуалдык менчик тармагынын абалын жана өнүгүү динамикасын чагылдырат. Изилдөө интеллектуалдык менчиктин кеңири чөйрөсүн камтыйт — ойлоп табууларды, пайдалуу моделдерди, өнөр жай үлгүлөрүн, товардык белгилерди, товарлардын келип чыккан жеринин аталыштарын, географиялык көрсөтмөлөрдү, электрондук-эсептөөчү машиналар үчүн программаларды, маалымат базаларын, интегралдык микросхемалардын топологияларын. Статистикалык маалыматтарды чагылдырган графикалык сүрөттөр Федерация субъектилериндеги өзгөчө уктуктарды укуктук коргоо жана коммерциялаштыруу маселелериндеги сандык жана сапаттык процесстерди көрсөтөт.
Авторлор ФӨМИнин жетекчилери жана адистери болгон. Басылма кесипкөй илимий кызматкерлерге жана кеңири окурмандарга арналган. Аналитикалык материалдар инновациялык өнүгүү маселелери менен алектенген мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу органдарынын жетекчилери жана адистери үчүн пайдалуу болушу мүмкүн.

© Федералдык өнөр жай менчигинин институту, 2025.

EDN https://elibrary.ru/akmrva

«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Ыраакы Чыгыш федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия

Салимов Радий Ильдусович,
техникалык илимдердин кандидаты, доцент, Мамлекеттик автономдуу мекеме «Татарстан Республикасынын Илимий-техникалык маалымат борборунун» директорунун кеңешчиси, Татарстан Республикасынын ойлоп табуучулар жана рационализаторлор коомунун республикалык кеңешинин мүчөсү

Review of the collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: The Far Eastern Federal District”

Radiy I. Salimov,
Cand. Sci. (Technical Sciences), Associate Professor, Advisor to the Director of the State Unitary Enterprise «Tatarstan Center of Scientific and Technical Information», member of the Republican Council of the Society of Inventors and Innovators of the Republic of Tatarstan

Федералдык жана регионалдык мамлекеттик илимий-технологиялык өнүгүү программаларын ишке ашыруу үчүн ыкчам жана ишенимдүү маалыматты чогултуу, аны иштетүү жана андан ары мамлекеттик органдарга берүү талап кылынат. Маалыматты жана программалардагы иш-чаралардын учурдагы абалын талдоонун негизинде, региондун жана өлкөнүн экономикасындагы учурдагы багыттарды эске алуу менен, керектүү көрсөткүчтөргө жетүү же тескерисинче ишке ашпай калуучулук боюнча божомолдор жүргүзүлөт. Маалыматтын ыкчамдыгы жана ишенимдүүлүгү программалардагы иш-чараларды тууралоо жана андан аркы пландаштыруу үчүн зарыл башкаруу чечимдерин кабыл алууга мүмкүнчүлүк берет.

Рецензияга сунушталган аналитикалык материалдар жыйнагы Ыраакы Чыгыш федералдык округунун (ЫЧФО) илимий-технологиялык өнүгүүсүн баалоо үчүн маанилүү маалымат булагы болуп саналат. Тактап айтканда, жыйнакта статистикалык талдоо ыкмасынын негизинде округдагы жана анын региондорундагы интеллектуалдык менчик тармагынын учурдагы абалы тууралуу негизги маалыматтар берилген, анын ичинде негизги көрсөткүчтөр боюнча региондордун рейтингдери да камтылган:

- 2024-жылы Россия Федерациясында ойлоп табуу боюнча берилген арыздардын саны боюнча рейтингде округдун орду;
- 2022–2024-жылдар аралыгында округдан арыз берүүчүлөр тарабынан ойлоп табуу, пайдалуу модель жана өнөр жай үлгүсү боюнча эл аралык РСТ процедурасы аркылуу берилген арыздардын саны;
- 2024-жылы округдагы региондордун ойлоп табуучулук жигердүүлүк көрсөткүчү (ОЖК);
- 2024-жылы округдан товардык белгилерге, ЭВМ үчүн программаларга, маалымат базаларына жана интегралдык микросхемалардын топологияларына берилген арыздардын саны;
- 2024-жылы округдан регионалдык бренддерге берилген арыздардын саны;
- 2024-жылы округдан катталган регионалдык бренддер;
- 2024-жылы округдагы региондордо колдонулган интеллектуалдык менчик объекттеринин саны;

Федералдык жана регионалдык мамлекеттик илимий-технологиялык өнүгүү программаларын ишке ашыруу үчүн ыкчам жана ишенимдүү маалыматты чогултуу, аны иштетүү жана андан ары мамлекеттик органдарга берүү талап кылынат.

- Округдун региондору боюнча интеллектуалдык менчикке (ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, өнөр жай үлгүлөрү) байланыштуу маалыматтар;
- 2022–2024-жылдар аралыгында региондо ойлоп табуу боюнча арыздарды берүү жана патенттерди берүү динамикасы;
- 2024-жылы округдагы региондун арыз берүүчүлөр категориялары боюнча арыздардын бөлүштүрүлүшү;
- 2024-жылы округда региондун ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер жана өнөр жай үлгүлөрү боюнча арыздардын үлүшү;
- Ойлоп табуу боюнча арыздардагы алдыңкы технологиялык багыттар;
- округдан эл аралык РСТ процедурасы боюнча берилген арыздардын саны;
- Округдан берилген ойлоп табуу, пайдалуу модель жана өнөр жай үлгүсү боюнча арыздардын санынын Россия Федерациясынын башка субъекттери менен салыштырмасы;
- 2025-жылдын 1-январына карата региондон чыккан россиялык укук ээлерине таандык болгон жарактуу коргоо документтеринин (ойлоп табуулар, пайдалуу моделдер, өнөр жай үлгүлөрү) саны;

Жыйнакта берилген арыз берүүчүлүк жигердүүлүк боюнча статистикалык маалыматтар илимий-технологиялык өнүгүүнүн багыттарын жана мындай өнүгүүнүн артта калган чөйрөлөрүн аныктоого мүмкүндүк берет.

- акыркы үч жылда ойлоп табуулар жана пайдалуу моделдер боюнча арыздардын санына жараша арыз берүүчүлөрдүн (юридикалык жактардын) рейтинги;
- ойлоп табууларды, пайдалуу моделдерди жана өнөр жай үлгүлөрүн экономикалык ишмердик түрлөрү боюнча колдонуу;
- Интеллектуалдык ишмердиктин натыйжаларына болгон өзгөчө укукту келишим аркылуу башкаруу (лицензиялык келишим, коммерциялык концессия келишими, өзгөчө укукту өткөрүп берүү келишими, өзгөчө укукту күрөөгө коюу келишими);
- патенттик ишенимдүү өкүлдөр жөнүндө маалымат;
- Технологиялар жана инновациялар боюнча колдоо борборлору (ТКИБ) тууралуу маалыматтар.

Ыраакы Чыгыш федералдык округу өлкөнүн илимий-технологиялык комплексинде маанилүү ролду ойнойт жана Россия Федерациясынын субъекттери боюнча ойлоп табуучулук жигердүүлүктүн ар кандай деңгээли менен мүмкүнчүлүктөрү кенен округ болуп саналат (Примор, Хабаровск, Забайкалье, Камчатка крайлары; Саха (Якутия), Бурятия республикалары; Амур, Сахалин, Магадан облустары, Еврей автономдуу облусу; Чукотка автономдуу округу) университеттердин, изилдөө борборлорунун жана инновациялык ишканалардын саны салыштырмалуу аз.

Авторлор округдагы эң инновациялык жактан жигердүү региондорду аныкташкан, алардын катарында: Примор крайы, Саха (Якутия) Республикасы жана Хабаровск край. Еврей автономдуу облусу, Камчатка крайы, Сахалин облусу, Магадан облусу жана Чукотка автономдуу округу ойлоп табуучулук жана инновациялык жигердүүлүгү өтө төмөн аймактар экенин көрсөтүп турат.

Аналитикалык материалдар жыйнагында белгиленгендей, инновациялык өнүгүүдө негизги ролду өндүрүш ишканалары эмес, жогорку окуу жайлары жана илимий уюмдар ойнойт, алардын катарында төмөнкүлөр бар: Алыскы Чыгыш федералдык университети (124 ойлоп табу жана пайдалуу моделдер боюнча арыз), РИА Алыскы чыгыш бөлүмүнүн Тоо-кен иштери институту (87), РИА Сибирь бөлүмүнүн Якут илимий борбору (76), М. К. Аммосов атындагы Түндүк-Чыгыш федералдык университет (74), РИА Алыскы Чыгыш бөлүмүнүн Химия институту (68), Алыскы Чыгыш мамлекеттик агрардык университет (59), Тынч океан мамлекеттик университети (56), Алыскы Чыгыш мамлекеттик темир жол университети (55), Комсомольск-на-Амуре мамлекеттик университети (52) жана башкалар.

Ошол эле учурда, жалпы өлкө боюнча сыяктуу эле, округда товардык белгилерди, ЭВМ үчүн программаларды жана маалымат базаларын каттоо боюнча арыздардын өсүшү байкалууда.

Жыйнакта берилген арыз берүүчүлүк жигердүүлүк боюнча статистикалык маалыматтар (анын ичинде округдагы региондун арыз берүүчүлөр категориялары боюнча арыздардын бөлүштүрүлүшү) илимий-технологиялык өнүгүүнүн багыттарын жана мындай өнүгүүнүн артта калган чөйрөлөрүн аныктоого мүмкүндүк берет.

Өлкөнүн жана региондун экономикасына интеллектуалдык менчиктин салымын баалоо үчүн рецензент ойлоп табуулар боюнча арыздардын саны менен ИДПны (ички дүң продукт) (өлкө үчүн) жана РДПны (региондук дүң продукт) (регион үчүн) байланышты эске алуу зарыл деп эсептейт. Көптөгөн адистер мындай байланыштардын талдоо зарылдыгын белгилешет. Кытай жана Түштүк Корея өз ара байланыштын жогорку деңгээлин көрсөтөт. Эгер бул көрсөткүчтөр боюнча Россия Федерациясынын субъекттерин салыштырма талдоо жүргүзүп, убакыт диапазонун беш же он жылга кеңейтсе, интеллектуалдык менчиктин регионалдык экономиканын өнүгүүсүндөгү ролун айкын көрсөтүүгө мүмкүндүк берет эле.

«Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Ыраакы Чыгыш федералдык округу» аттуу аналитикалык материалдар жыйнагы Россия Федерациясынын илимий-техникалык саясатын түзүү үчүн маанилүү маалыматтык-аналитикалык ресурс болуп саналат. Изилдөөнүн материалдары ойлоп табуучулук жана инновациялык жигердүүлүктү күчөтүүгө, ошондой эле технологияларды коммерциялаштырууга багытталган регионалдык стратегияларды иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн. Алар «Гостех» платформасынын «Илим жана инновациялар» доменинин алкагында регионалдык сегменттерди түзүүдө да пайдалуу болушу мүмкүн. Мындан тышкары, материалдар Роспатенттин «Башкаруу чечимдерин кабыл алуу» аттуу географиялык маалымат системасы колдонулушу мүмкүн.

Рецензияга сунушталган материалдар регионалдык интеллектуалдык менчик тармагынын өнүгүү проблематикасы боюнча азыркы илимий көз караштарды чагылдырат, жогорку практикалык мааниге ээ жана илимий басылма катары жарыялоого сунушталат.

EDN https://elibrary.ru/aiuopa

«Интеллектуалдык менчик тармагындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Түштүк федералдык округ» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия

Кушников Евгений Игоревич,
экономика илимдеринин кандидаты, интеллектуалдык укуктар тармагындагы адис, Автономиялык мекеме «Жогорку технологиялар технопаркы» Регионалдык инжиниринг жана кластердик өнүктүрүү борборунун адиси, Ханты-Мансийск шаары.

Review of the Collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: Southern Federal District”

Evgeny I. Kushnikov,
Cand. Sci. (Economics), expert in the field of intellectual property rights of the Regional Center for Engineering and Cluster Development, “High Technology Park”, Khanty-Mansiysk

Түштүк федералдык округу (мындан ары — ТФО) интеллектуалдык менчик тармагынын өнүгүшүн мүнөздөгөн жалпы көрсөткүчтөр боюнча лидерлер катарына кирбейт, бирок патенттик жигердүүлүктү жогорулатуу боюнча олуттуу мүмкүнчүлүктөргө ээ. ТФОдо илимий-изилдөө ресурстарына тарыхый жактан ээ болгон ири жогорку окуу жайлар да бар, ошондой эле өнөр жай (айыл чарба, тамак-аш өнөр жайы, күйүүчү май-энергетикалык комплекси) жана туризм абдан өнүгүп жатат. Бул аймактык брендди идентификациялоо жана каттоо процесстеринин өсүп жаткан темптерин эске алганда өзгөчө маанилүү болууда. Изилдөөнүн өзгөче мааниси Россия Федерациясынын илимий-технологиялык өнүгүү стратегиясын ишке ашыруу алкагында байкалат. Анда ТФО өлкөнүн башка округдары менен катар технологиялык суверенитетти жана Россиянын дүйнөлүк аренадагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн камсыз кылууга багытталган.

Интеллектуалдык менчик тармагынын өнүгүү деңгээли боюнча Краснодар крайы жана Ростов облусу ТФОдагы башка субъекттерден сөзсүз айырмаланат. Ошол эле учурда, Краснодар крайы патенттик жигердүүлүгү менен өзгөчөлөнсө, Ростов облусу катталган интеллектуалдык менчик объекттерин (селекциялык жетишкендиктерден тышкары) кеңири колдонуу менен айырмаланат. Ошондой эле брошюрада ТФОдагы башка региондор да белгиленген. Айрыкча маанилүүсү нерсе, Адыгей Республикасы жана Калмыкия Республикасы инновацияларды түзүү үчүн база анча өнүккөн эмес экенине карабастан, көрсөткүчтөрдү жогорулатууга күч-аракет жумшап келет, регионалдык инновациялык системаларды түзүп жана өнүктүрүп жатат. Бул аракеттер аз деңгээлде болсо да, федералдык округдун жалпы көрсөткүчтөрүн жогорулатууга салым кошууда.

Бул басылма маалыматтарды системалуу түрдө талдоонун жыйынтыгы болуп саналат жана статистикалык маалыматтарды колдонуу, талдоо, түшүндүрүү жана визуалдык түрдө көрсөтүү боюнча натыйжалуу иштин үлгүсүн түзөт. Бул басылма акыркы продукт катары ТФОдо интеллектуалдык менчик тармагынын негизги тенденцияларын жана өнүгүү багыттарын баалоого мүмкүндүк берет.

Бул басылма маалыматтарды системалуу түрдө талдоонун жыйынтыгы болуп саналат жана статистикалык маалыматтарды колдонуу, талдоо, түшүндүрүү жана визуалдык түрдө көрсөтүү боюнча натыйжалуу иштин үлгүсүн түзөт.

Бул өз кезегинде ТФО жана өлкө боюнча инновациялык жана стратегиялык илимий-технологиялык өнүгүүнүн кеңири тармактары үчүн аталган тармактын маанисине жана таасирине баа берүүнүн негизин түзө алат.

Ошентип, «Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Түштүк федералдык округ» аттуу басылма бир эле учурда маанилүү аналитикалык ресурс жана инновациялык, илимий-технологиялык саясатты түзүү үчүн жардамчы курал болуп саналат. Изилдөөнүн материалдары интеллектуалдык менчик тармагын өнүктүрүү процесстерин күчөтүүдө, ойлоп табуучулар жана технологиялык ишкерлер үчүн жалпы жана максаттуу колдоо чараларын иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн.

Рецензияга сунушталган «Интеллектуалдык менчик жаатындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Түштүк федералдык округ» басылмасы интеллектуалдык менчик тармагындагы аналитикалык материалдарга коюлган актуалдуу талаптарга жооп берет. Сунушталган материалдар мамлекеттик органдар, илимий уюмдар жана бизнес-коомчулук тарабынан колдонулушу мүмкүн. Жыйнак илимий басылма катары жарыялоого сунушталат.

EDN https://elibrary.ru/zjgbkc

«Интеллектуалдык менчик тармагындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Борбордук федералдык округ» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия

Романенко Надежда Юрьевна,
экономика илимдеринин кандидаты, О. Е. Кутафин атындагы университеттин (МГЮА) башкаруу жана экономика кафедрасынын доценти, Москва шаары.

Review of the Collection of analytical materials "Analytical research in the field of intellectual property 2024: Central Federal District"

Nadezhda Yu. Romanenko,
Cand. Sci. (Economics), Associate Professor, Department of Management and Economics, Kutafin Moscow State Law University (MSAL), Moscow

Борбордук федералдык округу (БФО) Россияда илимий изилдөөлөр жана иштеп чыгуулар көлөмү боюнча алдыңкы катарды ээлейт, бул анын патенттик жигердүүлүгүн талдоону улуттук инновациялык системаны түшүнүү үчүн абдан маанилүү кылат. Бул басылма актуалдуу, анткени ал жогорку технологиялуу региондорду (Москва, Москва облусу) да, өнөр жай-агрардык субъекттерди (Белгородду, Воронеж облустарын) да камтып, инновациялык моделдердин ар түрдүүлүгүн көрсөтөт. Изилдөө Россия Федерациясынын илимий-технологиялык өнүгүү стратегиясын ишке ашыруу контекстинде өзгөчө мааниге ээ экени байкалат, анда БФО (Борбордук федералдык округу) инновациялык өзгөрүүлөрдүн кыймылдаткычы катары негизги ролду ойнойт.

Москва патенттик арыздардын саны боюнча абсолюттук лидер бойдон калууда, бул илимий борборлордун, жогорку окуу жайлардын (Москва мамлекеттик университети, Москва физика жана технология институту, Жогорку экономика мектеби) жана корпоративдик R&D-бөлүмдөрдүн топтолушу менен байланыштуу. Бирок басылмада БФОдагы башка региондор да патенттик жигердүүлүктүн өсүшүн көрсөтүп жатканы баса белгиленет. Акыркы жылдары регионалдык инновациялык кластерлерди өнүктүрүүдө оң динамика байкалууда, бул интеллектуалдык потенциалды округ аймагына бирдей бөлүштүрүүгө өбөлгө түзөт.

> Бул басылма маалыматтарды талдоого ар тараптуу мамилеси менен айырмаланат: патенттик жигердүүлүктү баалоонун сандык ыкмаларын региондордун инновациялык өнүгүүсүнө таасир эткен факторлорду сапаттык талдоо менен айкалыштырат.

Бул басылма маалыматтарды талдоого ар тараптуу мамилеси менен айырмаланат: патенттик жигердүүлүктү баалоонун сандык ыкмаларын региондордун инновациялык өнүгүүсүнө таасир эткен факторлорду сапаттык талдоо менен айкалыштырат. Авторлор патенттердин технологиялык деңгээлин баалоонун заманбап ыкмаларын колдонушат, бул келечеги кең өнүгүү багыттарын бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

Жүргүзүлгөн талдоо патенттөө структурасындагы айырмачылыктарды аныктоого мүмкүндүк берет (Москва — IT жана биотехнология, Белгород облусу — агротехнологиялар), колдоо чараларынын таасирин баалоого (мисалы, Москва облусундагы «Дубна» атайын экономикалык зонасы), ошондой эле регионалдык асимметрияны азайтуу боюнча чараларды сунуштоого (мисалы, Москванын технологиялык деңгээли төмөн субъекттер менен кооперациясын күчөтүү).

«Интеллектуалдык менчик тармагындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Борбордук федералдык округ» басылмасы инновациялык саясатты түзүү үчүн маанилүү аналитикалык ресурс болуп саналат. Изилдөөнүн материалдары БФО региондорунда ойлоп табуучуларды жана технологиялык ишкерлерди колдоо программаларын иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн. Изилдөөнүн жыйынтыктары инновациялык экономиканы өнүктүрүүгө кызыкдар мамлекеттик органдар, илимий уюмдар жана бизнес-коомчулук үчүн олуттуу практикалык мааниге ээ.

Рецензияга сунушталган материалдар интеллектуалдык менчиктин өнүгүү проблематикасы боюнча азыркы илимий көз караштарды чагылдырат, жогорку практикалык мааниге ээ жана илимий басылма катары жарыялоого сунушталат.

EDN https://elibrary.ru/wcovvf

«Интеллектуалдык менчик тармагындагы аналитикалык изилдөөлөр — 2024: Урал федералдык округу» аналитикалык материалдар жыйнагы боюнча рецензия

Курган Елена Геннадьевна,
экономика илимдеринин кандидаты, доцент, ЖУИИБ «Илимий-техникалык маалымат институтунун» (ИНМИ) интеллектуалдык менчик чөйрөсүндөгү илимий иштер боюнча директордун орун басары, Донецк шаары

Review of the Collection of analytical materials “Analytical research in the field of intellectual property 2024: Ural Federal District”

Elena G. Kurgan,
Cand. Sci. (Economics), Associate Professor, Deputy Director for Research in the field of Intellectual Property, Institute of Scientific and Technical Information (INTI), Donetsk

Урал федералдык округу Россиянын инновациялык мейкиндигинде өзгөчө орунду ээлейт. Ал кубаттуу өнөр жай потенциалы менен өнүгүп келе жаткан илимий-технологиялык базаны айкалыштырат. Бул изилдөө аймактагы патенттик жигердүүлүктү ар тараптуу талдап, акыркы үч жылда интеллектуалдык менчиктин өнүгүшүндөгү негизги багыттарды ачып көрсөтөт.

Урал округунун өзгөчөлүгү — салттуу өнөр жай тармактары менен инновациялык иштелмелердин тыгыз өз ара байланышында. Ханты-Мансий жана Ямал-Ненец автономдуу округдарынын экономикасынын негизин түзгөн мунай-газ тармагында экологияга байланышкан жана казып алуу натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган технологияларды патенттөө туруктуу өсүп жатат. Ошол эле учурда Свердлов облусу өзүнүн өнөр жайлык профилине шайкеш келген машина куруу жана металлургия тармагындагы инновациялар боюнча лидерлик көрсөткүчтөрүн көрсөтүүдө.

Изилдөөнүн методологиялык негизи патенттик реестрлерди талдоону интеллектуалдык менчик объектилеринин колдонулушуна байланышкан статистиканы изилдөө менен айкалыштырат. Мындай ыкма авторлорго сандык көрсөткүчтөрдү гана белгилөөгө эмес, инновациялык жигердүүлүгүн түзүмүндөгү сапаттык өзгөрүүлөрдү да аныктоого мүмкүндүк берди. Акыркы жылдары барган сайын тутумдашкан мүнөзгө ээ болуп бара жаткан ири өнөр жай ишканалары менен илимий уюмдардын өз ара аракеттенүүсүн талдоо өзгөчө кызыгуу жаратат.

Изилдөөдөн бир катар маанилүү тенденциялар анык болууда. Биринчиден, аймак үчүн салттуу тармактардан тышкары патенттөө багыттарынын акырындык менен кеңейип жатканы байкалат.

Экинчиден, университеттик иштеп чыгуулардын коммерциялаштыруу механизмдерин өнүктүрүү зарылдыгы айкын болууда. Үчүнчүдөн, иш инновациялык

Материалдар өз алдынча жүргүзүлгөн илимий изилдөөнү түзөт, интеллектуалдык менчикти өнүктүрүү көйгөйлөрүнө байланышкан заманбап илимий көз караштарды чагылдырат жана көрсөтөт, практикалык мааниси жогору болуп, илимий басылма катары жарыялоого сунушталат.

ишмердүүлүктү колдоого багытталган региондук инфратүзүмдү түзүүнүн маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Изилдөөнүн практикалык мааниси анын жыйынтыктары интеллектуалдык менчик тармагында натыйжалуу саясатты түзүүдө колдонулушу мүмкүн экенине байланыштуу. Китепчеде келтирилген материалдар мамлекеттик органдардын өкүлдөрү үчүн да, өнөр жай ишканаларынын жана илимий уюмдардын жетекчилери үчүн да баалуу болуп эсептелет.

Рецензияланып жаткан материалдар өз алдынча жүргүзүлгөн илимий изилдөөнү түзөт, интеллектуалдык менчикти өнүктүрүү маселелерине байланыштуу заманбап илимий көз караштарды чагылдырат жана көрсөтөт, практикалык мааниси жогору болуп, илимий басылма катары жарыялоого сунушталат.

Журнал
«ФӨМИ жарчысы»

ISSN 2782-5086 (Print)
ISSN 2949-2432 (Online)

Чыгаруучу редактор:
Елена Геннадиевна Царёва
ФМБМ ФӨМИ (Москва, Россия)
vestnik_fips@rupto.ru

Жоопту катчы:
Анастасия Александровна Ломакина
ФМБМ ФӨМИ (Москва, Россия)
vestnik_fips@rupto.ru

Редактура жана компьютердик текшерүү:
«Группа ПРСБ» ЖЧК:
Эльмира Магомедэминовна Трубникова,
Ольга Юрьевна Вольвачева,
Елена Александровна Горшкова,
Анастасия Сергеевна Поломаренко,
Анастасия Борисовна Долженко

ФӨМИнин котормочулары:
Андрей Юрьевич Москаленко
(алдыңкы котормочу),
Петр Николаевич Ярошенко (котормочу)

Сүрөт:
Жеке архивинен: Зубов Ю. С.

Мөөр басууга кол коюлган күн: 09.12.2025
Форматы: 205×290 мм
Басуу: түстүү (офсеттик, 4/4)
Тиражы: 500 нуска Буйрутма: № 308

Басмакана:
ФЕДЕРАЛДЫК МАМЛЕКЕТТИК БЮДЖЕТТИК МЕКЕМЕ
«ФЕДЕРАЛДЫК ӨНӨР ЖАЙ МЕНЧИК ИНСТИТУТУ (ФӨМИ)»
125993, Москва, Бережковская жээк жолу., 30-үй, 1-корп.
Г-59, ГСП-3

“Bulletin of Federal Institute
of Industrial Property” journal

ISSN 2782-5086 (Print)
ISSN 2949-2432 (Online)

Managing editor:
Elena Tsareva —
FGBU FIPS (Moscow, Russian Federation)
vestnik_fips@rupto.ru

Executive editor
Anastasiia Lomakina —
FGBU FIPS (Moscow, Russian Federation)
vestnik_fips@rupto.ru

Editing and Desktop publishing:
PRCB Group LLC:
Elmira Trubnikova,
Olga Volvacheva,
Elena Gorshkova,
Anastasiya Polomarenko,
Anastasiya Dolzhenko

FIPS translators:
Andrey Moscalenko
(Lead Translator)
Petr Iaroshenko (Translator)

Photo:
From the personal archive of Zubov Yu. S.

Signed to print: 9.12.2025
Format: 205x290 mm
Printing: full-colour (offset ink, 4/4)
500 copies; Order: № 308

Printing house:
Federal State Budgetary
Institution “Federal Institute of Industrial Property”
Berezhkovskaya emb. 30-1, Moscow, G-59,
GSP-3, 125993, Russian Federation

УРМАТТУУ ОКУРМАНДАР, «ФӨМИ ЖАРЧЫСЫНА» ЖАЗЫЛУУНУ УНУТПАҢЫЗДАР!

Жазылууга катталган соң, сиз интеллектуалдык менчик боюнча актуалдуу маалыматты жана уникалдуу аналитикалык маалыматтарды дайыма алып тура аласыз.

ТӨМӨНКҮ КАТАЛОГДОР АРКЫЛУУ КАТТАЛУУНУ УЗАРТЫП ЖЕ АНЫ БИРИНЧИ ИРЕТ РАСМИЙ ТҮРДӨ ТАРИЗДЕЙ АЛАСЫЗ:

- «Пресса России»
www.pressa-rf.ru сайтында
Жазылуу индекси: 85599

- «Пресса по подписке»
www.akc.ru сайтында
Жазылуу индекси: Е 85599

«Расмий түрдө катталуунун жолдору» бөлүмүндөгү катталууну расмий тариздөө боюнча майда-барат нускамасы

ФИПС

FIPS

FEDERAL INSTITUTE OF INDUSTRIAL PROPERTY

Интеллектуалдык менчик дүйнөсүндөгү эң актуалдуу жаңылыктар:

ВКонтакт Роспатент

ВКонтакт ФӨМИ